AltunOq

بىزنىڭ ئۇسسۇلچىلىرىمىز

[redacted]

OUR DANCERS

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

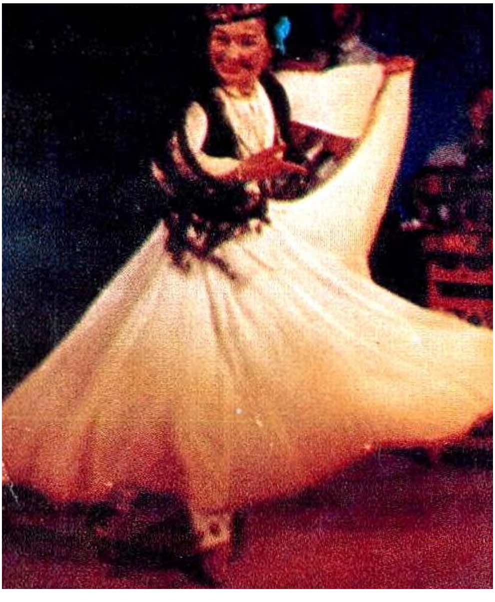

بىزنىڭ ئۇسسۇلچىلىرىمىز

1

OUR DANCERS

تەھرىردىن

ئۇيغۇر ئۇسسۇلى تارىخىنىڭ ئۇزۇنلۇقى، شەكلىنىڭ خىلمۇ خىللىقى، ئۇسسۇل ھەرىكىتىنىڭ جەزبىدارلىقى، ھېسسىياتقا بايلىقى، شوخ ۋە يېقىملىقلىقى بىلەن مەملىكىتىمىزدىكى باشقا مىللەتلەرنىڭ ئۇسسۇلىدىن پەرقلىنىپ تۇرىدۇ. شىنجاڭنىڭ «ناخشا - ئۇسسۇل ماكانى» دەپ ئاتىلىشىمۇ بۇ نۇقتىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ.

زامانلارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن خەلق ئۇسسۇللىرىنىڭ ئۇتتۇرمە ھالەتتىكى ئاددىي، ئومۇمىي شەكىللىرىنى پەيدىن - پەي تەرەققىي قىلدۇرۇپ، ئۇنى مەزمۇن ۋە شەكىل جەھەتتە بۈگۈنكىدەك گۈزەل، جىلۋىلىك ھالەتكە كەلتۈرۈشتە ئاتاقلىق ئۇسسۇلچىلارنىڭ، ئۇسسۇل ئوقۇتقۇچىلىرى ۋە تەتقىقاتچىلارنىڭ سىڭدۈرگەن ئەمگىكى ئىنتايىن زور.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ تەرەققىياتى ئۇچقۇن تېخىمۇ داغدام يول ئېچىلدى. ئۇسسۇلچىلىرىمىز ئۆزىنىڭ پۈتۈن زېھنىي قۇۋۋىتىنى ۋە ماھارىتىنى ئىشقا سېلىپ، يېڭى - يېڭى ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلىپ ۋە ئويناپ، مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا قىزغىن ئالقىشقا ئېرىشتى ۋە چوڭقۇر تەسىر قوزغىدى...

ئۇلار ئاسىيا، ئافرىقا، لاتىن ئامېرىكىسى ۋە ياۋروپادىكى نۇرغۇنلىغان دۆلەتلەرگە چىقىپ ئۇسسۇل ئويناپ، شۇ ئەللەردىكى تاماشىبىنلارنىڭ ۋە دۆلەت ئەربابلىرىنىڭ يۇقىرى باھاسىغا ۋە ماختىشىغا مۇيەسسەر بولدى، چەت ئەل ئۇسسۇلچىلىرىنىڭ

ئۇسسۇل جەھەتتىكى ئۆزىگە خاس ئۆزگىچىلىكلىرىنى ئۆگىنىپ ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنى تېخىمۇ بېيىتتى ۋە ئۇنىڭغا تېخىمۇ رەڭدار تۈس بەردى...

بىز ۋەتىنىمىزگە، مىللىتىمىزگە شان - شەرەپ كەلتۈرۈپ، مەدەنىيەت خەزىنىمىزنى بېيىتىش يولىدا جاپالىق ئەمگەك سىڭدۈرۈۋاتقان ئاشۇ ئۇسسۇلچىلىرىمىزنى كەڭ خەلق ئاممىسىغا تېخىمۇ ئەتراپلىق تونۇشتۇرۇش مەقسىتىدە «بىزنىڭ ئۇسسۇلچىلىرىمىز» دېگەن بۇ كىتابنى تۈزۈپ چىقتۇق.

كىتابتا ھەر بىر ئۇسسۇلچىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش تارىخى، ئۇسسۇل ئىجادىيەتلىرى، ياراتقان تۆھپىسى، ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكلىرى بىر قەدەر ئىخچام، جانلىق ئەكس ئەتتۈرۈلگەن.

ئۇسسۇلچىلىرىمىز ھەققىدە بۇنىڭدىن كېيىن چىقىدىغان كىتابلىرىمىزنىڭ تېخىمۇ تولۇق، مۇكەممەل بولۇشى ئۈچۈن كىتابخانلىرىمىزنىڭ سەممىي پىكىرلىرىنى بېرىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

مۇندەرىجە

ت. يۈنۈس — داڭلىق ئۇسسۇلچى ۋە پېشقەدەم باغۋەن 1
ز. تۆمەر — ھاجى راخماننىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيەت يولى توغرىسىدا 12
م. شىپە — پېشقەدەم سەنئەتچى ھەمراخانىم 22
م. ئەيسا — سەھنىدىكى چولپانلارنىڭ غەمگۇزارى 28
ئە. ئىمىن — ۋاقىتسىز سولغان سەنئەت غۇنچىسى 41
ئا. نىياز — ئۇسسۇل سەھنىسىدە پارلىغان چولپان 56
م. ئىسلام — ئۇنىڭ ئەجرى بىكارغا كەتمىدى 62
ئۆ. ئىمىن — قىرىق يىللىق ئۆمرىنى ئۇسسۇلغا بېغىشلىغان سەنئەتكار 71
ت. يۈنۈس — سەنئەتكار باغۋەن 76
م. شاۋدۇن — مەشىق زالىدىن دۇنيا سەھنىسىگىچە 88
ئا. رەھىم — ئۇنىڭ يىلتىزى خەلق ئارىسىدا 102
ت. مامۇت — ماھارەت بەيگىسىدىكى ھارماس تۇلپار 110
ئارمان — تالانتلىق ئۇسسۇلچى رەيھانگۈل ئابلىز 133
ت. پەخىردىن — ئۇسسۇل سەنئىتىگە پەرۋانە قىز 143
ت. يۈنۈس — تىرىشچان ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى 157
ئا. ياقۇپ — سەنئەت مائارىپىدىكى تۆھپىكار 167
ت. شاۋدۇن — پەرۋاز قىلىۋاتقان باھار قارلىغىچى 173
م. بارى — ئۇسسۇل بەيگىسىدىكى تۇلپار، كۆپكە ماھىر رېژىسسور 178

س. قاسىم قايغۇلۇق ئەسلىمە........................ 186

ھ. ئوسمان سەنئەت گۈلزارىدىكى خۇش پۇراق چوغلۇق.. 191

ت. شاۋدۇن ئۇيغۇر ھازىرقى زامان ئۇسسۇلچىلىقىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش يولىدا.................. 198

ھ. ئابدۇللا ئۇسسۇل گۈلشەنىدىكى كۆيۈمچان باغۋەن.. 203

ئا. نىياز شەرەپ ئۇنىڭغا مەنسۇپ.......................... 210

ج. مۇھەممەت جاھان سەھنىلىرىدىمۇ ئۇنىڭ ئىزى بار.. 216

ئا. تۇردى ئىخلاسمەن ئۇسسۇلچى، ئىجتىھاتلىق تەربىيىچى.. 227

ئا. ئۆمەر تىرىشچان ئۇسسۇل ئارتىسى.................... 232

ھ. ئېلى ئۇسسۇل كۆكىدىكى يېڭى چولپان 236

ئا. ئەمەت تۆھپىكار ئۇسسۇل تەتقىقاتچىسى........... 246

ئە. ھاشىم كۆپكە ماھىر ئىقتىدارلىق ئۇسسۇلچى...... 251

داڭلىق ئۇسسۇلچى ۋە پېشقەدەم باغۋەن

تۇرسۇنئاي يۇنۇس

داڭلىق ئۇسسۇلچى قەمبەرخانىمنىڭ ھاياتى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتى ئۈچۈن توختىماي ئەجىر سىڭدۈرۈش بىلەن ئۆتكەن.

ئۇ ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى ئورۇنداش ۋە ئۇسسۇل ئىجاد قىلىشتىكى ماھارىتى ۋە تۆھپىسى بىلەن خەلقىمىزنىڭ يۈكسەك ھۆرمىتىگە مۇيەسسەر بولغان تالانتلىق سەنئەتكار.

يېرىم ئەسىرلىك سەنئەت ھاياتىدا مىللىتىمىزنىڭ ئۇسسۇل بايلىقلىرىغا ۋارىسلىق قىلىپ ئۇنى ئىجادىي يوسۇندا راۋاجلاندۇرۇش يولىدا ئەجىر سىڭدۈرگەن قەمبەرخانىمنىڭ ھايات پائالىيىتى ئۇنىڭ مەملىكەتلىك ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، شىنجاڭ ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى بولۇشقا مۇناسىپ زات ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

قەمبەرخانىم 1922 ـ يىلى قەشقەرنىڭ ئاۋات ناھىيىسىدە تۇغۇلدى. كېيىن ئائىلىسى بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىغا كۆچۈپ باردى. بۇ چاغدا ئۇ تېخى كىچىككىنە قىز ئىدى. چىچەن، شوخ قىز قەمبەرخان كىچىكىدىنلا جاپاغا چىداپ ئۆگىنىش ئىستىلىنى يېتىلدۈرگەنىدى. ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ سەنئەت مەكتىپىگە قوبۇل قىلىندى ۋە بۇ بىلىم يۇرتىدا ئۆزبېكىستاننىڭ ئاتاقلىق ئۇسسۇل ئەربابى تاماراخانىم، مۇكەررەم خانىملاردىن بىـ

ۋاستە ئۇسسۇل ئۆگىنىپ، تېز ئارىدىلا كۆزگە كۆرۈندى. ئۇ يەنە ئۆزبېكىستاندىكى تاماراخانىم ناملىق ئۇسسۇل مەكتىپىنى پۈتتۈرۈپ موسكىۋا سەنئەت شۆيۈەنىگە بىلىم ئاشۇرغىلى باردى.

1940 - يىلى 1 - ماي كەچتە موسكىۋا كالونى زالىدا ئۆتكۈزۈلگەن بىرلەشمە كونسېرت كېچىلىكىگە قەمبەرخانىممۇ قاتناشتۇرۇلدى. ئويۇن كۆرۈشكە ستالىن، مولوتوۋ، ۋوروشلوۋ قاتارلىق سوۋېت رەھبەرلىرى ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بالېت ئارتىسى ئۇلانوۋا قاتارلىق سەنئەتچىلەرمۇ ئىشتىراك قىلغانىدى.

ئېلانچى «نۆۋەتتە ئۆزبېك قىزى قەمبەرخان ئۆزبېكچە ئۇسسۇل ئوينايدۇ» دەپ ئېلان قىلىدۇ. بۇنى ئاڭلىغان ياش قەمبەرخان قىلچە ھودۇقماستىن سەھنىگە چىقىپ، ئېلانچىغا: «مەن قەشقەرلىق ئۇيغۇر قىزىمەن، ئورۇنلايدىغان نومۇرۇم ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل «نىم پەدە» دەيدۇ. ئېلانچى نومۇرنى قايتىدىن تۈزىتىپ ئېلان قىلىدۇ. زالدا بىر مەھەل پىچىرلىشىش، گۇدۇڭشىشلار ھۆكۈم سۈرىدۇ. قەمبەرخانىمنىڭ ئۇسسۇلى باشلىنىش بىلەنلا زالمۇ سۇ سەپكەندەك جىمجىتلىققا چۆكىدۇ.

قەمبەرخانىمنىڭ ئۇسسۇلى ئۆزىگە خاس ھەرىكەت گۈزەللىكىگە، ھېسسىيات گۈزەللىكىگە، تەسىر قىلىش كۈچىگە ئىگە ئىدى. ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنى تەۋرىنىشمەدەك تولغىنىپ، جىلۋىلىك كۆزلىرىدىن نۇر يېغىپ كىشىلەرنى ئۆزىگە ماگنىتتەك جەلپ قىلاتتى. قەمبەرخان ئۇسسۇل ئاخىرلاشقاندا قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، يېرىم تىزلىنىپ تەزىم قىلىدۇ. زالدا گۈلدۈراس ئالقىش سادالىرى ياڭرايدۇ. تاماشىبىنلار قەمبەرخانىمغا، ئۇيغۇر ئۇسسۇلىغا تەنتەنە قىلىدۇ. قەمبەرخانىمنىڭ سەھنە ھاياتى ئەنە شۇنداق باشلىنىدۇ.

قەمبەرخانىم 1942 - يىلى 4 - ئايدا سىڭلىسى گۈلبەھرەم بىلەن بىللە ۋەتىنىگە قايتىپ كېلىدۇ. ئۇ ۋەتەن قوينىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ تەكلىپى بىلەن بىر مەزگىل چۆچەكتە تۇرۇپ ئويۇن قويۇش ۋە ئۇسسۇلچىلارنى تەر-

AltunOg

بىيلەش بىلەن مەشغۇل بولىدۇ. شۇ يىلى 11 - ئايدا ئۇ سىڭلىسى گۈلبەھرەم بىلەن بىللە ئۈرۈمچىدە ئۆتكۈزۈلگەن ئۇيغۇر، قازاق، خەنزۇ، ئۆزبېك، موڭغۇل، خۇيزۇ قاتارلىق ئون ئۈچ مىللەتنىڭ سەنئەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىپ، بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشىدۇ.

قەمبەرخانىمنىڭ ۋەتەنگە قايتىپ سەنئەت سەپىگە قېتىلىشى شۇ يىللاردىكى شىنجاڭ ئۇسسۇلچىلىقىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، بېيىتىش، سەھنە سەنئىتىنى گۈللەندۈرۈشتە ئاجايىپ زور رول ئوينايدۇ. ئۇ 1942 - يىلى يالغۇز كىشىلىك ئايالچە ئۇسسۇل «قەشقەر سەنىمى» نى سەھنىلەشتۈرىدۇ ۋە سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق شىنجاڭغا كېلىپ ئۆلكىلىك جاھانگىرلىككە قارشى ئۇيۇشمىسىنىڭ ۋە ئىجتىمائىي مەدەنىيەت ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ماۋدۇن، جوڭگونىڭ ئاتاقلىق ئارتىسى جاۋدەن بىلەن زىچ ئىتتىپاقلىشىپ ئۇيۇشمىنىڭ خىزمىتىگە ئاكتىپ قاتنىشىدۇ، ھەمدە سىڭلىسى گۈلبەھرەم بىلەن بىرلىكتە ئويۇن كېچىلىكلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇپ، كۆپ قېتىملىق ئويۇننىڭ كىرىمىنى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئالدىنقى سەپكە ئىئانە قىلىدۇ. ئۇ يەنە شۇ يىللاردا «باھار ئۇسسۇلى» نى ئىجاد قىلىپ ئورۇندايدۇ.

قەمبەرخانىم ياپونغا قارشى جەڭ قىلىۋاتقان ھەربىيلەرنىڭ ئوبرازىنى گەۋدىلەندۈرۈش ھەم ئۇلارغا ئىلھام بېرىش ئۈچۈن «جوڭگو ئەسكىرى» ناملىق يالغۇز كىشىلىك ئەرەنچە ئۇسسۇلنى ئىجاد قىلىپ ئۆزى ئورۇندايدۇ. پۇتىغا خەي كىيىپ گۈجەي باغلىغان، بەستىگە يارىشىملىق ھەربىيچە كىيىم كىيگەن ھالدا سەھنىدە پەيدا بولغاندا ئۇنىڭ ئايال ئىكەنلىكىنى ھېچكىممۇ پەرەز قىلالمايدۇ. ئۇ سەھنىدە ھېلى پىيادە ئەسكەر بولۇپ دۈشمەنگە ئوق ئۈزسە، ھېلى لېيوتچىك بولۇپ كۆك قەرىدە پەرۋاز قىلىپ، بىردەم شۇڭغۇپ، دۈشمەنلەرنى بومباردىمان قىلاتتى. ھېلى يارىلىنىپ ھوشسىزلانسا، مىنۇت ئۆتمەستىن ئۆزىنى ئۇنۇتقان ھالدا

جەڭگە ئاتلىنىپ گىرانت تاشلايتتى. قىسقىسى، ئۇنىڭ بۇ ئۇسسۇ-
لى جەڭ مەنزىرىسىنى، جەڭ مەيدانىدىكى قەھرىمان جەڭچىنىڭ
ئوبرازىنى نامايان قىلىپ، تاماشىبىنلارنى ئۇيغىنىشقا، ۋەتەننى
قوغدىغۇچىلارنى ئۈندەيتتى.

قەمبەرخانىم شۇ يىللاردا كىچىلەپ ئويۇن قويۇپ ئۇسسۇل
ئىجاد قىلىپ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئالدىنقى سەپ ئۈ-
چۈن ئىئانە توپلاشقا ھەسسە قوشتى. ئۇ ئۆز مېھنىتى، قان ـ تە-
رى بىلەن ۋەتەننى قوغداۋاتقانلىقى ئۈچۈن پەخىرلىنەتتى.

قەمبەرخانىم ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۆرپ ـ ئادىتى ـ مىجەز ـ
خۇلقى، ئەمگەكچان، جەسۇر، ئاق كۆڭۈل، خۇش خۇي خىسلەتلى-
رىنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىپ ئۇنى ئۆز ئۇسسۇللىرىدا ئەكس
ئەتتۈردى، ھەمدە ئۆزى ئىلگىرى ئۆگەنگەن نەزەرىيەۋى بىلىملەر
بىلەن ھەرىكەتنى بىرلەشتۈرۈپ، ئارقىمۇ ئارقا نۇرغۇن ئۇسسۇل-
لارنى ئىجاد قىلدى.

ئۇ ئىجاد قىلغان يالغۇز كىشىلىك ئايالچە ئۇسسۇل «قەش-
قەر سەنىمى» (ناغرا ئۇسسۇلى) دا ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇللىرىنىڭ
نەپىس، سىلىق، كۆركەم ھەرىكەتلىرىنى مۇجەسسەملەشتۈرۈش ۋە
رەتلەش ئاساسىدا، لەرزان ئۇسسۇل ھەرىكىتى ئارقىلىق ئۇيغۇر
ئاياللىرىنىڭ نومۇسچانلىقى، چىن يۈرەك شادلىقى، مۇھەببەتلىك
تۇرمۇشى ئەكس ئەتتۈرۈلگەنىدى. بۇ ئۇسسۇل شۇنىڭدىن ئېتىبا-
رەن خەلق سۆيۈپ كۆرىدىغان ئۇسسۇللاردىن بولۇپ قالدى. ئۇ
ئىجاد قىلغان «ئىلى سەنىمى»، «سىم خاراج»، «دىل خاراج»،
«مۇناجات»، «تەخسە ئۇسسۇلى» قاتارلىق ئۇسسۇللار تۇرمۇش چىن-
لىقى ئىنتايىن قويۇق ئۇسسۇللار بولۇپ، ئامما تەرىپىدىن قىز-
غىن قارشى ئېلىندى. «تەخسە ئۇسسۇلى»، «ئاسمىنىڭدا ئاي بارمۇ»
دېگەن مۇزىكىغا ئاساسەن ئىجاد قىلىنغان. بۇ ئۇسسۇل بېشىغا پى-
يالە قويۇپ، ئىككى قولىغا تەخسە تۇتۇپ، مۇزىكىنىڭ رىتىمىغا
بىرلەشتۈرۈپ تەخسىنى چېكىش بىلەن ئىجرا قىلىناتتى. قەمبەر-

خانىمنىڭ ئۇسسۇل ئويناشتىكى ھەرىكىتى ناھايىتى سىلىق، نە-
پىس بولۇپ خۇددى دەريادا ئۈزۈۋاتقان قېيىقنى ئەسلەتسە، كۆز، قاش، بويۇن ئېتىش قىياپەتلىرى كىشىلەرنى ھەيران قالدۇرىدۇ. بۇ ئۇسسۇل شۇندىن بۇيان كەڭ تارقىلىپ ۋە تەرەققىي قىلىپ ئەرلەرمۇ ئوينايدىغان، بېشىغا چىنە - چەينەك تىزىلغان پەتنۇسنى، ئىككى بىلىكىگە تۆت پىيالىنى قويۇپ ئوينايدىغان ھالغا كەلدى.

1947 - يىلى قەمبەرخانىم شىنجاڭ ياشلار سەنئەت ئۆمىكى تەركىبىدە شىنجاڭنىڭ گۈزەل، رەڭدار مىللىي ئۇسسۇلىنى ئىچكى ئۆلكىلەرگە ئېلىپ بېرىپ ئويۇن قويۇش جەريانىدا مىلەنفاڭ ئەپەندى، ئاتاقلىق كىنو ئارتىسى خۇدىيە خانىم، دەي ئەيلەن خانىملار بىلەن چوڭقۇر دوستلۇق ئورناتتى. لەنجۇ، خاڭجۇ، نەنجىڭ، شاڭخەي ۋە تەيۋەن قاتارلىق ئۆلكە - شەھەرلەردە ئۇسسۇل ئويناپ سەھنىنى زىلزىلىگە كەلتۈردى. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سەنئىتىنى نامايان قىلدى. ئۇيغۇر مىللىتىنى پۈتۈن مەملىكەت خەلقىگە تونۇتتى. ئويۇن كۆرگۈچىلەر قەمبەرخانىمغا ئاپىرىن ئوقۇشتى. گېزىت - ژۇرناللارمۇ قەمبەرخانىمنى «ئۇسسۇل پادىشاھى»، «تىيانشان گۈلى»، «ئىككىنچى مى لەنفاڭ» دەپ مەدھىيىلەشتى.

1947 - يىل 5 - ئاينىڭ 13 - كۈنى قەمبەرخانىم يەنە شىنجاڭ سەنئىتىنى گۈللەندۈرۈش يولىدا تۆھپە قوشقان ئوتتۇز نەچچە نەپەر ۋەتەنپەرۋەر ئارتىسنى تەقدىرلەش ۋە مۇكاپاتلاش يىغىنىدا شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ئەخمەتجان ئەپەندىم تەرىپىدىن ئالتۇن مېدال بىلەن مۇكاپاتلاندى. قەمبەرخانىم تالانتلىق ئۇسسۇلچى بولۇپلا قالماستىن رول ئېلىشتىكى ماھارىتى بىلەنمۇ ئاممىنىڭ ماختىشى ۋە مەدھىيىسىگە سازاۋەر بىرگە ماھىر، كۆپكە قادىر دراما ئارتىسى. ئۇ 1939 - يىلىلا سوۋېت ئىتتىپاقىدا «ئانارخان» ۋە باشقا درامىلاردا ئاساسلىق رول ئالغانىدى. كېيىن يەنە «غېرىب - سە-

نەم» «پەرھاد ـ شىرىن»، ئوپېرالىرى ھەم «قانلىق داغ» دراممـ
لىرىدا مۇھىم روللارنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇندىغاندىن تاشقىرى
«غېرىب ـ سەنەم» ئوپېراسىدىكى كېنىزەك ئۇسسۇلى ۋە باش كېـ
نىزەك ئۇسسۇللىرىنىمۇ ئىشلىدى. باش كېنىزەك ئۇسسۇلى «ئـوشـ
شاق» مۇۋەپپەقىيەتلىك چىققانلىقى ئـۈچـۈن كېيىن سـەھنىلەردە
يالغۇز ئۇسسۇل بولۇپ ئوينالدى.

1949 ـ يىلى ئازادلىق تېڭى ئاتتى، قۇياش نۇرى ۋەتـەن
زېمىنىنى يورۇتتى، قەمبەرخانىمۇ پـۈتمەس ـ تۈگىمەس شادلىق
ۋە ھاياجان بىلەن يېڭـى ھاياتقا قـەدەم تاشلىدى. ئۇ ئارتىسـ
لارنى تەشكىللەپ ئويۇن قويۇپ ئازادلىق ئارمىيىنى كۈتتۈۋالدى.
ئازادلىق ئارمىيە تەشۋىقاتچىلىرىغا ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنى ئۆگەتتى.

1950 ـ يىلى شىنجاڭ ۋەكىللەر ئۆمىكى تەركىبىدە بېيجىڭگە
بېرىپ جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغانلىقىنىڭ بىر يىللىقىنى
تەبرىكلەش پائالىيىتىگە قاتناشتى. ئوتتۇزىنچى سىنتەبىر ئاخشىمى
خۇەيرىنتاڭدا ئۆتكۈزۈلگەن ناخشا ـ ئۇسسۇل كېچىلىكىدە شىنجاڭ
خەلقىنىڭ شادلىقىنى، پارتىيـە ۋە خـەلق ھـۆكـۈمىتىگە بولغان
قىزغىن مۇھەببىتىنى ئىزھار قىلىش يـۈزىسىدىن ئىجاد قىلغان
«كەلدى بۈگۈن ئازاد زامان» دېگەن ئۇسسۇلنى ئورۇندىدى.

ئويۇن ئاياغلاشقاندا، جۇڭگو خەلقىنىڭ داھىسى ماۋزېدۇڭ،
سۆيۈملۈك زۇڭلى جۇئېنلەي، ليۇشاۋچى، چېن يى قاتارلىق دۆـ
لەت رەھبەرلىرى شىنجاڭ ۋەكىللىرىنى قوبـۇل قىلدى. ماۋجۇشـى
قەمبەرخانىمنىڭ قولىنى سەمىمي قىسىپ تۇرۇپ: «مەن سىزنىڭ
نامىڭىزنى ئاڭلىغان، سىزنـى تونۇيمـەن» دېدى. بـۇ تەسىرلىك
مەنزىرە ھەمدە قەمبەرخانىمنىڭ بىرقانچە ئـۇسسـۇللىرى كىنوغـا
ئېلىندى.

دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ ئۇيغۇر مىللىي سەنئىتىگە شۇنچىۋالا
كۆڭۈل بۆلگەنلىكـى پېشقـەدەم سەنئەتكار قەمبـەرخانىمغا غايەت
زور ئىلھام بېغىشلىدى.

قەمبەرخانىم 1956 - يىلى جۇڭگو ئۇسسۇل مۇتەخەسسىسلىرى ئۆمىكى تەركىبىدە سوۋېت ئىتتىپاقىغا زىيارەتكە چىققاندا، ئۆز ۋاقتىدىكى ئۇسسۇل ئۇستازى تامارا خانىمنىڭ قىزغىن كۈتۈۋېلىشىغا ئېرىشتى. مۇكەررەم خانىمۇ كاماندۇرۇپكىغا كەتكەن يېرىدىن قايتىپ كېلىپ ئۇنى كۈتۈۋالدى. ئۆمەك شەرىپىگە بېرىلگەن زىياپەت، سۆھبەت ۋە ئويۇن قويۇش جەريانلىرىدا ئىككى دۆلەتنىڭ سەنئەتكارلىرى ھېسسىيات ۋە تەجرىبە ئالماشتۇرۇشتى. قەمبەرخانىمۇ ئۇسسۇل ئويناپ قوشنا ئەل خەلقلىرى ئارىسىدا ئۆز تالانتىنى نامايان قىلدى.

1961 - يىلى ئۈرۈمچىدە ئۆتكۈزۈلگەن پېشقەدەملەرنىڭ سەنئەت كېچىلىكىدە قەمبەرخانىم خۇددى چولپاندەك چاقناپ كۆركەم، نەپىس ئۇسسۇللارنى ئىجرا قىلىپ شىنجاڭ خەلقىنىڭ قەلبىنى يەنە بىر قېتىم زىلزىلىگە سالدى. ئۇ شۇ قېتىمدا ئۆزى ئىجاد قىلىپ سەھنىلەشتۈرگەن ئۇسسۇللاردىن «ئوششاق»، «نىم پەدە»، «سىم خاراج»، «تەخسە ئۇسسۇلى» قاتارلىق يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇللارنى ھەم پېشقەدەم سەنئەتكار ئابدۇگۇل بىلەن «نازىركوم»، «داۋانچىلىك»، «يارىمگۇللا» قاتارلىق لەپەرلەرنى يۇقىرى ماھارەت بىلەن ئورۇنداپ، تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى. بۇ ئۇسسۇللار تا ھازىرغىچە مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا ئوينىلىپ كەڭ تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولۇپ كەلمەكتە.

ئازادلىقتىن كېيىن قەمبەرخانىم ئۆزىنىڭ پۈتۈن زېھنىي قۇۋۋىتىنى، ئەقىل - پاراسىتىنى شىنجاڭنىڭ ئۇسسۇلچىلىقىنى گۈللەندۈرۈش ۋە ئۇسسۇل ئارتىسلىرىنى يېتىشتۈرۈشكە سەرپ قىلدى. ئۇ 1950 - يىلى غەربىي شىمال مىللەتلەر شۆيۈەنى سەنئەت فاكۇلتېتىنىڭ مۇدىرلىقىغا تەيىنلەنگەندىن كېيىن ئوقۇتۇش ماتېرىياللىرى - دەرسلىكلەر يوق شارائىتتا قايتا - قايتا ئىزدىنىش ئارقىلىق بىر يۈرۈش ئۇسسۇل دەرسلىكى ئىشلەشكە

كىرىشتى. ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنى سالام ھەرىكەتلىرى، چاۋاك ھەم ھەرىكەتلىرى، قول ھەرىكەتلىرى، قەدەم ھەرىكەتلىرى، چۆرگىلەش ھەرىكەتلىرى، ئېگىلىش ھەرىكەتلىرى، ئولتۇرۇش ھەرىكەتلىرى قاتارلىق يەتتە تۈرگە ئايرىپ، ئۇنى ئايرىم - ئايرىم خاس ئىسىملار بىلەن ئاتاپ دەرسلىك تۈزدى. شۇ دەسلەپكى دەرسلىك ئاساسىدا ئوقۇغۇچىلارغا ئۇسسۇل دەرسى ئۆتتى. ئالدى بىلەن ئوقۇغۇچىلارغا ئاساسىي ھەرىكەتلەرنى ئاندىن، ئاساسىي مەشىق ھەرىكەتلىرىنى ئۆگىتىپ، ئوقۇغۇچىلارنى دەسلەپكى قەدەمدە ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى بىلەن تونۇشتۇرۇپ چىقاتتى. ئۇ ئۇسسۇل دەرسى ئۆتكەندە ھەر بىر ھەرىكەتنىڭ ئۆز تەلىپى بويىچە نەپىس، سىلىق بولۇشىنى تەلەپ قىلاتتى.

قەمبەرخانىم ئوغۇل ئوقۇغۇچىلارغا ئۇسسۇل ئۆگەتكەندە قەدەمنى مەردانە، چوڭ، كۆركەم ئېلىشنى، خۇددى كۆكتە پەرۋاز قىلىۋاتقان بۈركۈتتەك ئۇسسۇل ئويناشنى تەلەپ قىلاتتى. ئۇ ئوقۇغۇچىلارغا تاللاپ كۆرسەتكەن ھەر بىر ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى يارقىن، رەڭمۇ رەڭ، ئۇسسۇل كۆرۈنۈشلىرى خۇددى گۈزەللىك توغرىسىدىكى سىمفونىيىدەك ئوقۇغۇچىلارنىڭ يۈرەك تارىلىرىنى چېكەتتى ھەم ئۇلاردا ئۇسسۇل سەنئىتىگە زور ئىشتىياق پەيدا قىلاتتى.

قەمبەرخانىم نەزەرىيە بىلەن ئەمەلىيەتنى بىرلەشتۈرۈش، تەجرىبە بويىچە ئىشلەش نەتىجىسىدە دەسلەپكى قەدەمدە بىر يۈرۈش ئۇسسۇل دەرسلىكى ئىشلەپ چىقتى، بۇ دەرسلىك ئۇسسۇل نەزەرىيىسى، سەھنە تۈزۈلۈشى ۋە ئۇسسۇل خاتىرىلەش، ئۇسسۇل ماھارىتى قاتارلىق مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، تاكى ھازىرغىچە سەنئەت مەكتەپلىرىنىڭ ئاساسىي دەرسلىك قوللانمىسى بولۇپ كەلمەكتە.

قەمبەرخانىم بىر تەرەپتىن دەرس ئۆتۈش بىلەن مەكتەپ خىزمەتلىرىنى باشقۇرغان بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن شۇ چاغدىكى

ئىجتىمائىي پائالىيەتلەرنى سەگەكلىك بىلەن كۆزىتىپ، زامان تەلىپىگە، سىياسىي يۆنىلىشكە ماس كېلىدىغان «تىنچلىق ئۇسسۇلى»، «ئازاد قىز»، «جۇڭگو ـ چاۋشيەن خەلقى قۇدرەتلىك»، كوللېكتىپ ئۇسسۇل «ئالدىنقى سەپكە ئۇزىتىش»، كوللېكتىپ ئۇسسۇل «مول ـ هوسۇل ئۇسسۇلى»، قاتارلىق بىرقاتار ئۇسسۇللارنى ئىشلەپ ۋە ئىجاد قىلىپ، شۇ چاغدىكى ئۇسسۇل ئىجادىيىتىدىكى بوشلۇقنى تولدۇردى. بۇ ئۇسسۇللار هەر قايسى سەنئەت ئۆمەكلىرىدە ئويۇنلىپ كەڭ تارقالدى.

قەمبەرخانىم 1955 ـ يىلدىن كېيىن سابىق شىنجاڭ شۆيۈەنى سەنئەت فاكۇلتېتىنىڭ فاكۇلتېت مۇدىرى هەم شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپىنىڭ مۇدىرى بولۇپ تاكى 1965 ـ يىلغىچە دەرس مۇنبىرىدىن ئايرىلمىدى. ئۇ 1950 ـ يىلدىن 1966 ـ يىلغىچە سەنئەت مائارىپىنى چىڭ تۇتۇپ ئىشلەپ، ئۆزى بىۋاسىتە ئۇسسۇل دەرسىگە كىرىپ، يەتتە قارارلىق ئۇسسۇلچى يېتىشتۈرۈشكە باشچىلىق قىلدى. ئىبراهىمجان، زەينەپ سابىت، مەريەم ناسىر، رەنا، ئىنايەت، خەلچەم سىدىق، رەيهان ئابلىز، ئابلىمىت توختى قاتارلىق داڭلىق ئۇسسۇلچى ۋە ئۇسسۇل تەتقىقاتچىلىرى ئۇنىڭ تەربىيىسىدە يېتىشىپ چىققان.

قەمبەرخانىم شىنجاڭنىڭ سەنئەت ئىشلىرىنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن بارلىقىنى بېغىشلىدى، ۋەتەننى، كوممۇنىستىك پارتىيىنى، سوتسىيالىزمنى قىزغىن سۆيدى. ئۇ پارتىيىنىڭ لۇشيەنى ۋە يول يورۇقىنى سادىقلىق بىلەن ئىجرا قىلىپ، ئۆزىنىڭ هازىرقى زامان ئۇيغۇر ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ پېشىۋاسى بولۇشقا مۇناسىپ ئىكەنلىكىنى ئەمەلىي هەرىكىتى ئارقىلىق ئىسپاتلىدى. 1954 ـ يىلى مەملىكەتلىك سىياسىي مەسلىهەت كېڭەشنىڭ هەيئەت ئەزاسى بولۇپ سايلانغاندىن كېيىن، دۆلەتنىڭ چوڭ ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈپ مەركەز بىلەن ئىدىيە جەهەتتە بىردەكلىكنى ساقلاپ، ئۆزىنىڭ رولىنى ئاكتىپ جارى قىلدۇردى. ئۇ كۆپ قېتىم

مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەش، مەملىكەتلىك ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى ۋە ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ يىغىنلىرىغا بارغان ۋاقىتلىرىدا دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ قوبۇل قىلىشىغا ۋە غەمخورلۇقىغا مۇيەسسەر بولدى.

ئەپسۇسكى، ئون يىللىق قالايمىقانچىلىق مەزگىلى باشقىلارغا ئوخشاشلا قەمبەرخانىمغىمۇ زور يوقىتىش، بالايى ئاپەت ئېلىپ كەلدى. خەلق قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالغان، داڭلىق ئۇسسۇل ئۇستازى قەمبەرخانىم جىن - شەيتان قىلىپ قويۇلۇپ، ئېغىر كۆڭۈل ئازابى، ئىنسان قېلىپىدىن چىققان تىل - ھاقارەتلەرگە ئۇچرىدى. كۆكتە پەرۋاز قىلىپ ئۇچۇۋاتقان شۇڭقارنىڭ قانىتى سۇنغاندەك ئۇنىڭ روھى سۇندى. دىلى ئازار يېدى. ئەزىز جېنىدەك ئەتىۋارلاپ ساقلاپ كېلىۋاتقان قىممەتلىك ماتېرىياللىرى، ئۇسسۇل دەرسلىكلىرى بۇلاندى. تېگىشلىك تەتقىقات شارائىتى ۋە باشقا زۆرۈر ئىمكانىيەتلەردىن مەھرۇم قىلىنىپ، «ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش» ئۈچۈن قاتتىق رىجىم ئاستىغا ئېلىندى. ئۇ ئۇزۇندىن بۇيان خەلق ئىچىگە تارقىلىپ ئوينىلىپ كېلىۋاتقان ئۇسسۇللارنىڭ ۋەيران بولۇپ كېتىۋاتقىنىغا ئېچىنىپ ياش تۆكسە، يا ئۇسسۇلغا، يا تەنتەربىيىگە ئوخشىمايدىغان قوپال ھەرىكەتلەرنىڭ سەھنىلەرنى قاپلاپ كېتىۋاتقىنىغا قاراپ ئىچى پۇشتى.

تۆت كىشىلىك گۇرۇھ يوقىتىلىپ سەنئەتنىڭ ئالتۇن باھارى يېتىپ كەلدى. قەمبەرخانىم ئوتتەك قىزغىنلىق بىلەن ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتى خىزمىتىگە، سەنئەت مائارىپىغا يېقىندىن كۆڭۈل بۆلۈپ، ئۇسسۇل ئىجادىيىتى، ئوقۇتقۇچىلارنى يېتەكلەش، يېڭى ئەۋلاد تەربىيىلەش خىزمىتىدە تەشكىللاتچىلىق، تەرغىباتچىلىق رولىنى جارى قىلدۇرۇشقا كىرىشتى.

1982 - يىلى بېيجىڭدە ئېچىلغان ئاسىيا مەملىكەتلىرى مىللىي ئۇسسۇللىرىنى قوغداش، ئاسراش، گۈللەندۈرۈش يىغىنىغا

جۇڭگو ۋەكىللىرى قاتارىدا قاتنىشىپ، ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇللىرىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى توغرىسىدىكى قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇ نەچچە دۆلەتنىڭ ئاتاقلىق ئۇسسۇل ئەربابلىرى بىلەن پىكىر ئالماشتۇردى ھەم نەق مەيداندا ئۇسسۇل ئويناپ ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ تىل بىلەن تەسۋىرلەش قىيىن بولغان ھەرىكەتلىرىنى كۆرسەتتى. يىغىن ئەھلى ھاياجان بىلەن «قەمبەرخانىم ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ ئانىسى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى بىزنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتىمىزنىڭمۇ ئانىسى بولۇشقا مۇناسىپ ئىكەن» دەپ يۇقىرى باھا بەردى. ئىچكى ئۆلكىلەردىن ۋە تۈركىيە، ياپونىيە، سوۋېت ئىتتىپاقى قاتارلىق ئەللەردىن كەلگەن سەنئەت مۇتەخەسسىسلىرى، سەنئەتكارلار قەمبەرخانىمنى زىيارەت قىلىپ، مەدەنىيەت-سەنئەت ئۈستىدە پىكىر ئالماشتۇرۇشتى ھەم ئۆز جايلىرىدا قەمبەرخانىمنىڭ ناھايىتى يۇقىرى ئابرويغا ئىگە ئىكەنلىكىنى قەيت قىلىشتى.

قەمبەرخانىم شىنجاڭ ئۇيغۇر ئۇسسۇلچىلىقىغا ئاساس سالغۇچىلارنىڭ بىرى. ئۇنىڭ ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ۋە ئۇسسۇلچىلار قوشۇنىنى تەربىيىلەپ كېڭەيتىش يولىدا سىڭدۈرگەن يېرىم ئەسىرلىك ئەجرىنى خەلقىمىز، دۆلىتىمىز ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئالىدۇ. ھازىر قەمبەرخانىمنىڭ ئۇسسۇل ئۇسلۇبى ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ ئەڭ مۇنەۋۋەر ئاساسى سۈپىتىدە تەتقىق قىلىنماقتا.

ھازىر ۋە كەلگۈسىدىكى ئۇسسۇل نەزەرىيىسى، ئۇسسۇل تەتقىقاتى ۋە كلاسسىك ئۇسسۇل نەمۇنىلىرىنى رەتلەشتەك غايەت زور خىزمىتىمىزنىڭ ئاساسى قەمبەرخانىمنىڭ ئۇسسۇلچىلىقىمىزغا قوشقان يۈكسەك تۆھپىسى بىلەن بېيىغۇسى.

ھاجى راخماننىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيەت يولى توغرىسىدا

زۇمرەت ئۆمەر

«تەخسە ئۇسسۇلى» — ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمكى ئەرلەر ئۇسسۇلى بولۇپ، مەشرەپ ۋە ئولتۇرۇشلاردا ئوينىلىدۇ. ئۇسسۇلچىنىڭ قوللىرىدىكى ياپىلاق تاش، بارماقلارنىڭ ئېگىلىپ تۈزلىنىشى، قول بېغىشلىرىنىڭ تىترىشى بىلەن يېقىملىق، ياڭراق ئاۋاز چىقىرىدۇ. ئۇسسۇلچىنىڭ بېشىدىكى تەخسە داپ تەڭكەش قىلىنغان مۇزىكا ساداسى ئىچىدە خۇددى قۇشتەك لەرزان جەۋلان قىلىدۇ. ئەنە، كىشىنى مەپتۇن قىلىدىغان گۈزەل فىگۇرىغا قاراڭ: قەددىملەر شۇنچە سىلىق ۋە ئۆزگىرىشچان. تەخسە ئۇسسۇل ھالىتىگە ئەگىشىپ بىردەم ئۇسسۇلچىنىڭ بېشىدا پىرقىرىسا، بىردەم ئۇسسۇلچىنىڭ دۈمبىسىگە، ئاندىن بىلىكىگە سىيرىلىپ چۈشىدۇ ۋە كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچىلا يەنە ئۇسسۇلچىنىڭ بېشىغا چىقىدۇ... بۇنىڭدا ھەم سېھرىككە تەئەللۇق تۈس ھەم ئۇسسۇلغا خاس جەلپ قىلىش كۈچى بولۇپ، كۆرگەن كىشى ئۇنىڭدىن ھۇزۇرلىنىدۇ.

ئاتاقلىق ئۇسسۇل رېژىسسورى يولداش ھاجى راخمان ئۆزىنىڭ ئۇسسۇلچىلىق ھاياتىنى باشلىغان ۋاقتىدا ئەنە شۇ «تەخسە ئۇسسۇلى» نى ئويناپ ئۆز ئىقتىدارىنى نامايان قىلغانىدى.

يولداش ھاجى راخمان كىچىكىدىن باشلاپ خەلق سەنئىتىگە ئىشتىياق باغلىغان. بولۇپمۇ خەلقنىڭ ھەرخىل مەشرەپ،

ناخشا - ئۇسسۇللۇق ئولتۇرۇشلىرى ئۇنى ئۆزىگە چوڭقۇر مەپتۇن قىلغان. ئۇ، تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەن چاغدا يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇپ، ئۇنىڭغا سەنئەت بوستانىنىڭ دەرۋازىسى كەڭ ئېچىلدى. ئۇ دەسلەپ قەشقەر سەنئەت ئۆمىكىدە ئاددىي بىر ئۇسسۇلچى ئىدى. ئۇ پېشقەدەم ئۇسسۇلچى ۋە خەلق سەنئەتكارلىرىدىن كەمتەرلىك بىلەن ئۆگەنگەنلىكى ئۈچۈن، ناھايىتى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە «تەخسە ئۇسسۇلى» نىڭ ئۇسلۇب ۋە ماھارىتىنى ئىگىلەپ، يوقىلىشقا يۈز تۇتقان «تەخسە ئۇسسۇلى» نى سەھنىگە ئېلىپ چىقتى. ئۇنىڭ كىشىنى زوقلاندۇرىدىغان ئۇسسۇل سەنئىتى تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.

هاجى راخمان ئۆز مىللىتىنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتىنى بەكمۇ ياخشى كۆرەتتى. ئۇيغۇرلارنىڭ باي، كۆركەم، خىلمۇ خىل بولغان ئەنئەنىۋى ئۇسسۇل سەنئىتىگە ۋارىسلىق قىلىش، ئۇنى سوتسىيالىزم گۈلزارىدىكى چىرايلىق گۈل - غۇنچە قىلىپ ئېچىلدۇرۇش هاجى راخماننىڭ ئالدىدىكى يېڭى ۋەزىپە ئىدى. بۇ يولدا ئۇ نۇرغۇن ئويلاندى، ئىزدەندى، تالاي كېچىلەرنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭ قەلبىدىكى ئىشتىياق تەپەككۇر گويا كۈۋەجەپ تۇرغان ئېقىن سۇدەك دولقۇنلىناتتى. شىنجاڭدىكى سەنئەت ئىشلىرىنىڭ جۇش ئۇرۇپ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، 1952-يىلى هاجى راخمان سابىق شىنجاڭ ئۆلكىلىك ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىگە يۆتكەلدى ۋە شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇسسۇل ئىجادىيىتىنىڭ جاپالىق يولىغا قەدەم قويدى.

ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ مەنبەسى خەلق ئاممىسىنىڭ باي ۋە رەڭمۇ رەڭ تۇرمۇشىدۇر. ئەقىل - پاراسەتلىك ئەمگەكچى خەلق ياراتقان خەلق سەنئىتى — سەنئەت ئىجادىيىتىنىڭ بىردىنبىر توغرا يولى ئىدى. هاجى راخمان دەل ئەنە شۇ يول بىلەن ماڭدى. ئۇ خەلق ئاممىسى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتتە بولۇپ كەلدى. ئۇ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تۇنۇگۈن بىلەن بۈگۈنىنى بىلەتتى،

خۇشاللىق بىلەن قايغۇسىنى چوڭقۇر چۈشىنەتتى. بۇ ھال ئۇنىڭ سەنئەت ئىجادىيىتى ئۈچۈن پۇختا تۇرمۇش ئاساسى بولۇپ قالدى.

ئۇ دەرەخزار ھويلىلاردا بېشىدىن ئىسسىق سوغۇق ئۆتكەن قىرلار بىلەن سىرداشقان؛ ھېيت ـ ئايەملەردە داپ ـ دۇمباق سادالىرى يەڭلەپ كەتكەن ھېيتگاھ مەسچىتى ئالدىدا شادلىققا چۆمگەن كىشىلەر بىلەن بىرلىكتە ساماغا چۈشكەن؛ بۇغداي دولقۇنلىرى ئۆركەشلەپ تۇرىدىغان ئالتۇن پەسىللەردە دېھقانلار بىلەن ئورمىغا قاتناشقان؛ پىشقان قوغۇنلارنىڭ شېرىن ھىدى گۇپۇلدەپ تۇرىدىغان قوغۇنلۇقلاردا قوغۇنچىلار بىلەن بىرلىكتە جاپالىق مېھنەت مېۋىسىنىڭ تەمىنى تېتىغان؛ ياپيېشىل ئۈزۈم باراڭلىرى ئۈستىدە قىز ـ چوكانلارنىڭ مول ـ ھوسۇل شادلىقىغا ھەمنەپەس بولغان... مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنى ھاياجانلاندۇرۇپ، ئىلھام بەخش ئەتكەنىدى. «قوغۇنچىلىق ئۇسسۇلى» ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى تۇرمۇش تەسىراتلىرىنىڭ مەھسۇلى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ھاجى راخمان شىنجاڭ قوغۇنىنىڭ مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا زور شۆھرەت قازىنىشتىكى ئالاھىدىلىكىنى ئاساس قىلىپ، نەپىس ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى ۋە ئەپچىل ۋاستىلەر بىلەن ئىشچان ۋە ساددا بىر ئۇيغۇر قىزىنىڭ بەدىئىي ئوبرازىنى ياراتقان. ئۇ قوغۇنچى قىزنىڭ سورتلۇق قوغۇنلارنى كۆڭۈل قويۇپ يېتىشتۈرگەنلىكىدىن ئىبارەت ئەمگەك تۇرمۇشى ئارقىلىق، قەد كۆتۈرگەن دېھقانلارنىڭ يەر ئىسلاھاتىدىن كېيىنكى شادلىقىنى ئىپادىلەپ، يېڭى ھاياتقا مەدھىيە ئوقۇغان. بۇ نومۇر يېڭى تېما، ئۆزگىچە خاس شەكىل، قويۇق مىللىي ئۇسلۇب ۋە نەپىس ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى بىلەن تاماشىبىنلارنىڭ يۈرەك تارىنى تىترىتىپ، زور مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتى. بۇ ئۇسسۇل 6 ـ قېتىملىق دۇنيا ياشلىرى فېستىۋالدا كۈمۈش مېدالغا ئىگە بولۇپ، مەملىكىتىمىزگە شان ـ شەرەپ كەلتۈردى، ئۇنىڭدىن باشقا شۇ مەزگىلدىكى يەنە بىر تاللانغان ئەسىرى — يالغۇز كىشىلىك «ئۈزۈمچىلىك ئۇسسۇلى»

7 ـ قېتىملىق دۇنيا ياشلىرى فېستىۋالىدا ئالتۇن مېدالغا ئېرىـ
شىپ، مەملىكىتىمىزگە يەنە بىر قېتىم شان ـ شەرەپ ئېلىپ
كەلدى.

1957 ـ يىلى ھاجى راخمان مەركىزىي مىللەتلەر ناخشا ـ
ئۇسسۇل ئۆمىكىگە يۆتكىلىپ بىر يىل ئىشلىدى. ئۇ بۇ جەرياندا
مەملىكىتىمىزدىكى ھەر مىللەت ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ جەۋھەرلىرى
بىلەن تونۇشتى. جۇڭگو ۋە چەت ئەللەردىكى ئاتاقلىق ئۇسسۇلچىلار-
نىڭ ئېسىل ئويۇنلىرىنى، كلاسسىك ۋە ھازىرقى زامان مەشھۇر
ئۇسسۇل ئەسەرلىرىنى كۆردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ نەزەر دائىرىسـ
نى كېڭەيتىپ، سەنئەت بىلىمىنى يەنىمۇ ئاشۇرۇپ، قىممەتلىك
ئىجادىيەت تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىۋالدى. بولۇپمۇ ئاتاقلىق ئۇسـ
سۇلچى يولداش ۋۇ شياۋجاڭ ۋە دەي ئەي لىيەنلەردىن ئالغان
تەلىملىرى ۋە تەسىرلىك سۆھبەتلەر ئۇنىڭ ئالغا بېسىشى ئۈچۈن
ئىلھام بەخش ئەتتى. بۇ ئارقىلىق ھاجى راخماننىڭ ئىجادىـ
يەت يولى تېخىمۇ كېڭىيىپ، ئىجادىيەت ئىدىيىسى تېخىمۇ يېتىـ
لىپ، ئىجادىيەت ئىلھامى خۇددى تاشقىن بۇلاقتەك ئېتىلىپ چىقىشـ
قا باشلىدى. ئۇ ئىجاد قىلغان شىئېرىي تۈيغۇغا باي «قىزىلـ
گۈل ئۇسسۇلى»، چوڭقۇر ھېسسىياتقا تولغان «ماۋجۇشىغا دوپپا
تەقدىم قىلىش»، كىشىنى ئويلاندۇرىدىغان «جانان چىنىدە بېيـ
جىڭ چېيى»، لەرزان، لىرىكىلىق «چۆلدە ئېچىلغان كۆمۈش
گۈللەر» قاتارلىق ئۇسسۇل ئەسەرلىرى، خۇددى رەڭمۇرەڭ ئېچىلـ
غان گۈل ـ غۇنچىلاردەك ئۇسسۇل سەھنىسىگە ھۆسن قوشتى.
يارقىن تېما، كۈچلۈك دەۋر روھى، قويۇق مىللىي ئالاھىدىلىك،
ئۆزگىچە بەدىئىي شەكىل — ھاجى راخماننىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيـ
تىدىكى ئۆزىگە خاس بىر ئۇسلۇب. سوتسىيالىستىك
مەزمۇن بىلەن مىللىي شەكىلنى مۇمكىن
قەدەر ياخشىراق بىرلەشتۈرۈش — ھاجى راخماننىڭ ئۇسسۇل ئىـ
جادىيىتىدىكى ئىزچىل نىشانى.

«تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىدە زوراۋانلىق قىلىپ، مەدەنىيەت مۇستەبىتلىكىنى يۈرگۈزۈۋاتقان تۇمانلىق كۈنلەردە ھاجى راخماننىڭ سەنئەت ھاياتى دەپسەندە قىلىندى، ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ھەر خىل بەتنامىلار بىلەن ھاقارەتلەندى، ئۇ «ئەكسىيەتچىل ئىجادىيەت نوپۇزلۇقى» دېگەن تۆھمەت بىلەن زەربىگە ئۇچرىدى. لېكىن ھاجى راخمان بۇنىڭلىق بىلەن ئۇجۇقۇپ كەتمىدى. ئۇ پىكىر يۈرگۈزۈشنى، ئىجاد قىلىشنى يەنىلا داۋاملاشتۇردى ھەمدە قەيسەرلىك بىلەن تۈرلۈك توسالغۇلارنى يېڭىپ، «پاختىكار قىز»، «شامال ئېغىزىدىن ئاشلىق ئېلىش»، «تارىم دولقۇنلىرى» قاتارلىق ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى ئىجاد قىلدى. بۇ بىر مەزگىل ھاجى راخمان ئۈچۈن ھەم سەنئەت ھاياتىدىكى ئېغىر كۈنلەر بولدى ھەم ئۇسسۇل ئىجادىيىتىدىكى «قۇرۇقچىلىق پەسىل» بولدى.

«تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» تارمار قىلىنغاندىن كېيىن، ھاجى راخماننىڭ ئون نەچچە يىلدىن بۇيان بېسىم ئاستىدا قالغان ئىجادىيەت قىزغىنلىقى يانار تاغدەك پارتلاپ چىقتى. ئۇ ئىدىيىسىنى ئازاد قىلىپ، دادىل يېڭىلىق يارىتىپ، تولۇپ - تاشقان قىزغىنلىق بىلەن «تىيانشانغا باھار كەلدى»، «شىنجاڭ ياخشى جاي»، «تەنتەنە»، «بالا تەربىيىچىسى»، «مېنىڭ راۋابىم»، «پىلە باققۇچى قىز»، «دولان سەنىمى» قاتارلىق كىشىلەرگە ھۇزۇر بېغىشلايدىغان بىر تۈركۈم ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى ئىجاد قىلدى. بۇ ئەسەرلەر مەزمۇنغا باي، تېمىسى كەڭ، شەكلى ھەرخىل بولۇشتەك ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە بولۇپ، ئۇنىڭدا «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ»نىڭ تارمار قىلىنغانلىقىدىن ئىبارەت تارىخىي غەلىبە قىزغىن مەدھىيىلەنگەن، خەلقنىڭ ھېس - تۇيغۇلىرى ئىپادە قىلىنغان، تۆتنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى داۋامىدا مەيدانغا كەلگەن يېڭى ئادەم، يېڭى ئىشلار كۈيلەنگەن.

«تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» تارمار قىلىنغاندىن كېيىن، ئېلى-

مىزنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرى مىسلىسىز گۈللەپ - ياش-
ناش دەۋرىگە قەدەم قويدى. ھاجى راخمانىنىڭ ئۇسسۇل ئىجادى-
يىتىمۇ كەڭ ئىمكانىيەتكە ۋە پارلاق مەنزىلگە ئېرىشتى. ئۇنىڭ
مۇشۇ مەزگىلدىكى ئۇسسۇل ئىجادىيىتى، مەيلى ئىدىيىۋى جەھەت-
تىن بولسۇن، ياكى بەدىئىي جەھەتتىن بولسۇن، يېڭى بىر پەللى-
گە كۆتۈرۈلدى. تېما ۋە شەكىل جەھەتتىمۇ زور بۆسۈشلەر بولدى.
بۇنىڭ ئىچىدە «بالا تەربىيىچىسى»، «مېنىڭ راۋابىم»، «دولان
سەنىمى» قاتارلىق ئۇسسۇل نومۇرلىرى دۆلىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ
30 يىللىقىغا سوۋغا تەقدىم قىلىش يۈزىسىدىن قويۇلغان ئويۇنلار-
دا ۋە «ئۈچ خىل ئۇسسۇل» بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن مۇسابىقىدە ئاي-
رىم - ئايرىم ھالدا مۇنەۋۋەر ئىجادىيەت مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

«بالا تەربىيىچىسى» ھاجى راخمانىنىڭ يېقىنقى يىللاردا
ئىجاد قىلغان ئەسەرلىرى ئىچىدە بىر قەدەر مۇۋەپپەقىيەتلىك
چىققان ئەسەر. ئۇ بۇ ئەسەرنى جەنۇبىي شىنجاڭدا تۇرمۇش ئۆت-
كۈزۈۋاتقان مەزگىلدە، خەلق ئارىسىدا ئىككى يۈز يىلدىن بۇيان
تارقىلىپ كېلىۋاتقان «ئەللەي ناخشىسى» دىن ئىلھام ئېلىپ
ئىجاد قىلغان. بۇ ناخشىدا ئەمگەكچى خەلقىنىڭ كونا جەمئىيەت-
تىكى ئازاب - ئوقۇبەتلىرى ۋە يورۇقلۇققا، بەختىيار ھاياتقا بول-
غان ئىنتىلىشى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. بۇ ناخشا ئۆزىنىڭ يېقىملىق-
لىقى، مۇڭلۇقلۇقى ۋە تەسىرچانلىقى بىلەن كىشىنى ئۆزىگە جەلپ
قىلىدۇ. ھاجى راخمان بۇ ناخشىنى خام ماتېرىيال قىلىپ، ئۆزى-
نىڭ تۇرمۇش تەسىراتى، تۇرمۇشنى كۆزىتىشى، يىغىنچاقلىشى ۋە
كەڭ تەپەككۇرى ئارقىلىق، ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى
بىلەن ئىپادىلەپ تۆتنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ئۈچۈن كې-
يىنكى ئەۋلادلارنى تەربىيىلەۋاتقان بىر بالا تەربىيىچىسىنىڭ بە-
دىئىي ئوبرازىنى كۆڭۈل قويۇپ ياراتتى. ئاپتور راۋان ئۇسسۇل
تىلى بىلەن بالا تەربىيىچىسىنىڭ ئۆز خىزمىتىنى قىزغىن سۆيىدى-
غانلىقىنى ئىزھار قىلىپ، بالىلار باغچىسىدىكى پەرزەنتلەرنىڭ

ئوماق، شوخ خۇلقىنى ئىپادىلەپ بەرگەن ھەمدە بالا تەربىيىچىسىنىڭ تەسەۋۋۇرى ئارقىلىق، ئۆسمۈرلەرنىڭ چوڭ بولغاندا ئوخشاش بولمىغان خىزمەت ئورۇنلىرىدا سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلىقىدىن ئىبارەت تەسىرلىك مەنزىرىنى ئەكس ئەتتۇرگەن. ئاپتور بۇ قوشاققا يېڭىچە بەدىئىي ھايات بەخش ئېتىپ، ئۇنىڭدا يېڭى ھاياتنىڭ پارلاق نۇرىنى چاقناتقان. بۇ ئۇسسۇل ھەم سوتسىيالىستىك مەزمۇنغا ھەم ئۇيغۇر خەلقى ياخشى كۆرىدىغان مىللىي بەدىئىي شەكىلگە ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈن خەلق ئاممىسىنىڭ ئالقىشىغا ۋە ئۇسسۇل ساھەسىدىكىلەرنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

شۇنى كۆرسىتىپ ئۆتۈش كېرەككى، ئاپتور خەلق ئاممىسىغا بۇرۇندىن تارتىپلا تونۇش بولغان بۇ قوشاقنى خام ماتېرىيال سۈپىتىدە ئۇستىلىق بىلەن تاللىۋېلىپ، بۇگۈنكى بەختىيار تۇرمۇشنى ئىپادىلەپ بەرگەن. ئاپتور يەنە سىپىلشتۇرۇش ۋاستىسىدىن پايدىلىنىپ، تاماشىبىنلارنىڭ قەلبىدە بىر خىل ئورتاق تەسىرات پەيدا قىلىپ، ئاساسىي تېمىنى يەنىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇشتەك بەدىئىي ئۈنۈمگە ئېرىشكەن. ھاجى راخماننىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيىتىدىكى بۇ خىل چۈشەرلىكى ئۇنىڭ «مېنىڭ راۋابىم» دېگەن ئۇسسۇل ئەسىرىدىمۇ كۆرۈلىدۇ.

شىنجاڭ قەدىمدىن تارتىپلا «ناخشا ـ ئۇسسۇل ماكانى» دېگەن نام بىلەن داڭ چىقارغان. شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئەۋلادتىن ـ ئەۋلادقىچە جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرۈپ، پارلاق مىللىي مەدەنىيەتنى ياراتتى. شىنجاڭنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتى ئېلىمىزنىڭ مەدەنىيەت خەزىنىسىدىكى ئېسىل گۆھەر.

ھاجى راخمان مىللىي سەنئەتنىڭ سەنئەتنى ئۆگىنىش ۋە ئۇنىڭغا ۋارىسلىق قىلىش ئاساسىدا، دادىللىق بىلەن يېڭىلىق يارىتىپ، كۆزنى قاماشتۇرىدىغان سەنئەت غۇنچىلىرىنى ئېچىلدۇردى.

1981 ـ يىلى ھاجى راخمان مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى ئۇيۇش

تۇرغان ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىلىرى، رىژىسسورلىرى كۆرسىتىپ قاتنىشىپ كەلگەندىن كېيىن، خوتەن ۋىلايىتىگە بېرىپ لېكسىيە سۆزلەپ بەردى. ئۆزىنىڭ ئۇزۇن يىللىق ئۇسسۇل ئىجادىيىتى تەجرىبىلىرىنى ئۇسسۇلچى خادىملارغا ئۆگىتىپ، ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ ئىز باسارلىرىنى يېتىشتۈردى. بۇ جەرياندا ئۇ يەنە كلاسسىك ئۇيغۇر مۇزىكىسى «12 مۇقام» دىكى «تەزە مەرغۇلى» ئاساسىدا، «تەزە مەرغۇلى» دېگەن ئۇسسۇلنى ئىجاد قىلىپ، ئاجايىپ دادىللىق بىلەن ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇلىنى ھازىرقى زامان ئۇسسۇلى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، ئۇسسۇل ئىجادىيىتىنى بۆسۈش خاراكتېرلىك يۈكسىلىشكە ئىگە قىلدى. بۇ ئۇسسۇل ھازىرغا قەدەر مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى سەھنىلەردە 600 مەيداندىن ئوشۇق ئوينالدى. ئۇ ئىزچىل تۈردە ھەربىر مۇنەۋۋەر ئۇسسۇلچىنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە خاسلىقىغا ئاساسەن، شۇ ئارتىسنىڭ ئۇسلۇبى، ئالاھىدىلىكى ۋە ماھارىتىنى ئوبدان جارى قىلدۇرالايدىغان نومۇرلارنى ئىجاد قىلدى. مەسىلەن: شىنجاڭ ناخشا-ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇلچىسى رەيھان ئابلىز ئۇسسۇلنى بەكمۇ نەپىس ئوينايدىغان، ماھارىتى يېتىلگەن، بولۇپمۇ تېز پىرقىراش ئالاھىدىلىكىگە ئىگە ياش ئارتىس. ھاجى راخمان «قاش تېشى غۇنچىسى» دېگەن ئۇسسۇلنى مەخسۇس رەيھان ئابلىز ئۈچۈن ئىجاد قىلدى. بۇ گويا رىۋايەتتەك نەپىس، لىرىكىلىق ئايالچە يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل بولۇپ، بۇنىڭدا كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان بىر مۇنچە تېز پىرقىراش ھەرىكەتلىرى كىرگۈزۈلگەن، رەيھاننىڭ ئۇسسۇل ئويناش ماھارىتى، ئۆزگىچىلىكى بۇ ئۇسسۇلدا تولۇق نامايان قىلىنغان. مۇنەۋۋەر ئۇسسۇلچى خەلچەم سىدىقنى كىشىلەر «كىچىك قەمبەرخان» دەپمۇ ئاتايدۇ، ئۇ ئۇيغۇر كلاسسىك ئۇسسۇلى بىلەن ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇلىنى ئويناش ئارقىلىق كەڭ تاماشىبىنلارغا تونۇلغان. ھاجى راخمان خەلچەم سىدىق ئۈچۈن 12 مۇقامدىكى «تەزە مەرغۇلى» مۇزىكىسى ئاساسىدا «تەزە

مەرغۇلى» دېگەن ئۇسسۇلنى ئىجاد قىلدى. بۇ ئۇسسۇلدا خەلچەمنىڭ تەمكىن، نەپىس ئويناش ئالاھىدىلىكى، لەرزان ئۇسسۇل ھەرىكىتى تولۇق نامايان قىلىندى. ئۇنىڭدىن باشقا، ئۇسسۇل ھەرىكىتى جانلىق، يېنىك، نەپىس بولغان، ھېسسىياتى ئۇرغۇپ تۇرىدىغان مەرىيەم ناسىر ئۈچۈن «بالا تەربىيىچىسى» دېگەن ئۇسسۇلنى ئىجاد قىلدى. بۇلار ھاجى راخماننىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيىتىدىكى ئالاھىدىلىكىنى تولۇق نامايان قىلدى.

ھاجى راخمان ئۇسسۇل ئىجادىيىتىدە كۆپ ھوسۇللۇق سەنئەتكار بولۇپلا قالماستىن، يەنە شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ ئۇسسۇل ئوقۇتۇشى ئۈچۈنمۇ غايەت زور تۆھپە قوشقان. ھازىرغا قەدەر شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ ئاساسىي مەشىق دەرسلىكى قىلىپ ئىشلىتىلىۋاتقان بىر قەدەر مۇكەممەلرەك بولغان بىر يۈرۈش ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل بىرىكمىسىنى ھاجى راخمان باشچىلىقىدىكى بىرنەچچە ئۇسسۇلچى دولان ئۇسسۇلى، سەنەم، نازىركوم، ساما قاتارلىق ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇلى ئاساسىدا رەتلەپ، يېڭىلاپ چىققان.

1982 - يىل 5 - ئايدا، پايتەخت سەھنىسىدە كىشىنىڭ يۈرەك تارىنى تىترىتىدىغان داپ ۋە جاراڭلىق مۇزىكا ساداسىدا ھاجى راخمان «تەخسە ئۇسسۇلى» ئويناۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئىككى قولىدىكى ياپىلاق تاش بارماقلارنىڭ ئېگىلىپ تۈزلىنىشى، قول بېغىشلىرىنىڭ تىترىشى يېقىملىق، ياڭراق ئاۋاز چىقىراتتى. ئۇسسۇلچىنىڭ بېشىدىكى تەخسە داپ تەڭكەش قىلىنغان مۇزىكا ساداسى ئىچىدە توختىماي پىرقىرايتتى. بۇ يەردە ئۇ شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى بىلەن تۈركىيىگە زىيارەتكە چىقىش ھارپىسىدا، پايتەختتىكى كەسپداشلارغا ئويۇن قويۇپ، «تەخسە ئۇسسۇلى» نى ئويناۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئەينى يىللاردىكىدىن قېلىشمايدىغان نەپىس، لەرزان ھەرىكىتى پايتەختتىكى كەسپداشلارنى ئۆزىگە جەلپ قىلىۋالغانىدى. نەچچە كۈندىن بۇيان، ئۇ ئىنتايىن

خۇشاللىق كەيپىياتى ئىچىدە توختىماي جىددىي رېپېتىتسىيە قىلدى، ئۇ ۋەتىنىمىزنىڭ مىللىي ئۇسسۇل گۆھەرلىرىنى تۈركىيە خەلقىگە تەقدىم قىلىپ، ئۆزىنىڭ ئاجايىپ ئۇسسۇل ماھارىتى ئارقىلىق جۇڭگو — تۈركىيە خەلقلىرىنىڭ دوستلۇقىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن بەلباغلاپ، يولدىكى ھارغىنلىقىغا، رېپېتىتسىيە جەريانىدىكى مۇشەققەتلەرگە قىلچە پىسەنت قىلمىغانىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ بېشىدىكى تەخسە ئۇنىڭ ئۇسسۇل ھەرىكىتىگە ئەگىشىپ بىردەم بېشىدا پىرقىرىسا، بىردەم دۈمبىسىدە پىرقىرايتتى، بىردەم بېلىگە سىيرىلىپ چۈشەتتى، بىردەمدىلا يەنە پىرقىراپ بېشىغا چىقاتتى. ھەم سىرلىك تۈسىنى ئالغان، ھەم كىشىنى زوقلاندۇرىدىغان بۇ ئۇسسۇل توختىماي چىقىۋاتقان ئالقىش ساداسى ئىچىدە داۋاملىشىۋاتاتتى. ئۇ ئىنتايىن بەختىيار ھېسسىياتقا چۆمگەنىدى... ئۇ، ئويناۋېتىپ تۇساتتىن سەھنىنىڭ ئوتتۇرىسىدا يىقىلدى. ئۇنىڭ نەپىس ئۇسسۇلىدىن ھاياجانلانغان يۈرەكلەردە بىردىن ئەندىشە پەيدا بولدى. مىڭلىغان كۆز ئۇنىڭغا ئۈمىد بىلەن تىكىلدى. لېكىن ئۇ زادىلا ئورنىدىن تۇرالمىدى، مەڭگۈ تۇرالمىدى... ئۇسسۇل سەھنىسىدە جەۋلان قىلىۋاتقان بىر يۇلتۇز بىمەھەل، تۇيۇقسىز ۋە دەھشەتلىك ئۆچتى.

ئۇ، ئۆزىنىڭ ئۇسسۇل ھاياتىنى «تەخسە ئۇسسۇلى»نى ئويناشتىن باشلىغانىدى، يەنە شۇ «تەخسە ئۇسسۇلى» بىلەن تاماملىدى. لېكىن، ئىشىنىمىزكى، ئۇ قالدۇرۇپ كەتكەن قىممەتلىك سەنئەت بايلىقى مەڭگۈ يوقالمايدۇ. ھازىرقى زامان ئۇسسۇلچىلىقىنىڭ تەرەققىياتىغا چوڭ تۆھپە قوشقان بۇ ئاتاقلىق ئۇسسۇلچىنىڭ نامى خەلق قەلبىدە مەڭگۈ يادلىنىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ شاگىرتلىرى ئۇستازىنىڭ ئىشىغا ۋارىسلىق قىلىپ، ئۇيغۇر ئۇسسۇلچىلىقىنى تېخىمۇ يۈكسەلدۈرۈش ئۈچۈن داۋاملىق تىرىشىدۇ.

پىشقەدەم سەنئەتچى ھەمراخانىم

مەمتىمىن شىپە

پىشقەدەم سەنئەتچى ھەمراخانىمنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن ئىزلەپ بارسام ئۆيىدە ئىكەن. مېنى ئوچۇق چىراي كۈتۈۋالدى ۋە ئولتۇرىدىكى ئۈستەل ئۈستى قىزىرىپ پىشقان ساڭزا، پېچېنە - پىرەنىك ۋە تاتلىق - تۈرۈملار بىلەن تولغان ياسىداق مېھمانخانىغا باشلىدى. مەن يۇمشاق ساپادا ئولتۇرۇۋېتىپ، كېلىش مەقسىتىمنى ئېيتتىم. ھەمراخانىم يان ئۆيدىن يولدىشى مامۇت ئاكىنى چاقىرىپ بىزنى تونۇشتۇردى. بىز قىزغىن پاراڭغا چۈشۈپ كەتتۇق ... بىر چاغدا ھەمراخانىم بۇلۇڭدىكى سافادا تىكلەكلىك تۇرغان دۇتارنى قولىغا ئېلىپ، سازلاپ چېلىشقا باشلىدى.

ھەمراخانىم ئورۇق، زىلۋا بولۇپ، چېچىغا ئاق كىرگەندى، سىبىردىق يۈزلىرى ۋە كۆككۈش كۆزلىرىنىڭ ئەتراپى پەردازسىز ئىدى. تارتىۋالغان گۈللۈك پەرتۇقى، ئاددىي كىيىنىشى بىلەنمۇ سەنئەتچىگە ئەمەس، ئاددىي ئۆي ئايالىغا ئوخشايتتى. لېكىن، ئۇ دۇتارنى ياش سازچىلاردەك شوخ چالاتتى. سول قول بارماقلىرى پەدىلەر ئارىسىدا سىلىق يورغىلايتتى، ئاددىي ئىككى تارىدىن كىشىنى مەپتۇن قىلغۇچى ئاۋازلار تاراپ تۇراتتى. مەن قىزىقىپ قاراپ ئولتۇراتتىم. ھەمراخانىم دۇتارنى ماڭا ناتونۇش ئاھاڭغا چالدى ۋە جۇر قىلىپ ناخشا ئېيتتى:

باغ ئايلىنىپ شاپتالى،
ئۈچكەن كىمنىڭ كەپتەرى.

ئەيتسام ئادا بولمايدى،
شۇل يايرىسمىنىڭ گەپلەرى.

ئاڭلاۋاتقىنىم ئۆزبېكچە بېيىت ئىدى. مەن تېخىمۇ ھەيران بولۇپ سورىدىم:

— سىللى ئۆزبېكمۇ؟

— ياق، مەن ئۇيغۇر، — دېدى ھەمراخانىم دۇتار چېلىشتىن توختاپ، — ئاتا - ئانام قەشقەرلىق بولۇپ، ھاياتلىق ئىزلەپ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ فرونزى شەھىرى تەرەپكە چىقىپ قالغانىكەن. مەن 1919 - يىلى توقماقتا تۇغۇلغان.

ئۇ توقماقتا ئىككى يىل باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇيدۇ، كىچىكىدىنلا ناخشا - ئۇسسۇلغا ھېرىسمەن بۇ قىز ئوقۇغۇچىلارنىڭ سەنئەت كۇرۇژوكىغا قاتنىشىدۇ. لېكىن، ئاتا - ئانىسى قىزىنىڭ بۇ ئىشىنى ياقتۇرمايدۇ، ئۇنىڭ كۇرۇژوكقا قاتنىشىشىنى توسىدۇ. ھەمراخانىم شۇ ئىشلارنى ئەسلەپ شۇنداق دېدى:

— ھېلىمۇ ھازىرقىدەكلا ئېسىمدە، رەھمەتلىك ئاپام بىر كۈنى كەكىسنى ئېلىۋېلىپ مېنى قورقۇتتى. «يەنە ئۇسسۇل ئويناماسمەن يوق؟ راستىڭنى دە، يەنە ئۇسسۇل ئوينايدىغان بولساڭ، مۇشۇ كەكە بىلەن قولۇڭنى چانىۋېتىمەن ...» دېدى. مەن قورقۇپ كەتتىم ۋە «جېنىم ئاپا، ئەمدى ئۇسسۇل ئوينىمايمەن...» دەپ ۋەدە بەردىم.

— شۇنىڭدىن كېيىن كۇرۇژوكتىن چىقىپ كەتتىڭىزمۇ؟ — دەپ سورىۋىدىم، ھەمراخان بېشىنى چايقىدى:

— ياق. بولغان ئىشنى ئوقۇتقۇچىلىرىمغا ئېيتتىم، ئۇلار ئاپامغا تەربىيە بەردى. ئۇ شۇنىڭدىن كېيىن، كۇرۇژوكقا قاتنىشىشىمنى توسىمىدى.

ئەپسۇسكى ئۇ ئاغرىپ قېلىپ ئوقۇشتىن توختاشقا مەجبۇر

بولىدۇ. 1933 - يىلى ئاتا - ئانىسى بىلەن بىللە ۋەتەنگە قايتىپ كېلىپ، غۇلجا شەھىرىگە ئورۇنلىشىپ قالىدۇ.

30 - يىللاردا، غۇلجىدا ئاقارتىش ھەرىكىتى دولقۇنغا كۆتۈرۈلگەن ۋە ئەدەبىيات - سەنئەت جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىۋاتقان بولۇپ، غۇلجا شەھىرىنىڭ ھەرقايسى مەھەللىلىرىدىمۇ سەنئەت كۇرۇژوكلىرى تەشكىللەنگەنىدى. دادىسىدىن يېتىم قېلىپ، ئانىسى بىلەن ئۆزىنىڭ تۇرمۇشىنى قامداش ئۈچۈن تىككۈچىلىك ئىشخانىسىغا كىرىپ ئىشلەشكە مەجبۇر بولغان ھەمراخانىم تىككۈچىلىك ئىشخانىسىنىڭ سەنئەت كۇرۇژوكىغا قاتنىشىدۇ. ئۇ يالغۇز ئۇسسۇل ئويناپلا قالماي، لەپەرگىمۇ ئۇستا ئىدى. تۈرلۈك سازلارنىمۇ ياخشى چالاتتى، ئۇيغۇرچە، ئۆزبېكچە ناخشىلارنىمۇ چىرايلىق ئېيتاتتى. ئۇ، بۇنداق كۆپكە ماھىر ئالاھىدىلىكى بىلەن، 1937 - يىلى غۇلجا شەھىرى بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ھەرقايسى سەنئەت كۇرۇژوكلىرىنىڭ كۆرىكىدە تاماشىبىنلارنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىدۇ ۋە ئىلى ئۆزبېك ئويۇشما قارىمىقىدىكى سانايىنەپىسىگە قوبۇل قىلىنىدۇ. بىر يىلغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدىلا بۇ سانايىنەپىسىنىڭ ئاساسلىق ئارتىسلىرىدىن بىرى بولۇپ قالىدۇ.

ھەمراخانىم ئىلى ئۆزبېك ئويۇشما قارىمىقىدىكى سانايىنەپىسىدە 1944 - يىلغىچە ئىشلەيدۇ. بۇ جەرياندا ئۇ «مۇناجات»، «بايات» قاتارلىق خەلق ئۇسسۇللىرىنى ئۆزىگە خاس ئۇسلۇبتا، ئىجادىي ھالدا ئۆزگەرتىپ ئويناش بىلەن بىللە، «بوستان ئۇسسۇلى»، «ئالمىزارلىق ئۇسسۇلى»، «قىزىل گۈل تاللاش ئۇسسۇلى» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلىدۇ، «دەنگە سەمەن»، «سۇ بويىدا تۇرغان قىز» غا ئوخشاش ئۆزبېكچە، «ھەي، ھەي يارىم پەشمەتىم» قاتارلىق ئۇيغۇرچە لەپەرلەرنى ئوينايدۇ. بۇ سانايىنەپىسە تەرىپىدىن شۇ يىللاردا ئوينالغان دراممىلارنىڭ ھەممىسىدە دېگۈدەك ئاساسىي رولغا چىقىدۇ، «نەسەپ قۇربان» دا

زىننەت قىز، «تىكەنلىك گۈل» دە ئارزۇ گۈل بولۇپ ئويناپ، ئالقىشقا ئېرىشىدۇ.

ھەمراخانىم 1944 - يىلى ئانىسى بىلەن بىللە تۇغقان يوقلاش ئۈچۈن قەشقەرگە بارىدۇ ۋە پەيزاۋاتتا تۇرۇپ قالىدۇ. 1945 - يىلىدىن 1947 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە پەيزاۋات ناھىيەلىك ئۇيغۇر ئويۇشما قارىمىقىدىكى سانايىنەپىسىدە، كېيىن قەشقەر ئۇيغۇر ئويۇشما قارىمىقىدىكى سانايىنەپىسىدە ئىشلەيدۇ.

— پەيزاۋات ۋە قەشقەر شەھىرىدە سانايىنەپىسىدە ئىشلىگەن چاغلىرىمدا، ئۇ يەرلەردە ئاياللارنىڭ سەھنىگە چىقىپ ئۇسسۇل ئوينىشى ئەمەس، ھەتتا كوچىدا يۈزىنى ئېچىپ يۈرۈشىمۇ گۇناھ ھېسابلىناتتى، — دېدى ھەمراخانىم ئەينى يىللاردىكى ئەھۋاللارنى ئەسلەپ، — موللىلار نەچچە قېتىم ئالدىمنى توسۇپ: «يۈزۈڭنى ياپ كاپىر...» دەپ سەت سۆزلەر بىلەن تىللىغانىدى...

— بۇ ئايال بىلەن، ئۇ پەيزاۋاتتا سانايىنەپىسىدە ئىشلەپ يۈرگەن چاغلاردا توي قىلغانىدىم، — دېدى مامۇت ئاكا سۆز قىستۇرۇپ، — مەن ئوقۇغان بولغاچقا، ئاڭلىق قاراپ، ئۇنىڭ سەھنىلەرگە چىقىشىنى قوللىدىم.

شۇنىڭ ئۈچۈن ھەمراخانىم ئاياللار يۈزىنى ئېچىپ يۈرۈشى تەقىپ قىلىنغان پەيزاۋات ۋە قەشقەردە سەھنىدە ئەركىن پەرۋاز قىلىپ، «غېرىب - سەنەم» ئوپېراسىدا سەنەم رولىدا، «تاھىر - زوھرا» ئوپېراسىدا قالماق پادىشاھىنىڭ قىزى رولىدا، «ئارشىن مال ئالان» كومېدىيىسىدە گۈلچېھرە رولىدا مۇۋەپپەقىيەتلىك ئوينايدۇ. ئۆزى رول ئالغان دراما - ئوپېرالارنىڭ ئۇسسۇللىرىنى ئىجاد قىلىدۇ ۋە «نىم پەدە» گە ئوخشاش كۆپلىگەن ئەنئەنىۋى خەلق ئۇسسۇللىرىنى ئۆزىگە خاس ئۇسلۇبتا ئىجادىي ئويناپ، كەڭ جامائەتچىلىككە كۆپكە ماھىر، ئاتاقلىق سەنئەتچى سۈپىتىدە تونۇلىدۇ.

ھەمراخانىم ئازادلىقتىن كېيىن، تېخىمۇ روھلىنىپ، داۋاملىق ئۇسسۇل ئويناپ رولغا چىقىش بىللە بىلەن، نەپىس ۋە مەزمۇنلۇق ئۇسسۇللارنى تېخىمۇ كۆپ ئىجاد قىلدى. خەلق ئۇسسۇلى «تەنەۋۋەر» دىن پايدىلىنىپ «ئاياللار ھۆرلۈكى ئۇسسۇلى» نى ۋە «مول - ھوسۇل ئالىمىز»، «پارتىيىمىز يولباشچى» قاتارلىق كوللېكتىپ ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلىپ، ئەينى يىللاردىكى ئىجتىمائىي پائالىيەتلەرگە يېقىندىن ماسلاشتى. ياش ئارتىسلارنى كۆڭۈل قويۇپ تەربىيىلىدى. 1953 - يىل 3 - ئايدا ئالاقىدار تارماقلار تەرىپىدىن ئۈرۈمچىگە چاقىرتىپ كېلىنىپ، چاۋشيەن خەلقى ۋە ئۇ يەردە ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى جەڭ قىلىۋاتقان جۇڭگو پىدائىي قىسىملىرىدىن ھال سوراش ئۆمىكىگە قاتناشتۇرۇلدى. شۇ يىلى 8 - ئايدىن 1954 - يىل 2 - ئايغىچە، ھەمراخانىم بۇ ئۆمەك تەركىبىدە چاۋشيەنگە بېرىپ، ھال سوراش يۈزىسىدىن ئويۇن قويۇشقا قاتناشتى. ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇ شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىگە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ، مەخسۇس ئۇسسۇل ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ، بىر تۈركۈم ياش ئۇسسۇلچىلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈردى. مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن «1 - ئىيۇل» توقۇمىچىلىق فابرىكىسى، «1 - ئاۋغۇست» پولات - تۆمۈر زاۋۇتى، كادىرلار مەكتىپى قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئۆمەكلىرىنى كەسپىي جەھەتتىن تەربىيىلەشكە ياردەملەشتى.

— بولۇپمۇ «ئۆكتەبر» ئاپتور بىموفىت زاۋۇتى (ھازىرقى «ئۆكتەبر» تراكتور زاۋۇتى) نىڭ ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئۆمىكىنىڭ كەسپىي جەھەتتىن تەربىيىلىنىشىگە كۆپ ئەجىر سىڭدۈردۈم، — دېدى ھەمراخانىم سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — بۇ ئۆمەك 1955 - يىلى بېيجىڭدە ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك ئىشچىلارنىڭ ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئۆمەكلىرىنىڭ كۆرىكىگە قاتناشتى ۋە مەن ئىجاد قىلغان «ستانوك ئۇسسۇلى» نى ئورۇنداپ، 2 - دەرىجىلىك

مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

ھەمراخانىم 1958 - يىلى مەدەنىيەت نازارىتى تەرىپىدىن قايتىدىن قۇرۇلۇۋاتقان قومۇل ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىگە رېژىسسور قىلىپ ئەۋەتىلدى. ئۇ بىر مەزگىل تالانت ئىگىلىرىنى بايقاش ۋە تەربىيىلەش بىلەن مەشغۇل بولدى. 1959 - يىلى قومۇل ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكى قۇرۇلغاندىن كېيىن بۇ ئۆمەكنى كەسپىي جەھەتتىن تەربىيىلەشكە ئالاھىدە كۈچ چىقاردى. رېژىسسورلۇق قىلىش بىلەن بىللە، «پاختىكارلىق ئۇسسۇلى»، «ئالما ئۈزۈش ئۇسسۇلى»، «كالا سېغىش ئۇسسۇلى»، «ئوما ئورۇش ئۇسسۇلى»، «مول ھوسۇل ئۇسسۇلى» غا ئوخشاش مىللىي پۇراق قويۇق بولغان ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلدى. داۋاملىق سەھنىدىن چۈشمەي، سەھنە ئەسەرلىرىدە ئاساسىي روللاردا ئوينىدى. «قومۇل سەنىمى» نى رەتلەپ ئويناپ، ئۇنىڭغا يېڭى تۈس بەردى. قومۇلنىڭ چەت يېزا ۋە تاغلىرىغا تۆگە ۋە ئات - ئېشەك مىنىپ بېرىپ ئويۇن قويۇش بىلەن بىللە، دېھقانلار، چارۋىچىلار ئارىسىدىكى سەنئەتچىلەرنى تەشكىللەپ تەربىيىلەپ، كەڭ ئاممىنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشتى. كۆپلىگەن تالانتلىق شاگىرتلارنى يېتىشتۈرۈپ، قومۇل ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن كۆپ ھەسسە قوشتى.

جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتى ۋە جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ ئەزاسى بولغان ھەمراخانىم 1981 - يىلى پېنسىيىگە چىقتى. ئۇ ھازىر ئاخىرقى ئۆمرىنى كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزمەكتە.

سەھنىدىكى چولپانلارنىڭ غەمگۇزارى

مەھەممەت ئەيسا

1987 - يىلى ئۆكتەبىرنىڭ بىر كەچقۇرۇنلۇقى ئۈرۈمچىدىكى «ئىتتىپاق» تىياتىرىغا كونسېرت كۆرگىلى كىرگەنىدىم. ئوركېستىر ئورۇندىغان يېقىملىق مۇزىكا ساداسى ئىچىدە بىرىنچى بولۇپ «بۈگۈن بىزگە بايرام» دېگەن تېمىدىكى ئۇيغۇرچە كوللېكتىپ ئۇسسۇل ئوينالدى. گويا پەرىزاتتەك ياسانغان بىر توپ قىز - يىگىتلەر ئوتتۇرىغا چۈشۈپ ئۆزلىرىنىڭ نەپىس، چاققان ھەرىكەتلىرى بىلەن شۇ يىلى مەملىكەت بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن تۈنجى قېتىملىق سەنئەت بايرىمىغا بولغان شادلىق تەنتەنىسىنى ئىزھار قىلىشقا باشلىدى. ئارقىدىنلا يالغۇز كىشىلىك ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل «توي» ئوينالدى. بۇ ئۇسسۇل ئۇيغۇر خەلق كلاسسىك ئۇسسۇلىدىكى نەپىس، ئاستا ھەرىكەت بىلەن ھازىرقى زامان ئۇسسۇلىدىكى شوخ، تېتىك ھەرىكەتلىرىنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈش ئاساسىدا ئىشلەنگەن بولۇپ، شەكىلدە ئالاھىدە بىر خىل يېڭىلىق بار ئىدى. ئۇنىڭ مەزمۇنىمۇ يېڭى تۈس ئالغان بولۇپ، ئۇيغۇر يېڭى كېلىنىنىڭ يېڭى تارىخىي شارائىت ئاستىدىكى يېڭىچە شادخۇراملىق ھېسسىياتى تولىمۇ ياخشى ئىپادىلەنگەنىدى. مەن بۇ ئۇسسۇللارنى كۆرۈپ بەكمۇ سۆيۈندۈم ۋە بۇ ئىككى ئۇسسۇلنى ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ سەنئەت يېتەكچىسى ئىبراھىمجان ئىشلىگەنلىكىنى ئاڭلاپ، سەھنىدىكى چولپانلارنىڭ بۇ غەمگۇزارىغا بولغان ھۆرمەت ھېسسىياتىم ئىختىيارسىز تۈردە جۇش ئۇرۇشقا باشلىدى.

ئىككىنچى كۈنى ئەتىگەندە مەن ئۇنى زىيارەت قىلىش ئىستىكىدە ئۆيىگە ئىزلەپ باردىم. مېنى بويى ئۆسكىلەڭ، ئاق پىشماق، يۈزلىرىگە ئانچە - مۇنچە قورۇقلار ئىز سالغان بولسىمۇ، لېكىن كۆزلىرىدىن ياشلارغا خاس چەبدەسلىك چىقىپ تۇرىدىغان ئەللىك ياشلار ئۆپچۆرىسىدىكى بىر ئادەم چىقىپ قارشى ئالدى. ئۇ ئىبراھىمجان بولۇپ مەقسىتىمنى ئۇققاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ ئۇزاق ئۆتمۈشتىكى ئاچچىق - چۈچۈك خاتىرىلىرىنى ۋاراقلاپ، ھەسرەت - نادامەت بىلەن تولغان ئۆتمۈشتىن تارتىپ، بەخت - سائادەتنىڭ قوينىغا چۆمگەن ھازىرقى شاد - خۇرام كۈنلىرىگىچە بولغان سەرگۈزەشتلىرىنى بىر باشتىن بايان قىلىشقا باشلىدى.

× ×

ئىبراھىمجان *1930* - يىلى كۈزدە ئۈرۈمچىدە سەنئەتخۇمار ئائىلىدە تۇغۇلدى. ئۇنىڭ ئاتىسى مىرزى نورىيكوف ئوقۇمۇشلۇق، ئوچۇق - يورۇق ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ چالغان تەمبۇر، دۇتارلىرى بىلەن ئېيتقان ناخشىلىرى ئاجايىپ مۇڭلۇق بولۇپ، ئاڭلىغۇچىلارنىڭ يۈرەك تارىنى تىترىتىۋېتەتتى. ئەگەر ئۇ مەشرەپ ياكى توي - تۆكۈنلەرگە بېرىپ قالىدىغان بولسا، ئوتتۇرىغا چۈشۈۋېلىپ قوللىرىنى قاس چىقىرىپ، مۈرىلىرىنى ئېتىپ، قاش - كۆزلىرىنى ئوينىتىپ، بەدەنلىرىنى خىلمۇ خىل ئۆزگىرىشلەردە مىدىرلىتىپ ئويناپ، كىشىلەرنى كۈلدۈرۈپ كۆزلىرىدىن ياش ئاققۇزۇۋېتەتتى. ئۇنىڭ ئاپىسى ئەمىنىخانمۇ سەنئەتخۇمار كىشىلەرنىڭ ئەۋلادى بولۇپ، ئۆز دەۋرىنىڭ توي - تۆكۈن سورۇنلىرىدا ئۆزىنىڭ ئوينىغان نەپىس ئۇسسۇلى ھۆرمىتىگە تۆردىن چۈشمەيدىغان ئابرويلۇق ئايال ئىدى. ئىبراھىمجان ئەنە شۇنداق شەن-

مەتكارلار ئائىلىسىدە كىچىكىدىن تارتىپلا تولىمۇ شوخ، ئەقىللىك ھېسسىياتچان قىزىقچى ئادەم بولۇپ ئۆستى. ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپكە كىرگەندىن كېيىن تۇرپان خەلق ئۇسسۇلى «نازىركوم» نىڭ بەزى ھەرىكەتلىرىنى دوراپ، ھەر دائىم ساۋاقداشلىرىنى كۈلدۈرۈپ يۈرەدى.

1942 - يىلى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى قارمىقىدىكى سانائىنەپىسىدە سەنئەت خىزمىتىنى ئىشلەۋاتقان ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى قەمبەرخانىم شىنجاڭ مىللىي ئۇسسۇلچىلىرىنى يېتىشتۈرۈش مەقسىتىدە ئۆز يېنىدىن پۇل چىقىرىپ بىر سەنئەت كۇرۇژوكى تەشكىل قىلغانىدى. دادىسى ئىبراھىمجاننىڭ ھەۋەس - ئىشتىياقىغا ئاساسەن ئۇنى ئۇسسۇل ئۆگىنىش قويۇش ئۈچۈن قەمبەرخانىمغا شاگىرتلىققا بەردى. شۇندىن باشلاپ ئۇنىڭ بىر ھەۋىسى ئون بولدى. دەرستىن سىرتقى ۋاقىتلاردا قەمبەرخانىم ئۆگەتكەن ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىنى ھاردىم - تالدىم دېمەي مەشىق قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئەينى دەۋردىكى ئۈرۈمچى سانائىنەپىسىدە ئىشلەيدىغان ئابدۇگۈل، ئابلاجان ... قاتارلىق ئاتاقلىق ئۇسسۇلچىلاردىن ئەرلەرگە خاس بەزى ھەرىكەتلىرىنى ئۆگەندى. 1945 - يىلى كۈز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە ئىبراھىمجان تۇنجى قېتىم سەھنىدە قەمبەرخانىم ئىشلىگەن يالغۇز كىشىلىك ئەرچە ئۇسسۇل «بوستان» نى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ چىقىپ، كۆرگۈچىلەرنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى. بۇ چاغدا ئۇ ئاران ئون بەش ياشتا ئىدى. شۇ كېچىسى ئۇ خۇشاللىقىدىن زادىلا ئۇخلىيالمىدى... ئەجرىنىڭ بىكارغا كەتمىگەنلىكىنى كۆرگەن قەمبەرخانىمۇ ئۇنىڭدىن قاتتىق رازى بولدى ۋە شۇ ھامان ئۇنى قۇچاقلاپ پېشانىلىرىگە سۆيۈپ كەتتى. «ئىبراھىمجان، سىز مەن تەربىيىلىگەن بىر تۈركۈم يۇمران نوتىلار ئىچىدە ئەڭ بۇرۇن ئۈزۈپ چىقتىڭىز، قىلغان ئەجرىم بالدۇرلا مېۋە بەردى. مەن سىزدىن رازى. تاماشىبىنلارمۇ رازى. سىزنىڭ يەنىمۇ تىرىشىشـ

ئىزنى ئۈمىد قىلىمەن» — دېدى ئۇستازىنىڭ كۈتكەن ئۈمىدى يەردە قالمىدى. ئىبراھىمجان سۆيۈملۈك ئۇستازى قەمبەرخانىمنىڭ سەممىي تەربىيىسىدە كۈندىن-كۈنگە پىشىپ يېتىلىپ، ئۇ ئىشلىگەن «مۇشكۈلاتە»، «چەببىيات»، «ناغرا بايات»، «نىم پەدە»... قاتارلىق يالغۇز كىشىلىك ئۇيغۇرچە ئۇسسۇللارنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇنداپ ناھايىتى قىسقا ۋاقىت ئىچىدىلا جامائەتچىلىككە تونۇلدى.

1949-يىلىنىڭ ئۆكتەبىر ئېيى، ئىبراھىمجاننىڭ سەنئەت ھاياتىغا ئاجايىپ مەزمۇنلارنى ئېلىپ كەلدى. ئۇ ئەينى دەۋردىكى شىنجاڭ تىنچلىقنى ساقلاش شتابى قارمىقىدىكى ناخشا-ئۇسسۇل ئۆمىكىدە ئۇسسۇل ئوقۇتقۇچىسى، 1950-يىلدىن 1951-يىلنىڭ باشلىرىغىچە شىنجاڭ ھەربىي رايون سەنئەت ئۆمىكىنىڭ ئۇسسۇل ئوقۇتقۇچىسى بولدى.

بىر مەزگىل سەھنىدە ئۇستازىنىڭ ئەجرىگە تايىنىپ ئۇسسۇل ئويناش بىلەنلا ئۆتكەن، باشلانغۇچ مەكتەپ سەۋىيىسىگە ئىگە ئىبراھىمجانغا ئەينى چاغدىكى بۇ خىزمەت ھەققەتەن ئېغىر كەلدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ ئاشۇ جاپالارغا بەرداشلىق بېرىپ، كېچىنى-كۈندۈزگە ئۇلاپ كىتاب كۆرۈپ، ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ تارىخى، ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى، ئۇنىڭ باشقا مىللەت ئۇسسۇلى بىلەن بولغان پەرقى توغرىلىق ئەتراپلىق ئۆگەندى ۋە بېرىلىپ تەتقىق قىلدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنىڭ تارىخى ۋە ئۆزگىچە ئالاھىدىلىكى توغرۇلۇق ئىزدەنگەنلىرى بويىچە ئوقۇغۇچىلارغا قېتىرقىنىپ ئۆگىتىپ چىقتى. بۇ ياش نوتىنىڭ كەلگۈسىدىن ئۈمىدلەنگەن تەشكىل ئۇنى يەنىمۇ ئوبدانراق نەزەرىيىۋى بىلىم ئېلىش ئۈچۈن، 1951-يىلى غەربىي شىمال مىللەتلەر شۆيۈەنىگە ئوقۇشقا ئەۋەتتى.

ئىبراھىمجان بۇ مەكتەپنىڭ مەخسۇس ئۇسسۇل كەسپىدە ئۈچ يىل ئەلا ئوقۇپ كەلگەندىن كېيىن، ئۆلكىلىك ناخشا-ئۇسسۇل

ئۆمىكىگە تەقسىم قىلىندى. شۇندىن تارتىپ ئۇ سەھنىگە چىقمىدى. بەلكى كىشىلەر كۆرمەيدىغان ئەڭ جاپالىق جاي — پەردىنىڭ ئارقىسىدا تۇرۇپ يېتەكچىلىك قىلدى. بۇ جەرياندا ئۇ مىللىي سەنئىتىمىزنى پۈتۈن مەملىكەتكە، جۈملىدىن پۈتۈن دۇنياغا تونۇتۇشتىن ئىبارەت بىر ئۇلۇغۋار ئارزۇنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، جاپاغا چىداپ بېرىلىپ ئۆگەندى. شۇنداق قىلىپ ئۇ بىر تەرەپتىن يېتەكچىلىك قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇسسۇل ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللاندى.

ئىبراھىمجاننىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيىتى 1955 - يىلى ئىشلىگەن «گىلەمچىلىك ئۇسسۇلى» بىلەن باشلاندى. مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ كەلگىنىگە ئانچە ئۇزۇن بولمىغان بۇ ياش ئىجادىيەتچىگە نىسبەتەن بۇ ئۇسسۇلنى ئىشلەش ھەقىقەتەن ئاسانغا چۈشمىدى. ئۇ بۇ ئۇسسۇلنىڭ لايىھەسىنى تۈزۈپ بولغاندىن كېيىن، ھەرىكىتىنى ئىشلەش جەريانىدا قايتا - قايتا ئويلىنىپ، ئوقۇغان كونسپېكتلىرىنى قايتا - قايتا كۆردى. كونا ئۇسسۇلچىلاردىن سورىدى. گىلەم توقۇيدىغانلارنىڭ ئىش ئورنىغا بېرىپ ئۇلارنىڭ قول ھەرىكىتى، بەدەن ھەرىكىتى ۋە روھىي ھالىتىنى ئەتراپلىق ئىگىلەپ ۋە تەتقىق قىلىپ، ئاخىرى بۇ ئۇسسۇلنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئىشلەپ چىقتى. بۇ ئۇسسۇل يالغۇز شىنجاڭ ۋە ئىچكى ئۆلكىلەردە ئوينىلىپ، ھەر مىللەت خەلقلىرىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشىپلا قالماي، بەلكى 1956 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىققان ئارتىسلىرىمىز تەرىپىدىن ئوينىلىپ، قازاقىستان، ئۆزبېكىستان، تاجىكىستان، قىرغىزىستان ۋە تۈركمەنىستان قاتارلىق جايلاردىكى ھەر مىللەت تاماشىبىنلىرىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.

50 - يىللارنىڭ باشلىرى ئېلىمىزدە غايەت زور ئۆزگىرىشلەر بارلىققا كەلدى. جەمئىيەت ۋە خەلقىمىزنىڭ مەنىۋى تۇرمۇشىدا بارلىققا كەلگەن بۇ خىل يېڭىچە ئۆزگىرىش، كەڭ

ئەمگەكچىلەر ئاممىسىنىڭ غەيرەت - شىجائىتى، ئەينى دەۋردىكى شەھەر يېزىلاردا قايناۋاتقان شاد - خۇراملىق ئەمگەك، پارتىيە ۋە خەلق ھۆكۈمىتىمىزنىڭ ئىجادىيەتچىلەرگە يارىتىپ بەرگەن ئەۋزەل شارائىتى... قوشۇلۇپ، ئەمدىلا ئىجادىيەت سېپىگە كىرىپ كەلگەن ياش ئىجادىيەتچى ئىبراھىمجانغا يېڭىچە ھاياتىي كۈچ بېغىشلىدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۇيغۇر خوتۇن - قىزلىرىنىڭ يېڭى جەمئىيەتتىكى شاد - خۇراملىقىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان كوللېكتىپ ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل «پىلىچىلىك ئۇسسۇلى»، ئۇيغۇر خوتۇن - قىزلىرىنىڭ كەشتىچىلىك ھۈنىرىنى مەدھىيىلەيدىغان كوللېكتىپ ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل «كەشتىچىلىك ئۇسۇلى»، تاجىك قىزلىرىنىڭ يېڭى تۇرمۇشى تەسۋىرلەنگەن يالغۇز كىشىلىك تاجىكچە ئۇسسۇل «قويچى قىز»، 60 - يىللاردىكى تەبىئىي ئاپەتتىن كېيىنكى مول - ھوسۇل شادلىقىغا تەنتەنە قىلىش يۈزىسىدىن ئىشلەنگەن ئەر - ئايالچە كوللېكتىپ ئۇسسۇل «ئالتۇن باشاقلار»، ئىككى كىشىلىك لەپەر «گۈللەيلى» يېڭى دەۋردىكى ئۆزبېك قىزلىرىنىڭ گۈزەل غايىسىنى ئەكس ئەتتۈرۈشكە بېغىشلانغان كوللېكتىپ ئۆزبېكچە ئۇسسۇل «جانان»، يېڭى دەۋرنىڭ شاد - خۇراملىقىغا چۆمگەن ياشلارنىڭ ساپ مۇھەببىتى ۋە سەمىمىي سېغىنىشىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان يالغۇز كىشىلىك لەپەر «بويىنۇمدىكى مەرۋايىت»... قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلدى. ئۇندىن باشقا 1963 - يىلى مەھەممەت تاتلىق يازغان «مەھەممەت ئىمىن» ناملىق مەدھىيە خاراكتېرلىك كىچىك تىپتىكى ناخشا - ئۇسسۇللۇق ئوپېراغا رېژىسسورلۇق قىلدى. 1965 - يىلى شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى تەرىپىدىن ئىشلەنگەن چوڭ تىپتىكى ناخشا - ئۇسسۇل «خەلق گۈڭشىسى ياخشى» نىڭ ئاساسلىق ئىجادىيەتچىلىرىدىن بىرى بولدى.

ئىبراھىمجان بۇ مەزگىلدە ئىجاد قىلغان ئۇسسۇللارنىڭ مەزمۇنى، خىلمۇ خىل ۋە بىر قەدەر ساغلام، بەدىئىيلىكى بىر قەدەر

يۇقىرى، ھەرىكىتى جانلىق، لىۋەن ۋە چىنلىق تۇيغۇسىغا ئىگە
بولۇپ، تاماشىبىنلارنى جەلپ قىلدى. «ئۇسسۇل ئىجادىيىتىدە، —
دەيدۇ ئىبراھىمجان، — تۇرمۇش ئۆگىنىشكە ئەھمىيەت بېرىش كې-
رەك. لېكىن تۇرمۇش ئۆگىنىش بىلەنلا ئىش ئاخىرلاشمايدۇ. تۇر-
مۇش سەنئەتنىڭ ئۆزى ئەمەس، ئىگىلىگەن تۇرمۇش ماتېرىياللى-
رىنى سەنئەت دەرىجىسىگە كۆتۈرۈش كېرەك. ئومۇمەن خەلق ئى-
چىدە تۇرمۇش ئۆگەنگەندە ئۇلارنىڭ ھەرىكىتىنى ئەينەن ئۆگە-
نىپ، ھەرىكەتنىڭ ساپلىقىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك».
شۇڭلاشقا ئۇ ئىشلىگەن تاجىكچە ئۇسسۇللاردا تاجىكلارنىڭ، ئۆز-
بېكچە ئۇسسۇللاردا ئۆزبېكلەرنىڭ، ئۇيغۇرچە ئۇسسۇللاردا ئۇيغۇرلار-
نىڭ ئۆزىگە خاس تۇرمۇش ئۇسلۇبى، ئۆرپ - ئادىتى ۋە ئىش-
لەپچىقىرىش ئەمگىكىدىكى ئۆزىگە خاس ھەرىكەتلەر ناھايىتى
روشەن گەۋدىلەندۈرۈلدى. بولۇپمۇ ئۇ 1961 - يىلى ئىجاد قىلغان
يالغۇز كىشىلىك تاجىكچە ئۇسسۇل «قويچى قىز» نىڭ مۇۋەپپەقىيە-
تى ھەممىدىن زور بولدى. چۈنكى ئىبراھىمجان بۇ ئۇسسۇلنىڭ
تۇرمۇش چىنلىقىنىڭ پۇختا بولۇشى ئۈچۈن ئۇسسۇلنى ئىشلەشتىن
بۇرۇن تاجىك خەلقى كۆپرەك ئولتۇراقلاشقان تاشقۇرغان رايونى-
دىكى تاجىك چارۋىچىلىرى ۋە بېيجىڭدە ئوقۇۋاتقان تاجىك ئو-
قۇغۇچىلارنىڭ ئارىسىغا بېرىپ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش ئۇسلۇبى،
ئۆرپ - ئادىتى، ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكى، غايە، ئارزۇسى، مۇ-
ھەببەت - نەپرىتى ۋە روھىي - پسىخىكىسى... قاتارلىقلارنى بېرى-
لىپ ئۆگەندى ۋە تەتقىق قىلدى. شۇنداقلا ئۇلارنىڭ ئۇسسۇلىدىكى
ھەرىكەت رىتىمىنىڭ تېز - ئاستىلىقى، ساپلىق دەرىجىسى ۋە نە-
پىس - قوپاللىقى توغرىلىقمۇ ئالاھىدە باش قاتۇردى. شۇنىڭ
بىلەن ئۇ ئۇسسۇلدا يېڭى شاد - خۇرام ھاياتتىن ئىلھاملىنىپ
ئۆز كەسپىگە ئىشتىياق باغلىغان ۋە ئۇنى قىزغىن سۆيىدىغان تا-
جىك قىزلىرىنىڭ ئوبرازى تولىمۇ جانلىق يارىتىلدى. ئۇنىڭدىن
باشقا بۇ ئۇسسۇلدا مەزمۇن بىلەن شەكىل، مىللىي ئالاھىدىلىك

بىلەن دەۋر روھى، ۋەقەلىك بىلەن لىرىكا، ھەرىكەت بىلەن ئىچكى ھېسسىيات ناھايىتى ياخشى بىرلەشتۈرۈلگەن بولغاچقا، ئۇنىڭدىكى ھەرىكەتلەر بەكمۇ لەرزان ھەم ھېسسىياتلىق چىققان، شۇڭلاشقا بۇ ئۇسسۇل سەھنىگە ئېلىپ چىقىلغاندىن كېيىن، يالغۇز شىنجاڭ سەھنىلىرىدىلا ئەمەس، بەلكى پايتەخت سەھنىلىرىدىمۇ بىرنەچچە قېتىم ئوينىلىپ، ئېلىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. كېيىنچە ئايتىللا، مەريەم ناسىر قاتارلىق ئۇسسۇل چولپانلىرىنىڭ ئورۇنلىشىدا بىرنەچچە قېتىم چەت ئەلگە چىقىرىلىپ، چەت ئەللىك تاماشىبىنلارنىڭمۇ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. ھەتتا 60 - يىللارنىڭ باشلىرى «شىنجاڭ گېزىتى» ۋە ئىچكى ئۆلكىلەردىكى بىر قىسىم گېزىت - ژۇرناللاردا بۇ ئۇسسۇلنى ماختاپ مەخسۇس ئوبزورلارمۇ ئېلان قىلىندى.

جۇڭگو خەلقىگە مىسلىسىز دەرىجىدە بالايى - ئاپەت ئېلىپ كەلگەن ئون يىللىق ئىنقىلاب — «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» دەۋرىدە ئىبراھىمجانمۇ كۆپ رىيازەت چەكتى. ئۇنىڭ ئىلگىرى ئىجاد قىلغان بەزى ئەسەرلىرى ھەرخىل بەتناملار بىلەن ھاقارەتلەندى. لېكىن ئىبراھىمجان بۇنىڭلىق بىلەن ئۇسسۇل ئىجاد قىلىشنى توختىتىپ قويمىدى ۋە ئاتاقلىق ئۇسسۇلچىلاردىن ھاجى راخمان، زەينەپ سىدىق قاتارلىقلار بىلەن مۈرىنى - مۈرىگە تىرەپ كۈرەش قىلىپ داۋاملىق تۈردە ئۆزىنىڭ ئىجادىيەت سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈپ باردى.

«تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» ئاغدۇرۇلغاندىن كېيىن، ئېلىمىزنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرى قايتىدىن گۈللەپ - ياشناش دەۋرىگە قەدەم قويدى. بۇ مەزگىلدە ئىبراھىمجانمۇ يېڭىباشتىن ئىجادىيەتكە كىرىشىپ ئۆزىنىڭ ياشلىق باھارىنى قايتىدىن ئۇرغۇتتى. ئۇنىڭ بۇ مەزگىلدىكى ئۇسسۇل ئىجادىيىتى سان جەھەتتىن كۆپ بولۇش بىلەن بىرگە، بەدىئىي سەۋىيىسىنىڭ يۇقىرىلىقى، ھەرىكەت ۋۇرۇلمىلىرىنىڭ ئۆزگىرىشچان ۋە مۇرەككەپلىكى، مەزمۇ-

نىنىڭ خىلمۇ خىللىقى شەكلىنىڭ زامانىۋىلىقىغا قاراپ ئىلگىرىلىشى بىلەن يەنىمۇ يېڭى بىر پەللىگە كۆتۈرۈلدى. ئۇ «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» ئاغدۇرۇلغاندىن كېيىنكى خەلقنىڭ شاد - خۇراملىقىنى چۈمگەنلىكىنى ئىپادىلەش مەقسىتىدە ئىجاد قىلغان ئۇيغۇرچە كوللېكتىپ ئۇسسۇل «بايرام مەشرىپى» تاجىك خەلقىنىڭ دەۋرىمىزگە لايىق يېڭىچە توي مۇراسىمىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان ئۇسسۇل «يېڭى كېلىننى قارشى ئېلىش» ئۇيغۇر كلاسسىك ئۇسسۇلىدىكى ئاستا رىتىم بىلەن ھازىرقى زامان ئۇسسۇلىدىكى تېز رىتىمنى، مىللىيلىك بىلەن زامانىۋىلىقنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈش ئاساسىدا ئىشلىگەن يالغۇز كىشىلىك ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل «كورلا سەنىمى»، تۈركچە ئۇسسۇل «تۈرك قىزى» قاتارلىقلار كەڭ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. 80 - يىللارنىڭ باشلىرى ئېلىمىزدە ئېلىپ بېرىلغان ئىجتىمائىي ئىسلاھات خەلقىمىزنىڭ ئىدىيىۋى ئېڭى، مەدەنىيەت سەۋىيىسى ۋە تۇرمۇش ئۇسۇلىغا تەسىر كۆرسىتىش بىلەن تەڭ ئىبراھىمجاننىڭ ئىدىيىۋى ئېڭىنىمۇ ئالاھىدە تەسىر قىلىپ، ئۇنى تېخىمۇ ئىلھاملاندۇردى. بۇنىڭ بىلەن ئۇ خەلقىمىزنىڭ ئىسلاھاتتىن كېيىنكى يېڭىچە شادلىقىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان يالغۇز كىشىلىك ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل «بايرام»، ئۆزبېكچە كوللېكتىپ ئۇسسۇل «ئۆزبېك قىزى» ۋە بىر كىشىلىك ئۆزبېكچە ئۇسسۇل «گۈلزارىم ۋەتەن»، ئۆزىنىڭ ئالدىنقى سەپكە ماڭغان سۆيۈملۈك سەپدىشىنى ئۇزىتىش ئاساسىي مەزمۇن قىلىنغان يالغۇز كىشىلىك ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل «ئۇزىتىش»، يېڭى دەۋردىكى يېڭى كېلىنلەرنىڭ ئۆزگىچە شاد - خۇراملىقىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان يالغۇز كىشىلىك ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل «توي» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلدى. ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىغا بېغىشلانغان چوڭ تىپتىكى ناخشا - ئۇسسۇل «تەڭرىتاغ شادلىقى» نىڭ مۇئاۋىن رېژىسسورى بولدى. ئۇ ھازىرغىچە ھەرخىل تىپتىكى ئۇسسۇلدىن ئوتتۇز بەشنى ئىجاد قىلغان بولۇپ، ئۇلاردىن

«يېڭى كېلىننى قارشى ئېلىش» ناملىق تاجىكچە ئۇسسۇلى 1979 - يىلى مەملىكەت بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىدە 3 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، ئۇيغۇرچە كوللېكتىپ ئۇسسۇل «گىلەمچىلىك ئۇسسۇلى» 1980 - يىلى مەملىكەت بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ئاز سانلىق مىللەتلەر ناخشا - ئۇسسۇل كۆرىكىدە «مۇنەۋۋەر ئەسەر» مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. بىرمۇنچە ئۇسسۇلى ئاسىيا، ئافرىقا ۋە ياۋروپا قىتئەسىدىكى بىر قىسىم دۆلەتلەرنىڭ سەھنىلىرىدە ئوينىلىپ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى.

ئىبراھىمجان يۇقىرىقىدەك بىرقاتار تۆھپىلىرى بىلەن ھازىر مەملىكەتلىك ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، مەملىكەتلىك ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۇسسۇلى تەتقىقات ئورنىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ سەنئەت يېتەكچىسى.

«خەلق، تۇرمۇش، — دەيدۇ ئىبراھىمجان، — ئۇسسۇل ئىجادىيىتىنىڭ پۈتمەس تۈگىمەس بۇلىقى، شۇڭا، خەلق ئىچىگە بېرىپ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى ئۆگىنىپ تۇرۇشىمىز لازىم.» ئىبراھىمجان ئەمەلىيەتتىمۇ شۇنداق قىلدى. ئۇ قانداقلا بىر ئۇسسۇلنى ئىشلىمىسۇن، ئالدى بىلەن تەسۋىرلىنىدىغان شۇ مىللەتنىڭ ئېتنوگرافىيىسى توغرىسىدا ئەتراپلىق ئىزدىنىپ ماتېرىيال توپلىدى. ئۇلارنىڭ تۇرمۇش ئۇسسۇلى، ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكى ۋە ئۆرپ - ئادىتىگە ئائىت ماتېرىياللارنىڭ كۆپىنچىسىنى ئەمەلىيەتتىن ئالدى. مەسىلەن، ئۆزبېكچە ئۇسسۇل «ئۆزبېك قىزى» نى ئىشلەش جەريانىدا ئۇ ئۆزىنىڭ ئەمەلىي بىلىمى ۋە توپلىغان ماتېرىياللىرىغا قانائەت قىلماي، مەخسۇس قەشقەرگە بېرىپ، شۇ يەردە ئولتۇراقلاشقان ئۆزبېك قىزلىرىنىڭ ئۆي ياساش، رەشلىيە ئىشلەش... قاتارلىق يەڭگىل ئەمگەكلىرى ۋە تۇرمۇش ئادىتىنى ئۆگەندى. «قويچى قىز»، «يېڭى كېلىننى قارشى ئېلىش» قاتارلىق تاجىكچە ئۇسسۇللارنى ئىشلەشتىمۇ تاجىكلار ئولتۇراقلاشقان جايلارغا

بېرىپ ماتېرىيال توپلىدى. شۇڭلاشقا بۇ ئۇسسۇللار ئىشلەنگىنىگە ئاللىدىغا ئوتتۇز يىل ئارقىسىغا يىگىرمە يىللار بولغان بولسىمۇ، لېكىن يەنىلا سەھنىدىن چۈشمەي ئوينىلىپ، تاماشىبىنلار ئارىسىدا ئۆز قىممىتىنى ساقلاپ كەلمەكتە. دېمەك، تۇرمۇش پۇرىقى قويۇق بولغان ھەر قانداق ئەسەرنىڭ كىشىلەرنى جەلپ قىلىش كۈچى يۇقىرى بولغانلىقىنىڭ ئۈستىگە ئۆمرىمۇ ئۇزۇن بولىدۇ. ئىبراھىمجاننىڭ مۇتلەق كۆپ ساندىكى ئەسەرلىرى ئەنە شۇنداق.

ئىبراھىمجاننىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيىتىدىكى ئالاھىدىلىكلەرنىڭ يەنە بىرى، ئۇنىڭ ئۇسسۇللىرىدا ئىپادىلەنگەن مەزمۇننىڭ ئوبرازلىق ۋە يېڭىلىقىدا روشەن كۆرۈلىدۇ. بىزگە مەلۇمكى، ھەرىكەت ئارقىلىق ئوبراز يارىتىش ئۇسسۇلنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى بولسىمۇ، لېكىن ئۇسسۇلدا يالغۇز ھەرىكەتنىڭ بولۇشىلا كۇپايە قىلمايدۇ. ئۇ يەنە گۈزەل نەپىس ھەرىكەتكە ماس بولغان باي تەسەۋۋۇر، قايناق ھېسسىيات ۋە يېقىملىق مۇزىكىنىڭ ياردىمى بىلەن ئاندىن رېئال ھاياتنى مەلۇم بىر ۋەقە ئاساسىدا ئەكس ئەتتۈرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىجادىيەتچىلەر ئۇسسۇل ئىجادىيىتىدە ئۇنى نوقۇل ھالدا «ئۇسسۇل ئۈچۈنلا ئۇسسۇل» قىلىپ ئىشلەپ قويماستىن، بەلكى ئۇنىڭدىكى نەپىس ھەرىكەتلەرگە مەلۇم ۋەقە ھەم كۈچلۈك زىددىيەت - توقۇنۇشنى كىرگۈزۈپ ئىشلەش كېرەك. ئىبراھىمجان بۇ ھەقتە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «تارىختىن بۇيان ئوينىلىپ كېلىۋاتقان ئۇسسۇللارنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى قايغۇ ۋە ھەسرەت، ئارزۇ ۋە ئۈمىد، شادلىق ۋە تەلەپ، غەزەپ ۋە نەپرەتنى ئەكس ئەتتۈرۈشتەك ئىجتىمائىي مەزمۇننى ئىپادىلەپ كەلگەن. ھازىر بىز سوتسىيالىستىك جەمئىيەتتە ياشاۋاتىمىز. بۇ جەمئىيىتىمىزدىمۇ زىددىيەت — كۈرەش مەۋجۇت. يېڭى ھېسسىيات، يېڭى قىياسلارمۇ مىنۇت - سېكۇنتلاپ چىقىپ تۇرىدۇ. شۇڭا بىزنىڭ نۆۋەتتىكى ئۇسسۇلىمىزدا روشەن ھالدىكى دەۋر روھى بولۇش كېرەك». ئومۇمەن، ئۇ ئىشلىگەن مۇتلەق كۆپ

ساندىكى ئۇسسۇللاردا ئىجتىمائىي مەزمۇن ياخشى ئىپادىلەنگەن. بۇ خىل مەزمۇن ئۇنىڭدىكى نەپىس ھەرىكەت ۋە گۈزەل ھېسسىياتلار بىلەن يۇغۇرۇلۇپ، دەۋر روھىنى يەنە ئوبرازلىق قىلىپ ئەكس ئەتتۈرگەن بولغاچقا، بۇلار تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشىپ كەلدى. ئىبراھىمجان ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ مىللىي ئالاھىدىلىكىنى ساقلاپ قالغان ئاساستا ئۇنى يەنىمۇ ئىلمىيلىق، يېڭىلىق، ئىجادىيلىق ۋە زامانىۋىلىققا ئىگە قىلىش ئۈچۈن تىرىشىپ كەلدى. «ئۇيغۇر ھازىرقى زامان ئۇسسۇلىدا، — دەيدۇ ئىبراھىمجان بۇ ھەقتە توختىلىپ: — مىللىيلىق بىلەن سەۋرچانلىقنى، ئىلمىيلىك بىلەن بەدىئىيلىكنى، ئىجادىيلىق بىلەن زامانىۋىلىقنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈپ يېڭىلىق يارىتىشقا ئىنتىلىش تولىمۇ مۇھىم. ئوتتۇز نەچچە يىللىق سوتسىيالىزمنىڭ ئەگرى - توقاي يولىنى بېسىپ ئۆتكەن خەلقىمىزنىڭ ھازىرقى ئىدىيىۋى ئېڭى، مەدەنىيەت سەۋىيىسى ۋە تەلەپ - ئارزۇسى ئۆتمۈشتىكى ھەر قانداق مەزگىلدىكىدىن ئېشىپ كەتتى. بۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئۇسسۇل ئىجادىيىتىدە ئۇنىڭ شەكلىنىڭ خىلمۇ خىللىقىغا ئەھمىيەت بېرىش بىلەن بىللە، يەنە يېڭى ۋە ئىجادىي بولۇشىغىمۇ ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشىمىز لازىم.» ھەقىقەتەن ئۇ يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئىجاد قىلغان ئۇسسۇللىرىدا بۇلارغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىپ كەلدى. مەسىلەن: ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئوتتۇز يىللىقىغا سوۋغا قىلىش ئۈچۈن ئىشلەنگەن «تەڭرىتاغ شادلىقى» نىڭ «توي» پەردىسىنى ئىشلىگەندە ئۇ بۇ كۆرۈنۈشنىڭ ئىجادىي ۋە يېڭى بولۇشى ئۈچۈن باش قاتۇردى. توي بولۇۋاتقان قىز ئەنئەنىۋى ئادەت بويىچە بېشىنى چۈمكەپ ئولتۇرماستىن بەلكى، يۈزىنى ئېچىپ ئولتۇرغانىنىڭ ئۈستىگە، ئۆزىنىڭ توي قىلغان خۇشاللىقى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چۈشۈپ ئۇسسۇل ئوينىغانلىقىدەك بىر يېڭىلىقنى كىرگۈزدى. بۇ خىل يېڭىلىق تاماشىبىنلارنى ئالاھىدە جەلپ قىلدى ۋە ئىختىيارسىز ئويغا سالدى. يېقىندا ئىشلىگەن يالغۇز كىشىلىك ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل «توي» دا بۇ خىل يېڭىلىقنى يەنىمۇ راۋاجلاندۇرۇش بىلەن بىللە، ئۇنىڭ-

دىن ھېسسىياتنى يەنىمۇ كەڭ ۋە ئوبرازلىق ئىپادىلەشكە تىرىشىپ، تاماشىبىنلاردا ئالاھىدە بىر خىل يېڭى تەسىرات پەيدا قىلدى. دېمەك ئۇسسۇلنىڭ يېڭىلىقى يالغۇز بىر كۆرۈنۈش ياكى ئۇنىڭدىن بىرەر ھەرىكەتنىڭ يېڭى بولۇشى بىلەنلا كۇپايىلەنمەيدۇ. ئۇ يەنە بەلگىلىك ھەرىكەت ئارقىلىق نۆۋەتتىكى دەۋرنىڭ تەلىپى شۇنداقلا خەلقنىڭ يۈرەك - قەلبىدىكى ئۆزگىرىشلەرنى بىۋاسىتە ئىپادىلەپ بېرەلمىشى كېرەك. ئىبراھىمجاننىڭ يېقىندىن بۇيان ئىشلىگەن ئۇسسۇللىرىدىن ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل «توي»، تاجىكچە ئۇسسۇل «يېڭى كېلىننى قارشى ئېلىش»، تۈركچە ئۇسسۇل «تۈرك قىزى» بۇ تەلەپنى ئاساسىي جەھەتتىن ئىشقا ئاشۇرغان.

ئۇندىن باشقا ئىبراھىمجان ئىشلىگەن ئۇسسۇللىرىدا ھەرىكەتنىڭ چوڭ - كىچىكلىكى، بىر - بىرىگە باغلىنىشچانلىقى، ئۇسسۇلدىكى ھېسسىيات ۋە ھەرىكەتنىڭ يەنىمۇ گۈزەل ۋە نەپىس بولۇشى بىلەن مۇرەككەپ ۋە قاتلاممۇ قاتلام راۋاجلىنىشى، شەكىلنىڭ خىلمۇ خىل ۋە ئۆزگىرىشچانلىقى، تېز رىتىم بىلەن ئاستا رىتىمنىڭ ئۆزئارا ماسلىشىشى... قاتارلىق تەرەپلەرگىمۇ ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىدۇ. شۇڭلاشقا ئۇنىڭ ئىشلىگەن، ئىجاد قىلغان ئۇسسۇللىرىنى ئورۇنلىغۇچىلار تالىشىپ بەس - بەستە ئورۇنلىسا، تاماشىبىنلارمۇ قىزىقىپ كۆرۈپ ئالاھىدە بەدىئىي زوق ئالالايدۇ.

ئىخ! سەھنىدىكى چولپانلارنىڭ غەمگۈزارى، خەلقىمىز مىللىي سەنئىتىنىڭ تۆھپىكارى، سەھنىدىكى چولپانلارنىڭ ئۈمىدلىك كۆزى، خەلقىمىزنىڭ سەنئەتكە تەشنا قەلبى، ھەرقاچان سىزدەك ئىجادكارلارنىڭ مېھنەت — تەرىدىن پۈتكەن بىباھا سەنئەت كەۋسەرلىرىگە مۇھتاج! شۇڭا سىز، نۆۋەتتىكى زامانىۋىلاشتۇرۇش ئۇزۇن سەپىرىدىكى ھارماس تۇلپار، ئىلىم - پەن چوققىسىغا قاراپ ئۇچقان جەسۇر شۇڭقار بولۇپ، شىجائەت كەمىرىنى بېلىڭىزگە يەنىمۇ چىڭ باغلاپ، ھەرقانداق مۇشكۈل خەتەرلەردىن قورقمايدىغان جاسارەت بىلەن ئىجتىھات كۆكىدە يەنىمۇ پەرۋاز قىلىڭ!

ۋاقىتسىز سولغان سەنئەت غۇنچىسى

ئەخمەت ئىمىن

«ئوغلۇم، سەن سەنئەتتىن زوقلىنىسەن، سەنئەتنىڭ پەيزىنى سۈرسەن، سەنئەتتىن بەھىر ئالىسەن. بۇنىڭ بىلەن بىرگە سەنئەت ئەھلىنىمۇ ئەزىزلەشنى بىلگىن، ئۇلارنىڭ ئەجرىنى قەدىرلىگىنىڭ ئۆز ھەۋىسىڭنى قەدىرلىگىنىڭ، ئۇلارنى ئەزىزلىگىنىڭ ئۆز سەنئىتىڭنى ئەزىزلىگىنىڭ بولىدۇ» دەيدىغان دادام رەھمەتى. بۈگۈن دادامنىڭ تۇپراق بېشىغا چىقىپ قايتىپ كېلىۋېتىپ تۇرۇپ ئۇنىڭ شۇ سۆزىنى ئەسلەپ قالدىم.

راست! بۈگۈن ھېيت باناسىدا، مېنىڭ سەنئەت جەھەتتىكى تەشنالىقىمنى قاندۇرۇپ كېلىۋاتقان بىر قىسىم پېشقەدەم ۋە ياش سەنئەتكارلىرىمىزنى بىر يوقلاپ ئۆتمەيمەنمۇ، دېگەن ئويغا كەلدىم ـ دە، ئالدى بىلەن ئاتاقلىق ئۇسسۇل رېژىسسورى ئىبراھىمجان ئاكىنىڭ ئۆيىگە كەلدىم.

ئىبراھىمجان ئاكا مېنى ناھايىتى قىزغىن قارشى ئالدى. ھېيتلىق مەزەلەرگە بېقىپ ئولتۇرۇپ، كۆزۈم ئىختىيارسىز ئىشكاپنىڭ ئۈستىدىكى بىر پارچە رەسىمگە چۈشۈپ قالدى. مېنىڭ بۇ رەسىمگە تىكىلىپ قالغانلىقىمنى تۇيدىمۇ، قانداق، ئىبراھىمجان ئاكا دەرھال ئۇ رەسىمنى ئېلىپ ماڭا تەڭلىدى.

— ۋاھ، قالتىس سەنئەتلىك تارتىلغان رەسىمكەن بۇ، — دەۋەتتىم مەن رەسىمگە ھەۋەسلىنىپ تۇرۇپ، — بۇنىڭدا ھەقىقىي ئۇيغۇر ئۇسسۇلچىسىنىڭ ئوبرازى نېمىدېگەن يارقىن گەۋدىلەندۇرۇلگەن — ھە، قارىڭا، ئېتەكلىرىنىڭ توزغۇپ تۇرغىنىنى. تازا

قۇيۇندەك پىرقىراپ توختىغان پەيتى ئىكەن - دە! بىر قولى بې-
لىنىڭ كەينىدە، خۇددى بىر نېمىنى يوشۇرۇپ تۇرغاندەك؛ يەنە
بىر قولى بېشىنىڭ ئۈستىدە، گويا مەشئەلنى ئېگىز كۆتۈرۈپ تۇر-
غاندەك. كۆزلىرىچۇ، قارىڭا، كۆزلىرىدىن ئۈمىد چىرىغى يېنىپ
تۇرغان لەۋلىرىدىن شوخ تەبەسسۇم يېغىپ تۇرغان. نېمىدېگەن
ماھارەت — ھە! كۆز، ئېغىزىدىلا ئەمەس، پۈتۈن تۇرقى كۈلۈپ تۇ-
رىدىغۇ بۇ قىزنىڭ، بۇ...

ئىبراھىمجان ئاكىنىڭ ئۈندىمەي تۇرۇشىدىن تۇيۇقسىز ئو-
ڭايسىزلىنىپ توختاپ قالدىم. ئۆزۈمچە مەمەدانلىق قىلىپ سۆز-
لەپلا كېتىپتىمەنغۇ، كەسىپ ئەھلىنىڭ ئالدىدا ئورۇنسىز گەپلەرنى
قىلىپ قويدۇممۇ يا!؟ مەن بېشىمنى كۆتۈرۈپ ئىبراھىمجان
ئاكىغا قارىدىم. ۋوي، بۇ نېمە ئىش؟ ئىبراھىمجان ئاكىنىڭ كۆز-
لىرىدە ياش غىلىلداپ تۇراتتى.

— سىز...، — دەپ توختاپ قالدىم مەن، بۇ تۇيۇقسىز ھا-
لەتتىن گاڭگىراپ.

— سۆزۈڭىزنى قىلىۋېرىڭ، — دېدى ئۇ چىرايىغا زورلاپ
تەبەسسۇم يۈگۈرتۈپ، — توغرا دەۋاتىسىز، ئۇ ھەقىقەتەن پۈتۈن
ۋۇجۇدى بىلەن كۈلۈپ تۇرىدىغان ئارتىس ئىدى. كۆزىلا ئەمەس،
ئېغىزىلا ئەمەس، پۈتۈن تەقى - تۇرقىلا ئەمەس، يۈرىكىمۇ كۈ-
لۈپ تۇرىدىغان سەنئەتكار ئىدى.

— بۇ كىم بولىدۇ، ئىبراھىمجان ئاكا؟ ئۇ ھازىر...

— ئۇ ھازىر ئارىمىزدا يوق، ئۇكام، بۇ بىزنىڭ ئۈرۈمچى-
دىن چىققان تۇنجى ئەۋلاد ئۇسسۇلچى قىزىمىز ئايىمجان ئەزىز
بولىدۇ.

— ئۇ قاچان...؟

— ئۇ سىزنىڭ يېڭى تۇغۇلغان ۋاقىتلىرىڭىز ئىدى، —
دەپ سۆزىنى باشلىدى. سۆزلىگەنسېرى ئۇنىڭ چىرايى تېخىمۇ
مۇڭلۇق تۈس ئېلىشقا باشلىدى. ئۇ پات - پات كۆز ياشلىرىنى

قول ياغلىقى بىلەن سۈرتۈۋالاتتى، مەن ئاڭلىغانسېرى بېرىلىپ، ئۇنىڭدىن پات - پات بەزى نەرسىلەرنى سوراۋالاتتىم...

ئاندىن كېيىن مەن ئارتىسلىرىمىزدىن ئابلىز يۈسۈپ، زۇنۇنقىز، روزى ياسىن... لارنىڭ ئۆيلىرىنى پەتلىدىم. شۈبھىسىزكى، مەرھۇم ئايىمجاننىڭ ئىش ئىزلىرى مېنى ئۆزىگە رام قىلىۋالغانىدى. بىر ئەدىب ئۈچۈن ئېيتقاندا، سەنئەت تارىخىدىن ئۆزى بىلمىگەن نەرسىلەرنى بىلىۋېلىش، ئۇنىڭدىكى ئەھمىيەتلىك نەرسىلەرنى ئۆز خەلقى بىلەن ئورتاقلىشىش پۇرسىتىگە مۇيەسسەر بولۇش كىچىك ئىش ئەمەسقۇ. مەن ئۇلاردىن ئىگىلىگەن يىپ ئۇچى بويىچە پېشقەدەملىرىمىزدىن ياسىن خۇدا بەردى، سەيپۇل يۈسۈپلەرنىمۇ زىيارەت قىلدىم. ھەتتا مەرھۇمەنىڭ قىزى غۇنچەمۇ نەزەرىمدىن چەتتە قالمىدى...

شۇنداق قىلىپ، مېنىڭ قەلبىمدە مەرھۇم سەنئەتچىمىز ئايىمجاننىڭ بىر غايىۋى ھەيكىلى تىكلەندى. مەن بۇ ھەيكەلگە ھېسسىياتلىرىمدىن گۈلدەستە قويۇش قارارىغا كەلدىم. ئەجەب ئەمەس، بەزى ئۇنتۇلغانلارنىڭ، ئۇنتۇلۇش ئالدىدا تۇرغانلارنىڭ قەبرىسى بۇنىڭدىن گۈل - چېچەككە پۈركەنسە ...

1947 - يىل. كۈز كۈنلىرىنىڭ بىرى. ئۈرۈمچى مەركىزي ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ سانايىنەپىسى ئۇيۇشتۇرغان كونسېرتتا، نىم پەدىگە چېلىنغان سازنىڭ ئاۋازى بىلەن ئون تۆت - ئون بەش ياشلاردىكى بىر خۇش پىچىم قىز سەھنىگە چىقتى. «بۇ كېپىنەكتەك لەيلەپ، كەكلىكتەك دەسسەپ، چاقپىلەكتەك چۆرگىلەپ سەھنىنى چاڭ كەلتۈرۈۋەتكەن قىز كىمدۇ؟ كىچىككىنە تۇرۇپ نېمە دېگەن قالتىس ئوينىغان — ھە!» دەيتتى تاماشىبىنلار ئۇنىڭغا ئىچ ئىچىدىن زوقلىنىپ. ئۇ زادى كىم؟ بۇ ئۈرۈمچى قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى ئايىمجان ئىدى. پىچان لەمجىندە بىر كەمبەغەل ئائىلىدە دۇنياغا كېلىپ، ئۈرۈمچىدە مومىسىنىڭ تەربىيىسىدە چوڭ بولغان. ئۇيغۇر ئۇسسۇل سەنئىتىدە بىر يېڭى بىخ

سۈپىتىدە بايقالغان بۇ ئوقۇغۇچى قىز ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن سانايىنەپىسگە قاتنىشىۋاتاتتى. ئۇ كىچىكىدىنلا ئۇسسۇلچىلىققا ھەۋەس قىلاتتى. ئۆيىدىكىلەر بىر يەرگە جەم بولغاندا، ئۇ چوڭلار ئوينا، دەپ بولغۇچىلا ئۇستەلگە چىقىۋالاتتىدە، ئاللىقانداق بىر كۈيلەرگە غىڭشىغىنىچە ئۇسسۇلغا چۈشەتتى. بۇ چاغدا ئۇنىڭغا چېلىپ بېرىلىدىغان داپ نەدە، ساز نەدە. ئۇنىڭغا تەڭكەش بولۇپ بېرىدىغىنى پەقەت ئۆزىنىڭ «لاي - لاي»ى بىلەن، ئۆيدىكىلىرىنىڭ چاۋاكىلا ئىدى، خالاس. ناگان - ناگاندا كۆرۈپ قالىدىغان خەلق سەنئەتچىلىرىنىڭ ئۇسسۇللىرى، ئۇيغۇر مىللىي تۇرمۇشىنىڭ سەنئەتلىك تەبىئىي رىتىمى بۇ قىزنىڭ ھەۋىسىنى بارغانسېرى ئۇلغايتتى. كېيىنچە مەكتەپتە قۇرۇلغان سەنئەت كۇرۇژوكىنىڭ ئىلھامى بىلەن ئۇنىڭ تالانتى تەدرىجىي ئۇرغۇشقا باشلىدى.

ئۇ كۈنلەردە يۈزى ئېچىلمىغان بىر قىزنىڭ سەھنىگە كۆكرەك كېرىپ چىقالىشى ئوڭاي گەپمۇ، پېئوداللىق ئاسارەت قانچىلىغان كىشىلەرنى قاتتىق چۈشۈۋەتمىگەن، جاھالەت، نادانلىق قانچىلىغان كىشىلەرنى غەپلەتكە بەنت قىلىۋەتمىگەن!؟ لېكىن ئايىمجان بۇ پۈتلىكاشاڭلاردىن مەردانىلىق بىلەن بۆسۈپ ئۆتتى. بەزىلەرنىڭ تارقاتقان ئۆسەكلىرى ئۇنىڭ ئىرادىسىنى ئاجىزلاشتۇرالمىدى. ئۇ تىرىشىپ - تىرمىشىپ يۈرۈپ، ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى قەمبەرخان ئىجاد قىلىپ ئورۇندىغان «نىم پەدە»نى ناھايىتى تېزلا ئۆگىنىۋالدى. ئۇنى «ئايىمجان نىم پەدە» دەپ ئاتاق ئېلىشقا مۇيەسسەر قىلغان ھېلىقى ئويۇن مۇشۇ تىرىشچانلىقىنىڭ مەھسۇلى.

چىن ئىنسان مۇھەببەتتىن تۇغۇلىدۇ، مۇھەببەت بىلەن ياشايدۇ، مۇھەببەت بىلەن ئۆلىدۇ. تارىختا ئاياللىرىمىز نىكاھ مۇستەبىتچىلىكىدە قانچىلىك خورلانمىدى؟ قانچىلىك زورلۇق - زومبۇلۇق كۆرمىدى؟! ئۇلار ئەركىن مۇھەببەتنىڭ تەشنالىقىدا چاك-

چاك ئېتىپ، يۈرەك باغرى خۇن بولۇپ كەتمىگەنمۇ!؟ ئۇيغۇر خەل-
قىنىڭ «گۈلەمخان ناخشىلىرى» بۇنىڭ كۈچلۈك دەلىل - ئىسپاتى:

گۈلەمخاننىڭ ئۇزۇن چېچى
يەرگە تېگەمدۇ؟
مەيلى بولماي، ئون تۆت ياشتا
ئەرگە تېگەمدۇ!

....

«گۈلەمخان ناخشىلىرى» نىڭ مۇڭلۇق تېمپىسى ئىچىدە مەز-
لۇملارنىڭ نالە - پەريادىنى جاھانغا ئايان قىلىۋاتقان ئايىم-
جاننىڭ لەرزان ئۇسسۇللىرى كۆرگەنلىكى كىشىنىڭ يۈرىكىنى ئې-
زەتتى، ئۇلارنىڭ فېئوداللىق نىكاھ تۈزۈمىگە بولغان غەزىپىنى قوز-
غايتتى. ئەركىن مۇھەببەتكە بولغان تەلپۈنۈشىنى ئۇرغىتاتتى.

1951 - يىلى ئايىمجان ئۆلكىلىك سەنئەت ئۆمىكىگە خىزمەت-
كە كىردى. ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئىجارە كېمەيتىش ۋە يەر ئىسلاھاتى
ھەرىكەتلىرىگە قاتنىشىش ئۈچۈن، سەپداشلىرى بىلەن ئۈرۈمچىدىن
قەشقەرگە قاراپ يولغا چىقتى. ئادەمسىز جايلاردا توختاپ دەم
ئېلىش توغرا كەلگەندە، ئۇ دەرھال سۆكسۆك، قوراي تېرىپ كې-
لەتتى - دە، ئوت يېقىپ چاي قاينىتاتتى. تاماق ئېتەتتى، يېزى-
لارغا كەلگەندە، ھاردىم - ئاچتىم دېمەيلا دەرھال تەييارلىق قى-
لىپ ئويۇنغا چىقاتتى. بۇ غەيرەت ئۇنىڭغا نەدىن كەلگەن؟ ئۇ
ھەر قېتىم گۈلەمخان ئۇسسۇلىنى ئوينىغان چاغدا، ئۇيغۇر يېزى-
لىرىدا شۇ چاغقىچە ھۆكۈم سۈرۈۋاتقان گۈلەمخان تەقدىرى ئۇ-
نىڭ يۈرىكىنى پۇچۇلىمىغان، ئۇنىڭ ئىسيانكارلىقىنى قوزغاتمىغان،
ئۇنىڭ كۈرەشكە بولغان غەيرىتىنى ئۇرغۇتمىغان دەمسىلەر!؟

ئۇيغۇر ئۇسسۇلى ئىنساننىڭ بەدەن گۈزەللىكى ئارقىلىق ئە-
مەس، ھەممىدىن مۇھىمى ئادەم بەدىنىنىڭ بەدىئىي ھەرىكىتى ئار-
قىلىق ئۇسسۇل گۈزەللىكى يارىتىشنى مەقسەت قىلىدۇ. ئۇسسۇللۇق
ھەرىكەت ۋە ئۇسسۇللۇق ھېسسىياتتا گەۋدىلەندۈرۈلگەن، ئۇسسۇل-

لۇق ئوبرازدا ئىپادىلەنگەن گۈزەللىك بولماي تۇرۇپ ئۇسسۇل خۇسۇسىدا سۆز ئېچىش مۇمكىنمۇ!؟

ئايىمجان ئۇسسۇلچىلىقنى مۇكەممەل ئۆگىنىش ئۈچۈن قېتىرقىنىپ مەشىق قىلدى. ئۇسسۇل قارىماققا يەڭگىل ھەرىكەتتەك قىلغىنى بىلەن، بىر ئارتىسنىڭ شۇ ماھارەتنى مۇكەممەل يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن، ھەر كۈنىگە بىر نەچچە قېتىم يۈگۈرۈش، سىيرىلما قەدەم ئېلىش، بەل تاشلاش، پىرقىراش قاتارلىق ھەرىكەتلەرنى توختىماي مەشىق قىلمىقى ئوڭاي ئىش ئەمەس. ئايىمجان بەلگىلەنگەن ۋاقىتتىلا ئەمەس، بەلكى دەم ئېلىش ۋاقىتلىرىدىمۇ ئاساسىي ماھارەتنى مەشىق قىلاتتى. ھەتتا بەزىدە تولا پىرقىراپ ئايلىنىپ كەتكەن، پۇتلىرىنى ئالالماي قالغان ۋاقىتلىرىمۇ بولغان. ئۇ رېژىسسورنىڭ بەلگىلەپ بەرگەن چاتما ھەرىكەتلىرىنى مۇزىكىغا چۈشۈرۈپ ئورۇنداپ بېرىش بىلەنلا قالماي، ئىچكى ھېسسىياتى بىلەن بىرلەشتۈرۈشكە، بولۇپمۇ ھېسسىياتىنى قول، پۇت، بويۇن، بەدەن ۋە كۆزدە تولۇق ئىپادىلەپ بېرىشكە تىرىشاتتى. ئۇ ئۆگىتىلگەن ھەرىكەتنى ئۆلۈك ھالدا تەكرارلىمايتتى، بەلكى ئىجادىي تۈردە ئوينايتتى. لېكىن ئۇ ئۇستازلىرىنى قاتتىق قەدىرلەيتتى ۋە ھۆرمەت قىلاتتى، ئۇلارنىڭ ھەممە بىلىمىنى ئۆگىنىۋېلىشقا ئىنتىلەتتى.

داپ ئۇسسۇلى تاكتىكىدا چىۋەرلىكنى، چۆرگىلەش تېخنىكىسىنى، ھەرىكەتتە جىددىيلىكنى تەلەپ قىلىدىغان كۈچلۈك ئۆزگىرىشچان ھەرىكەت بولۇپ، ئۇسسۇلچىلىقتا ماھارىتى ئىنتايىن ئۇستۇن بولمىغان ئارتىس ئۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايدۇ. رەسمىي مۇنتىزىم تەربىيە كۆرمىگەن سەنئەت مۇھىتىدا ئۇزۇن يۈرمىگەن ئايىمجان ناھايىتى تېز ۋاقىت ئىچىدىلا داپ ئۇسسۇلى بىلەن كۆزگە كۆرۈندى. ئۇنىڭ ئۇسسۇلىدىكى ھېسسىياتىنىڭ سۈزۈكلۈكىنى ھەرىكىتىنىڭ نەپىس ۋە لىۋەنلىكىنى، ئۇسسۇل تىلىنىڭ روشەنلىكىنى كۆرگەن كىشىلەر ئۇنى «ئاق يەرنىڭ كېمىسى» دەپ ئاتىشاتتى.

قايتماس ئىرادە، گۈزەل پەزىلەت بولماي تۇرۇپ ئىنسانـ
نىڭ تەكامۇللىشىشى مۇمكىن ئەمەس. ئايىمجان بۇ جەھەتتە ئۆـ
زىگە قاتتىق تەلەپ قوياتتى. كۈندۈزلىرى توختىماي مەشىق، رېـ
پېتىتسىيە قىلىش، كېچىلىرى تۈن نىسپىگىچە ئويۇن قويۇشلار بىلەن
ئۆمرىنى ئۆتكۈزۈۋاتقان ئايىمجاننى كۆرگەن كىشىلەر ئۇنىڭ ئائىـ
لىۋى قىيىنچىلىقىنى ئويلاپ كۆرگەن بولغىيتتىمىكىن.

ئايىمجان ئىككىنچى يولدىشىدىن بىر ئوغۇل پەرزەنت كۆرـ
دى. لېكىن بەختكە قارشى بۇ بالىسى پالەچ بولۇپ قالدى. تۇنـ
جى پەرزەنتىنىڭ بۇ ھالىنى كۆرۈپ ئانىنىڭ يۈرىكى ئېچىشماسـ
لىقى، روھسىزلانماسلىقى مۇمكىنمۇ. ئۇ ئۆيىگە كەلسىلا بالىسىنىڭ
بېشىدا پەرۋانە بولاتتى. بالىسىنىڭ غېمى ھەدىسىلا ئۇنىڭ كالـ
لىسىغا كىرىۋالاتتى، لېكىن ئۇ مۇشۇ قىيىنچىلىقلارنىمۇ يېڭىپ
يەكدىللىق بىلەن ئۆزىنى كەسپىگە بېغىشلىدى.

كىشىلەر ئۇنى «تۇرقىمۇ گۈزەل، يۈرىكىمۇ گۈزەل» دەپ
تەرىپلىشەتتى. ئۇ شۇقەدەر خۇش پېئىل، كەمتەر ۋە چىقىشقاق ئىـ
دى، رول تاللىمايتتى. كوللېكتىپ ئۇسسۇل بىلەن يەككە ئۇسسۇلـ
دىكى پوزىتسىيىسى ئوخشاش ئىدى. ئارتىسلاردا بىرىنچى نومۇرـ
دا چىقىپ لەپپىدە كۆزگە كۆرۈنۈشنى ياكى ئاخىرقى نومۇردا چىـ
قىپ ھەممىنى ئۆزىدە خۇلاسىلەشنى ياخشى كۆرىدىغانلارنىسى يوق
دېگىلى بولمايدۇ. ئايىمجان بۇ ئىشنى ھەرگىز ئويلىمايتتى. ھەتـ
تا كىيىممۇ تاللىمايتتى. كىيىم بانا قىلىپ خۇيلىنىۋالىدىغان ئىشـ
لار ئۇنىڭدا پەقەتلا يوق ئىدى.

بىر كۈنى ئويۇن قويىدىغان چاغدا، بۈگۈنكى ئويۇننى چوڭ
باشلىقلار كېلىپ كۆرگۈدەك دېگەن گەپ چىقتى. شۈبھىسىزكى، بۇنـ
داق چاغلاردا ئارتىسلاردا مەلۇم جىددىيلىشىشلەر بولىدۇ. لېكىن
ئايىمجان ئۆزىنى توختاتقان ھالدا: «ئۆزۈمىزنى ئادەتتىكى خەلـ
قىمىزنىڭ ئالدىدا تۇتقاندەك تۇتساقلا بولىدىغۇ» دېدى ۋە شۇ

كۆڭكى ئويۇننى ئادەتتىكىدەك ناھايىتى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئوينىدى.
ئۇنىڭدا پەقەت خەلق ئۈچۈن جان-دىل بىلەن خىزمەت قىلىشتىن
باشقا نەرسە يوق ئىدى.

بەزى ئارتىسلاردا ئۆزى ئويناپ شۆھرەت قازانغان نومۇر-
لارنى باشقىلارغا ئۆگەتمەيدىغان، باشقىلار ئوينىسا خۇيلىنىدىغان
ئەھۋاللار بولىدۇ. لېكىن ئايىمجان بۇ جەھەتتە ئىنتايىن كەڭ
قورساق ئىدى.

ئاياللارنىڭ داپ ئۇسسۇلى — «قوغۇنچىلىق ئۇسسۇلى» نى
ئامىنە يۈسۈپكە ئۆگىتىپ قويدى. ئۆگەتكەندىمۇ زېرى-زەۋىرىنى قوي-
ماي تولۇق ئۆگەتتى. كېيىنكى قېتىملىق خەلقئارا ياشلار كۆر-
كىدە ئۇ ئارتىس مۇشۇ ئۇسسۇل بىلەن كۈمۈش مېدالغا ئېرىشتى.
ئۇ سەنئەتنىڭ ھەرگىزمۇ مەلۇم بىر شەخسنىڭ مونوپول قىلىۋا-
لىدىغان خۇسۇسىي مۈلكى ئەمەسلىكىنى نەقەدەر چوڭقۇر چۈشەن-
گەن — ھە!

1953 - يىل 8 - ئاي. خەلقئارا ياشلار سەنئەت كۆرىكى
داۋام قىلىۋاتقان كۈنلەر. بۇخارېست، «ستالىن» ناملىق باغچا.
نېرىقى چەتتە سوۋېت ئۆزبېكىستاندىن چىققان داپچى ئۆز
دېپىنى تەڭشىگۈچ بىلەن بۇراپ تەڭشىمەكتە. بېرىقى چەتتە شىن-
جاڭدىن چىققان داپچىمىز ئابلىز قەغەزدە ئوت قالاپ داپنى قاق-
لىماقتا.

ئابلىز ئاكا، داپىڭىز تەڭشىكى يېنىپ كەتمەس — ھە! ئە-
گەر داپ يېنىپ كېتىپ قالسا...

خەلقئارا سەھنىگە ئۇيغۇر داپ ئۇسسۇلىنى تۇنجى قېتىم ئې-
لىپ چىقىش شەرىپىگە مۇيەسسەر بولغان ئايىمجان شۇ پەيتتە
ئۇيغۇر سەنئىتىنىڭ بەركامال ئورۇنلىنالماي قېلىشىدىن نەقەدەر
ئەنسىرەيتتى — ھە!؟

— خاتىرجەم بولۇڭ، ئۇكام، خاتىرجەم بولۇڭ.

داپ لەرزان تاراڭشىدى. داپنىڭ يەڭگىل تېمپىسى بىلەن

ئايىمجان ئىلغەن قەدەم تاشلاپ سورۇنغا چۈشتى. پۈتۈن جاھاننىڭ كۆزى ئايىمجاندا، ياق، شۇ تاپتا پۈتۈن دۇنيا ئۇيغۇر ئۇسسۇل سەنئىتىگە نەزەر ئېتىبارى بىلەن تىكىلمەكتە ئىدى. ئايىمجاننىڭ گۈزەل ئۇسسۇلىدىن ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا ئەمگەكچان، باتۇر، مەردانە، سەممىي ۋە تىنچلىق سۆيەر خەلقنىڭ ئوبرازى نامايان بولۇشقا باشلىدى. مانا ئاق ئالتۇنلۇق دېڭىز، كېۋەزچى قىزلار پاختا تەرمەكتە؛ مانا، ئۈزۈلۈپ - ئۈزۈلۈپ، ياڭىلىپ - ياڭىلىپ ئۇرۇلغان داپ ئاۋازىنىڭ تەڭكىشى بىلەن پاختا ئېتىش كۆرۈنۈشى ئايىمجاننىڭ ئۇسسۇل ھەرىكىتىدە ئۆز سۈرىتىنى تاپماقتا. ئەنە توقۇمىچى قىز يىپ ئىگىرمەكتە، رەخ توقۇماقتا، ئەنە، قولى گۈل كەشتىچى كەشتە تىكمەكتە. داپنىڭ ئۇرغۇسى جىددىيلەشتى. بۇ قىز نېمە تىكىۋاتىدىكىنە؟ مانا، ئۇ ئېگىز كۆتۈرگەن ئوڭ قولىنىڭ باشمالتىقىنى چىقىرىپ قويۇندەك پىرقىراشقا باشلىدى. بۇ گۈزەل ھەرىكەت سورۇندىكىلەرنىڭ قايسىسىنىڭ زوقىنى قوزغىمىدى دەيسىز! ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئاللىقانداق تىلدا بىر - بىرىگە پىچىرلىشىپ خۇشال بولغىنىنى بىلدۈرسە، بەزىلەر كۈلۈپ تۇرغان كۆزلىرىدە ئۆز كۆڭلىنى ئىزھار قىلاتتى، يەنە بەزىلىرى دەل ئايىمجاندەك باشمالتىقىنى چىقىرىپ قايىللىقىنى بىلدۈرۈشەتتى. تۇيۇقسىز داپنىڭ تىمپىسى ئۆزگەردى. ئايىمجان تىيانشان باغرىدا بەرق ئۇرۇپ تۇرغان قىزىل چوغلۇقتەك كۆرۈنۈشتە بەل تاشلاپ ياتاتتى. داپنىڭ بىر خىل رىتىمى بىلەن، ئۇ - ئاستا - ئاستا بېشىنى كۆتۈرۈشكە باشلىدى.

— ۋاھ، كەپتەر، تىنچلىق كەپتىرى!

ئايىمجان كەپتەر سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن كەشتىسىنىڭ بىر ئۇچىنى چىشلەپ، ئىككى قولى بىلەن ئۇنى تولۇق يايغان ھالدا بېشىنى رۇسلاپ قەددىنى كۆتۈردى.

— ياشىسۇن! ياشىسۇن تىنچلىق!

— كامال تاپ!

— ياشاپ كەت!

خىلمۇ خىل تىللاردا چىقىۋاتقان بۇ ئالقىش سادالىرى ئىچىدە چەت ئەللىكلەر يۈگۈرۈپ كېلىپ، ئايىمجاننى بېشىغا ئېلىپ كۆتۈرۈۋالدى.

بۇ دۇنيا خەلقىنىڭ ئايىمجاننىلا ئەمەس، بەلكى ئۇيغۇر سەنئىتىنى بېشىغا ئېلىپ كۆتۈرۈشىنىڭ باشلىنىشى ئىدى.

ئېخ، ئۇيغۇر سەنئىتى، سەن ئاخىر دۇنيا سەھنىسىگە چىقتىڭ، چىقتىڭلا ئەمەس، بەلكى جاھان سەنئەت خەزىنىسىدە گۆھەردەك چاقنىدىڭ. سەن جاھاندا بۈگۈنكىدەك ئەتىۋارلىنىۋاتقان ۋاقتىڭدا، خەلقىم بۇ يولدا جاپالىق ماڭغان ئايىمجاندەك قىزلىرىنى ئۇنتۇشى مۇمكىنمۇ!

خەلقىنى سۆيگەن، بارلىقىنى ئۆز خەلقىگە بېغىشلىيالىغان ئادەم خەلقىنىڭ ھۆرمىتىگە ۋە ئىشەنچىسىگە ئېرىشىدۇ. ئايىمجاننىڭ خەلق ئۈچۈن كۆرسەتكەن خىزمىتى ئاخىر خەلق تەرىپىدىن ئۆز ئىززىتىنى تاپتى. 1954 - يىلى ئۇ مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىللىكىگە سايلاندى. لېكىن ئۇ بۇ شانشەرەپ ئالدىدا ئېسەنكىرەپ قالمىدى.

ئايىمجان خىزمەت توغرىسىدا پىكىر ئالغىلى كېلىدىكەن،— دېگەن خەۋەر شۇ چاغدىكى ناخشا - ئۇسسۇل ئانسامبىلىغا تارقالغان چاغدا، كىشىلەر ئۇنىڭ يەنىلا ھېلىقى كىچىك پېئىل ئايىمجان قىياپىتىدە ئوتتۇرىغا چىقىشىنى تەسەۋۋۇر قىلغان بولغىيتتىمكىن؟!

— ئۇستازلىرىم ئالدىدا قانداقمۇ ئۇنداق - مۇنداق دەپ ئوتتۇرىغا چىقالايمەن، دەپ تارتىنىشتى ئۇ قاتتىق ئوڭايسىزلانغان ھالدا.

لېكىن ئۇ باشقىلارنىڭ نەسىھىتى ۋە چۈشەندۈرۈشى بىلەن ئاخىر ئوتتۇرىغا چىقىپ سەپداشلىرىغا ئۆزىنىڭ ھۆرمىتى ۋە تىلىكىنى بىلدۈردى. ئۇ بۇ چاغدا ئورنى ئۆسسىمۇ كىبىرى ئۆس-

مەيدانغا پەيزىلىشىغا يەنە بىر قېتىم نامايان قىلدى.

ئۇيغۇر بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇيغۇر سەنئىتى ۋۇجۇدقا كەلگەن، سەنئەت ئىگىسى بولغان مۇشۇ مىللەتسىز بۇ ئاددىي قىزنىڭ شۇنچىۋالا كۆتۈرۈلۈشى مۇمكىنمىدى؟ ئايىمجان بۇ نۇقتىنى چوڭقۇر چۈشىنەتتى. شۇڭلاشقىمۇ ئۇ خەلقتىن ئۆگىنىشنى قىلچە بوشاشماي داۋاملاشتۇرغان. بىز ئالدىدا سۆزلەپ ئۆتۈپ كەتكەن «تىنچلىق ئۇسسۇلى» نى خەلقئارا سەھنىگە ئېلىپ چىقىدىغان ۋاقىتتا، مەركىزدىكى مەلۇم ئۇسسۇل مۇتەخەسسىسى، بۇ قېتىمقى خەلقئارا كۆرەكتە سوۋېتتىكى ئۆزبېكلەرمۇ داپ ئۇسسۇلىنى ئېلىپ چىقىدىكەن، پىرقىراش ھەرىكىتىدە ھەرمىللەتنىڭ ئۆزىگە خاس تەرەپلىرى بولۇشى مۇمكىن، مۇشۇ جەھەتتە ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ ئالاھىدىلىكىنى گەۋدىلەندۈرۈشنى ئويلىنىپ باقساڭلار، دەپ مەسلىھەت بەرگەنىدى. ئەزەلدىن ئەنئەنىۋى ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىگە زەن قويۇپ كېلىۋاتقان ئايىمجان دەرھال شۇ يەردىلا، ئۇيغۇرلارنىڭ ئوڭ قول باشمالتىقىنى چىقىرىپ پىرقىرايدىغان ھەرىكىتى بارلىقىنى ئەسلىگەن – دە، مۇشۇ ھەرىكەت بىلەن ئۇسسۇلنىڭ مىللىي تۈسىنى تېخىمۇ گەۋدىلەندۈرگەن.

چەت ئەلدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئايىمجان مەركىزىي مىللەتلەر ناخشا – ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلىپ بېيجىڭدا ئېلىپ قېلىنغان. لېكىن ئازادە مۇھىت پۈتۈن ۋۇجۇدىنى خەلق سەنئىتىنى ئۆگىنىشكە بېغىشلىغان ئايىمجاننى نىيىتىدىن ياندۇرالمىغان. ئۇ ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ قوينىدىن ئايرىلىپ ئۇيغۇر سەنئىتىنى ئۆگەنگىلى بولمايدىغانلىقىنى چوڭقۇر چۈشەنگەن. شۇڭا ئۇ شۇ مەزگىللەردە بېيجىڭغا بارغان مەدەنىيەت ئىدارىسىنىڭ باشلىقى يولداش ياسىن خۇدابەردىگە ۋە باشقا مۇناسىۋەتلىك يولداشلارغا، ئۆزىنىڭ مەكتەپكە بېرىپ دولان سەنئىتىنى ئۆگىنىش ئارزۇسى بارلىقىنى قايتا – قايتا ئېيتىپ يۈرۈپ، ئاخىر شىنجاڭغا قايتىپ كەلگەن. ئۇنىڭ ئۇسسۇللىرىنىڭ يەڭ-

گىل، ھەرىكەتچان، جىلۋىگەرلىككە باي ۋە نەپىسلىك بىلەن خاراكتېرلىنىشىنى — باي مەزمۇنلۇق، كۆپ شەكىللىك ئۇيغۇر كلاسسىك ئۇسسۇلىنى تىرىشىپ ئۆگەنگەنلىكىدىن ئايرىپ قاراش مۇمكىنمۇ؟

56 - يىل 7 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى، بىر قىسىم سەنئەتچىلەر سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىقىپ ئويۇن قويۇش ئۈچۈن جىددىي تەييارلىق كۆرمەكتە ئىدى. ئۇيغۇرلارنىڭ گىلەمچىلىك ھۈنىرىنى سەنئەت تىلىدا دۇنياغا نامايان قىلىش ئۈچۈن بۇ قېتىم «گىلەمچىلىك ئۇسسۇلى» نى سىرتقا ئېلىپ چىقىش قارار قىلىندى. شۈبھىسىزكى، بۇ ئويۇندىكى نۇقتىلىق يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل يەنىلا ئايىمجانغا تەقسىم قىلىنغانىدى. ئايىمجان بۇ ئۇسسۇلنى تىرىشىپ مەشق قىلدى ۋە ۋايىغا يەتكۈزدى.

بىر كۈنى كۈتۈلمىگەن بىر پاراڭ بولدى.

— ئىبراھىمجان، مېنىڭ ئورنۇمغا باشقا بىرىنى بەلگىلىسىڭىز، — دېدى ئايىمجان ئويۇن يېتەكچىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ. ئۇنىڭ چىرايىدىن بىرخىل سۇلغۇنلۇق بايقىلىپ تۇراتتى.

— نېمىشكە؟ نېمە بولدىڭىز، ئايىمجان؟

— يېقىندىن بۇيان قىزىتمام ئۆرلەپ قېلىۋاتىدۇ. ئەگەر ئاغرىپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالسام، بۇ قېتىم چەت ئەلگە چىقىپ ئويۇن قويۇش خىزمىتىمىز ئاقساپ قالمىسۇن.

— لېكىن ... ئەمما... — ئاقىۋەت ئايىمجاننىڭ دېگەن يېرىگە كېلىش توغرا كەلدى. ئۇنىڭ ئورنىغا باشقا بىرى سەپلەندى. شۇ چاغدا ئۇ ئۆزىنىڭ پات ئارىدا بۇ دۇنيادىن خوشلىشىدىغانلىقىنى ھەرگىز ئويلىمىغان بولغىيتتى. لېكىن ئۇ بۇ چاغدا يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇلدا ئۆزىنى گەۋدىلەندۈرۈش، چەت ئەلگە چىقىپ شۆھرەت قازىنىش دېگەننى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغان. ئۇنىڭ ئويلايدىغىنى يەنىلا ئۇيغۇر سەنئىتىنىڭ دۇنيا خەلقى ئالدىدا كۆڭۈلدىكىدەك نامايان قىلىنىشى ئىدى.

شۇ يىلى قۇربان ھېيتنىڭ ئىككىنچى كۈنى ئايىمجان زۇنۇنقىز بىلەن ھېيتلاپ كېتىۋېتىپ، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ شۇ چاققىچە دولان سەنئىتى سېستىمىلىق ئۆگىنىپ بىر باشقا ئېلىپ چىقالمىغانلىقىنى ھەسرەتلىنىدىغانلىقىنى ئېيتىدۇ. بۇ ئۆزىنى خەلق سەنئىتىگە بېغىشلىغان سەنئەتكارنىڭ ئۆز سەپداشلىرىغا قالدۇرۇپ كەتكەن ئاخىرقى ئارزۇسى بولۇپ قالىدىغانلىقىنى كىم ئويلىغان؟!

بىر قانچە يىلدىن بېرى ئايىمجاننى تىز پوكتورەلمەي كېلىۋاتقان كېسەللىك ئاخىر ئۇيغۇر سەنئىتىنىڭ بۇ ھارماس جەڭچىسىنى ئەجەل ئوقى بىلەن يىقىتتى. بۇ 1956 - يىل 8 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ئىدى.

«ئۇيغۇر سەنئەت گۈلزارىدا پورەكلەپ ئېچىلىۋاتقان قىزىل چوغلۇق ۋاقىتسىز توزىدى». بۇ خەۋەر پۈتۈن ئەلنى زىلزىلىگە سالدى.

ئېخ ئايىمجان، ئايىمجان، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سۆيۈملۈك پەرزەنتى!

سەن تۇغۇلغىنىڭدا يىغلاپ تۇغۇلغان، بېشىڭدا جان - جەگەرلىرىڭ كۈلگەنىدى، سەن ئۆلگىنىڭدە كۈلۈپ ئۆلدۈڭ، پۈتۈن خەلق يىغلاپ ئۇزاتتى.

مەشھۇر شائىر ئابدىراخمان جامىنىڭ بۇ مەشھۇر مەرسىيەسىدە ئېيتىلغان كۆرۈنۈش سېنىڭ مۇسىبىتىڭدىمۇ ئۆز ئىپادىسىنى تاپتى. سەن خەلقىڭنى بېشىڭغا ئېلىپ كۆتۈرگەنىدىڭ، خەلقىڭمۇ سېنى ئاخىر بېشىغا ئېلىپ كۆتۈردى. سەن ئۇيغۇر سەنئىتىنىڭ گۈلدەستىسىنى كۆكسۈڭگە باسقانىدىڭ. ئاخىر خەلق سېنىمۇ گۈلگە پۈركىدى.

ئۈركېستىرنىڭ، مۇڭلۇق كۈي ساداسى ئىچىدە خەلق ماتەم ناخشىسىنى ئېيتقىنىچە مەرھۇمنىڭ جىنازىسىنى ئۇزىتىپ ماڭدى.

سان ـ ساناقسىز ئاق ياغلىقلار، بەلگە چېگىلگەن ئاقلار ئاق لەيلىنىڭ دېڭىزىنى ئەسلىتەتتى. بۇ دېڭىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا قىزىل يوپۇقلۇق تاۋۇت قىزىل چوغلۇقتەك تاۋلىنىپ ئاقماقتا، لەرزان ئاقماقتا ئىدى.

بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى مېنىڭ ھېچنېمىنى بىلمەي تايتاڭلاپ يۈرىدىغان چاغلىرىمدا ئۆتكەن. مەن بۇلارنى ئەمدى ئەقلىمنى تاپقان ۋاقىتلىرىمدا بىلىپ ئولتۇرۇپتىمەن. شۇ چاغلاردا مەرھۇمنىڭ قەدرىنى قىلىش كىچىكلىكىم تۈپەيلى ماڭا نېسىپ قىلىنمىغانىكەن. ھېلىھەم ئۇنىڭ تۇپراق بېشىنى بىر يوقلاپ ئۆتمەيمەنمۇ، دېگەن ئوي مېنى چىرمىۋالدى. مەرھۇم دادامنىڭ: «ئوغلۇم... سەنئەت ئەھلىنى ئەزىزلەشنى بىلگىن... ئۇلارنى ئەزىزلىگىنىڭ ئۆز سەنئىتىڭنى ئەزىزلىگىنىڭ بولىدۇ» دېگەن گېپى يەنە ياللىتە كاللامغا كەچتى.

دۇنيانىڭ ئىشلىرى قىزىق، بەزەن ھاياتلىقىدا قەدىرلەنمەيدىغانلار ئۆلگىنىدە قەدىرلىنىدۇ، ئەزىزلىنىدۇ. بەزىلەر ھاياتلىقىدا قەدىرلەنسە ئۆلگىنىدە ئۇنتۇلىدۇ، ئۆچىدۇ. بەلكىم ھاياتلىقىدىمۇ، ئۆلگىنىدىمۇ قەدىر ـ ئېتىبار تېپىش ھەممە كىشىگە نېسىپ بولىۋەرمەسە كېرەك. دادامنىڭ تۇپراق بېشىنى يوقلاپ چىققىنىمدا مەرھۇمە ئايىمجان توغرىسىدا ھېچنېمە بىلمەيتتىم، ئەمدى بىلدىم. ئۇ ھاياتلىقىدا خەلقىمنىڭ ئەزىزى ئىكەن، ئۆلگەندىن كېيىنمۇ خەلقنىڭ ئەزىزى بولۇشى چوقۇم...

1985 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى چۈشتىن كېيىن ئۈرۈمچىنىڭ جەنۇبىدىكى زاراتكارلىققا چىقتىم. يىراقتىن خوجانىياز ھاجىمنىڭ خاتىرە مۇنارىسى كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. يەرلىككە يېقىنلاشقانسېرى، ھېلىقى مۇنارنىڭ ئالدىدىكى بىر قەبرىنىڭ يېنىدا بىر مۇنچە كىشىلەرنىڭ تۇرغانلىقى كۆزۈمگە چېلىقىشقا باشلىدى. ھېلىقى قەبرىنىڭ ئۈستىدە ئاق چوغلۇقتەك تاۋلىنىپ تۇرغان بىر كۆڭلەك توزغۇپ تۇراتتى. ھوي، بۇ كىم-

كىنە؟ مەن قەبرىگە ئىنتىنتاك يېقىنلاشتىم. كۆز ئالدىمدا بىر قىز-گويا ئانىسىنى قۇچاقلاپ ياتقاندەك، قەبرىگە مەھكەم چاپلىشىۋالغانىدى. ئۇنىڭ مۇڭلۇق نالىسى يۈرەكنى ئېزەتتى. مەن ئەتراپتىكىلەرگە سەپسالدىم. قەبرە بېشىدا مەن تونۇيدىغان كىشىلەر — جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ رەئىسى ئابلىز نازىرى، شىنجاڭ ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى سەيپۇل يۈسۈپ، شىنجاڭ تىياتىرچىلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى سىراجىددىن زۇپەر، شىنجاڭ ئوپېرا ئۆمىكىنىڭ باشلىقلىرى توختى موللىتاجى، تۇردى مۇسا، ئابدىكېرىم باقى، مەرھۇمنىڭ ئۇستازلىرىدىن قۇربان ئىبراھىم، «شىنجاڭ سەنئىتى» ژۇرنىلىنىڭ تەھرىرى تۇرسۇن لېتىپ ۋە مەرھۇمنىڭ سەپداشلىرىدىن ئابلىز يۈسۈپ، زۇنۇنقىز، تۇرسۇنئاي ئېلى، ھوشۇر ئىبراھىملار مۇڭلىنىپ تۇراتتى.

«راست، خەلق ئۇنتۇماپتۇ، خەلق ئۆز پەرزەنتىنى ئۇنتۇماپتۇ» دېدىم مەن ئىچىمدە ئۇلارغا ئاپىرىن ئوقۇپ. مەن ئۇلار بىلەن يەڭگىل باش لىڭشىتىپ سالاملاشتىم.

— ئاھ، مەن يالغۇز قالدىمغۇ ئانا، مەن يېتىم قالدىمغۇ ئانا! — دەيتتى قەبرىنى چىڭ قۇچاقلىۋالغان ھېلىقى قىز.

— ياق، قىزىم، سىز يالغۇز ئەمەس، — دەيتتى ئەتراپتىكىلەر ئۇنىڭغا سەۋر ئېيتىپ.

قىز بېشىنى كۆتۈردى. بۇ مەرھۇمدىن سەككىز ئايلىق قالغان قىز — غۇنچەم ئىدى. بۇ ۋاقىتسىز توزىغان قىزىل چوغلۇقتىن بۇ جاھانغا قالغان ئۇرۇق ئىدى. بۇ ئۇرۇق ئەلنىڭ مېھرى بىلەن بىخلاپ، ئۆسۈپ مۇشۇ غۇنچە ھالىتىگە يەتكەن. ئايىمجاندەك سەنئەت گۈلىنى قەدىرلىگەن، خەلق بۇ غۇنچىنىمۇ ئاخىرى پورەكلەپ ئېچىلدۇرماسمۇ!

تىنچ يات، ئايىمجان — ۋاقىتسىز توزىغان سەنئەت چوغلۇقى! سېنىڭ روھىڭ ھەمىشە بىز بىلەن بىللە!

ئۇسسۇل سەھنىسىدە پارلىغان چولپان

ئابدۇۋايىت نىياز

چىڭ سولالىسى دەۋرىدە ئۆتكەن مەشھۇر لىرىك شائىر شىبى بۇخۇا: «كورلا قەلئەسىدە ئويۇن كۆرۈش» دېگەن شېئىرىدا مىللىتىمىزنىڭ ئۇسسۇلدىكى ماھارىتىنى:

«ئالتە ياشتا ئۇيغۇرلار ئۇسسۇلدا قىلار پەرۋاز،
ئۇزۇن ساقال بوۋايلار چېلىپ بېرەر دۇمباق ساز.
ئۇسسۇلچىلار پىرقىراپ ئوينار زەپمۇ چىرايلىق،
بەئەينى شۇ يۇلتۇزدەك ئۇسسۇلچىلار ئەمەس ئاز»

دەپ مەدھىيىلىگەن.

دېمەك، بىز مىللىتىمىزنىڭ ئۇزۇن تارىخقا ئىگە، قەدىمكى ئۇسسۇل سەنئىتىنى قانچىلىك قەدىرلىسەك ۋە ئۇنىڭدىن ئىپتىخارلىق ھېس قىلساق، شۇ ئۇسسۇللارغا تارىخىي يوسۇندا ۋارىسلىق قىلىپ، مىللىتىمىزنىڭ مەدەنىيىتى ۋە ئۇسسۇل سەنئىتىنى ھازىرقىدەك يۈكسەكلىككە كۆتۈرۈش يولىدا جاپالىق ئىزدىنىپ، ئىجاد قىلىپ ئۆلمەس تۆھپىلەر قوشۇپ كېلىۋاتقان ئۇسسۇل چولپانلىرىنىمۇ شۇنچىلىكى قەدىرلەيمىز ۋە ئۇلاردىن ئىپتىخارلىنىمىز.

شۇ كۈنلەردە ئېلىمىز سەھنىلىرىدىلا ئەمەس، بەلكى دۇنيا سەھنىسىدە يۇقىرى ئۇسسۇل ماھارىتى بىلەن زور ئالقىشقا ئېرىشىپ، ۋەتىنىمىزگە، خەلقىمىزگە شان - شەرەپ كەلتۈرگەن تالانتلىق ئۇسسۇلچىمىز مەريەم ناسىر ۋەتىنىمىزنىڭ ئەنە شۇنداق ئىپتىخارلىق ئۇسسۇل چولپانلىرىنىڭ بىرى.

مەن يېقىندا، ئۇيغۇر ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ داڭلىق تۆھپىكارى، ئاپتونوم رايونلۇق ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى مەريەم ناسىرنى زىيارەت قىلدىم.

مەريەم ئۆزىنىڭ ئۇسسۇل ھەققىدىكى تەسىراتىنى سۆزلەپ كېلىپ:

— مېنىڭ تىرىشچانلىقىم، ئېرىشكەن نەتىجەم تېخى يېتەرسىز. ئەگەر مېنى «قوغۇن ئۇسسۇلى»، «پادىچى قىز»، «بالا تەربىيىلىگۈچى» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ياخشى ئويناپ ۋەتەنگە شەرەپ كەلتۈردى دېيىلسە، بۇ شەرەپ ئالدى بىلەن پارتىيىگە ۋە ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ داڭلىق پېشىۋاسى ئۇستازىم قەمبەرخانىمغا ھەمدە ئۇسسۇل مۇتەخەسسىسى ھاجى راخمان، ئىبراھىمجانلارغا مەنسۇپ. ئەمدى مېنىڭ ئۇسسۇل جەھەتتىكى تارىخىم ۋە پائالىيىتىمنى بىلمەكچى بولسىڭىز، مانا بۇ خاتىرە ئەلبۇملىرىمنى كۆرۈپ بېقىڭ، — دېدى.

مەن مەريەمنىڭ ئوتتۇز نەچچە يىللىق سەھنە ھاياتىنىڭ شاھىدى بولغان ئەلبۇم - خاتىرىلىرىنى قىزغىن كۆرۈشكە باشلىدىم.

مەريەم ناسىر. 1941 - يىلى ئۈرۈمچىدە تۇغۇلغان. 1948 - يىلى ئۈرۈمچى 5 - باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇغان. ئۇسسۇلدىكى تالانتى ۋە ئارزۇسى بويىچە تەشكىل ئۇنى 1952 - يىلى شىئەن غەربىي شىمال شۆيۈەنىنىڭ ئۇسسۇل سىنىپىغا ئەۋەتكەن. ئۇ يەردە ئۇسسۇل ئوقۇتقۇچىسى قەمبەرخانىنىڭ بىۋاسىتە تەربىيىسىنى ئالغان. 1955 - يىلى شىئەندىن قايتىپ كېلىپ، 1957 - يىلغىچە شىنجاڭ شۆيۈەنىنىڭ سەنئەت فاكۇلتېتىدا ئوقۇغان. مەكتەپ رەھبەرلىكى ياش مەريەمنىڭ ئۇسسۇلدىكى ماھارىتى ۋە قىزىقىشىنى ئېتىبارغا ئېلىپ، ئۇنى شۇ يىلى بېيجىڭدىكى بالېت مەكتىپىگە ئوقۇشقا ئەۋەتكەن. ئۇ 1958 - يىلى مەكتەپنى ياخشى نەتىجە بىلەن پۈتتۈرۈپ، شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل

ئانسامبىلىغا تەقسىم قىلىنغان.

ئۇسسۇل ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە بولغان سەنئەتنىڭ مۇرەككەپ تۈرلىرىنىڭ بىرى. بۇ كەسىپكە چوڭقۇر ئىشتىياق باغلىغان مەريەم شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن ئاتاقلىق ئۇسسۇل مۇتەخەسسىسى ھاجى راخمانىدىن ئۇيغۇر كلاسسىك ئۇسسۇللىرىنىڭ تارىخىنى، سەنئەت تېخنىكىسىنى جاپالىق ھالدا تىرىشىپ قاتتىق مەشىق قىلىپ ئۆگەنگەن. ئۇ ئۇسسۇل ئۇستازى ئىبراھىمجاننىڭ يېتەكچىلىكىدە، ئۇيغۇر ئۇسسۇل تارىخىدا تۇنجى قېتىم پۇتىغا تاپىچكا كىيىپ، باليت ئۇسسۇلىنى مىللىتىمىزنىڭ ئۇسسۇلىغا بىرلەشتۈرۈپ «پادىچى قىز» ئۇسسۇلىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ، ئۇسسۇل سەنئىتى ئارقىلىق بەدىئىي ئوبراز يارىتىپ، رەھبەرلىك ۋە خەلقنىڭ مەدھىيىلىشى ۋە ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى.

مەن مەريەمنىڭ خاتىرىلىرىنى ۋاراقلاۋېتىپ، ئۇنىڭ ئەمدى يېزىشقا باشلىغان: «سەھنە ھاياتىدىكى ئوتتۇز يىلىم» دېگەن ماقالىسىدىكى مۇنۇ قۇرلارنى قىزىقىپ ئوقۇدۇم: «باليت ئۇسسۇلىنىڭ ئۇيغۇر ئۇسسۇل سەنئىتىگە سىڭىپ كىرىشى 1960 - يىلى ئوينالغان «پادىچى قىز» ئۇسسۇلىدىن باشلاندى. مەن بۇ ئۇسسۇلنى ئوينىغاندا كۆپلىگەن تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشكەن بولساممۇ، لېكىن ئاز ساندىكى ئۇسسۇل تەتقىقاتچىلىرىنىڭ باشقىچە پىكىردە بولغانلىقىنى ئاڭلىدىم. يەنى ئۇلار: «ئۇيغۇر ئۇسسۇلى ئالاھىدە ئۇسلۇبقا ئىگە مۇكەممەل سەنئەتنىڭ بىر تۈرى، ئەگەر بىز بۇ تۈرگە باليت ئۇسسۇلىنى بىرلەشتۈرسەك، مىللىي ئۇسسۇلىمىزنىڭ پۇرىقى يوقىلىپ، ئۇنىڭ ساپلىقىغا تەسىر يېتىدۇ» دېدى. لېكىن كۆپچىلىكى: «باليت ئۇسسۇلى ھازىرقى زامان ئۇسسۇلىنىڭ يۇقىرى پەللىسى، ئۇنىڭ ئىلمىيلىكى ۋە تېخنىكىلىقى بىر قەدەر كۈچلۈك، شۇڭلاشقا ئۇنىڭ ئىلغارلىقىدىن پايدىلىنىپ، ئۇنى مىللىي ئۇسسۇلىمىزغا سىڭدۈرۈپ زامانىۋىلاشتۇرۇشقا يۈزلەنـ

دۇرۇشىمىز لازىم» دېدى. بۇ ئەلۋەتتە ئۇسسۇل تارىخىي تەرەققى-
ياتىغا ئۇيغۇن كېلىدىغان ئەجايىپ پىكىر. چۈنكى باليت ئۇسسۇ-
لىمۇ، مىللىي ئۇسسۇلىمىز ئوخشاشلا بىر ئورتاقلىققا ئىگە. ئۇ بول-
سىمۇ ھەر ئىككىلىسىنىڭ ئىپادىلىنىشى ئادەم بەدىنى ئارقىلىق
بولىدۇ. ھەرقانداق مىللەتنىڭ ئۇسسۇلى ئادەمنىڭ بەدەن ھەرى-
كىتىدىن سىرتقا چىقىپ كېتەلمەيدۇ. شۇڭا كامالەتكە يەتكەن
گۈزەل ئۇسسۇل سەنئىتىنى يارىتىش ئۈچۈن، گۈزەل بەدەنلىك
ئادەمنى تەربىيىلەشتىن باشقا ئۆزىمىزنىڭ مىللىي كلاسسىك
ئۇسسۇللىرىغا ۋارىسلىق قىلغان ئاساستا، باليت ئۇسسۇلغا ئوخ-
شاش دۇنيادىكى باشقا مىللەتلەرنىڭ ئۇسسۇللىرىدىكى ئىلغار
تەرەپلەرنى يۈرەكلىك قوبۇل قىلىپ، ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ بەدىئىي
سەنئىتىنى يېڭى بالداققا كۆتۈرۈپ، كىشىلەرگە مەنىۋى زوق
بېغىشلىشىمىز لازىم.»

مەن مەريەم ناسىرنىڭ مىللىي ئۇسسۇلنىڭ تەرەققىيات نىشانى
نەزەرىيىۋى ئاساس، جانلىق تەپسىلاتلار بىلەن شەرھلەنگەن بۇ
ئىلمىي ماقالىسىنى ئوقۇۋېتىپ، مەريەم ناسىر ئاددىي بىر ئۇسسۇل
ئارتىسلا ئەمەس، بەلكى ئۇسسۇلنىڭ تارىخىي ۋە ئۇنىڭ ئاسا-
سىنى چوڭقۇر بىلىدىغان، نىشانى ئېنىق بىر ئۇسسۇل تەتقىقات-
چىسى ئىكەن دەپ ئويلىدىم. مەريەمنىڭ ئۇسسۇل ئويناشتىكى ئۆزگى-
چىلىكى شۇكى، ئۇ، ئۇسسۇلنى مەزمۇنغا قاراپ سىلىق، نەپىس،
نازاكەتلىك ھالدا شوخ جىلۋە بىلەن ئوينايدۇ. ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ
قايناق، جۇشقۇن ھېسسىياتىنى زىچ بىرلەشتۈرۈپ، مەزمۇننى
جانلىق ئىپادىلەپ بېرەلەيدۇ ھەمدە مۇزىكا رىتىمىغا ماس ھالدا
قەدەم ئېلىش، قول تاشلاش، جىلۋە قىلىش، باش ئويىنتىش ۋە
چاچ تاشلاش ھەرىكەتلىرى ئارقىلىق ئۇيغۇر كلاسسىك ئۇسسۇل-
لىرىنىڭ تۈپ ئالاھىدىلىكىنى گەۋدىلەندۈرىدۇ. مەريەم ئۇيغۇرچە
ئۇسسۇلنىلا ماھارەت بىلەن ئويناپ قالماي، بەلكى خەنزۇ، ئۆز-
بېك، موڭغۇل، قازاق، تاجىك، تاتار قاتارلىق مىللەتلەرنىڭ

ئۇسسۇللىرىنىمۇ يۇقىرى سەنئەت، ماھارەت بىلەن ئويناپ ھەر مىللەت تاماشىبىنلىرىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشىپ كەلمەكتە.

1961 - يىلى ئۈرۈمچىدە ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىدە ئۇسسۇلچىمىز مەرىيەم «پادىچى قىز» ئۇسسۇلىنى ئاجايىپ ماھارەت بىلەن ئورۇنلاپ، تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. ئەلۋەتتە سەنئەتچى ئۈچۈن خەلق ئالقىشىدىن ئارتۇق ئالىي مۇكاپات بولمايدۇ. مەرىيەم شۇنىڭ ئۈچۈن ئالقىشقا ئېرىشتىكى ئۇ ئۇيغۇر كىلاسسىك ئۇسۇللىرىنىڭ ياخشى ئەنئەنىلىرىنى ئەستايىدىللىق بىلەن ئۆگىنىپ، ئۇنى زامانىۋى بالېت ئۇسسۇلىنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرى بىلەن بىرلەشتۈرگەن.

مەرىيەم ئۇسسۇلنىلا ياخشى ئويناپ قالماي يالغۇز كىشىلىك، ئىككى كىشىلىك لەپەرلەرنى ئويناشتىمۇ ئالاھىدە كۆزگە چېلىقىدۇ.

1978 - يىلى سەنئەت كۆرىكىدىكى قارا تۇمان تارقىلىپ، كۆكلۈلۈك باھار ئايلىرى مەرىيەمگە يەنە قايتا سەنئەت ھاياتى بېغىشلىدى، مەرىيەم پۈتمەس - تۈگىمەس خۇشاللىق، ئالەمچە مۇھەببەت بىلەن پايتەختكە تاللانغان پېشقەدەم ئارتىسلار قاتارىدا ئويۇن كۆرسىتىشكە كەلدى.

ئۇ، بېيجىڭ خەلق تىياتىرىدا «بالا تەربىيىلىگۈچى» دېگەن ئۇسسۇلنى چوڭقۇر ھېسسىيات ۋە يېقىملىق ھەرىكەتلەر بىلەن ئويناپ تاماشىبىنلارنى مەپتۇن قىلدى. زالدا ئۇزاققىچە ئالقىش سادىسى ياڭرىدى. بۇ مەرىيەم ئۈچۈن ھەقىقەتەن ئالىي مۇكاپات ۋە ھەقىقىي ھۆرمەت سادىسى ئىدى. مەرىيەم ئىلگىرى شوخ، يېنىك ئۇسسۇللارنى ئويناپ كەلگەچكە، بۇ قېتىم چوڭ ياشلىق ئانىنىڭ رولىنى ئېلىپ چىقىش، ئۇسسۇل تىلى ئارقىلىق ئانىنىڭ مېھرىبان ئوبرازىنى يارىتىش ئۇنىڭغا ئانچە ئاسانغا چۈشمىگەندى. شۇڭا ئۇ، ئۇسسۇلنى تەييارلاشتىن بۇرۇن تۇرمۇشقا چوڭقۇر چۆكۈپ، تەجرىبىلىك ئاقباش ئانىلار بىلەن كۆپ قېتىم سىرداشتى. يەسلىلەرگە بېرىپ تەربىيىچىلەردىن ئۆگەندى. ئۆزىدە

بالىغا نىسبەتەن ئانىلىق مېھرىنى ئۆستۈردى. تەكرار - تەكرار قاتتىق مەشق قىلدى. مەريەم ئاخىر جاپالىق مەشقىنىڭ شېرىن مېۋىسىنى تېتىدى. شۇ قېتىم «بالا تەربىيىلىگۈچى» ئۇسسۇلى مەملىكەت بويىچە بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشىپ، ئاپتونوم رايونىمىزغا زور شان - شەرەپ كەلتۈردى.

1980 - يىل 10 - ئايدا ئامېرىكىلىق گۈردىن خانىم «ئامېرىكا - ئاسىيا جەمئىيىتى» نامىدىن بىر سەنئەت ئۆمىكى تەكلىپ قىلغاندا، بۇ ئۆمەككە مەملىكەت بويىچە خەنزۇ، ئۇيغۇر، مياۋزۇ، موڭغۇل، چاۋشيەن قاتارلىق مىللەتلەردىن توققۇز نەپەر ئاتاقلىق ناخشا - ئۇسسۇل ئارتىسلىرىنىڭ بىرى بولۇپ مەريەممۇ قاتناشتى. ئۇنىڭ شۇ قېتىمقى، ئۇسسۇل ئويناشتىكى ماھىرلىقى ئامېرىكا گېزىتلىرىدە مەدھىيىلەندى.

مەريەم مەملىكەتكە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئىچكىرىدىكى بەزى سەنئەت ئۆمەكلىرىنىڭ ئىسلاھات روھىدىن قىزغىن ئىلھام ئېلىپ، ئۆمەك رەھبەرلىكىگە بىر كېچىلىك ناخشا - ئۇسسۇل كونسېرتى كۆرسىتىش پىلانىنى ئوتتۇرىغا قويدى. رەھبەرلىك قوشۇلغاندىن كېيىن، مەريەم بىر ئايغا يېقىن قاتتىق مەشق قىلىپ، بىر كېچىلىك ناخشا - ئۇسسۇل كونسېرتى كۆرسىتىپ، تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى.

مەريەم 1980 - يىلدىن 1986 - يىلغىچە غەربىي ئافرىقىدىكى تۆت دۆلەتكە ھەمدە فرانسىيە، پاكىستان دۆلەتلىرىگە ۋە ئامېرىكا، كانادادىكى يىگىرمە ئۈچ شەھەرگە بېرىپ، «قەشقەر سەنىمى»، «ئاتۇش ئۇسسۇلى»، «قوڭغۇراق ئۇسسۇلى» قاتارلىق كلاسسىك ئۇسسۇللارنى يۇقىرى ماھارەت بىلەن ئويناپ، جاھان سەھنىلىرىدە مىللىتىمىزنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتىنى جەۋلان قىلدۇردى.

مەريەم ھەقىقەتەنمۇ ئۇسسۇل سەھنىسىدە پارلىغان نۇرلۇق چولپان. بىز ئۇنىڭ بىلەن پەخىرلىنىمىز ۋە ئۇنىڭغا يېڭى مۇۋەپپەقىيەتلەر تىلەيمىز.

ئۈزۈمنىڭ قەدرى بىكارغا كەتمەيدۇ

ماخمۇتجان ئىسلام

ئېلانچى قىزنىڭ: «ھازىر شەرق ناخشا - ئۇسسۇل ئانسامبىلىنىڭ داڭلىق ئۇسسۇلچىسى ئايتىللا قاسىمنىڭ ئورۇنلىشىدا ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل ‹ئۈزۈمچىلىك ئۇسسۇلى›» دېگەن سۆزى بىلەن تەڭ كۆتۈرۈلگەن، گويا تاغ سۈيىدەك ھەيۋەتلىك گۈلدۈراس ئالقىش ئۈرۈمچى «خەلق تىياتىرى» نى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپ، پەردە ئېچىلىپ، سەھنىدە ئايتىللا پەيدا بولغانغا قەدەر بېسىلمىدى.

كۆز ئالدىمدا ھادىس گۈزەل بىر مەنزىرە پەيدا بولدى: ئۇ يەر - بۇ يەردە ئاپئاق بۇلۇتلار ئۈزۈپ يۈرگەن سۈزۈك كۆك ئاسمان. سانجاق - سانجاق ئۈزۈملىرىنى كۆتۈرەلمەي قالغان تەك ئاستى. داپنىڭ رىتىملىق ساداسىغا ئەگىشىپ قىزىل گىرپىتشىندىن گۈل بېسىلىپ تىكىلگەن كۆڭلەك، زەر گۈللۈك قارا دۇخاۋا جىلىتكە كىيگەن، بېشىغا زەررەڭ تاج تاقىغان، قولىغا قىزىلگۈل تىسقان ئۇسسۇلچى خۇددى قارلىغاچتەك يەڭگىل، چەۋەرلىك بىلەن، مەجنۇنتالنىڭ سالقىن شامالدىكى يەلپۈنۈشىنى ئەسلىتىدىغان لىۋەنلىك بىلەن ئۇسسۇلغا چۈشۈپ كەتتى. ئۇسسۇلچى تۈك ئۈزۈمنى يەپ سالغان سەزگۈنى ئىپادىلىگەندە، مەنمۇ گويا تۈك ئۈزۈم يەپ سالغاندەك بولدۇم - دە، تىنىم شۈركىنىپ، چىشىممۇ قامىغاندەك بولدى. ئۇسسۇلچى مەي باغلىغان ئۈزۈمنى يېگەن سەزگۈنى ئىپادىلىگەندە، مەنمۇ شېرىن ئۈزۈم

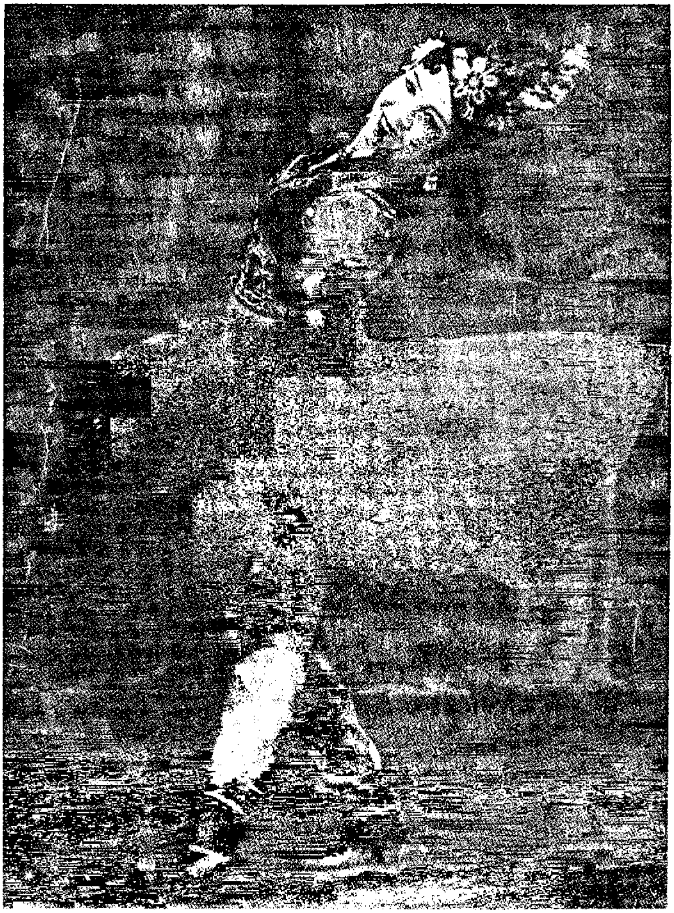

يېگەندەك ھۇزۇرلىنىپ كەتتىم. «مانا بۇ چىن ھېسسىياتنىڭ كۈچى! مانا بۇ لىرىك شېئىر!» دېدىم ئىچىمدە.

ئۈزۈمچى قىز ئۈزۈمزارلىققا كىرگەندىن كېيىن مول-ھوسۇلدىن، باياشادلىقتىن دېرەك بەرگۈچى سانجاق-سانجاق ئۈزۈم ساپاقلىرىغا قاراپ شادلىقىدىن يېنىك پىرقىرىدى-دە، بىردىنلا تىزلىنىپ، ئارقىغا بەل تاشلاپ، بېشىنى يەرگە تەگكۈزدى، ئۇسسۇلچى بۇ بىر يۈرۈش ھەرىكەتنى ئاجايىپ يېنىك، گۈزەل قىلىپ، بولۇپمۇ چاقماق تېزلىكىدە پىرقىراپ، بىردىنلا بەل تاشلاپ، باشنى يەرگە تەگكۈزۈش ھەرىكىتىنى روشەن سېلىشتۇرما قىلىپ ئورۇندىدىكى، ھاياجانلانغان تاماشىبىنلار يەنە بىردىنلا گۈلدۈراس ئالقىش ياڭرىتىۋەتتى. شۇ چاغدا، يېنىمدا ئولتۇرغان بىرەيلەن: «بارىكاللا ئايتىللا! قىلغان ئەجرىڭ، تۆككەن قانتەرىڭ بىكارغا كەتمەپتۇ!» دېدى. مەن بۇ سۆزنىڭ ۋەزنىنى دەڭسەپ خىيالغا چۆكتۈم...

يولداش ئايتىللا قاسىم 1940 - يىلى «پەرىزاتلار يۇرتى»، «ناخشا - ئۇسسۇل ماكانى» دەپ تارىختا شۆھرەت قازانغان كۇچادا، نامرات بىر ئائىلىدە دۇنياغا كەلدى. بىزنىڭ خەلقىمىز ناخشا - ئۇسسۇلغا ئامراق، «ناخشا - ئۇسسۇل» دېسە «جان» دەيدىغان خەلق. ناخشا - ئۇسسۇل خەلقىمىزگە ھەردەم - ھەر زامان — دەرد تارتقان، ئازاب چەككەن كۈنلەردىمۇ، ئاچ - زېرىن قالغان چاغلاردىمۇ ھەمراھ بولۇپ كەلگەن. يوقسۇلنىڭ قىزى ئايتىللامۇ، ئەلۋەتتە، بۇنىڭ سىرتىدا ئەمەس ئىدى. ئايتىللانىڭ ئۆز سۆزى بىلەن ئېيتقاندا، تۇرمۇشى قىيىن بولغان، ئانىسى ئۇنى «دوپپا تىكىپ سېتىپ، باشقىلارنىڭ ئىشلىرىنى قىلىپ بېرىپ باققان» بولسىمۇ، ئايتىللانىڭ ئۇسسۇلغا بولغان زوق - ھەۋىسى قىلچىمۇ ئاجىزلىمىغان، بەلكى كۈنسېرى ئېشىپ بارغانىدى.

1949 - يىل ئۆكتەبىردە كۈنچىقىشتىن ئاتقان ھۆرلۈك تېڭى

كۆچانى يورۇتتى، ئايتىللانىڭ ئائىلىسىنى يورۇتتى، ئايتىللانىڭ قەلبىنمۇ يورۇتتى، ئۇنىڭ ئۇسسۇلغا بولغان ھەۋىسىنى قايىنام بولاقتەك ئۇرغۇتتى. 1952 - يىلى، ئەمدىلا ئون ئىككى ياشقا قەدەم قويغان ئايتىللا ئاقسۇ ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىگە ئۇسسۇلچىلىققا قوبۇل قىلىندى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئۇسسۇلچى بولۇش ئارزۇسىغا يول ئېچىلدى، ئۇنىڭ سەھنە ھاياتى باشلاندى.

مانا، ئارىدىن ئوتتۇز نەچچە يىل ئۆتتى. بۇ ئوتتۇز نەچچە يىل جاپالىق مەشىق ئىچىدە، شادلىق - كۈلكە ئىچىدە، ئالقىش - مەدەت ئىچىدە، شان - شەرەپ ئىچىدە ئۆتتى.

ئايتىللا ئاقسۇ ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىدە «باشلانغۇچ مەكتەپ» نى تاماملىدى. ئۇنىڭ مەشىق قىلىشتىكى غەيرەت - شىجائىتى، قەيسەرلىكى ئادەمنى ھەيران قالدۇراتتى. ئۇ ماھارەت يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن ھەر كۈنى تاڭ سەھەردە ئورنىدىن تۇرۇپ يۈگۈرەيتتى، سىيرىلما قەدەم ئېلىش، بەل تاشلاش، پىرقىراش قاتارلىق كىشىنى زېرىكتۈرىدىغان ھەرىكەتلەرنى نەچچە ئون، نەچچە يۈز قېتىم تەكرارلايتتى. ئۇ مۇشۇنداق جاپالىق مەشىق ئارقىلىق ئۆزىگە — ئۇسسۇل جەھەتتە يېڭى پەللىلەرگە ئۆرلەشكە خېلىلا پۇختا ئاساس سېلىۋالدى. ئۇنىڭ جاپالىق مەشىقى مېۋە بېرىپ، ئۇسسۇل جەھەتتىكى تالانتى نامايان بولۇشقا باشلىدى. ئۇ شۇ چاغلاردا ئويناپ چىققان «تەنەۋۋەر»، «دولان ئۇسسۇلى» قاتارلىق ئۇسسۇللار تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.

ئايتىللا ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي «ئوتتۇرا مەكتەپ» كە — شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىگە كەلدى. ئۇ بۇ يەردە بىر نەچچە كۈنگە قالمايلا ئۆزىنىڭ نۇرغۇن جەھەتلەردە باشقىلاردىن كېيىن تۇرىدىغانلىقىنى ھېس قىل-

دى. ئادەم ئۆزىدىكى نۇقسان، يېتەرسىزلىكنى بىلەلىگەندىلا، ئۇ-
نىڭدا شۇ نۇقسان، يېتەرسىزلىكنى تۈگىتىش غەيرىتى پەيدا بو-
لىدۇ. ئابىتىللا قەتئىي نىيەتكە كەلدى. ئۇنىڭ بەختىگە، ئۆمەكتە
ھەممە ئىش بىر قەدەر مۇنتىزىم بولۇپ، ئۇسسۇل ئۆگىتىدىغان،
مەشقكە يېتەكچىلىك قىلىدىغان ئۇستازلار بار ئىدى. ئابىتىللا
پۈتۈن ئىشتىياقى بىلەن، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن جاپاغا چىداپ
مەشىق قىلىشقا، پېشقەدەم ئۇستازلاردىن، ئۆزىدىن كۆپرەك ئار-
تۇقچىلىقلا ئىگە سەپداشلىرىدىن قېتىرقىنىپ ئۆگىنىپ ئۇسسۇل
ماھارىتىنى ئۆستۈرۈشكە كىرىشتى. مەشىق زالىنىڭ پوللىرىدا ئۇ-
نىڭ تارام - تارام تەرىنىڭ ئىزلىرى قالدى. ئۆمەكنىڭ گۈللۈك-
لىرى ئەتراپىدا، ئىككى تەرىپى بۈك باراقسان دەرەخلىك يوللى-
رىدا ئۇنىڭ سانسىز قەدەم ئىزلىرى قالدى. ھالال تۆككۈلگەن تەر
ئادەمنى شانۇ شۆھرەتكە نائىل قىلىدۇ. ئابىتىللامۇ قەدىرلىك
ئۇستازلىرى ھاجى راخمان، مەھەممەت ئىبراھىمجان قاتارلىقلار-
نىڭ يېتەكچىلىكىدە ئېلىپ بارغان جاپالىق مەشقلىرىنىڭ دەس-
لەپكى لەززىتىنى تېتىدى. دەسلەپ كوللېكتىپ ئۇسسۇللارغا قاتى-
ناشتى، كېيىنچە كوللېكتىپ ئۇسسۇلنى يېتەكلەيدىغان بولدى، ئا-
خىرىدا يەككە ئۇسسۇللارنى ئورۇندىدى. قان - تەر بىلەن سۇغۇ-
رۇلغان سەنئەت غۇنچىسى چېچەكلىدى، خۇش پۇراق چاچتى.
ئابىتىللا ئورۇندىغان «داپ ئۇسسۇلى»، «قوغۇنچىلىق ئۇسسۇلى»،
كوللېكتىپ «ئۈزۈمچىلىك ئۇسسۇلى»، «پادىچى قىز» قاتارلىقلار
ئامما ئالقىشلايدىغان، ياخشى باھالايدىغان نومۇرلارغا ئايلاندى.
پارتىيە ۋە خەلق ئابىتىللاغا غايەت زور ئۈمىد باغلىدى.
1959 - يىلى ئەمدىلا قانات چىقىرىپ ئۇچۇرما بولغان بۇ قارلى-
غاچ پەرۋاز قىلىپ ئۇلۇغ ۋەتىنىمىزنىڭ پايتەختى بېيجىڭغا قا-
راپ ئۇچتى. ئۇ بۇ يەردە مەلۇم مەزگىل مەشىق قىلغاندىن كې-
يىن، ۋارشاۋا خەلقئارا ياشلار فېستىۋالىغا قاتناشماقچى
ئىدى ...

ئايتىللانىڭ قەلبى ھاياجانغا، كۆزلىرى لىققىدە ئىسسىق ياشقا تولدى. بىر بەختسىز يوقسۇلنىڭ بەختىيار قىزى ئۈچۈن ئېيتقاندا، خەلقئارا فېستىۋالغا قاتنىشىش شەرىپىگە ئېرىشىش ھەقىقەتەنمۇ ئالەمچە خۇشاللىنارلىق ئىش ئىدى. ئايتىللا پارتىيە، خەلقنىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويماسلىقتا، ياخشى نەتىجە ئارقىلىق ۋەتەنگە شان - شەرەپ كەلتۈرۈش نىيىتىگە كەلدى. ئۇ مەملىكىتىمىزنىڭ ئاتاقلىق ئۇسسۇل رېژىسسورى لوڭ دىڭچياۋنىڭ يېتەكچىلىكىدە، ئەسلىدىكى بەش كىشىلىك «ئۈزۈمچىلىك ئۇسسۇلى» نى يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇلغا ئۆزگەرتتى. ئەلۋەتتە، بىر كوللېكتىپ ئۇسسۇلنى ئۇنىڭ مەزمۇنىنى پۇچەكلەشتۈرمىگەن ئەھۋالدا يالغۇز كىشىلىك، مۇكەممەل ئۇسسۇل قىلىپ ئۆزگەرتىش ئاسان ئەمەس ئىدى. «ئۈزۈمچىلىك ئۇسسۇلى» رىتىمىنىڭ شوخلۇقى، قۇرۇلمىسىنىڭ مۇكەممەللىكى، ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىنىڭ نازۇك، لەۋەن، گۈزەللىكى، مىللىي پۇرىقىنىڭ قويۇقلۇقى، تېخنىكا ماھارىتىنىڭ يۇقىرىلىقى بىلەن ئادەمنى مەھلىيا قىلاتتى. ئۇنىڭدىكى بىر يۈرۈش ھەرىكەتلەر — تېز پىرقىراش، تىزلىنىپ ئولتۇرۇش، ئارقىغا بەل تاشلاش، قول، باشنى يەرگە تەگكۈزۈشلەر ئۆز رىتىمى بويىچە ئايرىم - ئايرىم ئورۇندىلىناتتى. ئايتىللا: «بۇ بىر يۈرۈش ھەرىكەت گەرچە گۈزەل بولسىمۇ، بىر نەچچە باسقۇچ بويىچە ئايرىم - ئايرىم ئورۇندالغاچقا، ئانچە باغلىنىشلىق بولۇپ كۆرۈنمەيدىكەن» دەپ قارىدى - دە، بۇ ھەرىكەتلەرنى ئىسلاھ قىلىش، ئۇلاردىن بىر - بىرىدىن ئايرىلمايدىغان چاتما ھەرىكەت قىلىپ ئۆزگەرتىش ئۈستىدە ئىزدەندى. ئاخىر بۇ ھەرىكەتنى تېزلىك بىلەن پىرقىراۋېتىپ بىردىن بەل تاشلاپ، قول، باشنى يەرگە تەگكۈزىدىغان يۇقىرى ماھارەتلىك، ئىچ باشلىنىشلىق، مۇكەممەل ھەرىكەت قىلىپ ئۆزگەرتتى. مەشىق جەريانىدا ئۇنىڭ مۇسكۇللىرى ئىششىپ، پۇتلىرى قانىپمۇ كەتتى. ئەمما ئايتىللا قاقشىمىدى، زارلانمىدى، ئارقىغا چېكىنمىدى. شۇڭا ۋارشاۋا

خەلقئارا ياشلار فېستىۋالىدا «ئۈزۈمچىلىك ئۇسسۇلى» نى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇنداپ ئالتۇن مېدالغا ئېرىشتى. بۇ ئۇيغۇر سەنئەتچىسىنىڭ خەلقئارا مۇسابىقىسىدە ئىككىنچى قېتىم ئالتۇن مېدالغا ئېرىشىشى ئىدى. ئايتىللانىڭ «ئۈزۈمچىلىك ئۇسسۇلى» نى تەييارلاش ئەھۋالىدىن خەۋەردار بىر يولداش مۇنداق دەيدۇ: «ئايتىللانىڭ ئالتۇن مېدالغا ئېرىشىشى پۈتۈنلەي ھەق. مۇشۇ ئۇسسۇلنى تەييارلاش ئۈچۈن ئۇنىڭ قانچىلىك قان - تەر ئاققۇزغانلىقىنى ئۇنىڭ ئۆزىلا بىلىدۇ، ئۇنىڭ قانچىلىك بەدەل بەرگەنلىكىنى باشقىلارنىڭ ھېسابلاپ چىقىشى مۇمكىن ئەمەس».

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئايتىللانىڭ نامى پۈتۈن جۇڭگو خەلقىگە ۋە خەلقئارالىق تاماشىبىنلارغا تونۇلۇشقا باشلىدى.

ئايتىللانىڭ قەدىردان جۇئېنلەي زۇڭلىنىڭ غەمخورلۇقىدا «شەرق ناخشا - ئۇسسۇل ئانسامبلى» غا يۆتكىلىشى ئۇنىڭ ئۆز ماھارىتىنى يۈكسەك پەللىگە كۆتۈرۈشى ۋە پىشىپ يېتىلگەن ماھارىتىنى خەلقئارا سەھنىلەردە نامايان قىلىشىغا ئالاھىدە ئوبدان ئىمكانىيەت يارىتىپ بەردى. ئۇ شىنجاڭدىكى چاغدا، ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنى، شۇنداقلا ئۆزبېك، تاجىك، تاتار قاتارلىق ئۆزگە تونۇشلۇق مىللەتلەرنىڭ ئۇسسۇلىنى ئوينىغان بولسا، «شەرق ناخشا - ئۇسسۇل ئانسامبلى» دا ئۆزگە تامامەن ناتونۇش مىللەتلەرنىڭ، چەت ئەللەرنىڭ ئۇسسۇللىرىنىمۇ ئۆگىنىشكە، ئويناشقا توغرا كەلدى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئايتىللا بۇرۇنقى مەشقلىرىنى تېخىمۇ كۈچەيتتى. «ھاياتلا بولىدىكەنمەن، پارتىيە، خەلقنىڭ شەپقىتىگە لايىق ئىش قىلىمەن. پارتىيە، خەلقنىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويمايمەن. ئانا يۇرتۇمنىڭ، ۋەتىنىمنىڭ شانۇ شەۋكىتىنى يەنىمۇ نۇرلاندۇرىمەن» دېگەن ئىرادە بىلەن چېنىقتى. ئالتۇننى يالقۇن، لاچىننى بوران تاۋلىغاندەك، ئايتىللامۇ ھايات، سۆيگۈ - مۇھەببەت، سەنئەتنىڭ بوران - چاپقۇنلىرىدا تاۋلاندى، يۇقىرى ماھارەت ئىگىلەش، كۆڭۈلدىكىدەك مەقسەتكە يېتىش ئانچە ئاسانغا چۈش-

مىدى. بەزى ئارتىسلار ئۇنىڭغا ئۆزلىرىنىڭ «كۆزىدىر» ئۇسسۇللى-
رىنى ئۆگىتىپ قويۇشنى خالىمىدى. بۇنداق چاغلاردا، ئايتىللا
شۇ ئارتىس سەھنىدە ئۇسسۇل ئوينىسا پەستە ياكى پەردىنىڭ
ئارقىسىدا تۇرۇپ ئۆگەندى. ئۇ ناتونۇش مىللەتلەرنىڭ، چەت
ئەللەرنىڭ ئۇسسۇللىرىنى ئۆگىنىشتە، تىل، ئۆرپ - ئادەت جە-
ھەتتە بەزى قىيىنچىلىقلارغا يولۇقتى، چەت ئەل ئۇسسۇللىرى-
دىكى بەزى ھەرىكەتلەر، شۇ ئۇسسۇلنى ئوينايدىغان چاغدىكى
بەزى ياسىنىشلار ئايتىللاغا، شۇنداقلا ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆرپ -
ئادەتلىرىگە يات ئىدى. ئەمما شۇ ئۇسسۇلنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ
ئويناش ئۈچۈن ئۇسسۇلنىڭ تەلىپى بويىچە ئويناش كېرەك ئى-
دى. ئايتىللا قەتئىي نىيەتكە كەلدى، ئايرىملارنىڭ پىتنە، غەي-
ۋەت، مەسخىرىلىرىدىن قورقۇپ قالمىدى. شۇنداق قىلىپ ئۇ يې-
گىدىن شىنجاڭدىكى مىللەتلەرنىڭ «تىيانشاندا باھار» ، «مېھ-
مان كۈتۈش» ، «باغ سەيلىسى» قاتارلىق ئۇسسۇللىرىنى ئوينى-
غاندىن باشقا، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ پاكىستاننىڭ «كاداك»،
ھىندىستاننىڭ «پورودو ئۇسسۇلى» ، «توپ ئويناش ئۇسسۇلى»،
نېپالنىڭ «بەش پىرىنسىپقا مەدھىيە»، ھىندونېزىيىنىڭ «ئەزى-
مەت يىگىت»، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ «مۇشاۋىرەك»، «رەز»، «شوخ
قىز»، مىسىرنىڭ «توقۇمىچى قىز»، «يۇقىرى مىسىرلىق قىز»، ئال-
جىرىيىنىڭ «سەھرايى كەبىر چەۋەندىزى»، مېكسىكىنىڭ «ئىك-
كى كىشىلىك ئۇسسۇلى»، ئارگېنتىنانىڭ «يايلاقتىكى بايرام» قا-
تارلىق ئۇسسۇللارنى ئۆگەندى.

1960 - يىل، رانگوننىڭ گۈزەل بىر ئاخشىمى. جۇڭخۇا
خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ بىرمىدا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىخانىسى
جايلاشقان كوچىنى چاراقلاپ تۇرغان تولۇن ئاي ۋە ئۇنىڭ
شوخ كېنىزەكلىرى يۇلتۇزلار، بىھېساب يۇلتۇزلار كۈندۈزدەك
يورۇتۇپ تۇراتتى. بۇ كوچىدىكى كىچىك، ئالىي دەرىجىلىك ئاپ-
تومobillarنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى بىر نىشانغا — جۇڭخۇا خەلق

جۇمھۇرىيىتىنىڭ بىرمىدا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىخانىسىغا قاراپ
ئاتماقتا ئىدى. بۈگۈن ئاخشام جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ
زوڭلىسى جوۋئېنلەي رەھمەت ئېيتىش يۈزىسىدىن بىرما رەھبەر-
لىرى ۋە ھەر قايسى ئەللەرنىڭ بىرمىدا تۇرۇشلۇق باش ئەلچى-
لىرىگە زىياپەت بەرگەنىدى. زىياپەت ئارىلىقىدا، جوۋزوڭلى بى-
لەن بىللە زىيارەتكە كەلگەن جۇڭگو سەنئەتكارلىرى ھەر قايسى
ئەللەرنىڭ ناخشا - ئۇسسۇللىرىنى كۆرسەتتى. جۇڭگو سەنئەتكار-
لىرىنىڭ نومۇرلىرى قەدىرلىك مېھمانلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا
ئېرىشتى. مانا شۇ سەنئەتكارلار ئىچىدە «شەرقنىڭ ئۈچ گۈلى»
دەپ ئاتالغان ئۈچ ئارتىسنىڭ بىرى ئايتىللامۇ بار ئىدى.
جوۋزوڭلى رەھمەت بىلدۈرگەن، چېن يى فۇزوڭلى پەخىر بىلەن
«بىزنىڭ ئۇسسۇلچىمىز!» دەپ باشقىلارغا تونۇشتۇرغان ئايتىللا
ئۈچ دۆلەتنىڭ يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇلىنى ئويناپ چىققانىدى.
1959 - يىلى خەلقئارا ياشلار فېستىۋالىدا ئالتۇن مېدالغا
ئېرىشكەن ئايتىللا، شۇنىڭدىن بۇيان ئاسىيا، ياۋروپا، ئافرىقا،
لاتىن ئامېرىكىسىدىكى ئوتتۇز نەچچە دۆلەت ۋە رايونغا جۇڭگو-
نىڭ دوستلۇق ئەلچىسى بولۇپ بېرىپ، ھەر قايسى ئەللەر خەلق-
لىرىنىڭ قەلبىدە ئۆچمەس تەسىراتلار قالدۇرۇپ، ئۇيغۇر خەلقى-
نىڭ ئۇسسۇللىرىنى ئۇلارغا تونۇشتۇردى، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ شۆھ-
رىتىنى ئاشۇردى، «شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئىپتىخارى» دېگەن نامغا ئېرىشتى.
ئايتىللانىڭ جاپالىق ئەجرى بىكارغا كەتمىدى. خەلق،
پارتىيە ئۇنىڭ خىزمەتلىرىنى يۇقىرى باھالىدى. جۇڭگو ۋە
چەت ئەللەرنىڭ يىگىرمە نەچچە گېزىت - ژۇرنىلى ئايتىللانىڭ
سۈرىتىنى بېسىپ، ئۇنى مەخسۇس تونۇشتۇردى، ئۇنى زىيارەت
قىلىش خاتىرىسىنى ئېلان قىلدى. سەنئەت لۇغەتلىرى ئۇنى
مەشھۇر كىشىلەر قاتارىغا كىرگۈزۈپ تونۇشتۇردى. تېلېۋىزىيە ئىس-
تانسىلىرىمۇ ئۇنى مەخسۇس تونۇشتۇردى. جوۋئېنلەي زوڭلى
ئايتىللا قاتارلىقلارنى «سىلەر ئەلچىلىرىمىز قىلالمىغان ئىشلارنى
قىلدىڭلار، رەھمەت سىلەرگە!» دەپ ماختىدى، شياڭگاڭ گېزىتلى-

رى ئايتىللا قاتارلىق ئۈچ ئارتىسنى «شەرقنىڭ ئۈچ تەۋەررۈكى»
دەپ ئاتىدى. ياپونىيە سۆكشەن بالېت ئۆمىكىنىڭ مەسئۇلى چىڭ-
شۈي چىڭخۇ ئايتىللانىڭ ئۇسسۇلىنى كۆرگەندىن كېيىن: «ۋاقىت
كىشىگە رەھىم قىلمايدۇ، ئەمما ئايتىللانىڭ سەنئەت باھارى
ساقلىنىپ قاپتۇ» دېدى. ئايتىللا 1962 - يىلى مەملىكەتلىك سى-
ياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى، 1964 - يىلى 3 - نۆۋەتلىك خەلق
قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى، 1965 - يىلى كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتى-
پاقى مەملىكەتلىك 9 - قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى، ھەيئەت رىياسە-
تىنىڭ ئەزاسى، 1978 - يىلى 5 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق
قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى، ھەيئەت رىياستىنىڭ ئەزاسى، مىللىي
ئىشلار كومىتېتىنىڭ ئەزاسى بولدى. 1979 - يىل 11 - ئايدا
شەرەپ بىلەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى بول-
دى. 1980 - يىلى مەملىكەتلىك ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ مۇ-
دىرىيەت ئەزاسى، 1983 - يىلى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى 6 -
نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، 1986 - يىلى جۇڭ-
گو خەلقىنىڭ چەت ئەللەر بىلەن مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش جەم-
ئىيىتىنىڭ ئەزاسى، 1988 - يىلى مەملىكەتلىك سىياسىي مەسلى-
ھەت كېڭىشى 7 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى بول-
دى. بىراق ئايتىللا شان - شۆھرەت ئالدىدا گاڭگىراپ - مەڭ-
دەپ قالمىدى، ئۇچۇپ كەتمىدى، مەغرۇرلىنىپ غادايمىدى، بەل-
كى سەنئەتنىڭ يۇقىرى پەللىسىگە قاراپ داۋاملىق ئۆرلىدى.
«مەن پارتىيە، ۋەتەن، خەلقنىڭ قىزى. ماڭا شەرەپنى شۇلار
بەردى، مەن ئۆزۈمنى ئۇسسۇل سەنئىتىگە بېغىشلىغان. بۇ مېنىڭ
پارتىيە، ۋەتەن، خەلقىمگە شەرەپ يارىتىشىمدىكى قورالىم. — دەي-
دۇ ئايتىللا دائىم، — مېنىڭ ھاياتىم ئۇسسۇل بىلەن چەم-
بەرچاس باغلانغان. سەنئەت مەسىلىسىدە خەلقنى ئەخمەق قىلىش-
قا بولمايدۇ. ھەقىقىي، يۇقىرى سۈپەتلىك سەنئەت نومۇرلى-
رىنى خەلققە تەقدىم قىلىش - سەنئەتكارنىڭ ۋىجدانى بۇرچى.
مەن مەشقنى كۈچەيتىپ، قان — تەرىم بىلەن خۇش پۇراق ئۇس-
سۇل گۈللىرىنى ئېچىلدۇرۇپ خەلققە تەقدىم قىلىمەن.»

قىزىق يىللىق ئۆمرىنى ئۇسسۇلغا بېغىشلىغان سەنئەتكار

ئۆمەر ئىمىن

ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇلى ئۇزۇن تارىخقا ۋە ئۆزىگە خاس شەكىلگە، مەزمۇن جەھەتتىن خىلمۇ خىللىققا ئىگە. ئاپتونوم رايونىمىزدا بوۋاي، مومايلاردىن تارتىپ سەبىي قىز - ئوغۇللارغىچە ئۇسسۇل ئويناشنى ياخشى كۆرىدۇ. توي - تۆكۈن، تەنتەنىلىك ھۇرراسىلار ئۇسسۇلسىز ئۆتمەيدۇ.

زەينەپ سىدىق ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇلىنىڭ ئۆزگىچىلىكى ۋە مىللىي شەكىلگە ۋارىسلىق قىلىپ، ئۇنى بۈگۈنكىدەك جەزىبىدار، گۈزەل، شوخ ھەرىكەتلەر بىلەن بېيىتىپ، يېڭى دەۋر روھىغا ئىگە قىلىش جەھەتتە ناھايىتى نۇرغۇن ئەجىر سىڭدۈرگەن پېشقەدەم ئۇسسۇلچىلىرىمىزنىڭ بىرى.

زەينەپ سىدىق 1928 - يىل 11 - ئاينىڭ 17 - كۈنى سوۋېت ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەرغۇلان شەھىرىدە بىر مەرىپەتپەرۋەر سودىگەر ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن، 1932 - يىلى ئاتا - ئانىسى بىلەن قەشقەرگە كۆچۈپ كېلىپ، ئولتۇراقلىشىپ قالغان. ئۇ 1937 - يىلىچە ئائىلە تەربىيىسىدە بولدى. 1947 - يىلىغىچە باشلانغۇچ مەكتەپ ۋە دارىلمۇئەللىمىندە ئوقۇدى.

زەينەپ سىدىقنىڭ مىللىتى ئۆزبېك بولسىمۇ ئۆسمۈرلۈك دەۋرىدىكى ئۇيغۇر مىللىي سەنئىتىگە، جۈملىدىن ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇلىغا تولىمۇ قىزىقاتتى. ھەۋەسىنىڭ تۈرتكىسى بىلەن كېيىنچە ئۇ، ئۇيغۇر ئۇسسۇلچى قىزلىرىنىڭ رىغبەتلەندۈرۈشى ۋە ئۆ-

گىتىشى بىلەن بىر نەچچە ئۇسسۇل پەدىلىرىگە قول كۆتۈرۈپ،
ئاياغ ئېلىشىنى ئۆگىنىۋالدى. توي - تۆكۈنلەرگە ئانىسى بىلەن
بىللە بارغاندا، قىز دوستلىرىنىڭ ئۇسسۇلغا تارتىشى بىلەن
سورۇندا ئۇسسۇل ئويناپ، مېھمانلارنىڭ قىزغىن ماختاشلىرىغا
سازاۋەر بولدى. بۇ، ئۇنىڭ ئۇسسۇلچى بولۇپ يېتىلىشىگە چىر-
چىلغان تۇنجى ئىلھام چاچقۇسى بولدى. ئۇ قاتناشمىسا ئايالللار
سورۇنى قىزىمايتتى. جامائەتچىلىك ئىچىدە «ئۆزبېك قىزى زەي-
نەپ ئۇسسۇلغا ئۇستىكەن» دېگەن گەپلەر تارالدى. بۇ خەۋەر
قۇلاقتىن - قۇلاققا يېتىپ، كەسپىي سەنئەتچىلەرنىڭ ئۇنىڭغا كۆ-
زى چۈشتى. «ئالتۇن قەدرىنى زەرگەر بىلەر» دېگەندەك، ئۇنىڭ
زىلۋا قامىتى، بولۇپمۇ ئۇسسۇل ئويناشتىكى شوخ، چەبدەس ھە-
رىكەتلىرى ئۇلارنى جەلپ قىلدى ۋە سەنئەت ئۆمىكىگە تونۇش-
تۇرۇپ ئۇنى ئۇسسۇلچىلىققا قوبۇل قىلدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ
سەھنە ھاياتى باشلاندى...

زەينەپ سىدىق 1952 - يىل 10 - ئايدا «شىنجاڭ ناخ-
شا - ئۇسسۇل، دراما ئۆمىكى» گە يۆتكىلىپ كەلگەندىن كېيىن
دەسلەپ كوللېكتىپ ئۇسسۇل، كېيىنچە يالغۇز ئۇسسۇل نومۇرلىرى-
نى ئورۇندىدى. ئۇ گەرچە بىرەر سەنئەت مەكتىپىدە مەخسۇس بىلىم
ئېلىشقا مۇيەسسەر بولالمىغان بولسىمۇ، بېشقەدەم داڭلىق سەن-
ئەتكارلارنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇلارنىڭ قىزغىن ياردەم بېرىشى ۋە
يېتەكلىشى ئارقىسىدا، ئۇسسۇل ماھارىتىنى ئىگىلەشتە ئۆز تىرىش-
چانلىقىنى جارى قىلدۇرۇپ، جاپاغا چىداپ مەشق قىلىپ ئارى-
دىن ئۇزۇن يىل ئۆتمەي كۆزگە كۆرۈنگەن ئۇسسۇلچى بولۇپ
قالدى. ئۇنىڭ ئۇسسۇل ئۇچۇن تۆككەن تەرى بىكار كەتمىدى.
1953 - يىلى مەملىكەت بويىچە بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلگەن ئاز سان-
لىق مىللەتلەر سەنئەت كۆرىكىدە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ رەتلەنگەن مىل-
لىي «ناغرا ئۇسسۇلى» نى ئويناپ، تالانتىنى نامايان قىلىپ
بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. بۇ ئۇنىڭ سەھنە ھايا-

تىدا تۇنجى قېتىم قىسقان زەپەر گۈلى بولدى.

1956 - يىلى 9 - ئايدا «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايون-
لۇق مەدەنىيەت ۋەكىللەر ئۆمىكى» بىلەن زەينەپ سىدىقمۇ سو-
ۋېت قازاقىستان، قىرغىزىستان، ئۆزبېكىستان، تاجىكىستان، تۈرك-
مەنىستان جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ مەركەزلىرى ۋە چوڭ شەھەرلىرىدە
ئويۇن قويۇشقا قاتنىشىپ ئۆزى يالغۇز ئورۇندىغان ئۇيغۇر خەلق-
نىڭ مىللىي «ناغرا ئۇسسۇلى» نى يۇقىرى ماھارەت بىلەن
ئوينىغاندىن باشقا «قەشقەر سەنىمى»، «گىلەمچىلىك ئۇسسۇلى»،
دولانچە «جۇلا سەنىمى»، خەنزۇچە «چاي تېرىش ئۇسسۇلى» قا-
تارلىق ئۇسسۇللارنى ئويناشقا قاتنىشىپ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن
ئالقىشىغا ئېرىشىپ، ۋەتەن، خەلقىمىزگە شان - شەرەپ كەلتۈر-
دى ھەم شۇ جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ گېزىت - ژۇرناللىرىدا
تونۇشتۇرۇلدى. زەينەپ سىدىق ئويۇن قويۇش
جەريانىدا ھارغىنلىق ھېس قىلماي جۇمھۇرىيەت-
نىڭ ئاتاقلىق ئۇسسۇلچىلىرىدىن ئۆزبېكچە
«كاتتا ئۇسسۇلى»، «رىز ئۇسسۇلى»، «سۇ بويىدا» (كوزا ئۇسسۇ-
لى)، «لەرزان ئۇسسۇلى» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ئەينەن ئۆگىنىپ،
ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەرقايسى سەھنىلىرىدە نامايان قىلدى.
يۇقىرىقىلاردىن باشقا ئۇ، يالغۇز ۋە كوللېكتىپ ئۇسسۇل نومۇر-
لىرىنى ئىجرا قىلىش جەريانىدا «تەخسە ئۇسسۇلى»، «چىنە -
چەينەك ئۇسسۇلى»، «سەيلە ئۇسسۇلى»، «لەغمەنچىلىك ئۇسسۇلى»،
«ھەكىت ئۇسسۇلى»، «ئاتۇش ئۇسسۇلى»، «كورلا سەنىمى»، ئۆز-
بېكچە «جانان»، «مۇناجات» ئۇسسۇللىرى، تاتارچە «خۇشاللىق
ئۇسسۇلى»، موڭغۇلچە «ئوردۇس ئۇسسۇلى»، چاۋشەنچە «يەلپۈگۈچ
ئۇسسۇلى»، خەنزۇچە «لىنتا ئۇسسۇلى»، رۇمىنىيەچە «بوتۇلكا ئۇسسۇ-
لى» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى يالغۇز ياكى كوللېكتىپ ئويناپ
ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ يېزا - قىشلاق، زاۋۇت - فابرىكىلىرىدى-
كى ھەر مىللەت خەلقى ۋە ئىچكى ئۆلكىلەردىكى كەڭ تاماشىبىن-

لار ئارىسىدا ئۆز ماھارىتىنى نامايان قىلدى.

زەينەپ سىدىق ئويۇن قويۇش پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ ھەر
قايسى جايلاردىكى داڭلىق ئۇسسۇلچىلار بىلەن تونۇشۇپ، ئۆز
ئارا تەجرىبە ئالماشتۇرۇش ئارقىلىق تەدرىجىي ھالدا ئۇسسۇلچى-
لىق جەھەتتىكى بىلىمىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇپ كەسپىي جەھەتتە نە-
زەرىيىۋى ئاساس تىكلىدى. ئۇنىڭ ئۇسسۇلغا بولغان ئىشتىياقى
بارا - بارا ئۇسسۇل ئىجادىيىتىگە بولغان ھەۋىسىنى قوزغىدى.
ئۇ خەلق ئىچىگە چۆكۈپ، خەلق سەنئەت بايلىقىدىن «گۆھەر
قېزىش» نى ئالدىنقى ئورۇنغا قويدى. خەلق ئۇسسۇللىرىنى ئۆ-
گىنىش بىلەن تەتقىق قىلىشنى بىرلەشتۈردى. تەكرار - تەكرار
ئىزدىنىپ، ئۇسسۇل ئىجادىيىتىگە قەدەم قويدى ھەمدە ئۇسسۇل
تاكتى ۋە بۆلەكلىرىدىكى ھەر بىر ھەرىكەتنى مەشقتىن ئۆتكۈزۈپ،
ئىجاد قىلغان ئۇسسۇلى ئۈستىدە پىشقەدەم ئۇستازلارنىڭ پىكرىنى
ئالدى. كەمچىلىكلىرى بولسا ئەستايىدىل تۈزەتتى. شۇنداق قى-
لىپ زەينەپ سىدىق ئىجادىيەتكە كىرىشىش نەتىجىسىدە «باھار
ئۇسسۇلى»، «ئاياللار ھۈرلۈكى»، «پاختا ئۇسسۇلى»، «ئىلى سەنە-
مى»، «ئەمگەكچى قىز»، «مايسا ئۇسسۇلى»، «تارىم قىزى»، «ياغ-
لىق ئۇسسۇلى»، «بارىك ئاستىدا»، «فابرىكىدىكى ئاچا - سىڭ-
ىل» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى، مەرھۇم ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى ھاجى
راخمان بىلەن، «دولان سەنىمى» نى ئۇسسۇل يېتەكچىسى ئىبرا-
ھىمجان بىلەن، «گۈلزارىم ۋەتەن»، «ئالمىلىق باغدىكى خۇشال
قىزلار»، «گۈزەل ئۆزبېك قىزلىرى» قاتارلىق ئۇسسۇل نومۇرلىرى-
نى ئىجاد قىلىپ، بۇلاردىن بەزىلىرىنى ئۆزى ئورۇندىدى. بەزىلى-
رىنى باشقىلارغا ئۆگەتتى. بۇ، ئۇنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتىگە قوشقان
ئىجادىي تۆھپىلىرىنىڭ بىر قىسىم مىۋىسى. بۇ ئۇسسۇللار مىللىي
شەكىلگە، رەڭدارلىققا ئىگە بولۇپ، دەۋرىمىز خەلقىنىڭ ۋەتەنگە
بولغان يالقۇنلۇق مۇھەببىتىنى بەختىيار ھاياتنى گۈزەل ئىستىق-
بالغا بولغان تەلپۈنۈشىنى جۇشقۇن، جىلۋىدار ھەرىكەت ۋە ئى-
پادىلەر بىلەن ئەكس ئەتتۈرگەن. «فابرىكىدىكى ئاچا - سىڭىل»
ئۇسسۇلى 1964 - يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بويىچە

ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىدە «مۇنەۋۋەر ئەسەر» بولۇپ باھالىنىپ، مەملىكەتلىك كۆرەككە قاتناشتۇرۇلىدىغان نومۇرلار قاتارىغا كىرگۈزۈلگەن. «دولان سەنىمى» 1979 - يىلى ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىدە ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن. «تارىم قىزى»، «گۈلزارىم ۋەتەن»، «گۈزەل ئۆزبېك قىزلىرى» قاتارلىق ئۇسسۇللارمۇ سەنئەتكارلارنىڭ ۋە جامائەتچىلىكنىڭ مۇناسىپ باھاسىغا ئېرىشىپ، تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا مۇيەسسەر بولۇپ كەلمەكتە. ئۇ، 1985 - يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئوتتۇز يىللىقىغا بېغىشلاپ ئىشلەنگەن چوڭ تىپتىكى ناخشا - ئۇسسۇل «تەكرىتاغ شادلىقى» غا قاتنىشىپ، ئۈچىنچى دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتتى دەپ ئەنگە ئېلىندى.

زەينەپ سىدىق 1986 - يىلى شەرەپ بىلەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ئەزالىقىغا قوبۇل قىلىندى. ئۇ ھازىر جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، ئاپتونوم رايونلۇق ئۇسسۇلچىلار شۆبە جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى.

1987 - يىل 2 - ئاينىڭ 11 - كۈنى شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسىنىڭ خەنزۇچە «تىيانشان ئەتراپلىرىدا» پروگراممىسىدا زەينەپ سىدىقنىڭ قىرىق يىللىق سەھنە ھاياتى تۆھپىسى ئالاھىدە تونۇشتۇرۇلدى. ئۇ يالغۇز ئۇسسۇل ئويناش ۋە ئۇسسۇل ئىجاد قىلىش بىلەنلا شۇغۇللىنىپ قالماي، ئۇسسۇلچى تەربىيىلەش، شاگىرت يېتىشتۈرۈش، ئۇسسۇل سەنئىتىگە رېژىسسورلۇق قىلىش جەھەتتىمۇ خېلى نۇرغۇن ئەمگەك سىڭدۈردى. سەنئەت گۈلزارىمىزدا كۆزگە كۆرۈنگەن تالانتلىق ئۇسسۇلچىلىرىمىزدىن مەرىيەم ناسىر، خەلچەم سىدىق، رەيھانگۈل، ھۆرنىيەت، خەلچەم راخمان، دىلنار، گۈلباھار قاتارلىقلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىدە زەينەپ سىدىقنىڭمۇ ئالاھىدە تۆھپىسى بار. بۇ، پەخىرلىنىشكە تېگىشلىك تۆھپە سەنئىتىمىز تارىخىدىن مۇناسىپ ئورۇن ئالغۇسى.

سەنئەتكار باغۋەن

تۇرسۇنئاي يۇنۇس

مەملىكىتىمىز ئازاد بولۇپ، جۇڭگودىكى ھەرقايسى مىللەتلەرگە ئوخشاش ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتىدىمۇ گۈللىنىش دەۋرى باشلاندى. 1951 - يىلى غەربىي شىمال سەنئەت ئىنستىتۇتىنىڭ مىللىي فاكۇلتېتىغا ھەر مىللەت پەرزەنتلىرىدىن قىرىق نەپەر ئوقۇغۇچى تۇنجى قېتىم قوبۇل قىلىندى. بۇ ئوقۇغۇچىلار ئوقۇش پۈتتۈرۈپ شىنجاڭغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن شىنجاڭ ئىنستىتۇتىدا سەنئەت فاكۇلتېتى تەسىس قىلىندى. شۇ ئاساستا پەيدىنپەي تەرەققىي قىلىپ سەنئەت ئىنستىتۇتى قۇرۇلدى.

ئۇسسۇل كەسپى بويىچە تەربىيىلەنگەن ئوقۇغۇچىلار ئارقىمۇئارقا ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەرقايسى شەھەر، ۋىلايەت ۋە ئوبلاستلىق سەنئەت ئۆمەكلىرىگە بېرىپ ئۇسسۇلچىلىق كەسپىي تايانچلىرىدىن بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئۇسسۇلنى زور تەرەققىياتلارغا ئېرىشتۈردى. پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن ئاپتونوم رايونىمىزدا بىر تۈركۈم ئۇسسۇل تەتقىقاتچىلىرى، ئۇسسۇل رېژىسسورلىرى، ئاتاقلىق ئۇسسۇل چولپانلىرى ئارقا - ئارقىدىن يېتىشىپ چىقتى. ئۇلار مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا ئۆز تالانتىنى نامايان قىلىپ، ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ شۆھرىتىنى تارىتىپ كېلىۋاتقان ئۇسسۇل چولپىنى خەلچەم سىدىق، ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى، ھۆرمەتكە سازاۋەر كىنو ئارتىسى رەيھان ئابلىز، ئۆمىدلىك ئۇسسۇلچى ھەبىبەلەرنىڭ زوق - شوخ ۋە جەزىبىدارلىق بىلەن ئورۇندىغان ئۇسسۇل نو-

مۇرلىرنى كۆرگىنىمىزدە ئۇنى ئۆز پەرزەنتىدىنمۇ ئارتۇق كۆرۈپ تەربىيىلەپ ئۆستۈرگەن سۆيۈملۈك ئۇستازلارنى سۆيۈنۈش ۋە ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئالىمىز، ئەلۋەتتە.

مىليونلىغان يۈرەكلەر «ئۇلۇغ» سۆزىنى ئىنسان روھى ئىنژېنېرى بولغان ئوقۇتقۇچىلارغا بېرىلگەن ئەڭ ياخشى باھا دەپ قارايدۇ. چۈنكى ئوقۇتقۇچى ئىنسانىيەتنىڭ ئىككىنچى ئانىسى، ئىنسان دىلىنى يورۇتقۇچى چىراغ، ئەجدادلارنىڭ ۋارىسلىرىنى يېتىشتۈرۈش يولىدا كۆيۈۋاتقان شام. تارىختىن بۇيان ئۇلۇغ ئاتىلىپ كېلىۋاتقان كىشىلەرنىڭ شان - شەرىپىگە ئۈل بولۇپ كەلگەن كىشى ئىنسانىيەتنىڭ مەڭگۈلۈك مۇقەددەس ئۇستازى.

شىنجاڭ سەنئەت شۆبىۋەنى ئۇسسۇل فاكۇلتېتىنىڭ پېشقەدەم ئوقۇتقۇچىسى، لېكتور زەينەپ سابىت ئوتتۇز ئۈچ يىلدىن بۇيان سەنئەت مائارىپى ئۈچۈن جان كۆيدۈرۈپ ئىشلەپ، دەۋرىمىز ئۈچۈن ئارقا - ئارقىدىن كۆپلەپ ئۇسسۇلچىلارنى يېتىشتۈرۈپ بېرىۋاتقان ئەنە شۇنداق ھۆرمەتكە سازاۋەر باغۋەنلەرنىڭ بىرى.

زەينەپ سابىت 1936 - يىلى ئۈرۈمچى شەھىرىدە ئىشچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدى. 1943 - يىلى ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى 6 - باشلانغۇچ مەكتەپتە، 1948 - يىلىدىن 1951 - يىلغىچە سابىق ئۈرۈمچى قىزلار 2 - ئوتتۇرا مەكتىپىدە ئوقۇدى. 1951 - يىلى ئون بەش ياشلىق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى زەينەپ سابىت غەربىي شىمال سەنئەت ئىنستىتۇتىنىڭ مىللىي فاكۇلتېتىغا قوبۇل قىلىندى. ئاتاقلىق پېشقەدەم ئۇسسۇلچى، مىللىي فاكۇلتېتنىڭ مۇدىرى قەمبەرخانىمنىڭ ئوقۇغۇچىسى بولغانلىقىنى ئاڭلىغاندا، بۇنى ئۆزى ئۈچۈن زور بەخت - ئامەت، شېرىن چۈشنىڭ رېئاللىققا ئايلىنىشى دەپ قارىدى. يېڭى جۇڭگو، ئۇنىڭغا كەڭ قۇچاق ئاچتى. يېڭى بەخت شادلىقى جۇشقۇن كەيپىيات ۋۇجۇدىنى قاپلىدى. ئۇ شۇ دەۋردىكى نۇرغۇنلىغان ياش

قىزلارغا ئوخشاش شوخ، رومانتىك ئىدى، يېڭى تەرەققىيات كەلگۈسى بەختلىك تۇرمۇشقا، غايىگە ئىنتىلەتتى، لە تولستوينىڭ «غايە يول كۆرسەتكۈچى نۇرلۇق چىراغ، غايە بولمىسا قەتئىي تەۋرەنمەس يۆنىلىش بولمايدۇ» دېگەن سۆزىنى ئېسىدە چىڭ تۇتاتتى. كەلگۈسىدە ياخشى بىر ئۇسسۇلچى بولۇش غايىسىنى تىكلىگەن بۇ قىز ئۇسسۇلنىڭ دەسلەپكى ھەرىكەتلىرىنى ئۆگىنىشكە باشلىدى. ئۇ بالېت ئۆگەنگەندە ئۆزىگە تەلەپچان، قاتتىق بولۇپ، چېكىلىرىدىن مۇنچاق - مۇنچاق تەر چىققۇچە ھەرىكەت قىلدى. چۈنكى بالېت ئۇسسۇلى بەدەننى گۈزەللەشتۈرۈپ، يېنىك، چەبدەس قىلىشتا ناھايىتىمۇ مۇھىم ئىدى. ئۇنىڭ ئۇسسۇلچىلارغا خاس زىلۋا تۇرقى، يارىشىملىق بەستى، مۇزىكا سېزىمچانلىقى مىللىي ئۇسسۇل ئويناش ماھارىتىنى تېز ئىگىلەشتە ئۇنى ئەۋزەللىككە ئىگە قىلغانىدى. ئۇ قەمبەرخانىمنىڭ ئۆز قىزىدىنمۇ ئارتۇق مېھرىبانلىق بىلەن ئۆگىتىشى ئۆزىنىڭمۇ ئۇسسۇلدىكى مىللىي ئالاھىدىلىكلەرنى تىرىشىپ ئۆزلەشتۈرۈشى ئارقىسىدا ئۇسسۇلدىكى تالانتى بارا - بارا كۆزگە كۆرۈندى. جاپالىق ئۆگىنىشتە ئېرىشكەن دەسلەپكى نەتىجىلىرى ئۇنىڭغا تېخىمۇ زور غەيرەت - شىجائەت بېغىشلىدى. ئۇ تۇنجى قېتىم قەمبەرخانىم ئىجاد قىلغان «تەخسە ئۇسسۇلى» نى ئورۇندىدى. ئۇنىڭ ھەرىكىتى سىلىق، قەدىمى يېنىك ئىدى. قولىنى ئازادە كۆتۈرۈپ تەخسىنى ئۇدارغا تەڭكەش قىلىپ چېكىپ، خۇش خۇي تەبەسسۇم بىلەن ئۇسسۇل ئويناۋاتقاندا ئۇنىڭغا قاراپ تۇرغان ئۇستازى چىن قەلبىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى. ساۋاقداشلىرى قىزغىن ئالقىش ياڭرىتىپ رىغبەتلەندۈردى. شۇنداق قىلىپ ئۇستازىنىڭ ئىزىنى بېسىپ پەيدىنپەي ئالغا ئىلگىرىلىدى.

بىر ئىنساننىڭ ھەقىقىي قابىلىيەتلىك ئادەم بولۇپ يېتىلىشى ئۈچۈن يالغۇز كەسپىي جەھەتتىن ئۆسۈپ يېتىلىشلا كۇپايە

قىلمايدۇ. ئۇ يالغۇز كەسىپى جەھەتتىن ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ئەھمىيەت بېرىپلا قالماستىن، بەلكى ئەقلىي، ئەخلاقىي جەھەتلەردىنمۇ ئۆزىگە تەلەپچان بولدى. زەينەپ سابىت 1952 - يىلى ئىتتىپاق قوينىغا كىردى. 1953 - يىلى ۋەتەن، خەلقىمىزنىڭ ئۈچىنچى قېتىملىق ھال سوراش ئۆمىكى تەركىبىدە چاۋشيەن ئالدىنقى سېپىگە بېرىپ، شەرەپ بىلەن ئويۇن قويۇشقا قاتنىشىپ «تەخسە ئۇسسۇلى»، ئۆزبېكچە ئۇسسۇل «مۇناجات»، قازاقچە «ئەمگەك ئۇسسۇلى» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى زوق - شوخ بىلەن ئورۇنداپ پىدائىي قىسىم جەڭچىلىرىنىڭ روھىغا ئىلھام بەردى.

1955 - يىلى ئۇنىڭ ھاياتىدا ئەڭ بەختلىك، ئۇنتۇلغۇسىز تەسىرات قالدۇرغان بىر يىل بولدى. ئۇ جۇڭگو ياشلار ئۆمىكى تەركىبىدە ۋارشاۋاغا بېرىپ 5 - نۆۋەتلىك دۇنيا ياشلار فېستىۋالىغا قاتنىشىپ ھەرقايسى ئەللەردىن كەلگەن ياشلار ۋە سەنئەتكارلار بىلەن ئۇچراشتى ھەم ئۆمىكىمىز ئورۇندىغان سەنئەت كېچىلىكىدە «تەخسە ئۇسسۇلى»نى ئوينىدى. ئۇ ھاياجانلانغان، شادلانغانىدى. ئۇ ئۆز ئۇستازىنىڭ ئىزىنى بېسىپ ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنى دۇنيا سەھنىسىگە ئېلىپ چىقتى. ئۇ جۇڭگو ياشلار ئۆمىكى تەركىبىدە دانىيە، ئىسلاندىيە قاتارلىق ئەللەرگە ئويۇن قويغىلى بېرىپ، ئۆزىنىڭ سەنئەت تالانتىنى يەنە بىر قېتىم نامايان قىلدى. زەينەپ سابىت ئەنە شۇ چاغلارنى ئەسلىگىنىدە ھازىرمۇ بەخت ياشلىرى مەڭزىدە مەرۋايىتتەك يالتىرايدۇ. ئۇ ئەگەر شۇ پېتى سەھنە ھاياتىنى داۋاملاشتۇرۇپ ئۇسسۇل ئارتىسى بولغان بولسا، بەلكى ھازىرغىچە داڭلىق ئۇسسۇل چولپىنى بولغان بولاتتى. بىراق ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتىنى راۋاجلاندۇرۇش، ئىختىساس ئىگىلىرىنى يېتىشتۈرۈش ئۈچۈن ئۇ ئوقۇتقۇچىلىق كەسپىنى تاللىۋالدى.

ئۇ، شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ماكانى، مول، ئۇزۇن تارىخىي مەدەنىيەت ئەنئەنىسىگە، ئۇسسۇل بايلىقىغا ئىگە. «ئۇرۇق

چاچساملا چوقۇم مول - ھوسۇل ئالالايمەن» دېگەن ئارزۇنى قەلبىگە پۈكتى.

ئۇ ئۇستاز بولدى. ئۇستاز نەقەدەر ئۇلۇغ سۆز — ھە! زەينەپ سابىت ئەجىر - مېھنەت دېڭىزىدا توختىماي ئۈزۈپ، سەنئەت گۈلزارلىقىدا بىر توپ غۇنچىلارنى تەربىيىلەشكە بەل باغلىدى. كەسپىي ئېھتىياجى تۈپەيلى ئۇسسۇل كەسپىگە قوبۇل قىلىنغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ كىچىكى ئون بىر - ئون ئىككى ياش، چوڭلىرى ئون بەش ياشلاردا ئىدى. بۇ ئوقۇغۇچىلار مەكتەپكە كەلگەندە چاچلىرىنى تۈزۈكمۇ تارىيالمايدىغان كىچىك، ساددا بالىلار ئىدى. ئەمدىلا خىزمەتنىڭ بىرىنچى قەدىمىنى باسقان ياش قىز زەينەپ سابىت ئۇلارغا پۈتۈن مېھرىنى تۆكۈپ ئۇستاز ھەم ئانا بولدى. ئۇ زېھنىي قۇۋۋىتىنى سەرپ قىلىپ كۆز ئالدىدا ئۇنىڭغا تەلمۈرۈپ تۇرغان ئوقۇغۇچىلارغا خۇددى ئۇستازى ئۆزىگە تەلەپ قويغاندەك تەلەپ قويۇپ، ئۇسسۇل ئۆگىتىشكە باشلىدى. مەلۇمكى، ئۇيغۇر مىللىي ئۇسسۇلى ئۆزىنىڭ بەدىئىي گۈزەللىك يارىتىشتىكى ئۇسسۇللۇق شەكىللىرىنىڭ كۆپ خىللىقى بىلەن مەشھۇر بولۇپ قالماي، يەنە ئۆزىنىڭ مەنىۋى ھېسسىياتنى ئىپادىلەشتىكى نەپىس ۋاستىلىرىنىڭ كۆپلىكى بىلەنمۇ مەشھۇر. ئۇيغۇر مىللىي ئۇسسۇلچىلىقى بەدەننىڭ مەلۇم قىسمىدىلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن بەدەننىڭ ھەممە قىسىملىرىدا گۈزەل، رىتىملىق ھەرىكەتنى ۋە ھېسسىياتنى ئىپادىلەش ئەۋزەللىكلىرىگە ئىگە. ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىنىڭ گۈزەللىكى، نەپىسلىكى ۋە ھېسسىياتنىڭ لىرىكىلىقى ئۇيغۇر مىللىي ئۇسسۇللىرىنىڭ تۈپ ئالاھىدىلىكى. زەينەپ سابىت ئوقۇغۇچىلارغا بىر تەرەپتىن نەزەرىيە سۆزلىسە، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىنى ئۆگىتەتتى. ئۇ ئوقۇغۇچىلارغا «تەخسە ئۇسسۇلى» نى ئۆگەتكەندە ھەر بىر ئوقۇغۇچىنىڭ ھەرىكىتىنىڭ سىلىق، نەپىس بولۇشىنى، خۇددى دېڭىزدا ئۈزۈۋاتقان قېيىقتەك مېڭىشىنى تە-

لەپ قىلاتتى. بېشىدا پىيالە، قولىدا تەخسە چېكىش بىلەن مۇزىكا رىتىمىگە ماسلاشتۇرۇپ ئۇسسۇل ئويناش ئۇنچىلا ئاسان ئىش ئەمەس. ئۇنىڭغا يۇقىرى ماھارەت، ئەقىل - پاراسەت كېرەك. زەينەپ سابىت ھەربىر ئوقۇغۇچىغا ھەرىكەتنى قايتا - قايتا كۆرسىتىپ، زېرىكمەستىن ئۆگىتىپ ئاخىر مۇۋەپپەقىيەت قازاندى. قىزلار خۇددى كۆلدىكى نىلۇپەر گۈللىرىدەك لەرزان ھەرىكەت قىلاتتى. لېكىن ئۇلارنىڭ ئېسى - يادى ھەرىكەت بىلەن بېشىدىكى پىيالە، قولىدىكى تەخسىدە بولغاچقا، چىرايىنىڭ قانداق بولۇپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلالمايتتى. نېمە قىلىش كېرەك؟

مۇزىكا توختىدى. زەينەپ سابىت ئوقۇغۇچىلارغا قاراپ: «توختاڭلار قىزلار، ياخشى ئويىنىدىڭلار» دېدى. ئۇستازىنىڭ سۆزى ئوقۇغۇچىلارنى خۇش قىلدى. ئۇنىڭغا مەلۇمكى، ئۇيغۇر مىللىي ئۇسسۇللىرىغا ئالاھىدە گۈزەللىك بېغىشلاپ تۇرغان نەرسە قول، پۇت ھەرىكەتلىرىدىن تاشقىرى بەدەن ھەرىكەتلىرى، باش ھەرىكەتلىرى، قىياپەتنى ئىپادىلەشتىكى رىتىمدارلىقى، مەنىدارلىقى ۋە ئۇلارنىڭ بىر - بىرىگە يېقىندىن ماسلىشالايدىغانلىقىدۇر. ئۇ مانا مۇشۇنداق ئەۋزەللىكنى جارى قىلدۇرغاندىلا، ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنى يۇقىرى ماھارەتكە ئىگە قىلدۇرغىلى بولىدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇڭا ئۇ ئۇسسۇل ۋە ئۇسسۇل ئويناشتىكى ھېسسىيات ۋە قىياپەت توغرىسىدا مىساللار بىلەن سۆزلىدى. ئاخىرىدا «قېنى قىزلار، ئەمدى ھەرىكەت، مۇزىكا، قىياپەت، ھېسسىياتنى بىر - بىرىگە ماسلاشتۇرۇپ ئويناڭلار» دېدى. ئوقۇغۇچىلار ئۇستازىنىڭ سىلىق ئەمما مەنىلىك سۆزلىرىدىن ئۆزلىرىنىڭ ئۇسسۇل ئويناشتا قىياپەتكە سەل قارىغانلىقلىرىنى بىلىشتى.

ئۇ 1957 - يىلى ئوقۇغۇچىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ تەڭرىتېغىنىڭ جەنۇبىي ۋە شىمالىدىكى يېزا - قىشلاقلارغا، چارۋىچىلىق رايونلىرىغا بېرىپ خەلق تۇرمۇشى، خەلق سەنئىتى بىلەن تونۇش-

تى. خەلق ئىچىدە ساقلىنىپ كەلگەن مۇنەۋۋەر ئۇسسۇللارنى ئۆگەندى. خەلق ئۇسسۇللىرى ئەمگەكچى خەلق تەرىپىدىن يارى- تىلغان، كەڭ خەلق ئاممىسى ياخشى كۆرىدىغان ھەم خەلق ئىچىدە كەڭ تارقالغان بولۇپ، بۇ ئۇسسۇللاردا روشەن مىللىي ئالاھىدىلىك، مىللىي شەكىللەر بار ئىدى. ئوقۇغۇچىلار بۇ خىل تۇرمۇش ئەمەلىيىتى، سەنئەت ئەمەلىيىتى ئارقىلىق خەلق ئۇس- سۇلى بىلەن بىۋاستە ئۇچرىشىش ۋە تونۇشۇش پۇرسىتىگە ئىگە بولغان بولسا، زەينەپ سابىت مىللىي ئۇسسۇل دەرسلىك قوللان- مىلىرىنىڭ ئاساسىنى تىكلىدى. ئۇ چارە - تەدبىر ئىزدەپ، ئۇس- سۇل سىنىپلىرىدا دەرسلىك يوق بولۇشتەك قىيىنچىلىقنى يېڭىش ئۈچۈن، قەمبەر خانىم رەتلىگەن دەرسلىك ئاساسىدا باشقا ئوقۇت- قۇچىلار بىلەن بىرلىكتە دەسلەپكى قەدەمدە دەرسلىك رەتلەشكە قاتناشتى. قەمبەرخانىم بىلەن بىرلىكتە ئۇيغۇر ئۇسسۇل ھەرىكەت- لىرىگە ئايرىم - ئايرىم ئىسىم قويدى.

ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىدىكى سالام، پۇت ھەرىكىتى، قول ھەرى- كىتى، ئۇسسۇلنىڭ ئاساسىي شەكلى ۋە ئۇسسۇل مەشىق ھەرىكەت- لىرىنى رەتلەشكە ياردەملەشتى. ھەر بىر ھەرىكەتكە قويۇلغان بۇ ئىسىملار شۇ پېتى قوللىنىلىپ، تولۇقلىنىپ ھازىر ئىلمىي ئاساسقا ئىگە بولدى. ئوقۇتقۇچىلارنىڭ تىرىشچانلىقى نەتىجىسى- دە 1958 - يىلى ئۇيغۇر ئۇسسۇلى توغرىسىدا دەسلەپكى قەدەمدە بىر يۈرۈش ئوقۇتۇش ماتېرىيالى بارلىققا كەلدى. ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىمۇ دەرس ئەمەلىيىتى جەريانىدا تولۇقلىنىپ، سالماق- لىققا، جەزبىدارلىققا ئىگە بولدى ۋە ئۆزگىچە بەدىئىي ئۇس- لۇب ۋۇجۇدقا كەلدى.

زەينەپ سابىت ئوقۇتۇش سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش، تالانت ئىگىلىرىنى كۆپلەپ يېتىشتۈرۈشتە سەنئەت پېداگوگىكىسىنى ئىگىلەشنىڭ مۇھىملىقىنى چۈشىنىپ يەتتى. شۇڭا ئۆز سىنىپىدىكى ھەر مىللەت ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئائىلە ئەھۋالى، خاراكتېرى،

ئارزۇسى، پسخىك ئالاھىدىلىكلىرىنى كۆزىتىپ، ئۇلارنىڭ قىيىن-
چىلىقلىرىغا ياردەم بېرىپ، ئۇلارنىڭ ئىدىيىۋى، كەسپىي جەھەت-
تىن ئەتراپلىق ئۆسۈپ - يېتىلىشىگە ئەھمىيەت بەردى.

ئۇ مىللىي ئۇسسۇل دەرسى ئۆتۈشتە ئىمكانقەدەر ئۆزى ئى-
گىلىگەن قەمبەرخانىمنىڭ ئۆزىگە خاس ئۇسسۇل تىلىنى ۋە ھەرى-
كەتلىرىنى ئوقۇغۇچىلارغا سىڭدۈرۈشكە تىرىشتى. بۇ جەھەتتىن ئۇ-
نىڭ كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقىنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدۇ.

زەينەپ سابىت 1962 - يىلى تۇغقان يوقلاش ئۈچۈن سوۋېت
ئىتتىپاقىغا باردى. ئۇ شۇ قېتىمقى زىيارىتىدە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ
ئاتاقلىق ئارتىسى مۇكەررەم تۇرغانباييېۋا بىلەن كۆرۈشتى ھەم ئۇنىڭ
بىلەن شۇ ۋاقىتتىكى سوۋېت ئۆزبېك ئۇسسۇلىنىڭ تەرەققىياتى، مۇ-
ۋەپپەقىيەتلىرى توغرىسىدا سۆھبەتلەشتى، ئۆز ئارا تەجرىبە ئالماشتۇر-
دى. ئۇچقاندەك ئىلگىرىلەۋاتقان شىنجاڭ ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ سۈرئىتى
بىلەن سېلىشتۇرۇپ پەرقلەر ئۈستىدە ئىزدەندى. ۋەتەنگە قايتىدىغان
چاغدا ئاتا-ئانىسى، ئۇرۇق-تۇغقانلىرى ئۇنى سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئېپ-
قېلىش ئۈچۈن خىزمەت ئىشلىدى. ئۇ ئۆز كەسپىنى قىزغىن سۆيەتتى،
ئۆزىنى ئىللىق قۇچىقىدا ئۆستۈرگەن پارلاق ئىستىقبالىغا يول ئېچىپ
بەرگەن گۈزەل ۋەتىنىنى، ئۆز خەلقىنى، ئۇستازلىرىنى تېخىمۇ قىزغىن
سۆيەتتى. زەينەپ سابىت ئۇلارنىڭ يالۋۇرۇپ - يېلىنىشلىرىغا
قارىماي ئۆز ۋەتىنىگە قايتىپ كەلدى. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «مەن
ئۆز ۋەتىنىمنى سۆيىمەن، چۈنكى ۋەتىنىم ماڭا كۈچ - قۇۋۋەت،
ئەقىل - ئىدراك بەرگەن. بۇنىڭدىنمۇ مۇھىمراقى ئۇلۇغ خەلقىم
ماڭا سەنئەت يولىنى ئېچىپ بەرگەن. مەن قانداق قىلىپ ۋە-
تىنىم، خەلقىم، ئۆزۈم سۆيگەن كەسپىمدىن ئايرىلاي؟»

ئۇ ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن تېخىمۇ زور غەيرەت-
شىجائەت بىلەن جاپا - مۇشەققەتلىك يىللارنى باشتىن كەچۈ-
رۈپ ياش ئەۋلادلارنى تەربىيىلەشنى داۋاملاشتۇردى. دەھشەتلىك
بوران - چاپقۇنلارمۇ ئۇنىڭ ئىرادىسىنى بوشاشتۇرالمىدى. ياش

نوتىلار ئۇنىڭ جاپالىق ئەجرىدە چېچەكلەپ مېۋە بەردى.

ئۇنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئارىسىدىن خەلچەم سىدىق، رەيھان ئابلىزدەك ئۇسسۇل چولپانلىرى، تارباغاتاي سەنئەت ئۆمىكىنىڭ باشلىقى قاسىم، قەشقەر سەنئەت ئۆمىكىنىڭ ئىجادىيەتچىسى، رېژىسسورى ئابلىمىت توختىغا ئوخشاش قابىلىيەتلىك كىشىلەر يېتىشىپ چىقتى. يېقىندا زەينەپ سابىت تۇغقانلىرىدىن بىر پارچە خەت تاپشۇرۇپ ئالدى. خەتتە سوۋېت ئۆزبېكىستانىنىڭ ئاتاقلىق ئۇسسۇلچىسى فىلورىدە مۇخبىرلارنىڭ زىيارىتىنى قوبۇل قىلغاندا «مېنىڭ ئۇسسۇلچى بولۇپ يېتىلىشىمدە قەمبەرخانىم بىلەن زەينەپ سابىتنىڭ رولى چوڭ» دېگەنلىكى يېزىلغان. بۇ سۆزلەر زەينەپ سابىتنى ھاياجانغا سالدى. پەخىرلىنىش تۇيغۇسىغا چۆمدۈردى. شۇنداق، زەينەپ سابىتنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ھەممە يەردە ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرماقتا. ئۇنىڭ ئىزىنى بېسىپ ئۇسسۇل سەنئىتىنى دۇنياغا تونۇتماقتا. ئۇسسۇل سەنئىتى ئۆز قەدىر - قىممىتىنى تاپقان، جاھان سەھنىلىرىدە ئالقىشلىنىۋاتقان مۇشۇنداق ئالتۇن دەۋردە ئۇنىڭ قەلبى قانداقمۇ ھاياجاندىن لەرزىگە كەلمىسۇن؟!

زەينەپ سابىت ئۇتۇقلار ئالدىدا مەغرۇرلانمىدى. قىيىنچىلىقلار ئالدىدا بوشاشمىدى. ئۇ تېخىمۇ كۆپرەك ھەم يارامىلىق ئىز باسارلارنى يېتىشتۈرۈش ئۈچۈن ئوقۇغۇچىلىرىغا تېخىمۇ تەلەپچان بولدى. ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىشتا خەلق، تەشكىل، دۆلەت ئالدىدا مەسئۇلىيەتچان بولۇش پوزىتسىيىسىنى تۇتتى. ھەر قېتىم ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىشتا ئۇچرىغان قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كېلەتتى. بەدەن قۇرۇلۇشى، چىراي شەكلى، مۇزىكا سېزىمچانلىقى ياخشى دەپ قارىغان باللارنى ئاتا - ئانىلىرى سەنئەت مەكتىپىدە ئوقۇشقا بەرمەيتتى، ئۇنىڭ ئەكسىچە سەنئەت ئۆلچىمىگە توشمايدىغان، كەلگۈسىدىمۇ سەنئەتچى بولۇش ئىستىقبالى بولمىغان بالىلارنى بولسا يېقىن تونۇشلىرى ھەرخىل ئۇسۇللار بىلەن مەكتەپكە

قوبۇل قىلىشقا قىستايتتى، بۇنداق ئەھۋالدا يولۇقلاندا ھەمىشە سەۋرچانلىق بىلەن خىزمەت ئىشلەپ، ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ۋەزىپىسىنى تەلەپكە لايىق ئورۇنلىدى. ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا-ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ ئۆمىدلىك ئۇسسۇلچىسى «بەخت ناخشىسى» كىنو فىلىمىدىكى باش رولچى ھەببەنى سەنئەت مەكتىپىگە قوبۇل قىلىش جەريانى مانا مۇشۇنداق مىساللارنىڭ بىرى. زەينەپ سابىت بۇ قىزنى تاللىغاندا ئائىلىسىدىكىلەرى ئۇنى ئۇسسۇل كەسپىدە ئوقۇتۇشقا قوشۇلمىغان، ئەمما ھەببە ھەممە تەرەپتىن باب كېلەتتى. زەينەپ سابىت ئۇ قىزنىڭ ئائىلىسىگە بېرىپ ئىنچىكە خىزمەت ئىشلەش ئارقىلىق ئۇلارنى ئاخىر قايىل قىلدى. ھازىر ئۇ تالانتلىق ئۇسسۇلچىلاردىن بولۇپ يېتىشتى.

زەينەپ سابىت ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىش جەريانىدا جاپالىق، ئەمما ئىنتايىن شەرەپلىك مۇساپىنى بېسىپ ئۆتتى. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «مەن ئۆزۈمنى ئىنتايىن بەختلىك ھېسابلايمەن، مەن ئۆزۈم تاللىغان بۇ يولدا ئاخىرغىچە ماڭىمەن. بۇ يول مەن ئۈچۈن ئىنتايىن شەرەپلىك يول.»

زەينەپ سابىت ئۆز ئوقۇغۇچىلىرى ئېرىشكەن ھەربىر ئۇتۇق ۋە مۇۋەپپەقىيەت بىلەن پەخىرلىنىشكە تېگىشلىك. ئۇلار قازانغان شەرەپ زەينەپ سابىتقىمۇ مەنسۇپ، ئەلۋەتتە.

زىيالىيلار سىياسىتىنىڭ ئەمەلىيلىشىشى بىلەن زەينەپ سابىتنىڭ قالايمىقانچىلىق يىللاردا ئازار يېگەن كۆڭلى قايتىدىن شادلىققا تولدى. ئۇ شىجائىتىنى تېخىمۇ ئۇرغۇتۇپ، خىزمەتلەرنى بېرىلىپ ئىشلىدى. ئۇ ئۇسسۇل بۆلۈمىنىڭ مەسئۇللۇقىنى ئىشلەش بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە بىر مۇنچە ئىجتىمائىي پائالىيەتلەرگىمۇ قاتناشتى.

1973 - يىلى مەكتەپلەر ئوقۇشنى ئەسلىگە كەلتۈرگەندە ئۇ مەكتەپتىكى ھەر قايسى كەسىپلەردىن تەشكىللەنگەن ئوقۇشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىش گۇرۇپپىسى بىلەن ئىچ-

گىرىدىكى توققۇز سەنئەت مەكتىپىگە بېرىپ، ئوقۇتۇش تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىشكە قاتناشتى. 1974 - يىلى ئىلى قازاق ئوبلاستى قۇرۇلغانلىقىنىڭ يىگىرمە يىللىقىنى تەبرىكلەش پائالىيىتىگە قاتناشقاندا، بىر قىسىم ئوقۇتقۇچىلار بىلەن بىرلىكتە قازاق خەلق ئۇسسۇللىرىنى ئۆگەندى. تاشقورغانغا بېرىپ تاجىك خەلق ئۇسسۇللىرىنى ئۆگىنىپ ۋە رەتلەپ دەسلەپكى قەدەمدە تاجىكچە ئۇسسۇل دەرسلىكىنى تۈزۈپ چىقتى. ئۇ ھازىرغىچە تاجىكچە ئۇسسۇل دەرسىنى ئۆتۈپ كېلىۋاتىدۇ.

1979 - يىلى مەملىكەتلىك سەنئەت مائارىپى يىغىنىغا قاتنىشىپ، 3 - ئومۇمىي يىغىندىن كېيىنكى سەنئەت مائارىپىنىڭ ئەھۋالى، سەنئەت مائارىپىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، سەنئەت ئىسلاھاتىغا ماسلىشىش توغرىسىدىكى مۇنازىرىلەرگە قاتناشتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئېلىمىز ئۇسسۇل ئەربابلىرىنىڭ سەنئەت مائارىپىنىڭ بۇندىن كېيىنكى يۆنىلىشىگە قارىتا ئوتتۇرىغا قويۇلغان تەھلىل ۋە كۆز قاراشلىرىنى ئاڭلاپ، سەنئەت مائارىپىنىڭ كەلگۈسى مەنزىرىسىگە بولغان بىلىمىنى ۋە ئىشەنچىسىنى ئاشۇردى. 1984 - يىلى سەنئەت مەكتىپى تەشكىللىگەن يەتتە كىشىلىك گۇرۇپپا بىلەن بىرلىكتە كۇچادىكى مىڭ ئۆي، قۇمتۇر قاتارلىق جايلارغا بېرىپ، قەدىمكى كۇسەن مەدەنىيىتى تارىخىي يادىكارلىقلىرىنى كۆرۈش پۇرسىتىگە مۇيەسسەر بولدى. ئۇ قەدىمكى كۇسەن مەدەنىيىتى يادىكارلىقلىرىدىكى نەپىس تام سۈرەتلىرىنى كۆرگەندىن كېيىن، قەدىمكى كۇسەن مىراسلىرىنى قېزىپ، جاھاننى لەرزىگە سالغان كۇسەن ئۇسسۇل، مۇزىكىلىرىنى بۈگۈنكى دەۋر سەھنىسىدە نامايەن قىلىش، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ سەنئىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتا تېخىمۇ جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرۈشنىڭ مۇھىملىقىنى ھېس قىلدى.

زەينەپ سابىت ئوقۇتقۇچىلىق قىلىش جەريانىدا نۇرغۇنلىغان ئوڭۇشسىزلىقلارغا، قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كەلدى. گەرچە ئوڭۇشسىزلىقلار، بىھۇدە ئۆتۈپ كەتكەن يىللار ئۇنى نۇرغۇن قىممەتلىك نەرسىلەردىن مەھرۇم قىلغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ سۇنماس ئىرادىسىنى ئېلىپ

كېتەلمىدى. ئۇنىڭ ئۇزۇن يىل تەشنالىق بىلەن ئارزۇ قىلغان كۈنلىرى يېتىپ كەلدى. 1984 - يىلى ئۇ شەرەپ بىلەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە قوبۇل قىلىندى. 1986 - يىلى ئوقۇتقۇچىلار بايرىمىدا نەمۇنىچى ئوقۇتقۇچى بولۇپ سايلاندى. بۇ ئۇنتۇلماس مىنۇتلار ئۇنىڭ قەلبىنى هاياجانغا سالدى، ئۇ پارتىيە بايرىقى ئالدىدا بەرگەن قەسىمىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن داۋاملىق ئالغا ئىلگىرىلەشكە بەلباغلىدى.

1986 - يىلى 11 - ئايدا ئۇ مەملىكەت بويىچە تۇنجى قېتىم ئېچىلغان جۇڭگو مىللىي ئۇسسۇل دەرسلىكى تۈزۈش ئىلمىي مۇهاكىمە يىغىنىغا قاتنىشىپ، قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، بۇرۇنقى دەرسلىك ماتېرىياللىرىنى پىششىقلاش، رەتلەش ئاساسىدا دەۋرنىڭ تەلىپىگە مۇۋاپىق كېلىدىغان مۇكەممەل، ئىلمىي ئاساسقا ئىگە بولغان بىر يۈرۈش دەرسلىك ئىشلەشكە بەل باغلىدى.

زەينەپ سابىتنىڭ قولىغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرىگە پارتىيە، تەشكىل تېگىشلىك باها بەردى. ئۇ 1957 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىپى، ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ دائىمىي هەيئەت ئەزاسى، 1980 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر 3 - قۇرۇلتىيىدا ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي هەيئەت ئەزاسى، مەملىكەتلىك ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ هەيئەت ئەزاسى بولۇپ سايلاندى. 1985 - يىلى مەملىكەتلىك 5 - نۆۋەتلىك ئۇسسۇلچىلار قۇرۇلتىيىغا قاتناشتى.

ئۇ يېقىنقى بىر قانچە يىلدىن بۇيان داڭلىق ئۇسسۇل ماهىرلىرى، ئۇسسۇل ئۇستازلىرى بىلەن ياپونىيە، ئامېرىكا، چاۋشيەن، رومىنىيە ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا جۇمهۇرىيەتلىرىدىن كەلگەن چەت ئەللىك سەنئەت ئەربابلىرى ۋە ئارتىسلار بىلەن كۆپ قېتىم ئۇچرىشىپ سۆهبەتلەشتى. تەجرىبە ئالماشتۇردى.

هازىر زەينەپ سابىتنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى هەر قايسى سەپلەردە ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرماقتا. زەينەپ سابىتمۇ داۋاملىق ئالغا باسماقتا.

مەشق زالىدىن دۇنيا سەھنىسىگىچە

مەھەممەت شاۋۇدۇن

كېچە، ئالجىرىيىنىڭ پايتەختى ئالجىردىكى كاتتا بىر مېھمانخانىنىڭ ئازادە ھۇجرىسى. ئوتتۇرا ياشلىق، زىلۋا بويلۇق بىر ئۇيغۇر ئايال دېرىزە يېنىغا قويۇلغان يېزىق ئۈستىلىگە ئولتۇرۇپ خاتىرە يازماقتا، ئويلانماقتا ... دېرىزىدىن بۇ مۇسۇلمان شەھىرىنىڭ كىشىنى قىزىقتۇرىدىغان كېچىلىك مەنزىرىسى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. دېڭىز سۈيىنىڭ قىرغاقتا ئۇرۇلۇپ رىتىملىق شارقىراشلىرى، دېڭىز قارلىغاچلىرىنىڭ چۇقۇلداشلىرى جەزىبىلىك كۈيدەك ئېقىملىق ئاڭلىناتتى ... ئۇ ھاياجانلانغانىدى. يۈرىكى قىنىغا سىغماي دولقۇنلايتتى. سەپداشلىرى ئارقا - ئارقىدىن بۇ ھۇجرىغا كىرىشىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئۇزاققىچە پاراڭلىشىپ، چىقىپ كېتىشكىنىمۇ خېلى بولۇپ قالغانىدى. ياتاقدىشى — مەشھۇر موڭغۇل ئۇسسۇلچىسى دودوملامۇ ئۇنىڭ بىلەن خۇشال مۇڭدىشىپ ئولتۇرۇپ، ئاخىر ئۇخلاپ قالدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى ئالدىدىكى ئېچىقلىق خاتىرىدىكى بېغىشلىمىغا چۈشكەندە، ئۇ تېخىمۇ ھاياجانلىنىپ، خىيالچان كۆزلىرى چاقناپ كەتتى. ئۇ شۇندىلا ئېسىگە كەلگەندەك، خاتىرە دەپتىرىنىڭ ئايرىم بىر بېتىگە «1984 - يىل 2 - نويابىر، ئالجىر» دەپ يېزىپ قويدى. بۇ ئاتاقلىق ئۇسسۇلچىمىز خەلچەم سىدىق ئىدى.

2 - نويابىر خەلچەم ئۈچۈن ھەقىقەتەنمۇ ئۇنتۇلماس بىر كۈن بولدى. شۇ كۈنى كەچتە ئېلىمىزنىڭ ئالجىرىيىدىكى باش ئەلچىخانىسى ئالجىرىيە قوراللىق ئىنقىلابىنىڭ ئوتتۇز يىللىقىنى

تەبرىكلەش پائالىيىتىگە قاتنىشىش ئۈچۈن ئالجىرىيىگە كەلگەن جۇڭگو پارتىيە - ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكى بىلەن ئازادلىق ئارمىيە دوستلۇق ۋەكىللەر ئۆمىكىنى ئۇزىتىش زىياپىتى بەرگەندى. زىياپەتكە پارتىيە - ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باشلىقى شى جۇڭشۈن، ئازادلىق ئارمىيە دوستلۇق ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باشلىقى شاۋكېي قاتارلىق رەھبەرلەر، ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ بارلىق ئەزالىرى، ئالجىرىيىدە خىزمەت قىلىۋاتقان مۇتەخەسسىسلىرىمىز، ئېلىمىزنىڭ ئالجىرىيىدە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلىرى قاتناشقانىدى.

شى جۇڭشۈن، شاۋكېيلار زىياپەت زالىغا كىرگەندە، باش ئەلچىمىز ئۆمەك تەركىبىدىكى سەنئەت ئۆمىكىنىڭ ئاساسلىق ئارتىسلىرىنى بىر - بىرلەپ تونۇشتۇردى. نۆۋەت خەلچەم سىدىقىغا كەلگەندە، باش ئەلچى شى جۇڭشۈن ۋە شاۋكېيلارغا خەلچەمنى ئالاھىدە تونۇشتۇرۇپ مۇنداق دېدى: «بۇ يولداش خەلچەم سىدىق بولىدۇ. ئۇ بۇ قېتىم چوڭ خىزمەت كۆرسەتتى، خەلچەمنىڭ ئۇسسۇلىنى پايتەخت ئالجىردىلا ئەمەس، ئالجىرىيىنىڭ ھەممە يېرىدە تاماشىبىنلار ناھايىتى ياقتۇرۇپ كۆردى. ئۇ ئالجىرىيىنى زىلزىلىگە كەلتۈرۋەتتى».

بۇ چاغدا يولداش شى جۇڭشۈن خەلچەم بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ، قىزغىنلىق بىلەن: «مەن سىزنى تەبرىكلەيمەن» دېدى. ئۇنىڭدىن كېيىن شى جۇڭشۈن بىلەن شاۋكېي ئوتتۇرىسىغا ئولتۇرغۇزدى. زىياپەتكە رىياسەتچىلىك قىلىۋاتقان باش ئەلچى بىر چاغدا ئوتتۇرىغا چىقىپ، ئېلىمىزنىڭ ئالجىرىيىدە خىزمەت قىلىۋاتقان مۇتەخەسسىسلىرى ۋە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ خەلچەمنى ئۇسسۇل ئويناپ بېرىشكە تەكلىپ قىلغانلىقىنى جاكارلىدى، شۇ ھامان زالدا ئالقىش ياڭرىدى. خەلچەم قۇشتەك يەڭگىل قەدەم بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىپ، كۆپچىلىككە چوڭقۇر تەزىم قىلغاندىن كېيىن «تەزە» ئۇسسۇلىنى ئويناپ بەردى. زىياپەت جەريانىدا ئالجىرىيە سەھنىلىرىدە كۆپ قېتىم ئوينىلىپ، تىلىۋە-

زور ۋە گېزىت - ژۇرناللاردا كۆپ قېتىم تونۇشتۇرۇلغان بۇ نو-
مۇر زالدىكىلەرگە ئۆزگىچە بەدىئىي لەززەت بېغىشلاپ، گۈزەل
سەنئەت نامايەندىسى بولۇپ تۇيۇلدى. ئۇسسۇل تۈگىگەندە زال
لەرزىگە كەلگۈدەك چاۋاك چېلىندى. خەلچەم ئورنىغا كېلىپ ئول-
تۇرغاندا، شى جۇڭشۈن، شاۋكېلار سەممىي تۈردە «بەك چىراي-
لىق ئويناپسىز» دەپ ئاپىرىن ئوقۇپ، خەلچەمنى يەنە بىر
قېتىم ماختىدى. ئۇلارنىڭ بۇ تالانتلىق ئۇسسۇلچىغا مەسلىكى
كەلدى. شى جۇڭشۈن خەلچەمدىن سوراپ قالدى:
— سىزنىڭ يۇرتىڭىز قەيەر؟
— كۇچا، — خەلچەم شۇنداق دەپ جاۋاب بەرگەندە،
شاۋكې دەرھال سۆز قىستۇرۇپ:
— ئۇنداق بولسا بەك ياخشى، مەن كۇچاغا ئىككى قې-
تىم بارغان. كۇچا ھەقىقەتەن بەك چىرايلىق يەر، قەدىمىي
سەنئەت ماكانى. سىز شۇڭا ئۇسسۇلغا ماھىر ئىكەنسىز، — دېدى.
شى جۇڭشۈن شۇ يەردە خەلچەمنىڭ خاتىرە دەپتىرىگە
«يولداش خەلچەم سىدىقجا يادىكار، مىللىي ئۇسسۇلنى زور دە-
رىجىدە گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىڭلار!» دەپ بېغىشلىما يېزىپ
بەردى. ئۇنىڭدىن كېيىن، خەلچەمنى بېيجىڭغا بارغاندا، ئۆز ئۆ-
يىگە مېھمان بولۇپ بېرىشقا تەكلىپ قىلدى ۋە كاتىپىغا «خەل-
چەمگە بىزنىڭ ئۆيىنىڭ تېلېفون نومۇرىنى يېزىپ بېرىڭ» دەپ
تاپىلىدى. شى جۇڭشۈن يەنە خەلچەمگە ھۆرمەت بىلەن قەدەھ
تۇتتى ...
بۇ بېغىشلىمىنى خەلچەمنىڭ سەپداشلىرى، زىياپەتكە قات-
ناشقان مۇتەخەسسىسلەر ۋە ئوقۇغۇچىلار قولدىن - قولغا ئۆتكۈ-
زۈپ كۆرۈشتى ۋە خەلچەمنى تەبرىكلەشتى. «سىز بۇ قېتىم ھەقى-
قەتەن ئۆزىڭىزنىڭ يۈكسەك تالانتىڭىزنى كۆرسىتىپ، ۋەتەنگە
شان - شەرەپ كەلتۈردىڭىز» دېيىشتى.
خەلچەم ئالجىرىيىدە ئويۇن قويۇش جەريانىدا تاماشىبىن-

لار ۋە مەدەنىيەت، سەنئەت ئەربابلىرىنىڭ يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشتى. خەلچەمنىڭ ئۇسسۇلى ئالجىرىيىنىڭ قەيىرىدە ئوينالسا، شۇ يەردە يۇقىرى دەرىجىدە ئالقىشلىنىپ، كۈچلۈك زىلزىلە پەيدا قىلدى. بۇنداق دۇنياۋى سەھنىلەردە بۇ قەدەر زور ئالقىشلىنىپ، يۇقىرى نەتىجە، يۇقىرى باھاغا ئېرىشىش ئاسان ئەمەس، ئەلۋەتتە.

خەلچەم ئالجىرىيىدە تۇنجى قېتىم ئويۇن قويۇشتىلا تەسەۋۋۇر قىلىپ باقمىغان ئېغىر سىناققا دۇچ كەلدى. سەنئەت ئۆمىكىگە 10 - ئاينىڭ 24 - كۈنى بىرىنچى مەيدان ئويۇن ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ئويۇن زۇڭلى مەھكىمىسىنىڭ زالىدا قويۇلماقچى ئىدى. بۇ زال ئېلىمىزنىڭ شەرىپى ئۈچۈن ئالاھىدە ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى. بۇ زالنىڭ سەھنىسى باشقىچىلا بولۇپ يۇقىرىدىن تۆۋەنگە پەسەيتىپ ياسالغان قىيپاش، ئۇنىڭ ئۈستىگە بەكمۇ سىلىق ئىدى. ئالدىنئالا سەھنىنى كۆرۈپ بېقىشقا كەلگەن خەلچەم بۇ يەردە قانداقمۇ ئۇسسۇل ئوينىغىلى بولار، دەپ ئەنسىرىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ يەردە ئوينىماقچى بولغان «تەزە» ئۇسسۇلى ئۈچىنچى نومۇر بولۇپ، پۈتۈن نومۇرلار ئىچىدە تاماشىبىنلارنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلىدىغان ئاساسلىق نومۇرلارنىڭ بىرى ئىدى. شۇڭا بۇ نومۇرنىڭ قانداق ئورۇنلىنىشى پۈتۈن بىر مەيدان ئويۇنغا تەسىر كۆرسىتەتتى. «تەزە» ئۇسسۇلىنىڭ ھەرىكەتچانلىقى كۈچلۈك ۋە ھەرىكەت دائىرىسى كەڭ بولغاچقا، ئۇنى بۇ سەھنىدە ياخشى ئورۇنداش ھەقىقەتەن قىيىن ئىدى. قانداق قىلىش كېرەك؟

خەلچەم 1980 - يىلى جۇڭگو شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ تەركىبىدە نىگېرىيە، يۇقىرى ۋولت، توگو، گانا قاتارلىق ئەللەردە ئويۇن قويغاندا، نىگېرىيىنىڭ سىمونت سەھنىلىرىدە تىزلىرىنىڭ قاناپ كەتكىنىگە قارىماي ھەممە نومۇرلارنى ناھايىتى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇندىغان، گانانىڭ ئەينەكتەك سىلىق

سەھنىسىدىمۇ قىلچە چاندۇرماي ئۇسسۇل ئويناپ، ئۆزىنىڭ يۇقىـ
رى ماھارىتىنى تولۇق نامايان قىلغان. ئۇزاقتىن بۇيان قاتتىق
مەشق قىلىپ، نۇرغۇن چېنىقىشلارنى باشتىن كەچۈرگەن خەلچەم
ئەمدى بۇ سەھنىدىمۇ ئۇسسۇلنى ياخشى ئوينىيالامسۇ؟! خەلـ
چەم قەتئىي ئىرادىگە كېلىپ، شۇ ھامان مېھمانخانىغا قايتتى
ۋە مەشق كىيىملىرىنى ئەكىلىپ، ھاۋانىڭ ئىسسىقلىقىغا قارىماي،
بۇ سەھنىدە قارا تەرگە چۆمۈلۈپ قاتتىق مەشق قىلدى. ئۇ قانـ
چە پەم ۋە ماھارەت بىلەن ئوينىغانسېرى ئاياغلىرى سىيرىلىپ
كېتىۋاتاتتى. شۇنداق بولغانسېرى خەلچەم جىددىللەپ
قايتا - قايتا مەشق قىلدى، شۇنداق قىلىپ ئاخىر سەھنە شاـ
رائىتىنى ئىگىلەپ، كۆڭلى قانائەت تاپقاندىن كېيىن توختىدى.
بۇ يەرنىڭ ھاۋاسىغا كۆنەلمىگەنلىكتىن، شۇ كۈنلەردە خەلـ
چەمنىڭ سالامەتلىكى ئانچە ياخشى بولمايۋاتاتتى. ئەتىسى ئۇ
ئالجىرىيە ۋاقتى سائەت بەش يېرىمدا ئورنىدىن تۇرۇپ، ئورۇنـ
دىماقچى بولغان نومۇرنى بىرقانچە قېتىم ئويناپ مەشق قىلىپ،
تەييارلىقىنى تېخىمۇ پۇختىلىدى. مانا، ئاخىر ئۇنىڭ سەھنىگە
چىقىش نۆۋىتى كەلدى. ئۇ سەھنىگە چىقىپ، لەتاپەتلىك، لەرـ
زان ھەرىكەتلەر بىلەن سەھنىدە بىمالال جەۋلان قىلىشقا باشلىـ
دى. ئۇ، ئالدىدىكى تاماشىبىنلارنى ئۇنتۇغاندى. شۇدەم، ئۇـ
نىڭ كۆڭلىدە مەن ئۇلۇغ جۇڭخۇا مىللىتىنىڭ ۋەكىلى، سەنئەت
ئەلچىسى، ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنى دۇنياغا نامايان قىلغۇچى دېگەن
يۈكسەك غۇرۇر ھەم ۋەتەنىنىڭ يۈكسەك ئۈمىدى ۋە شان - شۆھـ
رىتى يالقۇنلىسا، كۆز ئالدىدا ۋەتىنى، خەلقى نامايان بولاتتى.
ئۇ ئۆزىنى سەھنىدە ھەتتا پۈتۈن زالدا بىردىنبىر ھېسابلايتتى.
«تەزە» ئۇسسۇلىنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ يۇقىرى ماھارەت بىلەن ئوـ
رۇنداپ بولغاندا، زالدا ئۇزاققىچە ئالقىش ياڭرىدى، سەھنىگە
گۈلدەستىلەر تاشلاندى. خەلچەم ئارقا - ئارقىدىن توت قېتىم
سەھنىگە چىقىپ، تاماشىبىنلارغا سالام بەردى. بىرمۇنچە كىشى

سەھنىگە چىقىپ، خەلچەمگە گۈلدەستە تۇتتى ۋە خەلچەم بىلەن بىللە سۈرەتكە چۈشتى...

كېيىن ئۇ، ئالجىرنىڭ باشقا سەھنىلىرىدە ۋە ئالجىرىيەنىڭ ھەرقايسى ئۆلكىلىرىدە كۆپ قېتىم ئۆز ماھارىتىنى كۆرسىتىپ، «تەزە»، «نىم پەدە»، «گۈلزارىم ۋەتەن»، تاجىكچە «تۇي ئالدىدا» دېگەن ئۇسسۇللارنى ئورۇندىدى، بۇلارنىڭ ھەممىسىدە ئوخشاشلا قىزغىن ئالقىشلىنىپ، يۇقىرى باھاغا ئېرىشتى. خەلچەمنى دۆلەت رەھبەرلىرى قوبۇل قىلدى، رادىئو، تېلېۋىزىيە، گېزىت - ژۇرناللار ئۈزۈلدۈرمەي تونۇشتۇرۇپ تۇردى.

بىر قېتىم ئالجىرىيەنىڭ مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى زىياپەت بېرىپ، سەنئەتكارلىرىمىزنى قىزغىن كۈتىۋالدى. زىياپەت باشلىنىشتىن ئىلگىرى ئالجىرىيەنىڭ ئاتاقلىق سەنئەتكارلىرى مېھمانخانىنىڭ ئالدىدىكى مەيداندا، خەلچەمنى ئۇسسۇلنىڭ قەدەم ھەرىكەتلىرىنى كۆرسىتىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلدى. خەلچەم چىملىق مەيداندا قەدەم ھەرىكەتلىرىنى بىر - بىرلەپ كۆرسىتىپ بەردى. سەنئەت مەكتەپلىرىنىڭ مۇدىرلىرى، سەنئەت تەتقىقات يۇرتىنىڭ باشلىقلىرى ۋە ئاتاقلىق ئۇسسۇلچىلار بۇ ھەرىكەتلەرنى زوق بىلەن ئىنچىكىلەپ كۆزەتكەندىن كېيىن: «ئۇسسۇل پىرى، ئۇسسۇل پىرى! پۇتىنىڭ ھەرىكىتى مول، مۇزىكا رىتىملىقى كۈچلۈك، پۇت، قول ۋە بەدەنىنىڭ ماسلىشىشچانلىقى ھەم ئۆزگىرىشچانلىقى يۇقىرى، مىللىي پۇراق كۈچلۈك ئىكەن» دېيىشتى. بۇلاردىن بىرەيلەن خەلچەمدىن قىزىقسىنىپ سوراپ قالدى:

— مۇشۇنداق يۇقىرى ماھارەتنى قانچىلىك ۋاقىتتا يېتىشتۈردىڭىز؟ — خەلچەم ئۆزىنىڭ تەربىيىلىنىش جەريانىنى سۆزلەپ بەرگەندىن كېيىن، ئۇلار ئىنتايىن قايىل بولۇشتى. بولۇپمۇ خەلچەمنىڭ تۆت يېشىدىن باشلاپ قاتتىق مەشق قىلىشقا ئادەتلەنگەنلىكى ئۇلارنى تەسىرلەندۈردى.

مانا بۇلار خەلچەمنى ھاياجانلاندۇرۇپ، ئۇنىڭ كۆز ئالدى-

دىن بىر - بىرلەپ ئۆتمەكتە ئىدى.

11 - ئاينىڭ 3 - كۈنى سەنئەت ۋەكىللەر ئۆمىكى ئافرىقىنىڭ غەربىي شىمالىدىكى بۇ گۈزەل مەملىكەتتىن خوشلىشىپ، ئىنسانىيەت تارىخىدا قەدىمكى ئىلىم - پەن ۋە مەدەنىيەتنىڭ بۆلىقى بولغان گرېتسىيىگە قاراپ يولغا چىقتى. ئايروپىلان ئوتتۇرا دېڭىزنىڭ ھاۋا بوشلۇقىدىن ئۆتۈپ، سەنئەتكارلىرىمىزنى گرېتسىيىنىڭ قەدىمكى پايتەختى ئافىناغا ئېلىپ كەلدى. بۇ يەردىكى ھەر ساھە ئەربابلىرى ۋە سەنئەتكارلار ۋەكىللەر ئۆمىكىنى قىزغىن كۈتىۋالدى. بۇ يەردىكى ئۈچ كۈنلۈك زىيارەت جەريانىدا خەلچەم يەنە ئۆزىنىڭ يۇقىرى ماھارىتىنى كۆرسىتىپ، قىزغىن ئالقىشلاندى. گېزىت - ژۇرنال ۋە رادىئو، تېلېۋىزىيىلەر ئارقا - ئارقىدىن خەۋەر ۋە ئوبزور ئېلان قىلىپ، ئۇنى تونۇشتۇردى ۋە ئۇنىڭغا يۇقىرى باھا بەردى. گرېتسىيە - جۇڭگو دوستلۇق جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى فراك دوستلۇق جەمئىيىتى ئۆتكۈزگەن بىر زىياپەتتە خەلچەمنىڭ ئون تال ئۆرۈمە چېچىنى سىلاپ ۋە قوللىرىنى تۇتۇپ تۇرۇپ:

— سىز كېپىنەكتەك ئوينىدىڭىز، گرېتسىيە خەلقىنى ھەيران قالدۇردىڭىز، — دېدى. دوستلۇق جەمئىيىتىنىڭ باش كاتىپى خايىسباۋمۇ ئۇنىڭ ئۇسسۇل ماھارىتىنى يۇقىرى باھالىدى.

11 - ئاينىڭ 9 - كۈنى بېلگىيە پايتەختى بىريۇسسېلدا ئويۇن قويغاندا ئەھۋال تېخىمۇ قىزغىن بولدى. خەلچەم بۇ يەردىمۇ «تەزە» ئۇسسۇلىنى ئورۇنداپ، تاماشىبىنلارنىڭ ئارقا - ئارقىدىن ئالقىش ياڭرىتىپ تۇرۇۋېلىشى تۈپەيلىدىن تۆت قېتىم سەھنىگە چىقىپ سالام بېرىشكە مەجبۇر بولدى. 11 - ئاينىڭ 13 - كۈنى چېخوسلوۋاكىيە پايتەختى پراگادا ئويۇن قويغاندىمۇ يەنە شۇنداق بولدى. تاماشىبىنلار سەھنىگە گۈللەرنى چاچقاندىن تاشقىرى، بىرمۇنچە تاماشىبىنلار ۋە ئۆسمۈرلەر سەھنىگە چىقىپ، خاتىرە دەپتەرلىرىگە خاتىرە يازدۇردى. چېخوسلوۋاكىيىدە تۇرۇشلۇق باش ئەلچىمىز سەھنىگە چىقىپ خەلچەمنى تەبرىكلەپ:

— بەك ياخشى ئوينىدىڭىز، پۈتۈن تاماشىبىنلار ۋە ئو-
يۇنغا كەلگەن ئەمەلدارلار سىزگە يۇقىرى باھا بەردى. ياۋروپا-
دىمۇ ۋەتەنگە شان-شەرەپ كەلتۈردىڭىز، سىزگە رەھمەت، — دېدى.

شۇ قېتىمقى پۈتۈن ئويۇن قويۇش پائالىيىتى خۇلاسىلەن-
گەندە، خەلچەم نەمۇنىچى بولۇپ باھالاندى، مەدەنىيەت مىنىستىر-
لىكى خەلچەمنى خىزمەت كۆرسەتتى، دەپ تۆت مىڭ يۈەن نەق
پۇل بىلەن مۇكاپاتلىدى.

تالانتىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشى كىچىك ۋاقتىدىن باشلاپ
ياخشى تەربىيىلىنىشتىن باشلىنىدۇ. خەلچەم سىدىق ئەينى ۋاقىتتا
شىنجاڭ ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا، ئاسىيا ئىككىنچى چوڭ قۇرۇقلۇقى
قاتارلىق جايلاردا تونۇلغان مەشھۇر خەلق سەنئەتكارى ھۆرمەت-
لىك ھاشىمھاجىم ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ھاشىمھاجىم، سىدىق
ئاخۇن، تۇراخۇن قاتارلىق مەشھۇر دارۋازلار؛ شىرئېلى، ھەيدەر
ئېلى، تۇرسۇن ئېلى قاتارلىق سازەندىلەر ئۆسۈپ چوڭ بولغان
بۇ ئائىلە ھەقىقەتەن بىر سەنئەت بۆشۈكى، سەنئەتكارلار ئائىلىسى،
توغرىسىنى ئېيتقاندا، بىر كىچىك سەنئەت مەكتىپى ئىدى. ئىككى
يۈز نەچچە يىللىق سەنئەت تارىخىغا ئىگە بۇ ئائىلىنىڭ سەنئەت
نوتىلىرىنى تەربىيىلەشتە بىر يۈرۈش مول تەجرىبىسى، ئۇسۇل-
چارىسى ۋە ئىزچىل داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان قاتتىق ئىنتىزامى
بار ئىدى، ئۇلار مەيلى شاگىرتلىرى بولسۇن ياكى ئۆز پەرزەنت-
لىرى بولسۇن، ئۇلارنى كەسپىي جەھەتتىن تەربىيىلەشكە كەلگەندە
قىلچە كۆڭلى يۇمشاقلىق قىلماي، كىچىكىدىن باشلاپ ناھايىتى
قاتتىق تەربىيىلەيتتى، تەربىيە قاتتىق بولسا، مېۋىسى تاتلىق
بولىدۇ، دېگەندەك، بۇ ئائىلىدە تەربىيىلەنگەنلەر چوقۇم يۇقىرى
ماھارەتلىك ماھىر سەنئەتكار بولۇپ يېتىشىپ چىقاتتى. ھاشىم-
ھاجىكام ۋە سىدىق ئاخۇن ئاكام خەلچەمنى تۆت يېشىدىن
باشلاپ قاتتىق مەشق قىلدۇرۇپ ئادەتلەندۈرگەن. خەلچەم تۆت
يېشىدىن باشلاپ قانغۇچە ئۇخلاپ باققان، مەھەللىدىكى بالى-

لار بىلەن خالىغانچە ئويناپ باققان ئەمەس. خەلچەم شۇ چاغ-
دىن باشلاپ ھەر كۈنى قاق سەھەردە مەيداندا موللاق ئاتاتتى،
ئىككى قولى بىلەن ماڭاتتى، پۇتىنى ئاسمانغا قىلىپ ھاۋا تا-
پان بولۇپ ئۇزاق - ئۇزاق تۇراتتى، چىغىرىق ئوينايتتى. مەيلى
قىش، مەيلى ياز بولسۇن، مەيلى قار - يامغۇر ياغسۇن ياكى
شىۋىرغان، بوران چىقسۇن، مەشىق ئوخشاشلا داۋاملاشتۇرۇلاتتى.
خەلچەم پۈتۈن بەدىنى قارا تەرگە چۆمۈپ، پۇت - قولىدا جان
قالمىسىمۇ، ھەممىگە چىداشقا مەجبۇر ئىدى، ھەتتا ياخشىراق
مەشىق قىلالمىسا، ھەرگىز يۈز خاتىرە قىلمايتتى. قاچانكى ھەر-
كەت كۆڭۈلدىكىدەك بولمىغۇچە، ئۇنىڭغا ئارام يوق ئىدى، ئۇلار
خەلچەمنىڭ ھەر بىر ھەرىكىتىگە باشتىن - ئاخىر قاتتىق تەلەپ
قوياتتى... خەلچەم بىكار بولغان چاغلىرىدا مۇزىكا تىڭشايتتى،
ئائىلىسىنىڭ شەجەرىسى ۋە كەچۈرمىشلىرىنى ئاڭلايتتى. چوڭلار-
نىڭ خىلمۇ خىل ماھارەتلىرىنى كۆرەتتى، ئۇ، ئۇلارنىڭ ھەم-
مىسىگە ئادەتلەندۈرۈلگەن. بۇ ئائىلە مۇھىتى ۋە تەربىيە خەلچەم-
دە كىچىكىدىن باشلاپلا ئىجتىھات ۋە سەنئەت ئىشتىياقى پەيدا
قىلدى ھەم ئۇنى بارا - بارا تاۋلاپ، ئۆمەكنىڭ سەنئەت مايىس-
سى قىلىپ يېتىشتۈردى.

خەلچەم 1962 - يىلى شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپىنىڭ ئۇسسۇل
سىنىپىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇس-
سۇل ئۆمىكىگە تەقسىم قىلىندى. ئۇ بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىن
تىرىشىپ ئۆگىنىپ تېز ئىلگىرىلىدى، 1964 - يىلى ئاپتونوم
رايون بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىدە «يىپەكچىلىك
فابرىكىسىدىكى ئاچا - سىڭىل» دېگەن ئىككى كىشىلىك ئۇسسۇلنى
ياخشى ئورۇنداپ، شۇ يىلى مەملىكەتلىك كۆرەككە تاللاندى. بۇ
ئۇنىڭ مەكتەپ پۈتتۈرگەندىن بۇيان سەھنىدە تۇنجى قېتىم نو-
مۇر ئورۇندىشى ئىدى. بۇ قېتىمقى نەتىجە ئۇنىڭ ئۈچۈن چوڭ
ئىلھام بولدى. خەلچەم تېخىمۇ يۇقىرى تەلەپ بىلەن مەشىقنى

بارغانسېرى كۈچەيتتى. ھەتتا «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» دىكى ما-
لىمان يىللاردىمۇ تاڭ سەھەردە ئورنىدىن تۇرۇپ قاتتىق مەشىق
قىلىشنى بىر كۈنمۇ توختاتمىدى. ئۈزلۈكسىز مەشىق خەلچەمنىڭ
ماھارىتىنى ئۆستۈرۈپ، ئۇنى يېڭى سەۋىيىگە يەتكۈزدى. جۇزۇڭلى
1973 - يىلى «1 - ماي ئەمگەكچىلەر بايرىمى» نى خاتىرىلەش
يۈزىسىدىن چەت ئەللىك دوستلارغا زىياپەت بەرگەندە، خەلچەم
شۇ يەردە مەشھۇر يالغۇز كىشىلىك داپ ئۇسسۇلى «ئۈزۈمچىلىك
ئۇسسۇلى» نى ئورۇندىدى. بۇ چاغدا چەت ئەللىك دوستلار
خەلچەمگە ئاپىرىن ئېيتتى ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە سۈرەتكە
چۈشتى.

خەلچەمنىڭ ئۈزلۈكسىز قاتتىق مەشىق قىلىش روھىغا كەسىپ-
داشلىرىدىن قول قويمايدىغىنى ئاز. بەزىلەر ھەيران بولۇپ،
خەلچەمنىڭ جېنى تۆمۈرمىدۇ؟ ھارمامدىغاندۇ، ئاغرىمامدىغان-
دۇ، دېسە، بەزىلەر ھەتتا، بۇ ئايالنىڭ نەپسى توختىسىمۇ مەشىق
زالىدا توختايدۇ، دېيىشىدىكەن. خەلچەم 1983 - يىلى قارامايدا
يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل كېچىلىكى ئۆتكۈزگەندە، خەلچەمنىڭ
قاتتىق مەشقىنى ۋە بىر كېچىلىك ئويۇندا ئۆزى يالغۇز 12
ئۇسسۇل ئويناپ چىقالىغىنىنى كۆرگەن نېفىت ئىشچىلىرى قايىل-
لىق بىلەن «بۇ ئارتىسنىڭ جېنى تۆمۈر ئىكەن» دېيىشكەن.

خەلچەم ئادەتتىكى چاغلاردىكىدىن باشقا، سەپەر ئۈستىدە،
سىرتقى جايلارغا بارغاندا مېھمانخانىدا، ھەتتا پويىز، ئايروپىلان-
لاردىمۇ ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە مەشقنى داۋاملاشتۇردى. 1982 -
يىلى پويىزدا گۇاڭجۇغا كېتىۋاتقاندا، قىزىتمىسى ئۆرلەپ، ئوتتۇز
تۇققۇز گرادۇستىن ئېشىپ كەتتى. بۇ چاغدا خەلچەم بىر تەرەپ-
تىن دورا يەپ، ئوكۇل ئۇردۇرۇپ، يەنە بىر تەرەپتىن چىشىنى
چىشىغا چىشلەپ مەشىق قىلدى. 1984 - يىلى ئالجىرىيىگە كېتى-
ۋېتىپ، قولىقىدىن ئۈنئالغۇنىڭ قولاقلىقىنى ئالماي، ئۆزى
ئورۇندايدىغان ئۇسسۇلنىڭ مۇزىكىسىنى ئاڭلاپ ماڭدى،

شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە مەشىق قىلدى.

خەلچەم ئادەتتە مەشىق قىلغاندا، جېنىنى ئاياپ رەسمىيەت ئۈچۈنلا مەشق قىلماي، جان - جەھلى بىلەن مەشىق قىلىدۇ. ئۇنىڭ، مەشق زالىغا بىر كىرىپ كەتسە، تاماق يېيىشنىمۇ ئۇنتۇپ قالغان چاغلىرى كۆپ. ئۇ ھەر كۈنى ئاشۇنداق مەشق قىلغاندىن تاشقىرى، ھەر قېتىم سەھنىگە چىقىشتىن ئىلگىرى ئۆز نومۇرىنى قايتا - قايتا مەشق قىلىپ كەلدى. خەلچەم، ئارتىس ھەر بىر قېتىم سەھنىگە چىققاندا تاماشىبىنلار ئالدىدا بىر قېتىم ئىمتىھان بېرىدۇ. شۇڭا بۇنىڭغا جىددىي مۇئامىلە قىلمىشى، ھەرگىزمۇ ئۆزىگە تەمەننا قويۇپ تەييارلىقسىز سەھنىگە چىقماسلىقى كېرەك، دەپ قارايدۇ.

جاپانىڭ تېگى ئالتۇن. خەلچەم جاپالىق مەشقنىڭ خاسىيىتىنى كۆردى. خەلچەم 1979 - يىلى مەملىكەتلىك سەنئەت كۆرىكىدە يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل «دولان سەنىمى» نى ئورۇندىدى. بۇ ئۇسسۇل 2 - دەرىجىلىك ئىجادىيەت مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. شۇ قېتىمقى كۆرەك گېزىتىنىڭ 7 - ئاينىڭ 22 - كۈنىدىكى سانىدا خەلچەمنىڭ ئۇسسۇل ماھارىتىگە يۇقىرى باھا بېرىپ «...ئۇ ئورۇندىغان ئۇسسۇلدا خەلق ئۇسسۇلىنىڭ ئۇسلۇبى ئېنىق ۋە روشەن، رىتىمچانلىقى كۈچلۈك، ئەۋرىشىم، لەتاپەتلىك، نەپىس، ئۇنىڭدا ھېسسىيات ئۇچقۇق ۋە ئۇرغۇپ تۇرىدۇ» دېيىلگەن. مۇئاۋىن رەئىس ۋاڭ جېن شۇ قېتىم خەلچەم ئورۇندىغان نومۇرنى كۆرگەندىن كېيىن، سەھنىگە چىقىپ خەلچەمنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ:

— مەن 50 - يىللاردا قەمبەرخاننىڭ ئۇسسۇلىنى كۆرگەن، ھازىر يېڭى قەمبەرخان چىقىپتۇ، سىز قەمبەرخاننىڭ ئىزىنى بېسىپسىز. مەن سىزنى كۆرۈپ خۇرسەن بولدۇم. سىز بەك ياخشى ئويىنىدىكەنسىز، سىز كىچىك قەمبەرخان، — دېگەن.

خەلچەمنى «كىچىك قەمبەرخان» دەيدىغان گەپ ئەنە شۇنىڭدىن

كېلىپ چىققان. بۇ چاغدا پايتەختتە چىقىدىغان «نۇر گېزىتى»، «بېيجىڭ گېزىتى» قاتارلىق گېزىتلەر خەلچەمنى جامائەتچىلىككە تونۇشتۇردى. ئۇ ئورۇندىغان «دولان سەنىمى» ئايرىم سىنئالغۇغا ئېلىنىپ، مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا تارقىتىلدى. بۇ ئۇسسۇل 1980 - يىلى ئېلىمىز بىلەن شياڭگاڭ بىرلىكتە ئىشلىگەن «گۈللىنىۋاتقان شىنجاڭ» دېگەن ھۆججەتلىك فىلىمدە كۆرسىتىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن خەلچەم مەملىكەت بويىچە ئۇسسۇل ساھەسىدىكىلەر ئارىسىدا تونۇلۇشقا باشلىدى.

خەلچەم 1983 - يىلى يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل كېچىلىكى ئۈرۈمچى، قاراماي، تۇرپان، قەشقەر، قىزىلسۇ، ئاقسۇ قاتارلىق جايلاردا ئاتمىش بىر مەيدان ئويۇن قويدى. شۇ قېتىمقى ئۇسسۇل كېچىلىكى توغرىسىدىكى «شىنجاڭ گېزىتى» نىڭ 1983 - يىل 5 ئاينىڭ 26 - كۈنىدىكى سانىدا، جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتى تەرىپىدىن چىقىرىلىدىغان «ئۇسسۇل» ژۇرنىلىنىڭ شۇ يىلقى ئالتىنچى سانىدا ماقالىلەر ئېلان قىلىنىپ، ئۇنىڭغا يۇقىرى باھا بېرىلدى.

خەلچەم 1984 - يىلى يۈننەندە ئېچىلغان مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۇسسۇل ئىجادىيىتى سۆھبەت يىغىنىغا قاتناشقىنىدا، تەكلىپكە بىنائەن يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل كېچىلىكى ئۆتكۈزۈپ بەردى، ئويۇندىن كېيىن، جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى ۋۇشاۋباڭ، مۇئاۋىن رەئىسى دې ئەيلەن سەھنىگە چىقىپ، ئۇسسۇل كېچىلىكىنىڭ مۇۋەپپەقىيىتىنى تەبرىكلىدى، دې ئەيلەن خانىم ئالاھىدە گۈل تەقدىم قىلدى. رەئىس ۋۇشاۋياڭ ئويۇندىن كېيىنكى بىر يىغىندا قىلغان سۆزىدە «خەلچەم ھەرقايسى مىللەت ۋە ھەرقايسى ئەلنىڭ ئۇسسۇلىنى ئوينىدى، قايسى مىللەتنىڭ ئۇسسۇلىنى ئوينىسا، شۇ مىللەتنىڭ ئالاھىدىلىكىنى، شۇ ئۇسسۇلنىڭ ئۇسلۇبىنى ياخشى ئىپادىلىدى. بىز مۇشۇنداق ئاساسىي ماھارەتنى يېتىشتۈرۈشىمىز كېرەك» دېدى. ۋۇ شاۋباڭ

1984 - يىل 4 - يانۋار كۈنى خەلچەمگە: «سىزنىڭ سەنئەت جەھەتتە تېخىمۇ تېز ئىلگىرىلەپ، تاكامۇللىشىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن» دەپ بېغىشلىما يېزىپ بەردى.

خەلچەم ھازىرغىچە مەملىكەت بويىچە ئۇيۇشتۇرۇلغان كۆپلىگەن سەنئەت پائالىيەتلىرىگە قاتنىشىپ، داڭلىق ئۇسسۇل چولپانلىرى قاتارىدا كۆپ قېتىم ماھارەت كۆرسەتتى. 1987 - يىلى ئىچكى موڭغۇل ئاپتونوم رايونى قۇرۇلغانلىقىنىڭ قىرىق يىللىقىنى خاتىرىلەش مۇناسىۋىتى بىلەن مەركىزىي ۋەكىللەر ئۆمىكى تەركىبىدىكى سەنئەت ئۆمىكىنىڭ ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان ئەزاسى سۈپىتىدە ئىچكى موڭغۇلغا باردى. شۇ يىلى 4 - ئايدا دۆلەتلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتى بىلەن جۇڭگو ئازسانلىق مىللەتلەر ئۇسسۇل ئىلمىي جەمئىيىتى تەرىپىدىن گۇاڭشىدا ئېچىلغان ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىلىرى كۇرسىغا تەكلىپ قىلىنىپ، بۇ يەردىمۇ يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل كېچىلىكى ئۆتكۈزۈپ بەردى. خەلچەم ھازىرغىچە ئالجىرىيە، گرېتسىيە، بېلگىيە، چېخوسلوۋاكىيە، فرانسىيە سوۋېت ئىتتىپاقى، نېگىرىيە، يۇقىرى ۋولت، توگو، گانا قاتارلىق ئەللەردە ئۆز ماھارىتىنى كۆرسىتىش شەرىپىگە مۇيەسسەر بولدى.

خەلچەم مەيلى مەملىكەت ئىچىدە بولسۇن ياكى چەت ئەللەرگە چىققاندا بولسۇن، مۇنەۋۋەر ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى ۋە ئۇسسۇل سەنئىتىدىكى يېڭىلىقلارنى ئۆگىنىشكە كۆڭۈل بۆلدى. خەلچەم مۇنداق دەيدۇ: پەرۋاز قىلىش ئۈچۈن قانات بولۇش كېرەك. ئۇسسۇلچى ئۈچۈن ئېيتقاندا، بۇ قاناتنىڭ بىرى ئۈزلۈكسىز مەشىق قىلىش بولسا، يەنە بىرى ئۈزلۈكسىز ئۆگىنىش. تاغنىڭ كەينىدە تاغ بار دېگەندەك، مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا نى - نى ئۇسسۇل ماھىرلىرى، نى - نى مۇنەۋۋەر نومۇرلار بار؛ بىز بۇلاردىن ئىمكانقەدەر تىرىشىپ ئۆگىنىپ، ئۆزىمىزنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتىنى بېيىتىش ۋە ماھارىتىمىزنى ئۈزلۈكسىز ئۆستۈرۈش ئۈچۈن

خىزمەت قىلدۇرۇشىمىز لازىم، شۇندىلا بارغانسېرى ئىلگىرىلەپ يېڭى سەۋىيە يارىتالايمىز.

خەلچەم ئالجىرىيىگە بارغاندا، ئالجىرىيە سەنئەت تەتقىقات يۇرتىنىڭ باشلىقى، پروفېسسور ۋە ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى بەملۇل ئىبراھىمدىن ئالجىرىيىنىڭ بىر داڭلىق خەلق ئۇسسۇلىنى ئۆگىنىۋالدى. پاكىستاندا ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى، پروفېسسور ساگادىن پاكىستاننىڭ داڭلىق تۆت ئۇسسۇلىنىڭ بىرى بولغان «پىنجابى» ئۇسسۇلىنى ھاۋانىڭ ئىسسىقلىقىغا، ھارغان - چارچىغىنىغا قارىماي كېچىلەپ ئۆگەندى. بۇ ئۇسسۇلنى خەلچەم ئۆگىنىپ بولۇپ ئويناپ بەرگەندە، ساگا خەلچەمنىڭ قولىدىن تۇتۇپ سەنئەت ئۆمىكىمىزنىڭ باشلىقىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، خۇشاللىق بىلەن مۇنداق دېدى: خەلچەم ئۇسسۇلنى بىزنىڭ ئارتىسلىرىمىزدىنمۇ تېز ئۆگىنىۋالدى، ئەسلى پۇرىقىنى ناھايىتى ئوبدان ئىپادىلىدى، مېنىڭ بۇ ئۇسسۇلۇم خەلچەم ئارقىلىق جۇڭگو تاماشىبىنلىرى بىلەن ئەينەن يۈز كۆرۈشىدىغان بولدى. مەن بۇنىڭدىن ئىنتايىن خۇشال! بۇ ئۇسسۇل ئۈرۈمچى سەھنىسىدە ئوينىلىپ، ئاپتونوم رايون رەھبەرلىرىگە كۆرسىتىلگەندە ئۇلار خەلچەمدىن ئىنتايىن مەمنۇن بولدى. بەزى رەھبەرلەر ئارتىسلاردىن چەت ئەلگە چىققاندا، مۇشۇنداق ياخشى نومۇرلارنى ئۆگىنىپ كېلىشى كېرەك دېيىشتى. خەلچەمنىڭ بۇنداق ئۆگىنىۋالغان نومۇرلىرى ئاز ئەمەس.

خەلچەم يېقىندا ئاپتونوم رايون بويىچە سەرخىل ئۇسسۇلچى بولۇپ باھالاندى. «جۇڭخۇا مەدەنىيەت سېپىدىكى مەشھۇر كىشىلەر قامۇسى» كومىتېتى بىلەن جۇڭگو ياشلار نەشرىياتى بىرلىكتە تەييارلىغان «جۇڭخۇا مەدەنىيەت سېپىدىكى مەشھۇر كىشىلەر قامۇسى» غا كىرگۈزۈلۈپ ئېلىمىزنىڭ مەشھۇر مەدەنىيەت ئەربابلىرى قاتارىدىن ئورۇن ئالدى.

خەلچەم ئۆزلۈكسىز ئىلگىرىلىمەكتە، مەملىكەتكە، دۇنياغا يۈزلەنمەكتە.

ئۇنىڭ يىلتىزى خەلق ئارىسىدا

ئابلىز رەھىم

ئەنئەنىۋى تەنتەنىلىك قۇربان ھېيت كۈنلىرى ئىدى. قەدىردان دوستۇم مەردان ۋە ئۇنىڭ ئايالى بىلەن بىللە ئۆزئارا قىزغىن سۆھبەتلىشىپ ئولتۇراتتۇق.

ئىشىك چېكىلدى. مەن دەرھال ئىشىكنى ئاچتىم.

ئۆيگە، ئۇچىسىغا ئەترەك كاستۇم - يوپكا كىيگەن، ئوتتۇرا بوي، بۇغداي ئۆڭلۈك سالامەت ھەددەم بىلەن بىللە ئۇنىڭ خۇش چاقچاق يولدىشى — ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى مەھەممەت داۋۇتكام كىرىپ كەلدى. بىز دەرھال ئورنىمىزدىن تۇرۇپ، ئۇلارنى قىزغىن قارشى ئالدۇق ۋە داستىخانغا تەكلىپ قىلدۇق.

مەن مېھمانلارنى مەردانغا تونۇشتۇردۇم.

گېئولوگىيە كەسپى بىلەن ئۆمرىنىڭ كۆپىنى تاغ - ئىدىرلاردا ئۆتكۈزۈپ، سەنئەت لەززىتىدىن بەھرىمەن بولالمايدىغان سەنئەتكە ئىشقىۋاز دوستۇم بۇلارنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپلا دەررۇ ئورنىدىن تۇردى - دە، ئۇلارغا ھۆرمەت بىلدۈرۈپ، بىر - بىرلەپ قىزغىن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى.

— بۈگۈن سىزلەر بىلەن بۇ يەردە ئۇچرىشىپ تونۇشۇپ قالغانلىقىمدىن تولىمۇ خۇشالمەن. چۈنكى مەن سەنئەتنى سۆيىمەن. سىزلەردەك تالانت ئىگىلىرىنى كۆرگەندە سۆيۈنۈپ كېتىمەن.

ئەزەلدىن ماختىنىشنى ياخشى كۆرمەيدىغان بۇ بىر جۈپ ئەر - ئايال ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرىدىن ئوڭايسىزلىنىپ نېمە دېيە-

شىنى بىلەلمەي پەقەتلا كەمتەرلىك بىلەن كۈلۈمسىرەپ قويدى. بىز ئۇلارنى ئۇزۇنراق بىللە ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىپ تۇرۇۋالدۇق. بىراق ئۇلار باشقىلارنىمۇ يوقلاش كېرەكلىكىنى ئېيتىپ چىقىپ كەتتى.

ئۇلارنى ئۇزىتىپ كىرىشىمىز بىلەنلا مەردان ھاياجان ئىچىدە مەندىن سورىدى.

— بۇ ئايالنى ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى دېدىڭما؟

— ھەئە، ئۇ تالانتلىق ئۆزبېك ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى.

— مۇنداق دېگىنە، ئۇ مىللىتىمىزنىڭ ئىپتىخارى ئىكەندە، ئەجەبا ئۇنىڭ نامىنى ئاڭلىمىغان ئىكەنمەن، — دېدى مەردان سۆزۈمنى بۆلۈپ.

— بەلكىم سەن سەھنە، تېلېۋىزورلاردا تالانتلىق ياش ئۇسسۇلچى رەيھان ئابلىز ئورۇندىغان ئۆزبېكچە ئۇسسۇل «يۈرەك شادلىقى» نى كۆرگەنسەن؟ ئەنە شۇ ئۇسسۇل سالامەت ھەدەمنىڭ ئىجادىيىتى.

— ھە، بۇ ئۇسسۇلنىڭ ھەقىقەتەنمۇ مىللىي پۇرىقى كۈچلۈك، گۈزەل ۋە نەپىس. كىشىنى ئۇنتۇلغۇسىز سەنئەت لەززىتىدىن بەھرىمەن قىلىدۇ.

باياتىن بېرى مەرداننىڭ ئايالى بىلەن ئۆزئارا پاراڭلىشىپ ئولتۇرغان ئايالىممۇ گېپىمىزگە ئارىلاشتى. ئۇ ماڭا قاراپ:

— بۇ ئۇسسۇل دۆلىتىمىز ئازادلىقىنىڭ ئوتتۇز يىللىقىنى خاتىرىلەش مۇناسىۋىتى بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك سەنئەت كۆرىكىدە ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتىمۇ دەيمەن ، — دېدى.

مەن ئۇنىڭ سۆزىنى تەستىقلاپ بېشىمنى لىڭشىتتىم ۋە قولۇمدىكى تاماكىغا ئوت تۇتاشتۇرۇپ قانغۇدەك سۈمۈردۈم - دە، ئاندىن سۆز باشلىدىم.

1978 - يىلى سالامەت ھەدەمنىڭ سىياسىي ۋە كەسپىي ئورنى تامامەن ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. ئۇنىڭ ئاپەتلىك يىللاردىكى روھىي ئازابتىن مۇجۇلغان قەلبى، گويا شىپالىق روھىي مەلھەمگە ئېرىشكەندەك قايتىدىن يايرىدى.

ئۇ، ئۆزىنىڭ ۋە ئۆز مىللىتىنىڭ چەكسىز شادلىقىنى بايان قىلىدىغان «يۈرەك شادلىقى» ئۇسسۇلىنى ئىشلەپ چىقتى. ئۇ يەنە 1980 - يىلى مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر سەنئەت كۆرىكىدە ئالاھىدە ياخشى باھالانغان ئۆزبېكچە ئۇسسۇل «قوڭغۇراق ئۇسسۇلى»نىمۇ ئىجاد قىلىپ شىنجاڭدىكى ئۆزبېك مىللىتىنىڭ ئىلىن بىباۋ «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» كاساپىتىدىن يوقالغان سەنئىتىنى چەكسىز ئىپتىخارلىق بىلەن قايتىدىن سەھنىگە چىقىرىپ، پۈتۈن مەملىكەت ۋە دۇنيا خەلقىگە نامايان قىلدى.

— ئۇنىڭ ئىجادىيەتلىرى كۆپ ئىكەن - دە؟ ... ئۇنى سەن بىلىسەن، ئاغىنە، مالال كۆرمەي، ئۇنىڭ ھايات كەچۈرمىشلىرى ۋە ئىجادىي پائالىيىتى توغرىسىدا قىسقىغىنە سۆزلەپ بەرسەڭ قانداق؟! — دېدى مەردان ماڭا قاراپ ئۆتۈنگەن ھالدا.

مەن سەل ئويلىنىپ ئۇنىڭغا رازىلىق بەردىم ...

سالامەت ئالىمجان 1940 - يىل 7 - ئايدا قاغىلىقتا قول ھۈنەرۋەن ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەنىدى. ئۇ كىچىكىدىنلا ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناشنى بەكمۇ ياخشى كۆرەتتى. لېكىن دىندار ئاتا - ئانىسى ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئازار بېرىپ، ئۇنى دىنىي ساۋاقلارنى پۇختا ئۆگىنىشكە مەجبۇرلايتتى. بىراق يۈرىكىدە سەنئەت ھەۋىسى جۇش ئۇرۇپ تۇرغان كىچىككىنە سالامەت ئاتا - ئانىسىدىن يوشۇرۇن تويى - تۆكۈنلەرگە بېرىپ، ئۆزبېك ئاياللىرىنىڭ ئېيتقان ناخشىلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇسسۇلىنى كۆرەتتى. ئۇ شۇ چاغدا كۆرۈپ ئۆگىنىۋالغان ئۆزبېكچە «دۇپپارىسى ئۇسسۇلىنى ھەرگىز ئېسىدىن چىقارمايتتى.

بىر كۈنى ئۇ ئوقۇتقۇچىلاردىن تەركىب تاپقان سەنئەت گۇرۇپپىسىنىڭ ئەزالىرىغا ئەگىشىپ كۇلۇبقا كىرىدۇ - دە، سەھنىدە ئۇسسۇل ئويناۋاتقان ئۇسسۇلچىغا بەكمۇ قىزىقىپ ئىختىيارسىز سەھنىگە چىقىپ ئۇسسۇل ئويناشقا باشلايدۇ. كىم بىلسۇن، توساتتىنلا سوفلىر تۇرىدىغان تۆشۈكتىن چۈشۈپ كېتىپ سول قولىقى يىرتىلىپ ئۆچمەس تاتۇق ئىزى قالىدۇ.

ئۇ مەكتەپكە كىرىشى بىلەنلا ئۆزىنى خۇددى سەنئەت گۈلزارىدىكى ئەركىن قۇشتەك ھېس قىلىپ، تىنىم تاپماي ناخشا ئېيتىپ ئۇسسۇل ئوينايتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ يېقىملىق ئاۋازى ۋە ئوينىغان شوخ، گۈزەل ئۇسسۇلى بىلەن ئوقۇتقۇچى، ساۋاقداشلىرىنىڭ تولىمۇ زوقىنى كەلتۈرەتتى. مەكتەپ رەھبەرلىكى ئۇنىڭ سەنئەتكە بولغان بۇنداق ئىشتىياقىغا قاراپ ئۇنى ناھىيىلىك ئىتتىپاق كومىتېتى تەشكىللىگەن سەنئەت ئۆمىكىگە تونۇشتۇرىدۇ.

1952 - يىلى مارت كۈنلىرى ئىدى. خىزمەت تەكشۈرۈشكە كەلگەن جەنۇبىي شىنجاڭ مەمۇرىي مەھكىمە باشلىقى مەرھۇم قاسىمجان قەمبىرى ئۇنىڭ كەلگۈسىدە بىر تالانت ئىگىسى بولۇپ يېتىشىپ چىقىشىنى ئۈمىد قىلىپ، ئۇنى يەكەن ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىگە يۆتكىدى.

ئۆزى سۆيۈپ، ئارزۇلىغان كەسىپكە ئېرىشكەن سالامەت پېشقەدەم ئارتىسلارنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇلارنىڭ كەسپىي ماھارىتىنى ئۆگىنىشنى ئۈزلۈكسىز داۋاملاشتۇردى. بولۇپمۇ شۇ چاغدىكى ئۇستازى ئاتاقلىق ئۇيغۇر ئۇسسۇلچىسى خەيرىنسا تۆلەندى، ئابدۇقادىر ھاجىلارنىڭ ئۇسسۇل ماھارىتىنى ئۆزىگە سىڭدۈرۈشكە باشلىدى.

ئۇ ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىلىۋاتقان مەزگىلدە تۇنجى قېتىم قاسىمجان قەمبىرى يازغان «دېھقانلار ھاياتى» دېگەن درامىدا كەمبەغەل دېھقان قىزىنىڭ رولىنى

ياخشى ئويناپ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى.

جاپالىق مەشىق، تىنىمسىز ھەرىكەتلەر سالامەتنىڭ ئۇسسۇل ماھارىتىنى پەيدىنپەي ئۆستۈرۈشكە ئاساس سالدى. ئۇ جەنۇبىي شىنجاڭ سەنئەت ئۆمىكىگە يۆتكىلىپ كەلگەن 1953-يىلى چاۋشيەن خەلقىدىن ھال سوراش ئۆمىكىگە قاتنىشىپ، چاۋشيەنگە باردى.

ئۇ دائىم ئۆز-ئۆزىگە: «پارتىيە مېنى ئارزۇيۇمغا يەتكۈزدى. مەن ئەلۋەتتە ئارزۇلىغان كەسپىم ئارقىلىق ۋەتەن، خەلققە ياخشى تۆھپە يارىتىمەن» دەيتتى.

ئۇ ئاتاقلىق ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى ھاجى راخمان، ئىبراھىمجان، زەينەپ سىدىقلار ئىشلىگەن «ئۈزۈمچىلىك ئۇسسۇلى»، «قوغۇنچىلىق ئۇسسۇلى»، «پادىچى قىز ئۇسسۇلى»، «ناغرا ئۇسسۇلى» قاتارلىق مەشھۇر ئۇسسۇللارنى ئۆگىنىپ ۋە يۇقىرى ماھارەت بىلەن ئويناپ، كەڭ جامائەتچىلىككە تونۇلدى. ئۇ پەقەت ئۇسسۇل ئويناش بىلەنلا چەكلىنىپ قالماستىن، يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇللارنى ئويناش ئارقىلىق ئەقىل-ئىدراكىنى ئۇرغۇتۇپ، مول ئىجادىيەت تەجرىبىلىرىگە ئىگە بولدى.

ئۇ دەسلەپكى قەدەمدە، بەختىيار ھاياتقا ئېرىشكەن ئىشچان ئۇيغۇر دېھقانلىرىنىڭ سەنئەت سۆيەر تۇرمۇش ئادىتىدىن ئىبارەت ئەنئەنىۋى مىللىي ئالاھىدىلىك ئەكس ئەتتۈرۈلگەن «گۈگشى مەشرىپى»، ئۇيغۇرچە ئۇسسۇللۇق ئوپېرا «بەخت بۇلىقى» قاتارلىق نومۇرلارنى ئىجاد قىلدى.

سۆزۈم شۇ يەرگە كەلگەندە دىققەت بىلەن ئاڭلاپ تۇرغان مەردانىنىڭ ئايالى سۆزگە ئارىلاشتى.

— ئۇنداقتا ئۇنى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سۆيۈملۈك ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى دېسەك بولىدىكەن-دە، — دېدى مۇلايىملىق بىلەن كۈلۈپ تۇرۇپ.

— ئۇ يەنە تاجىكچە ئۇسسۇللۇق ئوپېرا «پامىردىكى بۈركۈت»، «پامىر مىنبىگى» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ئىشلىگەن، — دېدىم مەن پىيالىدىكى چايدىن بىر ئوتلاپ، — ئۇ يېقىنقى زامان ئۇيغۇر، تاجىك ئۇسسۇل تارىخىدا يېڭى ئىجادىيەتلەر ياراتتى.

— ئەلۋەتتە بۇ تۆھپىلىرى ئۈچۈن ئۇيغۇر، تاجىك خەلقى ئۇنىڭغا تەشەككۇر ئېيتىدۇ - دە، — دېدى مەردان ھەممىمىزگە قاراپ كۈلۈپ.

مەن سۆزۈمنى يەنە داۋاملاشتۇردۇم.

1959 - يىلى سالامەت ئالىمجان ئۆزىنىڭ كەسپىي ماھارىتىنىڭ ئۈستۈنلۈكى، تەشكىللەش ئىقتىدارىنىڭ كۈچلۈكلۈكى بىلەن قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىگە مۇئاۋىن باشلىق بولۇپ تەيىنلەندى ۋە 1960 - يىلى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە ئەزا بولدى.

شۇندىن باشلاپ ئۇ بىر تەرەپتىن ئۆمەكنىڭ رەھبەرلىك خىزمىتىنى ئىشلىسە، بىر تەرەپتىن ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللاندى. قەلبىدىكى بۇلاق سۈيىدەك جۇش ئۇرۇپ تۇرغان ۋەتەن مۇھەببىتى، بەختىيار ھاياتقا بولغان ئىپتىخارى ۋە سۆيۈنۈشى بىلەن پۈتۈن ۋۇجۇدىدىن بېرىلىپ ۋەتەن، خەلققە يېڭى ئىجادىيەتلەرنى ياراتتى ۋە بۇنىڭ شەرىپى بىلەن ۋىلايەتلىك، ئاپتونوم رايونلۇق ۋە مەملىكەتلىك قەھرىمانلار ئۇچرىشىش يىغىنلىرىغا قاتنىشىپ تەقدىرلەندى. شۇ يىلى ئۇ يەنە مەملىكەتلىك ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر قۇرۇلتىيىغا قاتناشتى.

پۈتۈن مەملىكەت خەلقىغە بالايى - ئاپەت ئېلىپ كەلگەن قاباھەتلىك ئون يىل سالامەت ئالىمجاننىمۇ «چەتكە باغلانغان ئۇنسۇر»، «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدار» قىلىپ قويدى. ئۇنىڭ پارتىيىگە، ۋەتەنگە سادىق قەلبىنى، سەنئەتكە ئاشىق ئوت يۈرىكىنى مۇجۇپ تاشلىماقچى بولدى.

1973 - يىلى تەشكىل ئۇنى شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئىجادىيەت گۇرۇپپىسىغا يۆتكىدى. يۇرتىمىزنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدىن ئىجادىيەت ئىلھاملىرى ئۇرغۇپ تۇرىدىغان سالامەت ئالىمجان ئۆزىنىڭ ئىجادىيەت پائالىيىتىنى ئۈزلۈكسىز داۋاملاشتۇردى. ئۇ، شۇ يىلىنىڭ ئالدى - كەينىدە يۈكسەك ۋەتەنپەرۋەرلىك روھى بىلەن «سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزنى قوغدايمىز» ناملىق ئۇيغۇرچە ئۇسسۇلنى ۋە «توقۇمىچى قىز»، «قار لەيلىسى»، «ئالدىنقى پوستا دۈشمەننى تازىلاش» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ئىشلىدى. ئۇ يەنە، سوتسىيالىستىك گۈزەل تۇرمۇش مەدھىيىلىنىدىغان «قوغۇن تاتلىق، دىلدا شادلىق» دېگەن ئۇيغۇرچە ئۇسسۇلنى ئىجاد قىلدى. بۇ ئۇسسۇل 1980 - يىلى ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر سەنئەت كۆرىكىدە ئالاھىدە ياخشى باھالاندى.

سالامەت ئالىمجان خەلق سەنئىتىنى سۆيگەنلىكى، پىشقەدەملەردىن كەمتەرلىك بىلەن ئۆگەنگەنلىكى ۋە ئامما ئارىسىغا چوڭقۇر چۆكۈپ مول تۇرمۇش بىلىملىرىگە ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇ ئىجاد قىلغان باي مەزمۇنغا، يېڭى تېمىلارغا، گۈزەل ۋە نەپىسلىككە ئىگە بولغان ئۆزبېكچە، ئۇيغۇرچە ۋە تاجىكچە ئۇسسۇللار كىشىلەرنىڭ قىزغىن ماختىشىغا ئېرىشتى، ئۇنىڭ «يۈرەك شادلىقى»، «قوڭغۇراق ئۇسسۇلى»، «قوغۇن تاتلىق، دىلدا شادلىق» ۋە «قار لەيلىسى» قاتارلىق ئۇسسۇللىرى مەملىكەت ئىچىدىلا ئەمەس، بەلكى ئايتىللا قاسىم، رەيھان ئابلىز، مەھەممەت داۋۇت، گۈلباھار سىدىق قاتارلىق ماھىر ئۇسسۇلچىلار تەرىپىدىن دۇنيا سەھنىلىرىدە ئوينىلىپ ۋەتەنگە شان - شەرەپ كەلتۈردى.

ئۇ مەملىكەتلىك ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى.

1981 - يىلى سالامەت ئالىمجان شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل

ئۆمىكىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولۇپ تەيىنلەندى.

ئۇنىڭ سەنئەتكە تەشنا قەلبىدە يېڭى ئىجادىيەتلەرنىڭ ئىلھامى جۇش ئۇرماقتا. ئۇ ھازىر بىر تەرەپتىن رەھبەرلىك خىزمىتىنى ئىشلىسە، يەنە بىر تەرەپتىن يېڭى ئىجادىيەتلەر يارىتىپ كۆپ مىللەتلىك ۋەتىنىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيىتىنى ئىلگىرى سۈرۈشكە تىرىشماقتا

— سەنئەتكارنىڭ قەلبى خەلقنىڭ قەلبى بىلەن تۇتاش بولغاندىلا ئاندىن ئۇنىڭ ئىجادىيەتلىرى غايەت زور ھاياتىي كۈچكە ئىگە بولالايدىكەن، — دېدى مەردان سالامەت ھەدەمگە چىن كۆڭلىدىن قايىل بولۇپ.

ماھارەت بەيگىسىدىكى ھارماس تۇلپار

تاش مامۇت

بۇلارنىڭ ھەممىسى بىرلا ئارتىسىمدۇ؟!...

بىر سوتكا داۋام قىلغان بوراندىن كېيىن، ھاۋا بارا - بارا سۈزۈكلىشىپ، جاھان خېلى تىنجىپ قالغانىدى. باشقىچە ئۈللىق تۈس ئالغان توقسۇن بازىرىنىڭ گۈزەللىرىدە ئادەملەر ئۆزئارا قىستىشىپ تامدىكى ئېلاننى كۆرۈشۈۋاتاتتى.

ئېلاندا: «خۇش خەۋەر! شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ داڭدار ئارتىسى يولداش مۇھەممەت داۋۇت بۈگۈن ناھىيىمىز خەلقىگە ئويۇن قويۇپ بەرمەكچى، يولداشلارنىڭ كېلىپ كۆرۈشىنى قارشى ئالىمىز!...» دەپ يېزىلغانىدى. كىشىلەر ھەيران بولۇشۇپ غۇلغۇلا قىلىشتى:

— ئەجەبا، بۇ ئويۇننى شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى قويماستىن، بىر قىزىقچى ئۆز ئالدىغا يالغۇزلا قويالامدىكىنە؟ —

— ھەي ئاغىنىلەر، مۇشۇ ئېلان ئالدىراشچىلىقتا خاتا يېزىلىپ قالغان ئوخشايدۇ جۇمۇ؟

— ۋۇي ئاغىنىلەر بۇ يەردە بىكار گەپ تالىشىپ تۇرغۇچە شۇ قىزىقچىنىڭ كارامىتىنى ئۆز كۆزىمىز بىلەن بىر كۆرۈپ باقايلى، جۇرۇڭلار!

تەرەپ - تەرەپتىن كېلىپ توپلاشقان ئادەملەر «دۇرۇس شۇنداق قىلايلى!» — دېيىشىپ تىياتىرخانا تەرەپكە قاراپ كېتىشتى. «بىر قىزىقچى ئارتىس ئۆز ئالدىغا يالغۇز ئويۇن قويىدىكەن!» دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىغان بازار ئەتراپىدىكى كىشىلەر

ۋېلىسىپىت ـ موتسىكلىتلىرىغا مىنىشىپ ياكى تراكتور، ماشىنىلىرىغا ئولتۇرۇشۇپ شەھەر تەرەپكە سەلدەك ئاقتى.

توقسۇنىنىڭ يازلىق كۆلۈبى ئىككى مىڭدىن ئارتۇق ئادەم سىغدۇرغان خېلى چوڭ زال ئىدى. شۇنداقتىمۇ بۇگۈنكى ئويۇن كۆرگۈچىلەر كۆپلۈكىدىن ئورۇندۇقلارغا سىغماستىن ئارىلىقتىكى يوللارغىمۇ ئادەملەر توشۇپ كەتتى.

ناغرا ـ سۇنايىنىڭ ھەيۋەتلىك، لەرزان تېمپىدا چېلىنغان ياڭراق ساداسى ئىچىدە بېشىغا ئېگىز قارا كۆرپە تۇماق، ئۇچىسىغا جىگەرەڭ چەكمەن تون كىيگەن شاب بۇرۇتلۇق قىران يىگىت قوللىرىنى كەڭ يايغان ھالدا «قەشقەر سەنىمى» گە ئويناپ چىقىشىغا پۈتۈن مەيدان تىمتاس ھالەتكە كۆچتى، ناغرا ـ سۇناي تازا قىزىق چېلىنىپ ئەۋجىگە كۆتۈرۈلگەندە، ھاياجانغا چۆمگەن ئۇسسۇلچى خۇددى يوقاتقاندەك ھالەتتە بىر ئورۇندا چۆگىلەپ سەكرەپ رەسمىي ساماغا چۈشۈپ كەتتى. بۇنى كۆرۈۋاتقان تاماشىبىنلار گويا ھېيت ـ ئايەم كۈنلىرىدە شادلىققا چۆمگەن ھالدا ساما ئۇسسۇلىنى كۆرۈۋاتقاندەك ھېس قىلىشىپ، بۇ نومۇرنىڭ قانداق تۈگەپ قالغانلىقىنىمۇ بىلمەي قېلىشتى.

ئادەتتە بىر كىچىكلىك يىرىك تىياتىرلاردا باش رول ئالغۇچى ئارتىسنىڭ سەھنىدىكى پائالىيىتى ھەر قانچە كۆپ بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇ ھامان ئەتراپىدىكى سەھنىداشلىرى بىلەن نۆۋەتلىشىپ تۇرۇپ ئۆز ۋەزىپىسىنى قولايلىق ھالدا ئورۇندايدۇ. ئارتىسنىڭ كىيىم يەڭگۈشلىشى، گىرىم ئالماشتۇرۇشىغا ھەتتا چاي ئىچىپ ئارام ئېلىۋېلىشىغىمۇ ۋاقىت كەڭ ـ كۇشادە يېتىدۇ.

لېكىن مۇھەممەت داۋۇت ئۆز ئالدىغا تەنھا قويۇۋاتقان بۇ بىر يېرىم سائەتلىك ئويۇننى يۇقىرىدىكى ئەھۋاللار بىلەن ئەسلا سېلىشتۇرغىلى بولمايدۇ، تېز پىرقىراش، ئېگىز سەكرەش، تېزى بىلەن سىيرىلىپ مېڭىش قاتارلىق ئىنتايىن ئېغىر بەدەن ھەرىكەتلىرىنى تەلەپ قىلىدىغان شۇنچە قىيىن ئۇسسۇللارنى خۇددى

يىگىتلەردەك چەبدەس ئويناش قىرىق بەش ياشتىن ھالقىغان
مۇھەممەت داۋۇت ئۈچۈن ئىپتىقاندا نەقەدەر مۈشكۈل ئىش ـــ ھە!
ئاددىسى بىر كىچىلىك ئويۇندا ئۇن نومۇرنى خەلققە كۆرسىتىش
ئۈچۈن كىيىم ـ كېچەكلەرنى ئۇن قېتىم ئالماشتۇرۇشقا، گىرىمنى
ئۇن قېتىم ئۆزگەرتىپ، ئۇن خىل پېرسوناژنىڭ سىياقى بىلەن
سەھنىگە چىقىشقا توغرا كېلىدۇ، مۇبادا سىز ئاشۇ پەيتلەردە
سەھنىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ شۇنداق بىر قارايدىغان بولسىڭىز،
ئۇ يەردىكى جىددىيلىكنى كۆرگىنىڭىزدە كۆزلىرىڭىز ئالاق ـ جا-
لاق بولۇپ كەتكەن بولاتتى.

سۆھبەت جەريانىدا مەن ئۇنىڭدىن: شۇنچە كۆپ ھەم قى-
يىن نومۇرلارنى مەشىق قىلىپ، پۈتۈن بىر كېچىلىك ئويۇننى
يالغۇز تەييارلاش سىزگە ئېغىر كەلمەمدۇ؟ دەپ سورىدىم.

ـــ ئەلۋەتتە ئېغىر كەلدى، ـــ دېدى ئۇ جىددىي ھالدا ـــ
بىراق ئېغىرچىلىقتىن قورققان ئادەم ھېچنېمىنى بىر باشقا ئېلىپ
چىقالمايدۇ، بولۇپمۇ ئۇسسۇل ئەقىل ـ ئىدراكتىن باشقا، ئاسا-
سلىقى بەدەن ھەرىكىتىگە تايىنىپ ئىپادە قىلىدىغان سەنئەت تۈ-
رى بولغاچقا، ماڭا ئوخشاش ياشتا چوڭىيىپ مۇسكۇللىرى قېتى-
شىپ قالغان ئارتىسلار ئۈچۈن ئېيتقاندا، ھەقىقەتەن ئېغىر كېلى-
دۇ، ئەمما ئۆز كەسپىگە نىسبەتەن چوڭقۇر ئىشتىياق ۋە جاپا ـ
مۇشەققەتتىن قورقمايدىغان قەيسىرانە ئىرادە بولسىلا، كۆزلىگەن
نىشانغا ھامان يەتكىلى بولىدىكەن. 1980 ـ يىلى بېيجىڭدا مەر-
كىزىي ئوپېرا ئۇسسۇللۇق تىياتىر ئۆمىكىنىڭ ئاتاقلىق ئايال
ئۇسسۇلچىسى چېك ئەيلەن تۇنجى قېتىم ئۆز ئالدىغا مەخسۇس ئۇس-
سۇل كېچىلىكى ئۆتكۈزدى. ئارقىدىنلا يۈننەن ئۆلكىلىك ناخشا ـ
ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ ئايال ئۇسسۇلچىسى داۋېيلەنمۇ مەخسۇس
ئۇسسۇل كېچىلىكى ئۆتكۈزدى، ئۇلارنىڭ تەسىرى ئارقىسىدا شىن-
جاڭ ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ ئايال ئۇسسۇلچىلىرىدىن
مەريەم ناسىر، خەلچەم سىدىق، رەيھانگۈل ئابلىز قاتارلىقلارمۇ

مەخسۇس ئۇسسۇل كېچىلىكى ئۆتكۈزدى. ئۇلارنى كۆرگەندىن كېيىن مەندە «ئەجىبا، ئايال ئۇسسۇلچىلار ئۆز ئالدىغا تەنها ئۇسسۇل كېچىلىكى ئۆتكۈزەلەيدىكەنىيۇ، ئەر ئۇسسۇلچىلار ئۇنداق قىلالامدۇ؟» دېگەن بىر ئوي پەيدا بولۇپ مېنى بەكمۇ بىئارام قىلدى. بۇنىڭ ئۈستىگە بىزدە ئوتتۇز يىلدىن بېرى باشتىن - ئاخىر سەھنىدىن چۈشمەي كېلىۋاتقان ئەر ئۇسسۇلچىلار بەكمۇ ئاز، كۆپلىگەن ئەر ئۇسسۇلچىلار ئۆي تۇتۇپ بالا - چاقىلىق بولغاندىن كېيىنلا ئۇسسۇل سەھنىسىدىن چېكىنىپ كەتتى، شۇڭلاشقا ھازىرغىچە ئىجاد قىلىنغان ئەرلەر ئۇسسۇللىرىنىڭ ئىچىدە دۇنيا سەھنىسىگە ئېلىپ چىققۇدەك سەۋىيىگە يەتكەنلىرى ناھايىتىمۇ ئاز، مەن دەل مۇشۇ ئەمەلىي مەسىلىنى ھەل قىلىشقا تۈرتكە بولسۇن ئۈچۈن بۇ بىر كېچىلىك ئويۇننى تەييارلىغانىدىم،

مۇھەممەت داۋۇتنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاۋېتىپ، ئالدىمدا ئولتۇرغان بۇ ئادەم پەقەت تەييار نومۇرنىلا ئويناپ ۋە ھەر خىل قىزىقچىلىقلىرى بىلەن كىشىلەرنى كۈلدۈرۈشنىلا بىلىدىغان بىر ئاددىي ئارتىس ئەمەس، بەلكى ئۇ بىزنىڭ مىللىي سەنئىتىمىزنى دۇنيا سەۋىيىسىگە يەتكۈزۈشتىن ئىبارەت مۇشۇنداق ئۇلۇغۋار نىشان ئۈچۈن زور ئىستەك باغلىغان ئىستېداتلىق سەنئەتكار ئىكەنلىكىنى بايقاپ، ئۇنىڭغا بولغان ھۆرمەت - ئېتىقادىم تېخىمۇ ھەسسىلەپ ئاشتى.

«سەنئەت» دېگەن ئاتالغۇنىڭ ئومۇمىي مەزمۇنىنى بىر ئېغىز ئاددىي سۆزگە مۇجەسسەملىگەندە «ھېسسىيات» دېگەنلىكتىن ئىبارەت. دەل ئاشۇ خىل قايناق «ھېسسىيات» مۇھەممەت داۋۇتنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىدا يالقۇنجاپ تۇرغان ئوتلۇق ھارارەتكە ئايلىنىپ، ئۇنىڭ ھەر بىر تال قان تومۇرىغىچە سىڭىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن ئۇ سەھنىگە چىققان ھامان تاماشىبىنلارنى ئاجايىپ لەرزىگە سېلىپ يايرىتىۋېتىدۇ، مەيلى ئۇ سەھنىلەردە ھەر خىل روللاردا ئويناپ چىق-

سۇن ياكى كاتتا سورۇنلاردا ئەزىز مېھمانلار ئۈچۈن ئويۇن قويۇ-
سۇن ۋە ياكى ئادەتتىكى توي - تۆكۈن، مەشرەپ، بەزمىلەرگە دا-
خىل بولسۇن، ئۇ ھامان ئاشۇ قىزىقارلىق، جەزىبىدار ھەرىكەتلى-
رى، خۇش چاقچاق يۇمۇرلۇق گەپ - سۆزلىرى بىلەن كىشىلەرنى
قاتتىق كۈلدۈرۈپ غەش كۆڭۈللەرگە مەلھەم بەخش ئېتىدۇ.

لېكىن بۇ يەردە شۇنىمۇ قەيت قىلىپ ئۆتۈشكە توغرا كې-
لىدۇكى، ئۇ كىشىلەرنى ئاشۇنداق تېلىقتۇرۇپ قاتتىق كۈلدۈرگەن-
دە، ھەرگىزمۇ بەزىبىر ئاتالمىش «ھەييار ئارتىسلا» دەك چاكىنا،
ئەدەبسىز شېتىلىلىكلەرنى قىلمايدۇ، ئۇ ئورۇندىغان يۇمۇرلۇق، كو-
مېدىك ھەرىكەتلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئىجتىمائىي ھاياتنى
ئىنچىكىلەپ كۆزىتىش ئارقىلىق پىششىقلاپ تاۋلانغان. تۇرمۇش
مەنتىقىسىگىمۇ ئۇيغۇن، ئىلمىيلىكى كۈچلۈك بولغان بەدىئىي جەۋ-
ھەرلەردۇر، تېخىمۇ ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدىغىنى شۇكى،
يولداش مەھەممەت داۋۇت ئۆزىنىڭ ئوتتۇز ئىككى يىللىق سەھنە
ھاياتىدا، گوياكى قىشمۇ ياز سولماستىن دائىم يايپېشىل جۇلا-
لىنىپ تۇرىدىغان ئەڭ سەرخىل گۈل «كۈندە باھار» غا ئوخشاش،
ئۆزىنىڭ گۈزەل سەنئەت باھارىنى باشتىن - ئاخىر بىر خىلدىلا
ساقلاپ، ئۆزىنىڭ ئاشۇ «ئوت يۈرەك شوخ يىگىت» كە خاس بول-
غان تېتىك ۋە خۇش خۇي مىجەز - خۇلقىنى قىلچە ئۆزگەرتكىنى
يوق. دەل مۇشۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن كىشىلەر يولداش مۇھەم-
مەت داۋۇتنى ھەتتا دۇنياغا مەشھۇر كومېدىك ئارتىس — چارلىز
چاپلىن بىلەن بىر ئورۇندا قويۇپ، ئۇنىڭغا «ئۇيغۇر سەنئەت
گۈلزارىدىن يېتىشىپ چىققان چارلىز چاپلىن» دەپ پەۋقۇلئاددە
يۇقىرى باھا بېرىدۇ.

مۇھەممەت داۋۇت بۈيۈك سەنئەتكار ئەجدادلىرىمىز سۇلتان
ئابدىرىشىتخان، ئامانىساخانلارنىڭ يۇرتى يەكەن شەھىرىدە بىر
نامرات تىجارەتچىنىڭ ئائىلىسىدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن، ئۇنىڭ دا-
دىسى دىنىي ئېتىقادى كۈچلۈك، ئىستىقامەتلىك ئادەم، ئانىسى بول-

سا ئاقارتىش دەۋرىدە باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرگەن بولۇپ،
دادىسىغا قارىغاندا بىر قەدەر ئوقۇمۇشلۇقراق، ئەمما كۆڭلى سۇنۇق،
ناتىۋان مەزلۇم ئىدى، مۇھەممەت داۋۇت ئەنە شۇنداق خاراكتېر
جەھەتتە بىر - بىرىدىن روشەن پەرقلىنىدىغان ئاتا - ئانىنىڭ
تەربىيىسىدە چوڭ بولۇپ قاتارغا قوشۇلغان.
مۇھەممەت داۋۇت ئۆزىنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەپ كېلىپ
مۇنداق دەيدۇ: مەن بالىلىق دەۋرىمدە ھەر يىلى يازدا ئۆيدىن-
كىلەرگە ئەگىشىپ «ئېلىشقۇ سەيلىسى» (يەكەندىكى يازلىق بارا-
ۋەت بولىدىغان جاي) گە چىقاتتىم، بۇ سەيلىدە مەشرەپ، قوشاق-
چىلىق، مەدداھلىق سېھىرگەرلىك، دارۋازلىق، ساغادى، سىپرىكچىلىك
قاتارلىق خىلمۇ خىل ئەنئەنىۋى خەلق ئويۇنلىرى راسا قىزىپ
كېتەتتى، مەن ئۇيانىدىن - بۇيانىغا يۈگۈرۈپ يۈرۈپ بۇ ئويۇنلارنىڭ
ھەممىسىنى كۆرۈۋېلىشقا ئالدىرايتتىم ھەمدە ئۆزۈمچە ئۇلارنى دو-
راپ باقاتتىم، ئەنە شۇ چاغدىن تارتىپ ئويۇنغا بەك خۇشتار بو-
لۇپ قالغانىدىم.
1948 - يىلى مەن دىنىي مەكتەپتىن قېچىپ چىقىپ شۇ چاغ-
دىكى يەكەن دارىلتام مەكتىپىگە ئوقۇشقا كىردىم. دارىلتام مەك-
تىپىگە كىرگەندىن كېيىن، دەرستىن سىرتقى چاغلاردا سۆز سۆز-
لەش، پىرامىدا ئويناش، رەسىم سىزىش مۇسابىقىلىرىگە قاتنىشتىم،
كېيىن سەنئەت كورۇژوكىنىڭ ئاساسلىق «قىزىقچى»سىغا ئايلىنىپ
قالدىم، شۇنىڭ بىلەن مەندە سەنئەتكە نىسبەتەن خىلىلا ھەۋەس
پەيدا بولغانىدى.
1950 - يىلى شىنجاڭ يېڭىدىن ئازاد بولغان مەزگىلدە تا-
ماراخانىم، ھەلىمەخانىم قاتارلىق داڭلىق ئارتىسلاردىن تەركىب
تاپقان سوۋېت ئۆزبېكىستان سەنئەتچىلەر دېلىگاتسىيىسى يەكەنگە
كېلىپ ئويۇن قويدى، ئەقلىمگە كېلىپ تۇنجى قېتىم كۆرگەن بۇ
ھەشەمەتلىك ئويۇن ماڭا بەكمۇ چوڭقۇر تەسىر قىلدى - دە، ماڭا
شۇنىڭدىن باشلاپ سەنئەت ئۈرۈقى تۇنجى قېتىم يۇمران قەلبىمدە

بىخ ئۇرۇپ «مەنمۇ چوڭ بولغاندا ئاشۇلارغا ئوخشاش ئارتىس بولسام...» دەپ دائىم شېرىن خىيال سۈرىدىغان بولدۇم.

1952 - يىلى يازلىق كانىكول مەزگىلى ئىدى، بىر كۈنى چۈشتە ئانام مېنى بازارغا بېرىپ ئاچچىقسۇ ئەكىلىشكە بۇيرۇدى، مەن ئاچچىقسۇ بوتۇلكىسىنى كۆتۈرۈپ «ئالتۇن دەرۋازا» ئالدىغا بارغاندا، تامغا چاپلاقلىق ئېلانغا كۆزۈم چۈشتى، ئۇنىڭدا «سەنئەتنى سۆيىدىغان نامراتلار پەرزەنتلىرىنىڭ يەكەن ۋىلايەتلىك سانايىنەپىسىگە كېلىپ ئارتىسلىققا ئىمتىھان بېرىشىنى قارشى ئالىمىز!» دەپ يېزىلغانىكەن، مەن ئېلاننى كۆرۈپ شۇ ئانلا ئۇدۇل سەنئەت ئۆمەك تەرەپكە يۈگۈردۈم، بىراق مەن ئۇ يەرگە يېتىپ بارغاندا، ئىمتىھانغا قاتنىشىدىغانلار ئاللىقاچان كىرىپ كەتكەن بولۇپ، ئۆمەكنىڭ دەرۋازىسى ئىچىدىن چىڭ ئېتىلگەنىكەن، شۇ ئاندا قورۇنىڭ ئېگىز تېمىغا شاخلىرى ساڭگىلاپ چۈشكەن بىر تۈپ قاپاق تىرەككە كۆزۈم چۈشتى - دە، شۇ ھامان ئۇنىڭغا يامىشىپ چىقىپ، قورۇنىڭ ئىچىگە سەكرەپ چۈشتۈم، بۇ چاغدا دەرۋازىۋەن كېلىپ مېنى تۇتۇۋېلىپ چىقىپ كېتىشكە مەجبۇرلىدى، مەن ئۇنىڭغا يىغلاپ - قاخشاپ يالۋۇرۇپ تۇرۇۋىدىم، بەختىمگە يارىشا ئۆمەك سىياسىي كومىسسارىنىڭ دەرۋازا تەرەپتە بولۇۋاتقان دەتالاشقا كۆزى چۈشتى بولغاي، دەررۇ يېتىپ كېلىپ، مېنىڭ نېمە ئۈچۈن بۇ يەرگە كىرگەنلىكىمنى بىر قۇر سۈرۈشتۈرگەندىن كېيىن مېنى ئىمتىھان سورۇنىغا باشلاپ باردى.

كومىسسىيىلەر قاتارىدىن شىنجاڭ مىللىي سەنئىتىنىڭ يېتۈك پىشۋاسى، ئەينى ۋاقىتتىكى يەكەن ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى مەرھۇم قاسىمجان قەمبىرىمۇ ئورۇن ئالغانىكەن، مەن سەنئەتكە بولغان ئوتتەك ئىشتىياقىم بىلەن ئىزا تارتىش، ھودۇقۇش دېگەنلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۇنتۇپ، «يەكەن سەنىمى» قاتارلىق بىر نەچچە ئۇسۇلنى بىمالال ئويناپ بەردىم. قوشۇمچە ۋائىزلىقنىمۇ دوراپ بەردىم، ئىمتىھانغا ئاتمىشقا يېقىن ئوقۇغۇچى قاتناشقان ئىكەنمىز،

ئاخىرىدا مەن قاتارلىق ئۈچ ئوقۇغۇچى ئۆتكەنلىكىمىزنى ئېلان قىلدى.
مەن ئۆزۈمنىڭ بۇيان كۆڭلۈمگە پۈكۈپ كەلگەن شېرىن خىيالىمـ
نىڭ بۈگۈن تويۇقسىز ئەمەلگە ئاشقانلىقىدىن بەكمۇ خۇش بولۇپ،
قىن ـ قىنىمغا سىغماستىن سەكرەپ كەتتىم.
مەن ئۆمەكتىن قايتىپ چىققاندا كۆز باغلىنىپ گۇگۇم چۈشـ
كەنىدى. ئۆزۈمنىڭ چۈشتىن بۇرۇن ئاچچىقىمۇ ئالغىلى چىققانـ
لىقىم ئېسىمگە كېلىپ دادامنىڭ مېنى ساقلايدىغان چىۋىقى كۆز
ئالدىمغا كەلدى. مەن ئۆينىڭ قېشىغا كېلىپ مەڭدەپ تۇرۇپ قالـ
دىم، شۇ ئەسنادا ئىشىك «غىچ» قىلىپ ئېچىلىپ دادام ئۆيدىن
چىقىپ كەلدى ـ دە، بەختىمگە يارىشا مېنى كۆرمەي شام نامىزى
ئوقۇش ئۈچۈن مەسچىت تەرەپكە كېتىپ قالدى، مەن پۇرسەتنى
غەنىيمەت بىلىپ ئۆيگە كىردىم ۋە ئانامغا ئارتىسلىككە ئىمتىھان
بەرگەنلىكىمنى ئېيتتۇقدىم، ئانام چالۋاقاپ:
— مۇنداق گەپنى ھەرگىز ئاغزىڭدىن چىقارما، دادىڭ ئۇقۇپ
قالىدىغان بولسا، پاقالچىقىڭنى چاقىدۇ! — دېدى.
ئانامغا ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ، يىغلاپ ـ قاقشاپ تۇرۇپ
يالۋۇرغاندىن كېيىن، ئاخىر كۆڭلى ئېرىپ يۇمشاپ:
— سەن ئۇ يەرگە بېرىپ بىر ـ ئىككى كۈن تۇرۇپ باق.
ئاڭغىچە مەن داداڭغا گەپ قىلىپ باقاي، ماقۇلغا كېلىپ قالسا
ئارتىس بولارسەن، زادى ئۇنىماي قويسا، ئۆيگە قايتىپ كېلىپ
ھۈنەر ئۆگىنەرسەن،— دەپ يوتقان ـ كۆرپە ۋە نان ـ پان جۈنـ
دەپ مېنى ئۆيدىن چىقىرىۋەتتى.
مەن ئائىلەمدىكى بۇ توسقۇنچىلىقنى ئۆمەك رەھبەرلىكىگە ئىنىـ
كاس قىلغاندىن كېيىن، ئەتىسى ئەتىگەندە ھەربىي سىياسىي كومىسـ
سار بىزنىڭ ئۆيگە كېلىپ دادام بىلەن ئانامغا سەۋرچانلىق بىلەن ئىـ
دىيىۋى خىزمەت ئىشلىدى، دادام گەرچە ئېتىقادى كۈچلۈك مۇتەـ
ئەسسىپ ئادەم بولسىمۇ، لېكىن ئۆتمۈش جەمئىيەتتە ھەر نېمە
قىلسىمۇ روناق تاپالماي نامرات ئۆتكەن ئادەم بولغانلىقىنى، ئۇـ

ئىنىڭ ئۈستىگە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى يەكەنگە كەلگەندىن بۇ-
يان يوقسۇزلارنىڭ ھالىغا يېتىپ نۇرغۇن ياخشى ئىشلارنى قىلىپ
بەرگەنلىكىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ ياخ-
شى ئادەم ئىكەنلىكىگە چىن كۆڭلىدىن قايىل بولغانىدى. شۇڭلاش-
قىمۇ ئۇ بۈگۈن ئۆز ئۆيىگە كېلىپ سەممىي چۈشەنچە بېرىۋاتقان
بۇ ھەربىي كومىسسارنىڭ گەپ - سۆزلىرىنىڭ ھەق ئىكەنلىكىدىن
شۈبھىلەنمەي، مېنى شۇ ھەربىي كىشىنىڭ ئۆز قولى بىلەن تەر-
بىيىلىشىگە تاپشۇردى.

مەن سەنئەت ئۆمەككە يېڭىدىن ئارتىس بولۇپ كىرگەن ئاشۇ
يىللىرى يېزا - قىشلاقلاردا ئۇلۇغ يەرئىسلاھاتى ھەرىكىتى داغدۇ-
غىلىق ئېلىپ بېرىلىۋاتاتتى، بىز مەرھۇم قاسىمجان قەمبىرى يېزىپ
بەرگەن دراما «دېھقانلار ھاياتى» ۋە باشقا لەپەر، ئۇسسۇل نومۇر-
لىرىنى تەييارلاپ يېزا قىشلاقلارغا ئېلىپ بېرىپ قويىدۇق ھەمدە
ئۆزىمىز خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ قاتارىدا بۇ سىياسىي ھەرىكەتكە
بىۋاسىتە قاتناشتۇق.

1953 - يىل 10 - ئايدا ئۈرۈمچىدە تۇنجى قېتىملىق ئۆل-
كە بويىچە سەنئەت كۆرىكى ئۆتكۈزۈلدى، كۆرەك جەريانىدا پېش-
قەدەم ئارتىسلارنى ئۆزۈمگە ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇلاردىن ئۆگەندىم،
مەسىلەن، ئابدۇگۈل، ئەمەت ئۆمەر، يولۋاسخانلاردىن «گۈزەل شىن-
جاڭ»، «ئالمىخان»، «قارا يورغام»، «دوپپىڭىزنىڭ گۈلمەن» دېگەن
لەپەرلەرنى ئۆگەندىم، ئابدىقادىر ھاجىم، ئابلىمىت ئەمەت قاتار-
لىق ئۇسسۇلچىلاردىن ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ ئاساسىي مەشقلىرىنى
ئۆگىنىۋالدىم. شۇنىڭدەك يۇقىرىدىكى ئۇستازلارنىڭ ئورۇنداش سەن-
ئىتى جەھەتتىكى ھەر قايسىسىنىڭ ئۆزلىرىگە خاس ئالاھىدىلىك-
لىرىنىمۇ قېتىرقىنىپ ئۆگىنىپ ئۆزلەشتۈرۈۋالدىم. بۇ مېنىڭ
بەدىئىي ئىپادىلەش سەۋىيەمنى ئۆستۈرۈشۈم ئۈچۈن دەسلەپكى ئا-
ساس بولۇپ قالدى.

1955 - يىلى يولداش دۇڭ بىۋۇ يېتەكچىلىكىدىكى مەركىزىي

مىللەتلەر ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكى مىللىي ئاپتونومىيە رايونى قۇ-
رۇلغانلىقىنى تەبرىكلەش مۇناسىۋىتى بىلەن شىنجاڭغا كېلىپ ھەر
قايسى جايلاردا سەييارە ئويۇن قويدى، ئۇلار يەكەنگە يېتىپ بارغاندا،
بىزنىڭ ئۆمەك ئۇلارنىڭ شەرىپىگە مەخسۇس ئويۇن قويۇپ بەرگە
نىدى، شۇ قېتىملىق ئويۇندا مەن «دولان سەنىمى»، «قەشقەر سەنىمى»
قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ۋە «باھار»، «دوپپىڭىزنىڭ گۈلىمەن» دېگەن
لەپەرلەرنى ئورۇندىدىم ھەمدە شۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ مەرك-
زىي مىللەتلەر ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكىدىكى ئۇستازلاردىن يال-
غۇز كىشىلىك ھەرىكەتلىك نومۇر «ئىككى يىگىتنىڭ چېلىشىشى»،
«ئورمان بوشلۇقىدا»، «تاتارچە ئۇسسۇل» قاتارلىق نومۇرلارنى نا-
ھايىتى تېزلا ئۆگىنىۋالدىم.

مەركەزدىن كەلگەن سەنئەت ئەھلىلىرى ئېھتىمال مېنىڭ
نومۇر ئۆگىنىشتىكى ئاشۇ ئالاھىدىلىكلىرىمنى كۆرۈپ مېنى «ئۆمىد-
لىك مايسا ئىكەن» دەپ مۆلچەرلىگەن بولۇشى كېرەك، ئۇلار
شۇ يىلىنىڭ ئاخىرىدا مېنى بېيجىڭ مەركىزىي مىللەتلەر ناخشا ـ
ئۇسسۇل ئۆمىكىگە يۆتكىدى.

بېيجىڭ مېنىڭ سەنئەت كەسپىمنى تېخىمۇ ئەتراپلىق، سىستېمى-
لىق ئۆگىنىپ تېخىمۇ يېڭى پەللىگە ئۆرلىشىم ئۈچۈن ياخشى زېمىن
بولدى، بېيجىڭدە سەنئەتنىڭ بارلىق تۈرلىرىنى كۆرۈش ئۈچۈن كەڭ
ئىمكانىيەت بار ئىدى. مەن ئەمدىلىكتە پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەرقاي-
سى مىللەتلەرنىڭ سەنئىتىنى ھەتتا پۈتۈن دۇنيانىڭ ئىلغار سەنئى-
تىنى كۆرۈپ ئۆگىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدۇم. بۇنىڭ بىلەن
مېنىڭ نەزەر دائىرەم تېخىمۇ كېڭىيىپ باردى.

1957 ـ يىلى مەن جۇڭگو ئاز سانلىق مىللەتلەر سەنئەت دىلگات-
سىيىسىنىڭ قاتارىدا موسكۋادا ئۆتكۈزۈلگەن 6 ـ نۆۋەتلىك «دۇن-
يا ياشلار فېستىۋالى» غا قاتنىشىپ، «راك ئانسامبىلى» قاتارلىق
نومۇرلاردا باشلامچى بولۇپ ئۇسسۇل ئوينىدىم. 1959 ـ يىلى كۈزدە
جۇڭگو مەدەنىيەت دوستلۇق ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ قاتارىدا بىر-

ما دۆلىتىگە چىقىپ، ئىككى ئايلىق زىيارەت ئويۇنى قويۇشقا قاتناشتىم، بۇ چاغدا «ناغرا ئۇسسۇلى» ۋە «ئالمىخان»، «باھار»، «گۈزەل ۋەتەن» قاتارلىق لەپەرلەرنى ئويناپ بىرما خەلقىنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا سازاۋەر بولدۇم. 1960 - يىلى 10 - ئايدا جۇڭگو مىللەتلەر ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ قاتارىدا ئىككىنچى قېتىم موسكۋاغا زىيارەت ئويۇنى قويۇشقا چىقتىم. 1961 - يىلى 4 - ئايدا «جۇڭگو سەنئەتكارلىرى» ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ قاتارىدا شىمالىي ياۋروپادىكى نورۋېگىيە، شۋېتسارىيە، دانىيە، فىنلاندىيە قاتارلىق مەملىكەتلەرگە زىيارەت ئويۇنى قويۇشقا چىقتىم.

مەركىزىي مىللەتلەر ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىدە تۇرغان يەتتە يىل جەريانىدا مەن سەنئەت قانۇنىيىتىگە دائىر نۇرغۇنلىغان ئاساسىي بىلىملەرنى ئىگىلەپ، سەھنە سەنئىتى ھەققىدە بىر قەدەر ئەتراپلىق، سىستېمىلىق نەزەرىيىۋى ۋە ئەمەلىي بىلىمگە ئىگە بولۇپ قالدىم.

ئەمدى مەن بۇ ساھەدە يېڭى نەتىجىلەرنى يارىتىشنى مەقسەت قىلدىم، بۇنىڭ ئۈچۈن تۇرمۇش ئۆگىنىشىم تولىمۇ زۆرۈر ئىدى، شۇڭا مەن رەھبەرلىككە قەتئىي تەلەپ قويۇپ، 1962 - يىلى قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىگە يۆتكەلدىم.

مەن مەركىزىي مىللەتلەر ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىدە ئىشلىگەن بەدىئىي ماھارەتلەرگە ئاساسەن، شىنجاڭغا كېلىپ مول تۇرمۇش خام ئەشيالىرىنى ئۆزلەشتۈرۈپ، پىششىقلاپ، تاۋلاپ بەدىئىي ئىپادىلەش سەۋىيەمنى يەنىمۇ يۇقىرى پەللىگە يەتكۈزۈش ئۈچۈن راسا تىرىشىۋاتقىنىمدا، «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» نىڭ قارا بورىنى ھەممىنى نابۇت قىلىۋەتتى!... «چەت ئەلگە باغلانغان جاسۇس» ھېسابلىنىپ قەشقەرنىڭ كوچىلىرىدا سازايى قىلىندىم. سەنئەت ھاياتىمدىكى ئالتە - يەتتە يىللىق ئالتۇن دەۋرىم سۇدەك ئېقىپ كەتتى، لېكىن مەن ئاشۇ مۇدھىش زۇلمەتلىك كۈنلەردىمۇ ئاساسىي مەشقنى خۇپىيانە ھالدا ئۈزلۈكسىز داۋاملاش-

تۇرۇپ، بەدەن ھەرىكىتى جەھەتتىكى يۈكسەك ماھارەت بىلەن مىللىي تۇرمۇش تۈسىنىڭ بىرلىكىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا داۋاملىق ئىزدەندىم. 1973 - يىلى يۇقىرىنىڭ يوليورۇقىغا ئاساسەن مەن قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىدىن ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىگە يۆتكەلدىم. نابۇت قىلىنغان سەنئەت باھارىمىنىڭ قايتا كۆكلىشى ئۈچۈن قولايلىق ئىمكانىيەت يارىتىلدى.

1976 - يىل 8 - ئايدا مەن شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ قاتارىدا ئافغانىستان، جەنۇبىي يەمەن، شىمالىي يەمەن، سۈرىيە، كۇۋەيت، ئىراق، پاكىستان قاتارلىق مەملىكەتلەرگە، 1980 - يىل 8 - ئايدا نىگېرىيە، يۇقىرى ۋولتا، توگو، گانا قاتارلىق غەربىي ئافرىقا مەملىكەتلىرىگە ۋە 1982 - يىل 6 - ئايدا تۈركىيە، ماراكەش دۆلەتلىرىگە زىيارەت ئويۇنى قويۇش ئۈچۈن چىقتىم.

1983 - يىل 8 - ئايدا، دۆلىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئوتتۇز تۆت يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن تەييارلىنىدىغان چوڭ تىپتىكى ناخشا - ئۇسسۇللۇق تارىخىي قىسسە «جۇڭگو ئىنقىلابى ناخشىسى» غا قاتنىشىشىم توغرىسىدا جىددىي ئۇقتۇرۇش كەلدى. مەن ئۆمىكىمىزنىڭ ئاتاقلىق ئۇسسۇلچىسى گۈلباھار سىدىق بىلەن بىللە شۇ ئويۇنغا قاتناشتىم.

نېمە ئۈچۈن مۇھەممەت داۋۇت 32 يىلدىن بېرى سەھنىدىن چۈشمەي، سەنئەت باھارىنى بىر خىلدىلا ساقلاپ، يېشى 46 گە يەتكەندىمۇ يەنىلا «ئوت يۈرەك شوخ يىگىت» دەپ ئاتالدى؟ نېمە ئۈچۈن ئۇ ئۆزىنىڭ سەھنىدىكى چەبدەس، شوخ ۋە يۇمۇرلۇق بەدىئىي سېھرىي كۈچى بىلەن دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى تاماشىبىنلارنى ئۆزىگە شۇنچىلىك مەھلىيا قىلىۋالدى؟ نېمە ئۈچۈن پەقەت مۇھەممەت داۋۇتلا بىر كېچىلىك شۇنچە كۆپ، قىيىن، مۇرەككەپ نومۇرلارنى تەييارلاپ ئوينىيالىدى؟ ۋاھالەنكى بۇنىڭ ھەممىسى سەنئەت ئۈچۈنلا يارالغان مۇھەممەت داۋۇتنىكى

تەبىئىي تالانتنىڭ نەتىجىسىمۇ؟

بۈيۈك رۇس يازغۇچىسى لېۋ. تولستوي تالانت دېگەن ئۇقۇمغا «ئۇنىڭ بىر ئۈلۈشى تۇغما بولسا، قالغان توققۇز ئۈلۈشى تىرىشچانلىقنىڭ مەھسۇلىدۇر» — دەپ تەبىر بەرگەن، يولداش مۇھەممەت داۋۇتمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسناسىز، دەرۋەقە، ئۇنىڭ بالىلىق دەۋرىدىكى پىسخىك ئالاھىدىلىكلىرىدىن قارىغاندا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا ئارتىسلارغا خاس بولغان پەۋقۇلئاددە ئامىل (سەنئەت كېلىتكىسى) شەكىللىنىپ، ئۇنىڭ كەلگۈسى ئۈچۈن «خېمىر تۇرۇچ» بولۇپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن مۇھەممەت داۋۇتنىڭ بۈگۈنكى كۈندە بۇنداق داڭلىق ئارتىس بولالىشى جاپالىق مەشىق قىلىپ، كىچىك پېئىللىق بىلەن ئىزدىنىپ ئۆگىنىپ، ئەترابلىق تەربىيىلىنىشكە دىققەت قىلىپ كۆپلەپ ئەجىر سىڭدۈرگەنلىكىنىڭ نەتىجىسىدۇر.

مۇھەممەت داۋۇت بەدەن چېنىقتۇرۇش بىلەن كەسپىنىڭ مۇناسىۋىتى ئۈستىدە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «چېنىقىش تەن سالامەتلىكنىڭ ئاساسى، ۋەزىپىنى ئىجرا قىلىشنىڭ توپ كاپالىتى، بولۇپمۇ ئۇسسۇل ئارتىسى بەدەننى قاتتىق چېنىقتۇرمىسا، يۇقىرى ماھارەت تەلەپ قىلىدىغان نومۇرلارنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالىشى زادىلا مۇمكىن ئەمەس...»

ئۇسسۇل كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىشتا بەدەن چېنىقتۇرۇشنىڭ مۇھىم ئەھمىيىتىنى مۇشۇنداق چوڭقۇر چۈشەنگەن مۇھەممەت داۋۇت ئوتتۇز يىلدىن بېرى ھەر كۈنى ئەتىگەندە توخۇ چىللاش بىلەن تەڭلا ئورنىدىن تۇرۇپ، ئاۋۋال ئون ـ ئون بەش كىلومېتىر ئۇزۇنلۇقتا يۈگرەيدۇ، ئاندىن بەدەننى سوغۇق سۇدا نەملەنگەن لۆڭگە بىلەن سۈرتىدۇ ـ دە، رېپېتىتسىيە زالىغا كىرىپ، بىر ـ ئىككى سائەتكىچە ئۇسسۇلنىڭ ئاساسىي ھەرىكەتلىرىنى بېرىلىپ قاتتىق مەشىق قىلىدۇ، ئۇ بۇ ئادىتىنى قىش، ياز دېمەي، مەيلى مەملىكەت ئىچى ياكى چەت ئەللەردە ئويۇن قويۇۋاتقان چاغلىرىدا بولسۇن، بىر كۈنمۇ توختىماستىن، مەشىق قىلىشنى دائىملىق ئادەتكە ئايلاندۇرغان.

ئۇ بۇ جەرياندا ھەتتا مۇنداقمۇ بىر قىزىق ئىشقا يولۇققان:

1980 - يىلى غەربىي ئافرىقىدىكى نىگېرىيە دۆلىتىنىڭ پايتەختى ئىمامى شەھىرىدە زىيارەت ئويۇنى قويغان تۇنجى كۈنى تاڭ سەھەردە ئورنىدىن تۇرۇپ مېھمانخانىنىڭ سىرتىغا چىقىپ، قىرىق مىنۇتتەك ئۇزۇنغا يۈگۈرۈپ قايتقاندا ئۆزى چۈشكەن مېھمانخانىنى تونۇيالماي، سوراي دېسە، تىلنى ئۇقماي تىت - تىت بولۇپ ئۇيان - بۇيان مېڭىپ، ئارىدىن ئىككى سائەت ئۆتكەندىن كېيىنلا ئۆزى باياتىن بىرى ئىشىك ئالدىدىن نەچچە قېتىم ئۆتكەن ھېلىقى بىنانىڭ ئىچىدىن باشقا ئارتىسلارنىڭ ئۈنلۈك توۋلاپ ئاۋاز تەڭشەۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قالدۇ ۋە ناتونۇش شەھەردە ئۆزىنىڭ ئېزىقىپ قېلىپ بىرەر كېلىشمەسلىككە ئۇچراپ قالمىغانلىقىغا خۇشال بولۇپ ئۆز ھوجرىسىغا كىرىپ كېتىدۇ.

دېمەك، يولداش مۇھەممەت داۋۇتنىڭ ئارتىسلىق ماھارىتىنى ئۈزلۈكسىز مۇكەممەللەشتۈرۈپ بۈگۈنكىدەك ۋايىغا يېتىلىشىدە، يۇقىرىدا ئېيتقاندەك ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش بىلەن ئۇسسۇل مەشقىنى سىجىل داۋاملاشتۇرۇش ئۇنىڭ بىرىنچى ئەڭگۈشتىرى بولغان بولسا، ماھىرلىق بىلەن كۆپ تەرەپلىمە ئۆگىنىش ئۇنىڭ ئىككىنچى ئەڭگۈشتىرى بولغان.

مۇھەممەت داۋۇت ھەرقايسى جايلارنىڭ ئۇسسۇل جەھەتتىكى خۇسۇسىيەتلىرىنى، داڭلىق ئۇسسۇلچىلارنىڭ ئوخشىمىغان ئۇسلۇبلىرىنى بىر - بىرلەپ قوبۇل قىلىپ ھەممىنى ئۆز ئۇسسۇلىغا سىڭدۈرۈش ئارقىلىق تېخىمۇ نەپىس، كۆركەم بولغان يېڭىچە بىر خىل ئۇسلۇبنى شەكىللەندۈرگەن. ئۇ، بۇ جەھەتتىكى تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەپ مۇنداق دەيدۇ: «... مەن پۇت ھەرىكىتىدىكى چاققانلىقنى دولان ئۇسسۇللىرىدىن، قول ھەرىكىتىدىكى چاققانلىقنى قەشقەر سەنەملىرىدىن، ھەيبارلىق ۋە قىزىقچىلىقنى قومۇل، تۇرپانلارنىڭ ‹نازىركوم› ئۇسسۇللىرىدىن قوبۇل قىلدىم، شۇنىڭدەك يەنە ھەرقايسى پېشقەدەم ئۇستازلارنىڭ ئۆزلىرىگە خاس ئۇسلۇب-

لىرىنىمۇ قوبۇل قىلىپ ئالدىم، مەسىلەن: قول ھەرىكىتىدىكى مەر-
دانىلىقنى خەيرىنىسا تۆلەندى، ئابدۇقادىر ھاجىدىن، پۇت ھەرى-
كىتىدىكى چاققانلىقنى ئالىم ئابدۇللا، ئابدىكېرىم روزىدىن، بە-
دەننى چىڭ تۇتۇشنى ھاجى راخمان، ئابلىمىت ئەمەتتىن، مىمىكا
جەھەتتىكى ئىپادىلەشنى ئابدۇگۈل، ئەمەت ئۆمەر، يولۋاسخانلار-
دىن، دولان ئۇسسۇلىنى مەكىتلىك دېھقان مامۇت شەيختىن ئۆ-
گىنىپ بۇلارنى ئۆز ئۇسسۇلۇمغا سىڭدۈردۈم، دېمەك، مېنىڭ
ئارتىسلىك كەسپىمدە ئۆسۈپ - يېتىلىپ بۈگۈنكىدەك زور شان -
شەرەپكە ئېرىشكەنلىكىمنى يۇقىرىدىكى باغۋەنلەرنىڭ مەن ئۈچۈن
يۈرەك قېنىنى سەرپ قىلىپ كۆپلەپ ئەجىر سىڭدۈرگەنلىكىدىن
ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ، شۇڭا مەن مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن
بۇ قەدىردان ئۇستازلىرىمغا چوڭقۇر مىننەتدارلىق بىلدۈرىمەن!»

مۇھەممەت داۋۇت «خەلق مەشرەپلىرى»نىمۇ بەركەتلىك
خەزىنە دەپ قاراپ ئىنتايىن چىۋەرلىك بىلەن ئۇنىڭدىن نۇر-
غۇنلىغان پايدىلىق ئامىللارنى قوبۇل قىلغان. ئۇ بۇ ھەقتە توخ-
تىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «مەشرەپلەردە ئوخشاش بىر مۇزىكا چېلىن-
غاندا ئوخشاشمىغان خاراكتېرلىك ئادەملەر ئوخشاشمىغان ئۇسلۇب
بىلەن ئۇسسۇل ئوينايدۇ. ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ پۇت ئېلىشى
چاققان بولسا، يەنە بەزىلىرىنىڭ قول ئېلىشى چىرايلىق، بەزى-
لىرىنىڭ چىرايىدىن يېقىملىق تەبەسسۇم چىلىۋىلىنىپ تۇرسا، يەنە
بەزىلىرىنىڭ كۆزى ئۆتكۈر، چېچەن، نۇر يېغىپ تۇرىدۇ. مانا بۇ
ئامىللارنىڭ ھەممىسى بىز ئارتىسلار ئۈچۈن ئىنتايىن زۆرۈر.»

مۇھەممەت داۋۇت ئادەتتە كىنو - تىياتىر كۆرگەندىمۇ باش-
قىلارغا ئوخشاش پەقەت كۆڭۈل ئېچىش ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى
ئۇنىمۇ ئۆزىنىڭ كەسپىي ئۆگىنىشىنىڭ بىرخىل تۈرى سۈپىتىدە
دەرس قاتارىدا كۆرۈپ ئۆگىنىدۇ. مەسىلەن، ئۇ چارلىز چاپلىن
رول ئالغانلىكى كىنولارنى تەكرار كۆرۈپ، ئۇنىڭ يۈكسەك ئورۇن-
داش ماھارىتىنى ئۆگىنىدۇ. ئۇ يەنە جۇڭگونىڭ داڭلىق شياڭشېڭ-

چىسى خۇباۋلىنىمۇ ئۆزىگە ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇنىڭ شياڭشېڭ
ئېيتىشتىكى ئۇستاتلىقىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇنى ئۇيغۇرچە ئېيتى-
شش، ۋائىزلىق نومۇرلىرىنى ئورۇنداشتا پايدىلانغان.
مۇھەممەت داۋۇت يەنە ئەتراپلىق تەربىيىلىنىشكىمۇ ئىنتايىن
تىرىشىدۇ، ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ جەھەتتىكى بىۋاسىتە تەسىراتى ئۈستى-
دە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «ئارتىس بولغان ئادەم ھېكايە،
رومان، داستانلارنى كۆپلەپ كۆرگەندە، جەمئىيەتكە بولغان تونۇ-
شىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇپ، تۇرمۇش بىلىملىرىنى ۋاستىلىك ئۆگىنىپ،
نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتكىلى بولىدۇ، رەسىمنى كۆپ كۆرگەندە
سىترولۇق، گۈزەللىك تۇيغۇسىنى يېتىشتۈرگىلى بولىدۇ، مۇزىكىنى
كۆپ ئاڭلىغاندا رىتىم تۇيغۇسىنى كۈچەيتكىلى ۋە پىكىر ھېسسى-
ياتىنى قاناتلاندۇرغىلى بولىدۇ. مانا بۇلار بىز ئارتىسلار ئۈچۈن
كەم بولسا بولمايدىغان ئىنتايىن مۇھىم ئامىللاردۇر...»
مۇھەممەت داۋۇتنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن بارغان تۇنجى
كۈنىلا، ئۇنى بىر «كىتاب مەستانىسى» ئىكەن. دېگەن تۇيغۇغا
كەلدىم، قارىسام ئۇنىڭ ياتىقىنىڭ بوش يېرى يوق ئىدى، شى-
رەنىڭ ئۈستى، دېرىزە تەكچىلىرىمۇ، كارىۋاتنىڭ بېشىمۇ ھەرخىل
كىتاب - ژۇرناللار بىلەن تولۇپ كەتكەن بولۇپ، خاتىرە يېزىپ
قالدۇرۇش ئۈچۈن بىر قىسىم كىتاب - ژۇرناللارغا قەغەز قىستۇ-
رۇپ بەلگە قويۇلغان، مەن شۇنىڭغا قاراپ ھېس قىلدىمكى، ئۇ
بېيجىڭدىكى رېپېتىتسىيىسىدىن سىرتقى بارلىق ۋاقتىنى مانا مۇشۇنداق
قېتىرقىنىپ كىتاب كۆرۈپ جاپالىق ئىزدىنىش بىلەن ئۆتكۈزىدى-
كەن. دەرۋەقە، يارامliq ئۇستا ئارتىس بولۇش ھەقىقەتەنمۇ مۇش-
كۈل بىر ئىش ئىكەن!
مۇھەممەت داۋۇت ئۆز كەسپىنى جېنىدىنمۇ ئەزىز كۆرگەچكە
ئۇ ئەزەلدىن تارتىپ ئۆزىدە ئارتىسلاردا بولۇشقا تېگىشلىك ئې-
سىل ئەخلاقىي - پەزىلەتلەرنى ئاڭلىق ھالدا يېتىشتۈرۈپ كەلگەن.
مەيلى رېپېتىتسىيە قىلىۋاتقاندا بولسۇن ياكى رەسمىي ئويۇن قويغان-

دا بولسۇن، مەيلى چوڭ شەھەرلەردىكى ھەشەمەتلىك كۇلۇبلاردا بولسۇن ياكى يېزا - قىشلاقلاردا ئويۇن قويغاندا بولسۇن، ھەممىسىدە ئوخشاش بولۇپ، قىلچىمۇ مۇھىت - شارائىت ياكى تاماشىبىنلارنى تاللاپ مۇئامىلە قىلمايدۇ.

مۇھەممەت داۋۇتنىڭ تېخىمۇ ئۆگىنىشكە تېگىشلىك ئالىي پەزىلىتى شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، ئۇ ئۆزىگە تەقسىم قىلىنغان ھەرقانداق بىر رولغا ئوخشاشلا مۇئامىلە قىلىدۇ، مەسىلەن، 1979 - يىلىدىكى مەملىكەتلىك سەنئەت كۆرىكىدە ئۇنىڭغا سەھنىنىڭ ئارقىسىدا تۇرۇپ ئۆزۈن سۇناي چېلىپ تۇرىدىغان بىر قوشۇمچە رول تەقسىم قىلىنغان (ئەسلى بۇ رول باشقا بىرسىگە تەقسىم قىلىنغان بولۇپ، ئۇ كىشى بۇ رولنى كىچىك كۆرۈپ چىققىلى ئۇنىمىغان)، ئۇ مۇشۇ رولغىمۇ ئالاھىدە جىددىي مۇئامىلە قىلىپ، ئىجادچانلىق روھىنى جارى قىلدۇرۇپ، خۇددى ھېيت - ئايەم كۈنلىرى مەسچىتنىڭ پەشتاقىدا داپ - ناغرا، سۇناينى قىزغىن تەڭكەش قىلىپ چېلىۋاتقاندەكلا قىياپەتكە كىرىپ ئىنتايىن يۇمۇرلۇق ھەرىكەت قىلىپ، تاماشىبىنلارغا ئاجايىپ چىنلىق تۇيغۇسى بېغىشلىغان. ئۇ ئەنە شۇ كىچىككىنە رولنى ئىجرا قىلىشتىمۇ پەۋقۇلئاددە يۇقىرى باھاغا ئېرىشكەن.

مۇھەممەت داۋۇتنىڭ ئېسىل ئەخلاقىي پەزىلىتى ئۇنىڭ ئويۇن قويۇش ۋاقىتلىرىدىكى جىددىي پەيتلەردە ھەرقانداق ئېغىر كېسەل، قاتتىق ئازابلىنىشلارغىمۇ قىلچە پىسەنت قىلمايدىغان قەيسىرانە روھىدا كونكرېت ئىپادىلىنىدۇ.

1960 - يىلى جۇڭگو مىللەتلەر ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى موسكۋاغا بېرىپ زىيارەت ئويۇنى قويۇشقا توغرا كېلىدۇ، شۇ مۇناسىۋەت بىلەن مۇھەممەت داۋۇت «چېلەك بىلەن سۇ توشۇش» ناملىق رۇس ئۇسسۇلىنى ئۆگىنىدۇ، بۇ ئىككى تىزىنى يەرگە قويۇپ، سەھنىنى پىرقىرايدىغان ئىنتايىن قىيىن ھەم ئېغىر ئۇسسۇل بولسىمۇ، مۇھەممەت داۋۇت بۇ ئۇسسۇلنى تېزلا ئۆگىنىۋالىدۇ، ئۇ بۇ نو-

مۇرنى بەش، ئالتە ئاينىچە قاتتىق مەشق قىلىپ، راسا پىششىقلاپ ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئوينايدىغان بولغاندىن كېيىن، زىيارەتكە چىـقىش ۋاقتى توشقاندا مەركەزدىكى رەھبەرلەر ئۆمەككە كېلىپ ئـۇ-لارنىڭ نومۇرلىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ تەكشۈردى. دەل شۇ كـۈ-نى مۇھەممەت داۋۇت سەھنىدە ھېلىقى روسچە ئۇسسۇلنى ئويناپ تىزى بىلەن پىرقىراۋاتقاندا، ئۇشتۇمتۇت تاختايدىن بورتۇپ چىقـقان بىر تال مىخقا پۇتلىشىپ كېتىپ، قاتتىق يىقىلىپ چۈشتۇ-دە، سول پۇتىنىڭ ھوشقى چىقىپ كېتىدۇ، ئـۇنى دەرھال دوخـتۇرخانىغا ئېلىپ بېرىپ، پۇتىنى گىپىسكە ئېلىپ تېڭىۋېتىدۇ، ئا-رىدىن بەش كۈن ئۆتكەندىن كېيىن زىيارەتكە چىقىش ۋاقتى توشۇپ قالىدۇ، بۇ چاغدا مۇھەممەت داۋۇت قەتئىيلىك بىلەن سوۋېتكە چوقۇم چىقىپ، بۇ ۋەزىپىنى ئورۇنداپ كېلىشنى تەلەپ قىلىدۇ. رەھبەرلىك ئۇنىڭ تەلىپىنى ماقۇللىغاندىن كېيىن، ئىككى نەپەر ئارتىس ئۇنىڭ قولتۇقىدىن يۆلەشتۈرۈپ ساماليوتقا چىقىرىدۇ، موسكۋاغا بارغاندىن كېيىن جۇڭگو كونسۇلخانىسىدا يېتىپ تۇرۇپ كېسىلىنى داۋاملىق داۋالىتىدۇ. ئارىدىن ئانچە ئۆتـمەيلا ئويۇن قويۇش ۋاقتى يېتىپ كېلىدۇ. تۇنجى قېتىملىق ئو-يۇندا ھېلىقى روسچە ئۇسسۇلنى سەھنىدە ئورۇنداپ جۇڭگولۇق ئارتىسلارنىڭ ماھارىتىنى نامايان قىلىش بەكمۇ زۆرۈر ئىدى.

مۇھەممەت داۋۇت پۇتىنىڭ قاتتىق ئاغرىۋاتقانلىقىغا قارى-ماي، پۇتىدىكى گىپىسنى ئېلىپ تاشلاپ تىياتىرخانىغا يېتىپ كېلىپ، ئۆز ۋەزىپىسىنى ئورۇنداش ئۈچۈن جىددىي ھازىرلىق قى-لىدۇ. رەھبەرلىك بۇ چاغدا ئىنتايىن جىددىيلىشىپ تەسادىپىيلىق-نىڭ ئالدىنى ئېلىش يۈزىسىدىن سەھنە خىزمەت خادىملىرىغا: «ئەگەر مۇھەممەت داۋۇت سەھنىدە يىقىلىپ چۈشىدىغان بولسا شۇئانلا چىراغنى ئۆچۈرۈپ پەردىنى تېز يېپىۋېتىڭلار!» — دەپ جېكىلەپ ئالدىنئالا ئۇقتۇرۇۋېتىدۇ، پەردە ئېچىلىپ شوخ روس مۇ-زىكىسى چېلىنىش بىلەن تەڭ مۇھەممەت داۋۇت سەھنىگە قويۇن-

دەك پىرقىراپ چىقىپ، خۇددى ساق ۋاقتىغا ئوخشاشلا قىلچە
چاندۇرماستىن ئۇسسۇلنى بىمالال ئوينايدۇ. ئەسلى بۇ ئۇسسۇلدا
تىزى بىلەن يىگىرمە قېتىم پىرقىرىغاندا مۇزىكىنىڭ ئاۋاز تىزمى-
سىغا دەل توغرا كېلەتتى، بىراق مۇھەممەت داۋۇت ئون تۆت
قېتىم پىرقىرىغاندىن كېيىن زادى بولالماي قالىدۇ. ئۇ قىلىنىڭ
ئۈستىدە تۇرۇۋاتقان بۇ ئىنتايىن ھالقىلىق پەيتتە شۇنداق بىر
ئۇستاتلىق قىلغانكى، جىسمانىي جەھەتتىكى ئاجىزلىقنى قىزىقچى-
لىق بىلەن يېپىپ، پىرقىراشنىڭ ئورنىغا سەكرەپ ئويناپ قىلچە
چاندۇرمايدۇ، شۇنىڭ بىلەن بۇ قېيىن نومۇرنى بۇرۇنقىدىنمۇ قى-
زىقارلىق ئويناپ ئاجايىپ ياخشى ئۈنۈمگە ئېرىشكەنلىكى ئۈچۈن
روس تاماشىبىنلىرى گۈلدۈراس ئالقىشلار ياغدۇرۇپ، مۇھەممەت
داۋۇتنى گۈل دەستىلەر بىلەن كۆمۈپ تاشلايدۇ.

يولداش مۇھەممەت داۋۇتنىڭ بۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلىرى
ناھايىتى كۆپ. مەسىلەن، 1967 - يىلى ئىيۇندا، جۇڭگو - پاكىس-
تان تاشيولىنى ياساشقا قاتناشقان پاكىستان ئىشچىلىرى قەشقەر
شەھىرىگە دەم ئېلىشقا كەلگەندە، رەھبەرلىك قەشقەر ۋىلايەتلىك
سەنئەت ئۆمىكىنى ئۇلارغا ئويۇن قويۇپ بېرىشكە ئورۇنلاشتۇرىدۇ.
شۇ چاغدا مۇھەممەت داۋۇتنىڭ بوغۇزىغا يامان يارا چىققان بو-
لۇپ، شۇ كۈنى چۈشتىن بۇرۇن ئوپېراتسىيە قىلىنىپ تېڭىۋېتىل-
گەن، ھەمدە دوختۇر ئۇنىڭغا يارىغا سۇ تەگكۈزمەسلىكنى تاپىلاپ
بىر ھەپتە دەم ئېلىشقا ئىسپىراپكا يېزىپ بەرگەنىدى. بىراق پا-
كىستانلىقلارغا قويۇلىدىغان شۇ كۈنى كەچتىكى ئويۇنغا مۇھەممەت
داۋۇتنىڭ چوقۇم قاتنىشىشى زۆرۈر بولىدۇ، شۇڭا ئۇ بوغىزىدىكى
چاپلاقلىق بىنتنى ئېلىۋېتىپ ئۈستىگە گىرىم قىلىپ سەھنىگە چى-
قىۋېرىدۇ، ئۇ قاتتىق ھەرىكەت قىلغانلىقتىن چىلىق - چىلىق
تەرگە چۆمۈلۈپ، ھېلىقى ئوپېراتسىيە قىلىنغان يارىغا ئاچچىق
تەر كىرىپ كېتىپ، يارا تېخىمۇ زورۇقۇپ يامانلاپ كېتىدۇ، لې-
كىن بۇنىڭلىق بىلەن ئۇ ئۆزىنىڭ ئازاب تارتقانلىقىنى بانا قى-

لىپ ۋايساپ، باشقىلار ئالدىدا ئۆزىنى كۆرسىتىشكە ئۇرۇنمايدۇ.

1980 - يىلى ئاۋغۇست ئايلىرىدا مۇھەممەت داۋۇت شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى بىلەن غەربىي ئافرىقا ئەللىرىگە زىيارەت ئويۇنى قويۇشقا چىققاندا قاقاس، چۆل - جەزىرىلەردە ئاپتوموبىل بىلەن يەتتە، سەككىز سائەتلەپ يول يۈرۈپ سەرتان ئىسسىقتا قاتتىق ئۇسساپ كېتىدۇ. قايناقسۇ بولمىغانلىقى ئۈچۈن شۇ يەرنىڭ ئادىتى بويىچە سوغۇق سۇ ئىچىدۇ - دە، بۇنىڭغا ماسلىشالماي شۇئانلا قىزىپ، ئىسسىتمىسى قاتتىق ئۆرلەپ يېتىپ قالىدۇ. ئۇ يەرگە چىققان ئارتىسلارنىڭ سانى بەكمۇ چەكلىك بولغانلىقى ئۈچۈن مۇھەممەت داۋۇت شۇ كۈنى كەچتىكى ئويۇنغا قاتناشمىسا، ئادەم زادى يېتىشمەيدۇ، مۇشۇنداق جىددىي پەيتتە ئۇ ۋەتىنىنىڭ ئىززەت - ئابرويىنى جېنىدىنمۇ ئەۋزەل بىلىپ، ئىسسىتمىسىنىڭ شۇنچە ئۆرلەپ كەتكەنلىكىگە پىسەنت قىلماستىن سەھنىگە چىقىپ، ئۆز ۋەزىپىسىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇنداپ، ۋەتەن ئۈچۈن زور شان - شەرەپلەرنى قازىنىدۇ.

بۈيۈك فرانسۇز يازغۇچىسى بالزاك «تىنىمسىز ئىشلەش سەنئەتنىڭ قانۇنىيىتى، شۇنداقلا تۇرمۇشنىڭ قانۇنىيىتىدۇر» دەپ ئېيتقان، مۇھەممەت داۋۇتنىڭ 32 يىللىق سەنئەت ھاياتى بالزاكنىڭ بۇ ھېكمەتلىك سۆزىنىڭ تامامەن چىن ھەقىقەت ئىكەنلىكىنى تولۇق ئىسپاتلاپ بېرىدۇ.

مەھەممەت داۋۇت كونسېرت نومۇرلىرىنى ئورۇنداش جەھەتتە ۋايىغا يەتكەن داڭلىق ئارتىس بولۇپ، باشتىن - ئاخىر تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ۋە كۆپ قېتىم مۇكاپات، تەقدىرلەشلەرگە مۇۋەپپەق بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ھەرگىزمۇ باشقىلار ئىجاد قىلىپ بەرگەن تەييار نومۇرلارنىلا ئورۇنداپ، قالغان چاغدا ئويناپ كۈلۈپ كۈن ئۆتكۈزۈشنىڭ كويىدا بولۇشنى خالىمايدۇ.

شىنجاڭدا ئاياللارنىڭ كوللېكتىپ ئۇسسۇلى بىلەن يالغۇز

كىشىلىك ئۇسسۇلى ناھايىتى راۋاجلانغان. ھەتتا 50 - يىللاردا يالغۇز كىشىلىك ئايالچە ئۇسسۇل — «ئۈزۈمچىلىك ئۇسسۇلى» دۇنيا فېستىۋالىغا قاتنىشىپ ئالتۇن ئوردېنغا ئېرىشكەن، بىراق خېلى ئۇزۇن ۋاقىتقىچە بىرەر ئەرلەر ئۇسسۇلىمۇ دۇنيا سەھنىسىگە چىقمىغان. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن مەھەممەت داۋۇت بەكمۇ بىئارام بولىدۇ - دە، ئۇيغۇر ئۇسسۇلچىلىقىدىكى مۇشۇ بىر بوشلۇقنى تولدۇرۇش ئارقىلىق شىنجاڭنىڭ مىللىي سەنئىتىنى يەنىمۇ يۈكسەلدۈرۈپ دۇنيا سەھنىسىگە ئېلىپ چىقىشتىن ئىبارەت ئۇلۇغۋار ئىستەك شەكىللىنىدۇ. ئۇ 1962 - يىلى بېيجىڭ مەركىزىي مىللەتلەر ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىدىن قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىگە يۆتكىلىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۆمەكنىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى بولغان يولداش سالامەتنىڭ ياردىمى بىلەن بىر نەچچە ئايلىق تۇرمۇش ئۆگىنىش ئارقىلىق تۇنجى قېتىملىق كوللېكتىپ ئەرلەر ئۇسسۇلى «شاد يىگىتلەر» نىڭ سيۇژېت قۇرۇلمىسىنى تۈزۈپ چىقىپ، رېپېتىتسىيە جەريانىدا ئەمەلىي سىناق ئېلىپ باردى، ئاندىن پېشقەدەم ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىلىرى ۋە بۇ ئۇسسۇلغا قاتناشقۇچى ئارتىسلارنىڭ تەكلىپ - پىكىرلىرىنى كىچىك پېئىللىق بىلەن قوبۇل قىلىپ، قېتىرقىنىپ ئىزدىنىپ، تەكرار پىششىقلاش ئارقىلىق ئاخىر «شاد يىگىتلەر» ئۇسسۇلىنى كەڭ تاماشىبىنلار بىلەن يۈز كۆرۈشتۈردى، ئۇنىڭ بۇ تۇنجى قېتىملىق ئىجادىيىتى 1964 - يىلى ئاپتونوم رايونى بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىدە مۇنەۋۋەر نومۇر بولۇپ باھالىنىپ ئالاھىدە مۇكاپاتقا ئېرىشكەن.

مەھەممەت داۋۇت مۇشۇ بىر ئۇسسۇلنى قايتا - قايتا پىششىقلاپ ئىشلەش ئارقىلىق ئۇسسۇل ئىجادىيىتىنىڭ ئاساسىي قانۇنىيەتلىرىنى پۇختا ئىگىلەپ، كېيىنكى ئىجادىي پائالىيىتى ئۈچۈن پۇختا ئاساس ھازىرلىغان، شۇندىن كېيىن 1962 - يىلى ئۆمەرجان بىلەن بىرلىشىپ «پوچتالىيون» ناملىق تاجىكچە ئۇسسۇلنى، 1964-

يىلى تۇرلىسا تۇراق بىلەن بىرلىشىپ «قەشقەر قىزى» ناملىق
كوللېكتىپ ئۇسسۇلنى ئىجاد قىلدى. ئارقىدىنلا يەنە خەيرىنىسا
تۆلەندى، سالامەتلەر بىلەن بىرلىشىپ «توي ئۇسسۇلى» ناملىق
كوللېكتىپ نومۇرنى، 1965 ـ يىلى سالامەت بىلەن بىرلىشىپ
«جېغاڭجۇڭگە مەشئاللا!» ناملىق ئەرلەر كوللېكتىپ ئۇسسۇلىنى
ئىجاد قىلغان، يەنە شۇ يىلى ئابلىمىت توختى، سالامەتلەر بىـ
ـلەن بىرلىشىپ «خەلقنى سۆيۈش نەمۇنىچىسى» ناملىق ئۇيغۇر
جەڭچىسى قادىر ھېزىممىنىڭ ئىش ـ ئىزلىرى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن
كىچىك تىپتىكى ئۇسسۇللۇق تىياتىرنى ئىجاد قىلىپ باش رولىنى
ئۆزى ئوينىغان. 1971 ـ يىلى ئۇ ئۆزى مۇستەقىل ھالدا «ۋە-
تەننى قوغدايلى» ناملىق ئىپىك ئەرلەر كوللېكتىپ ئۇسسۇلىنى
ئىجاد قىلغان، 1972 ـ يىلى ئۇ سالامەت، دۈجىچۈەنلەر بىلەن
بىرلىشىپ «پامىردىكى بۈركۈت» ناملىق ئۇسسۇللۇق تىياتىرنى
ئىجاد قىلغان. شۇ يىلى ئۇ يەنە ئۆز ئالدىغا «پامىر مىنىبىگىلىـ
ـرى» ناملىق تاجىكچە ئەرلەر ئۇسسۇلىنى ئىجاد قىلىپ ئۆزى باش
رولنى ئوينىغان، بۇ نومۇر 1972 ـ يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە
ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىدە مۇنەۋۋەر نومۇرلار قاتارىدا باھا-
لىنىپ مۇكاپاتقا ئېرىشكەن. كېيىنچە مەزكۇر نومۇر شىنجاڭ ناخ-
شا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ دائىملىق نومۇرىغا ئايلىنىپ، نۇرغۇن
مەملىكەتلەردە ئوينىلىپ ئالقىشقا ئېرىشكەن. 1976 ـ يىلى ئۇ
يەنە سالامەت بىلەن بىرلىشىپ چېگرا مۇداپىئەسىنى قوغداش
ئاساسىي مەزمۇن قىلىنغان «ئالدىنقى سەپتە دۈشمەن تازىلاش»
ناملىق كىچىك تىپتىكى ئىپىك ئۇسسۇلنى ئىجاد قىلغان. 1983 ـ
يىلى ئۇ سالامەت بىلەن جەنۇبىي شىنجاڭغا بېرىپ تۇرمۇش
ئۆگىنىپ «مۇقام يۇرتىدىكى شادلىق» ناملىق چوڭ تىپتىكى كول-
لېكتىپ ئۇسسۇلنى ئىجاد قىلىپ، ئۇنى قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنـ
ـئەت ئۆمىكىگە ئۆگىتىپ قويغان. بۇ نومۇر شۇ يىلى ۋىلايەت بو-
يىچە ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىدە بىرىنچى بولۇپ باھالىنىپ

مۇكاپاتقا ئېرىشكەن، ئۇ يەنە شۇ مەزگىلدە توختاسىن، سالامەتلەر بىلەن بىرلىشىپ «تۆۋى ئۇسسۇلى» ناملىق قىرغىزچە يىرىك ئۇسسۇلنى ئىجاد قىلىپ ئۇنى قىزىلسۇ سەنئەت ئۆمىكىگە ئۆگىتىپ قويغان.

يولداش مەھەممەت داۋۇت ئوتتۇز نەچچە يىللىق سەنئەت ھاياتىدا مۇشۇنداق زور مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئېرىشىپ، ئالاھىدە كۆزگە كۆرۈنگەنلىكى ئۈچۈن جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزالىقىغا قوبۇل قىلىنغان، ھەمدە جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىكىگە سايلانغان.

بىز يولداش مەھەممەت داۋۇتنىڭ بۇندىن كېيىنمۇ ئۆزىنىڭ ئېسىل ئەخلاقىي پەزىلىتىنى داۋاملىق جارى قىلدۇرۇپ «ئوت يۈرەك شوخ يىگىت»كە خاس بولغان سەنئەت باھارىنى يەنىمۇ ئۇرغۇتۇپ شىنجاڭنىڭ مىللىي سەنئىتىنى دۇنيا سەھنىسىدە نامايان قىلدۇرۇشتىن ئىبارەت ئۇلۇغۋار ئىستىكىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا تېخىمۇ زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىگە ۋە سەنئىتىنىڭ يەنىمۇ يۇقىرى پەللىگە قاراپ پەرۋاز قىلىشىغا تىلەكداشلىق بىلدۈرىمىز!

تالانتلىق ئۇسسۇلچى رەيھانگۈل ئابلىز

ئارمان

1979 - يىلىنىڭ باھار مەزگىلى ئىدى.

پايتەختنىڭ ئاۋات مەركىزىگە جايلاشقان كۆركەم كۇلۇبنىڭ كۆزنى قاماشتۇرغۇدەك جۇلالىق دۇخاۋا پەردىسى دەبدەبە بىلەن ئېچىلدى. مىڭلىغان تاماشىبىنلار سەھنىگە تەقەززالىق بىلەن تىكىلمەكتە ئىدى. يېقىملىق، جۇشقۇن، شادىيانە مۇزىكا ساداسى ئىچىدە چېكىسىگە قىزىلگۈل قىسقان چەبدەس سۇمباتلىق ئۇيغۇر قىزى قارلىغاچتەك قانات قېقىپ، تولۇپ - تاشقان ئىپتىخار ۋە يۈكسەك ماھارەت بىلەن «يۈرەك شادلىقى» ناملىق ئۇسسۇلنى ئويناشقا باشلىدى. ئۇسسۇل تازا ئەۋجىگە كۆتۈرۈلگەن چاغدا كەڭ تاماشىبىنلار، ئۇسسۇل كۆرىكىگە ئىشتىراك قىلىۋاتقان، مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن كەلگەن ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر ئارقا - ئارقىدىن گۈلدۈراس ئالقىش سادالىرىنى ياڭرىتاتتى، باركاللا ئوقۇيتتى... شۇ ئاندا مېنىڭ ئالدىمدىكى رەتتە ئولتۇرغان بىر پېشقەدەم خەنزۇ شائىرى يېنىدىكى دوستىغا قاراپ «قالتىس ئوينايدىكەن، قالتىس ئوينايدىكەن! ھەقىقەتەن ئىسمى-جىسمىغا لايىق يۈرەك شادلىقى بوپتۇ!» دېدى ۋە قويۇن دەپتىرىنى چىقىرىپ، ھاياجانلانغان ھالدا مۇنداق يالقۇنلۇق ئىككى مىسرانى يازدى:

«سەھنىدە سوقسا يۈرەكنىڭ شادلىقى جۇشقۇنلىنىپ،
پەستە كۈلدى بارچە دىللار زوق بىلەن خەندان ئۇرۇپ.

بۇ يالغۇز پېشقەدەم شائىرنىڭلا ئەمەس، بەلكى پۈتكۈل ئو-

يۈن ئەھلىنىڭ ياش ئۇسسۇلچىمىز رەيھانگۈلنىڭ كامالەتكە يەتكەن ئۇسسۇل ماھارىتى ۋە تالانتىغا ئويغۇن ئورتاق مەدھىيىسى ئىدى.

يۇقىرىقى قەسىرلىك كۆرۈنۈشلەر مەندە كۈچلۈك مىللىي ئىپتىخارلىق ھېسلىرىنى قوزغىدى.

رەيھانگۈل ئابلىز ئۇيغۇر مەدەنىيەت سەنئىتىنىڭ بۆشۈكى بولغان قەدىمكى دىيار قەشقەر شەھىرىدە بىر مەرىپەتپەرۋەر ئائىلىدە دۇنياغا كەلدى. يىپەك يولىنىڭ مۇھىم قاتناش تۈگۈنىگە جايلاشقان بۇ گۈزەل دۇنياغا مەشھۇر ئاۋات شەھەر ۋە بۇ شەھەردىكى ناخشا - ئۇسسۇلغا ئاشنا ئەمگەكچان، باتۇر، خۇش ئاۋازە مېھماندوست خەلق ئاممىسىنىڭ مەزمۇنغا باي مەنىۋى ھاياتى ئۇنىڭ سەبىي دىلىغا سەنئەتكە بولغان كۈچلۈك ئارزۇ - ھەۋەس ۋە ئىشتىياقىنىڭ ئۆچمەس گۈلخانىنى ياقانىدى. قويۇق مىللىي تۇرمۇش ۋە مىللىي سەنئەت پائالىيىتى سەنئەتكارلارنى يېتىلدۈرىدىغان مۇنبەت تۇپراق. مەھەللە - كويلاردا قىزىغان توي - تۆكۈن ۋە ناخشا ئۇسسۇللارغا، ھېيتكار ئالدىدىكى ئاممىۋى سەنئەت ئورۇنلىرىغا، سەنئەت ئۆمەكلىرىدىكى رېپېتىتسىيىلەرگە قاتتىق مەھلىيا بولغان كىچىككىنە رەيھانگۈل سازنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىسىلا ھارغىنىنى بىلمەي ئۇسسۇلغا چۈشۈپ كېتەتتى. ھويلا ئىچىدە توك ئۆچسە ئاي يورۇقىدا ئوينايتتى.

«نېمىنى ئارزۇ قىلساڭ، شۇنىڭغا يېتىسەن» دېگەندەك، ئاخىر ئۇنىڭ بالىلىق ئۈمىدى ئەمەلگە ئېشىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ سەنئەتكە بولغان قىزىقىشى ۋە ئۇسسۇلدىكى تالانتىنى نەزەردە تۇتۇپ، سابىق شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئانسامبىلى ئۇنى بالا ئارتىسلىققا قوبۇل قىلدى. بۇ چاغدا ئۇ ئەمدىلا ئون بىر ياشقا قەدەم قويغانىدى. ئىككىنچى يىلى ئۆمەك رەھبەرلىكى ئۇنىڭ بەكمۇ كىچىكلىكى ۋە سىستېمىلىق تەربىيىلىنىشى لازىملىق-

نى نەزەردە تۇتۇپ، ئۇنى شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپىگە ئوقۇشقا ئەۋەتىپ بەردى.

باغۋەنلەرنىڭ كۆڭۈل قويۇپ پەرۋىش قىلىشى ۋە ئۆزىنىڭ جاپاغا چىداپ تىرىشىشى نەتىجىسىدە بۇ غۇنچە ئون ئۈچ - ئون تۆت ياشلىرىدىلا بىر يۈرۈش مۇكەممەل ئۇسسۇل ھەرىكىتىگە ۋە مىللىي پۇراققا ئىگە «ئۈزۈمچىلىك ئۇسسۇلى» «شوخ قىز»، «داپ ئۇسسۇلى» قاتارلىق يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇللارنى خېلىلا مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇنداپ ئۇستازلىرىنى ھەيران قالدۇردى.

1966 - يىلى ئوقۇش پۈتتۈرۈش يۈزىسىدىن تەييارلانغان «قىزىل ئاياللار قوشۇنى» ناملىق ئۇسسۇللۇق ئوپېرادا ئۇ باش قەھرىمان ۋۇچىڭخۇانىڭ ئوبرازىنى غەلىبىلىك يارىتىپ، ئوقۇشنى ئەلا نەتىجە بىلەن پۈتتۈردى ۋە ئۆگەنگىنىنى ئىشلىتەلەيدىغان كەڭرى مەيدان - ئۆمەك قوينىغا قايتىپ كەلدى.

بىراق مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىنىڭ جۇدۇن - چاپقۇنى ئەلگە شېرىن مېۋىلەرنى بېرىش ئالدىدا تۇرغان بۇ ياش نوتىنىڭ ئارزۇلىرىنى بىتچىت قىلىۋەتتى. ئۆزىنىڭ ئەڭ گۈزەل ياشلىق چاغلىرىنىڭ بىھۇدە زايە بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىدىن ئىچى سىيرىلغان رەيھانگۈل «ئۇسسۇل ئارتىسىنىڭ بىر كۈنلۈك مەشقىنى توختىتىپ قويۇشى بىر قەدەم چېكىنگەنگە باراۋەر» دەپ قاراپ، سەھنىگە چىقالمىسا، ياتىقىدا مەشق قىلدى. كۈندۈزى مەشق قىلىش ئىمكانىيىتى بولمىسا، كېچىسى يوشۇرۇن ھالدا مەشق قىلىشنى داۋاملاشتۇردى. ئەمما سەھنىگە چىقالمايۋاتقانلىقىنى ئويلىسا تىت - تىت بولاتتى، ئازابلىناتتى.

«تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» ئاغدۇرۇلۇپ، ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ ئىللىق باھارى يېتىپ كېلىشى بىلەن غەيرىتىگە غەيرەت قوشۇلغان رەيھانگۈل ئۆمەك رەھبەرلىكىنىڭ، بەدىئىي يېتەكچىلەر ۋە رېژىسسورلارنىڭ ئەمەلىي ياردىمى ۋە كەڭ سەپداشلىرىنىڭ قوللاپ قۇۋۋەتلىشى ئارقىسىدا مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىكى بوشلۇقنى

تولدۇرۇش، خەلق ئۈچۈن تېخىمۇ كۆپ ۋە تېخىمۇ چوڭ شان ـ شەرەپلەرنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ ئانا بولۇپ قالغانلىقى ۋە سالامەتلىكىنىڭ ئاجىز بولۇشىغا قارىماي، تۈننى تاڭغا ئۇلاپ جاپالىق ئىزدىنىپ ۋە مەشىق قىلىپ، ئاتاقلىق ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى ۋە رېژىسسورى مەرھۇم هاجى راخمان، ھەمدە سالامەت ئالىم، زەينەپ سىدىق، ۋاڭ شياۋيۈن قاتارلىق ئۇستازلارنىڭ يېتەكچىلىكىدە «قاش تېشى»، «يۈرەك شادلىقى»، «قار لەيلىسى» «ئۈزۈمچىلىك ئۇسسۇلى»، «يىپەك يولىدا ئەزىز مېھمانلارنى كۈتۈۋېلىش»، «قوڭغۇراق ئۇسسۇلى»، «لالە»، «ئەنجۈرلۈك باغدا» قاتارلىق يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇللارنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورونداپ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشى ۋە يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشتى. ئۇنىڭ قايناق ھېسسىياتلىق، شوخ ـ تېتىك، نازاكەتلىك ئۇسسۇللىرى ئەدەبىيات ـ سەنئەت ساھەسىدىكىلەرنىڭ دىققەت ئېتىبارىنى قوزغىدى. 1979 ـ يىلى مەملىكەتلىك ئۇسسۇل كۆرىكىدە ئۇ ئوينىغان ئۆزبېك ئۇسسۇلى «يۈرەك شادلىقى» ئىككىنچى دەرىجىلىك ئىجادىيەت مۇكاپاتىغا، «قوڭغۇراق ئۇسسۇلى» ئوروۇنلاش بويىچە «شەرەپ» مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. يەنە شۇ ئۇسسۇل ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ئۇسسۇل مۇسابىقىسىدا بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

1980 ـ يىلى ۋە 1982 ـ يىلى ئۇ شىنجاڭ ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكى تەركىبىدە ئەلچىلىرى ـ كېيىن بولۇپ گانا، نىگېرىيە، يۇقىرى ۋولت، توگو، فرانسىيە، شۋېتسىيە، ماراكەش، تۈركىيە قاتارلىق دۆلەتلەرگە زىيارەت يۈزىسىدىن ئويۇن قويغىلى چىقىپ ۋە ماھارەت كۆرسىتىپ باي ۋە گۈزەل ئۇسسۇل سەنئىتىمىزنى چەت ئەللىك دوستلارغا تونۇتتى ھەمدە ئۇلارنىڭ داڭدار ئۇسسۇللىرىنى قېتىرقىنىپ ئۆگەندى. ئېلىمىز خەلقى بىلەن ھەرقايسى ئەل خەلقلىرى ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇقنى ئەلچىلىرى سۈرۈش ئۈچۈن بىر كىشىلىك تۆھپە قوشتى.

1983 - يىلنىڭ ئاخىر ئۇ يەنە يېڭىدىن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ «ئاتۇش» ئۇسسۇلى، ئۇيغۇرچە ئىجادىي ئۇسسۇل «تارىم گۈلى»، قەدىمكى كۇسەن ئۇسسۇلى «يامغۇر قىز»، قازاقچە ئۇسسۇل «يايلاقتىكى ئايال مۇئەللىم»، دەيزۇ ئۇسسۇلى «سۇ» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى تەييارلىدى. بۇنىڭدىن باشقا چەت ئەلگە چىققاندا ئۆگەنگەن پاكىستان، ھىندىستان، ئىسپانىيە ۋە سېنگال ئۇسسۇللىرىنى تەكرار مەشق قىلىش ئارقىلىق ئون نەچچە نومۇردىن تەركىب تاپقان يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل كېچىلىكىنى ئۆتكۈزدى. بۇ ئۇسسۇل كېچىلىكىنى ئالدى بىلەن قاراماي، مايتاغ، شىخو، ساۋەن رايونلىرىغا ئاپىرىپ ئويناپ، ھەر مىللەت خەلقىدىن سەممىي ھال سورىدى ۋە پىكىر ئالدى. رەيھانگۈلنىڭ يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل كېچىلىكىدىكى نومۇرلار تېمىسىنىڭ كەڭلىكى، مىللىي ئۇسلۇبىنىڭ قويۇقلۇقى، شەكلىنىڭ يېڭىلىقى، ھەر خىل شەكىل، ھەر خىل مەزمۇندىكى بىر قانچە مىللەتنىڭ ۋە چەت ئەلنىڭ ئۇسسۇللىرىنى ئوينىيالىغانلىقى قاتارلىق ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن تاماشىبىنلارنى ھەيران قالدۇردى ۋە تەسىرلەندۈردى. قاراماي، مايتاغلاردا جەڭ قىلىۋاتقان ھەر مىللەت ئىشچىلىرى رەيھانگۈلنىڭ ئۇسسۇل كېچىلىكىنى كۆرۈپ، مەخسۇس سۆھبەت يىغىنى ئېچىپ، گېزىت - ژۇرنال، رادىئولاردا ئوبزور ۋە ماقالىلەرنى ئېلان قىلىپ «رەيھانگۈل نېفىتلىكىمىزگە خۇش پۇراق چاچتى، سەنئەتنى سوتسىيالىزم ئۈچۈن، خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش يولىدا ئۈلگە ياراتتى» دەپ يۇقىرى باھا بەردى.

1984 - يىلى يېڭى يىلدا رەيھانگۈل ئۈرۈمچى شەھىرىدە ئاخىرقى ئۈچ مەيدان ئويۇن كۆرسەتتى. ئويۇندىن كېيىن رەيھانگۈلنىڭ سەنئەت مەكتىپىدىكى ئۇستازلىرى، ساۋاقداشلىرى، ھەرقايسى ئۆمەكتىكى سەپداشلىرى ۋە ئۆز ئۆمىكىدىكى يولداشلىرى سەھنىگە چىقىپ رەيھانگۈلنى يېڭى غەلىبىسى بىلەن قىزغىن تەبرىكلىدى ۋە ئۇنىڭ يېڭىلىق يارىتىش روھى، جاسارىتى ۋە

غەيرىتىگە چىن كۆڭلىدىن ئاپىرىن ئوقۇشتى. رەيھانگۈلگە ساۋاق بەرگەن بەزى ئايال ئوقۇتقۇچىلار ئۇنىڭ ئىككى مەڭزىگە سۆيۈپ شادلىق ۋە ھاياجان ئىچىدە ئىسسىق ياشلىرىنى تۆكۈشتى.

رەيھانگۈل ئابلىز ئۇسسۇل ساھەسىدە كۆزگە كۆرۈنگەن ئۇسسۇلچى بولۇپلا قالماستىن، خەلققە تونۇشلۇق كىنو چولپانلىرىدىن بىرى.

1983 - يىلى ئۇ شىنجاڭ «تەڭرىتاغ» كىنو ئىستودىيىسىنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن «ئارتىس بولمايدىغان قىز» ناملىق ھېكايە فىلىمدە ئاتاقلىق ئۇيغۇر ئۇسسۇلچىسى ۋە رېژىسسورى ئامىنەنىڭ ئوبرازىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك يارىتىپ، ئۆزىنىڭ سەنئەتتىكى كۆپ تەرەپلىمىلىك تالانتىنى ۋە ئىقتىدارىنى نامايان قىلدى. بۇ فىلىم مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى تەرىپىدىن «شەرەپ» مۇكاپاتىغا مۇۋەپپەق بولدى. رەيھانگۈل تەكلىپ بويىچە بېيجىڭدىكى مۇكاپاتلاش يىغىنىغا قاتناشتى ۋە مۇكاپاتلاندى. شۇنداقلا گۇاڭجۇدا ئېچىلغان كىنو مۇھاكىمە يىغىنىغا ئىشتىراك قىلدى. بۇنىڭ بىلەنلا قالماستىن ئۇ بۇ فىلىمدىكى مۇۋەپپەقىيىتى ئۈچۈن شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ تەقدىرلىشىگە ۋە مۇكاپاتلىنىشىغا ئېرىشتى.

«ئارتىس بولمايدىغان قىز» فىلىمى تۈركىيىنىڭ ئىستانبول شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن 1985 - يىللىق خەلقئارا كىنو بايرىمىدا مۇنەۋۋەر فىلىم بولۇپ باھالىنىپ، تەقدىرلەشكە ئېرىشتى. بۇ «تەڭرىتاغ» كىنو ئىستودىيىسىنىڭ ھېكايە فىلىم ئىشلەپ تۇنجى قېتىم خەلقئارالىق مۇكاپاتىغا ئېرىشىشى، شۇنداقلا دۆلىتىمىز ھېكايە فىلىملىرىنىڭ ئىسلام دۆلەتلىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن كىنو بايرىمىدا تۇنجى رەت مۇكاپاتلىنىشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

1984 - يىلى ئۇ يەنە «تەڭرىتاغ» كىنو ئىستودىيىسىنىڭ تەكلىپى بويىچە «نۇرنىسا» ناملىق ھېكايە فىلىمگە قاتنىشىپ، ئېرى تەرىپىدىن خورلانغان ئاددىي ئۇيغۇر دېھقان ئايالى

نۇرنىسانىڭ ئوبرازىنى ئىشەنەرلىك، تەبىئىي ۋە تەسىرلىك يارىتىپ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئالقىشى ۋە ئىززەت - ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولدى.

«ئارتىس بولمايدىغان قىز» فىلىمىدىكى ئامىنە قانداقلا بولسۇن ئۇسسۇل ئارتىسىنىڭ ئوبرازى بولغاچقا، رەيھانگۈلگە بۇ رولنى ئورۇنداش ئانچە زور قىيىنچىلىق ئېلىپ كەلمىگەنىدى. بىراق ئىككىنچى فىلىمدىكى ئېرى تەرىپىدىن ھامىلدار ھالەتتە ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىلغان دىلى سۇنۇق ئاددىي يېزا ئايالى — نۇرنىسانىڭ رولىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇنلاش ئۇنىڭغا ئانچە ئاسانغا چۈشمەيتتى. ئۇ بۇ رولغا تەيىنلەنگەندە بەزى يېقىن سەپداشلىرى ياخشى كۆڭۈل بىلەن ئۇنى بۇ رولدىن يالتىيىشقا دەۋەت قىلدى. ھەتتا رېژىسسورلارمۇ ئۇنى بۇ رولنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالارمۇ؟ دەپ ئەنسىرىگەنىدى. لېكىن پۈتۈن قەلبىنى سەنئەتكە بېغىشلىغان، كەسپچانلىقى ئوتتەك قىزغىن رەيھانگۈل قىلچە تېڭىرقىماي، كەسكىن ھالدا: «ئۆزىنىڭ تۇرمۇشىغا يېقىن كېلىدىغان رولنىلا ئويناپ، باشقىسىنى ئويناليالمايدىغان ئارتىسنىمۇ ئارتىس دېگىلى بولامدۇ؟ قىيىن رولدىن قاچقان ئارتىس كەسپىي سەۋىيىسىنى قانداقمۇ ئۆستۈرەلەيدۇ؟ باشقا ئىستودىيەدىكى ئارتىسلار ئۆزى كۆرمەك تۇگۇل چۈشىگىمۇ كىرىپ باقمىغان سىشى تەيخۇدەك تارىخىي شەخسىيلەرنىڭ رولىنى ئوينىغان يەردە مەن ھازىرقى دەۋرىمىزدىكى بىر ئۇيغۇر يېزا ئايالىنىڭ رولىنى ئويناليالمىدىكەنمەن؟ ...» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ تولۇق ئىشەنچ، يۈكسەك ئىرادە بىلەن تىرىشىپ، ئىزدىنىپ، قەشقەر يېزىلىرىدا قىسقا مۇددەت تۇرمۇش ئۆگىنىپ، كىنوسىنارىيىسىنى قايتا - قايتا تەھلىل قىلىپ، ئوبرازنىڭ ئىدىيەۋى ھېسسىياتىنى ئىنچىكە مۇلاھىزە قىلىپ، ۋاپادار، مېھرىبان، ئاق كۆڭۈل ئانا — نۇرنىسانىڭ ئوبرازىغا بارغانسېرى مۇھەببەت باغلاپ، كۆپ باش قاتۇرۇش، كۆپ ئويلىنىش، كۆپ مەشق قىلىش ئارقىلىق بۇ رولنى ئاخىرى

مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇندىدى.

1985 ـ يىلى ئۇ ئاپتونوم رايونىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئوتتۇز يىللىقىنى تەبرىكلەش يۈزىسىدىن تەييارلانغان «تەڭرىتاغ شادلىقى» ناملىق چوڭ تىپتىكى ناخشا ـ ئۇسسۇلدا ئايال باش قەھرىمان گۈلباهارنىڭ رولىنى نەتىجىلىك ئورۇنداپ چىقتى. شۇ يىلى بۇ چوڭ ناخشا ـ ئۇسسۇل «تەڭرىتاغ» كىنو ئىستودىيىسى ۋە 1 ـ ئاۋغۇست كىنو ئىستودىيىسى تەرىپىدىن سەھنە بەدىئىي فىلمى قىلىپ ئىشلەندى. ئۇ بۇ قېتىممۇ گۈلباهارنىڭ ئىپكراندىكى ئوبرازىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك يارىتىپ، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق هۆكۈمىتى تەرىپىدىن «شەرەپ» مۇكاپاتى بىلەن تەقدىرلەندى.

ئۇ كىنو ساھەسىدىكى نەتىجىلىرى تۈپەيلىدىن 1985 ـ يىلى مايدا مەشهۇر كىنو ئارتىسى، كىنو رېژىسسورى يولداش سۇن داۋلىن يېتەكچىلىكىدىكى جۇڭگو كىنو چولپانلىرى سەنئەت ئۆمىكىنىڭ تەركىبىدە كىنو ئارتىسلىق ۋە ئۇسسۇل ئارتىسلىق قوش سالاهىيەت بىلەن سىنگاپور، شياڭگاڭ قاتارلىق يەرلەرگە زىيارەت ۋە ئويۇن قويۇشقا چىقتى.

1986 ـ يىلى ئۇ ئاپتونوم رايونلۇق خەلق هۆكۈمىتى تەشكىللىگەن شىنجاڭ سەنئەت ئۆمىكى تەركىبىدە ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىگە چىقتى. مەيلى سىنگاپور ياكى ئەرەب خەلىپىلىكىدە بولسۇن، ئۇ ئۆزىنىڭ تالانتى ۋە ياخشى پەزىلىتى بىلەن شۇ ئەللەردىكى دوست ئەرباپلارنىڭ دىققەت ئېتىبارىنى قوزغىدى.

1985 ـ يىلىدىن باشلاپ ئۇ شىنجاڭ ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكى سىناق تەرىقىسىدە تەييارلاپ ئىشلەۋاتقان ناخشا ـ ئۇسسۇللۇق ئوپېرا «كۆسەن بەزمىسى» دە ئايال باش قەھرىمانىنىڭ ئوبرازىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ كەلمەكتە.

رەيهانگۈل ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان كەسپىي جەھەتتە تىرىشىپلا قالماي، ئۆمەكتىكى ياش تەلەپكارلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە قىزغىن ياردەم بەردى. بوش ۋاقىتلىرىدا كەسپىگە دائىر ماتېرى

يالالارنى قېتىرقىنىپ ئۆگەندى. 1984 - يىلدىن باشلاپ ئۇ ئۇسسۇلچىلىق سەنئىتىنى تېخىمۇ راۋاجلاندۇرۇش، كېيىنكى ئەۋلادلارغا ئۆزىنىڭ كەسپىي بىلىم - تەجرىبىلىرىنى قالدۇرۇش ئۈچۈن سەپەرداشلىرىنىڭ ئىلھاملاندۇرۇشى ۋە ياردىمى بىلەن قولىغا قەلەم ئېلىپ سەھنە ھاياتى، كىنوچىلىق سەنئىتى ھەققىدىكى تەسىراتلىرىنى خۇلاسىلەش ئاساسىدا «شىنجاڭ سەنئىتى»، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» قاتارلىق ژۇرناللاردا ئىلگىرى كېيىن بولۇپ بىر نەچچە پارچە ئىلمىي ماقالە ۋە زىيارەت خاتىرىلىرىنى ئېلان قىلدى.

رەيھانگۈل پارتىيە ۋە خەلق ئىشلىرىغا سادىقلىقى، سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزنى قىزغىن سۆيۈشى، خىزمەتكە ئوتتەك قىزغىنلىقى، كەسپىي جەھەتتىكى يۈكسەك مەسئۇلىيەتچانلىق پوزىتسىيىسى، يولداشلارغا باھار ئاپتىپىدەك ئىللىقلىقى بىلەن خىزمەت ئورنىدىكى ھەر مىللەت سەپداشلىرىنىڭ ھۆرمىتى ۋە ياخشى باھاسىغا ئېرىشىپ كەلدى ۋە بىر نەچچە قېتىم ئۆمەك بويىچە ئىلغار خىزمەتچى بولۇپ باھالاندى، 1983 - يىلدىن بېرى ئۇ ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى ۋە ئىچكى ئۆلكىلەردىكى تاماشىبىنلاردىن ۋە سەنئەت ھەۋەسكارلىرىدىن سەكسەن پارچىغا يېقىن تەشەككۈر خەتلىرىنى تاپشۇرۇپ ئالدى.

ئۇ ھازىر جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبە جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، شىنجاڭ كىنوچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، شىنجاڭ ياشلار بىرلەشمىسىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، ئۈرۈمچى شەھەرلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى.

رەيھانگۈل كەمتەرلىك بىلەن مۇنداق دەيدۇ: «مېنىڭ سەنئەت ساھەسىدە ئېرىشكەن بۇ ئازغىنە نەتىجىلىرىم ئالدى بىلەن پارتىيىمىزنىڭ تەربىيىسى ۋە غەمخورلۇقىغا، ئۇستاز ۋە يولداشلارنىڭ ماڭا

بەرگەن ياردەمى، قوللاپ ـ قۇۋۋەتلىشى ۋە جاپالىق ئەمگىكىگە مەن-
سۇپ. شان ـ شەرەپكە ئېرىشىش قىيىن، لېكىن ئۇنى داۋاملىق
ساقلاش ۋە مۇستەھكەملەش ئۇنىڭدىنمۇ قىيىن. تالانتلىق ئارتىس
بولۇش تەس، بىراق ھەم تالانتلىق، ھەم پەزىلەتلىك ئارتىس
بولۇش ئۇنىڭدىنمۇ تەس. مەن بۇندىن كېيىن پارتىيە ۋە خەلق-
نىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويماسلىق ئۈچۈن تالانتلىق ھەم پەزىلەت-
لىك بولۇپ، شىنجاڭنىڭ سەنئەت ئىشلىرىنى تېخىمۇ يۈكسەلدۈ-
رۈش ئۈچۈن تىرىشىمەن.»

ئۇسسۇل سەنئىتىگە پەرۋانە قىز

تۇرسۇنمۇھەممەت پەخىرىدىن

ئۇيغۇر بىناكارچىلىقىنىڭ ئاجايىپ يارقىن، گۈزەل، ئەنئەنىۋى ئۇسلۇبلىرى بىلەن نەقىشلەنگەن ھەشەمەتلىك ئۇرۇمچى خەلق تىياتىرىنىڭ كەڭ زالىدا كونسېرت داۋام قىلىۋاتاتتى. زال ئەچى تاماشىبىنلار بىلەن لىق تولغان. ھەر بىر نومۇر قىزغىن ئالقىشلار بىلەن ئاياغلاشماقتا. جۇلالىنىپ تۇرغان قىزىل دۇخاۋا پەردە يەنە قىيا ئېچىلدى. پەردە ئالدىدا ئېلانچىلىك قىز. ئۇ خۇش خۇي كۈلۈمسىرەپ ياڭراق ئاۋاز بىلەن: «نۆۋەتتىكى نومۇرىمىزدا يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل ‹بۇلاق بويىدا› ئۇسسۇلنى گۈلباھار سىدىق ئورۇندايدۇ» دېگەندە، قىزغىن ئالقىش ياڭراپ كەتتى. مەن بۇ كۈچلۈك، قاتتىق چېلىنىۋاتقان چاۋاكتىن بىر ئاز ھەيران بولۇپ يان - يېنىمغا قاراپ باقتىم. ھەممىنىڭ يۈزلىرىدە شادىيانە كۈلكە... زال ئاستا قاراڭغۇلاشتى، مۇزىكا باشلىنىپ، پەردە كەڭ ئېچىلدى. كۆركەم، جانلىق مەنزىرە ۋە دېكوراتسىيىلەر بىلەن جاھازلانغان رەڭدار سەھنىدە ئاپئاق لىباستا ئورالغان، قولىدا قاپاق تۇتقان، يۈزلىرىدىن نۇر تۆكۈلۈپ تۇرغان گۈزەل ئۇيغۇر قىزى پەيدا بولدى. ئۇ يېقىملىق ياڭراۋاتقان كۈيگە تەڭكەش قىلىپ، نەپىس، جەزىبىدار ھەرىكەتلىرى بىلەن باراقسان بۇلاق بويىدا تەرەننۇم قىلىشقا باشلىدى. ئۇ- مىللىي ئالاھىدىلىككە ۋە دەۋر روھىغا تولۇپ - تاشقان ئۇسسۇل ھەرىكىتى بىلەن شەھەردىن تېخنىكا ئۆگىنىپ قايتىدىغان يىگىتنى كۈتۈۋاتقان دېھقان قىزىنىڭ خۇش

پېئىل، ئەمگەكچان، يارقىن ئوبرازىنى گەۋدىلەندۈرۈپ، تاماشىبىنلارنىڭ زوقىنى قوزغىۋەتتى. زالدا بىردىنلا ئۇسسۇلچى قىزنىڭ بۇ گۈزەل، نەپىس ھەرىكىتىگە، ئۇسسۇل مەزمۇنىنى ئىپادىلەشتىكى يۈكسەك ماھارىتىگە گۈلدۈراس ئالقىشلار ياغراپ كەتتى. مەنمۇ قىزغىن چاۋاك چېلىۋېتىپ، يېنىمدا ئولتۇرغان ھەمراھىمنىڭ يۈزىگە كۈلۈپ قارىدىم.

— قانداق، ياخشى ئوينىمىدىكەن، — دېدى مېنىڭ باھايىمنى بىلمەك بولۇپ ھەمراھىم.

— ھە، بەك ياخشى ئوينايدىكەن. بايا ئېلانچىك بۇ قىزنىڭ ئىسمىنى گۈلباھار دېدىما؟

— شۇنداق. ئىسمى گۈلباھار، دادىسىنىڭ ئىسمى سىدىق. شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپىنى تۈگەتكەن. ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىدە ئىشلەيدۇ. كۆردۈڭمۇ، ئۇسسۇل دېگەننى قالتىس ئوينايدۇ، يېقىندا ئۇ ئامېرىكىغىمۇ چىقىپ كەلدى دېگىنە!...

— ئامېرىكىغىمۇ چىقىپ كەلدى؟ قالتىسقۇ؟ ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنى تازا تونۇتۇپتۇ - دە، يارايدۇ، تېخىمۇ بەرىكە تاپسۇن!

بۇ، مېنىڭلا تەبرىكىم، ئۈمىدىم ئەمەس، زالدا ئويۇن كۆرۈپ ئولتۇرغان ھەممە تاماشىبىنىنىڭ ئارزۇسى ئىدى. شۇڭا ئۇلار بۇ ئارزۇسىنى قىزغىن ئالقىشلار بىلەن بىلدۈرۈۋاتاتتى...

ھەمراھىم بىلەن ئويۇندىن بىللە قايتىپ كېلىۋاتقاندىمۇ بۈگۈنكى كونسېرتتىكى يېڭىلىقلار، ئارتۇقچىلىقلار، خۇسۇسەن گۈلباھارنىڭ سەنئەت ساھەسىدىكى پائالىيەتلىرى ۋە ئۇسسۇل ئويناشتىكى ئۆزگىچىلىكلىرى توغرىسىدا سۆزلىشىپ ماڭدۇق. مېنىڭ ھەمراھىم ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتىدە ئىشلىگەچكىمۇ، گۈلباھار ھەققىدە ئۇنىڭ بىلىدىغانلىرى خېلى كۆپ ئىكەن. ھەمراھىمنىڭ گۈلباھارنى ۋە ئۇنىڭ ئۇسسۇل ئويناشتىكى مۇۋەپپەق-

پەتلىرىنى تونۇشتۇرۇپ ئېيتىۋاتقان سۆزلىرى ئۈنچىدەك تۆكۈلۈش-
كە باشلىدى. مەن ئۇنىڭ گېپىنى بۆلمەي زور قىزىقىش بىلەن
ئاڭلاپ، كۆڭلۈمگە تىزىپ كېلىۋاتىمەن:

1957 - يىل، مارت ئېيى. ئىللىق قۇياش ئۆزىنىڭ ھايات-
بەخش نۇرلىرىنى تۆكۈپ، تەبىئەتنى قىشلىق ئۇيقۇدىن ئويغاتقان،
كىشىلەر باھارنىڭ ئارامبەخش ھاۋاسىدىن قەلبى سۆيۈنۈشكە
تولۇپ، يېڭى ئىش - ئەمگەكنىڭ ئۈمىدلىرىگە بۆلەنگەن چاغلار.
بۇ ئاجايىپ گۈزەل پەسىل سىدىق يۈسۈپنىڭ ئائىلىسىگە يەنە
بىر خۇشاللىق ئېلىپ كەلدى: 24 - مارت كۈنى سەھەردە ئۇلار-
نىڭ تۇنجى پەرزەنتى دۇنياغا كۆز ئاچتى. ئاتا ئۆز ئايالى
بىلەن بىللە مەسلىھەتلىشىپ، ئائىلىسىگە خۇشاللىق ئېلىپ كەلگەن
باھارغا تەھسىن ئېيتىپ يېڭى تۇغۇلغان قىزىغا گۈلباھار دەپ
ئىسىم قويدى. بۇ ئىسىم ئۇرۇق - تۇغقان، قولۇم - قوشنىلار-
نىڭ ھەممىسىگە يېقىپ چۈشتى:

— مەرھابا، گۈلباھار! پەسلىڭىزمۇ، ئىسمىڭىزمۇ باھار بوپ-
تۇ. ئۆمرىڭىزمۇ باھار بولسۇن! ئارزۇلىرىڭىز باھار گۈللىرىدەك
ئېچىلىپ پۇراق چاچسۇن!

بۇ قىزغىن تىلەكلەر گۈلباھارنىڭ غايە ۋە ئىستەككە تول-
غان ھاياتىدا رېئاللىققا ئايلىنىشقا باشلىدى. جۇشقۇن، يېڭى
ھايات ئۇنى كىچىكىدىن باشلاپ تۇرمۇشتا تەلەپچان، يېڭىلىققا
ئىنتىلىدىغان روھ بىلەن ياشاشقا، بالىلىقنى مەنىلىك ئۆتكۈزۈش-
كە تەلپۈندۈردى. شۇڭا گۈلباھار باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇپ
يۈرگەن چاغلىرىدىلا تەنھەركەت ئويناشنى، ناخشا - مۇزىكا ئاڭ-
لاشنى ياخشى كۆرۈپ قالدى، ساۋاقداشلىرى ئالدىدا ئۇسسۇللارغا
چۈشۈپ كۆردى. ئۇنىڭ بۇ جەھەتتىكى قىزىقىشىنى بايقىغان ئو-
قۇتقۇچىلىرى ئۇنى شۇ چاغدا مەكتەپتە تەشكىللەنگەن تەشۋىقات
دۈيىگە قاتناشتۇردى. بۇ تەشۋىقات دۈيى مەكتەپ ئىچى - سىر-
تىدا پائالىيەت ئېلىپ بارغاندا گۈلباھار بەزىدە كوللېكتىپ،

بەزىدە يالغۇز ئۇسسۇلغا چۈشۈپ كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى قوزغى-
دى. بۇ دەسلەپكى مەدەنىي مەشغۇلاتلار، ئىلھاملاندۇرۇشلار گۈل-
باھارنىڭ ئۇسسۇلغا بولغان قىزىقىشىنى ئاشۇرۇشقا باشلىدى. بۇ
ئۇنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇپ
يۈرگەن چاغلىرى ئىدى. شۇ چاغدا شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپىگە
ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش كومىسسىيىسىنىڭ تۇخسۇنغا كەلگەنلىكى
توغرىسىدا خەۋەر تارقالدى. گۈلباھار بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، سەن-
ئەت مەكتىپىگە كىرىپ ئوقۇش توغرىسىدا ئاتا - ئانىسىغا مەس-
لىھەت سالدى. بىراق ئاتىسى، ئانىسى ئۇنىڭ بۇ پىكرىگە قوشۇل-
مىدى. چۈنكى ئۇلارنىڭ بۇ تۇنجى قىزىنى يېنىدىن ئايرىغۇسى
كەلمەيتتى. مۇھىمى «ئارتىس بولۇشنىڭ ئىستىقبالى يوق، ئار-
تىس بولسا بەردىبەر بىزگە ئوخشاش تۆۋەنگە چۈشۈرۈلۈپ، چەت-
ياقىلاردا قاڭقىر - قاقشاپ يۈرىدۇ» دەپ ئويلايتتى. بۇ، گۈلباھار-
نىڭ ئاتا - ئانىسىنىڭ شۇ چاغدىكى سولچىل سىياسەتنىڭ چەكلىمى-
سىگە ئۇچراپ، مەدەنىيەت ساھەسىدىكى خىزمەت ئورنىدىن ئاي-
رىلىپ تۆۋەنگە چۈشۈرۈلگەن سەرگۈزەشتىسىگە ئاساسەن چىقارغان
يەكۈنى، قىياسى ئىدى. بۇ قىياسقا ئاساسلانغاندا گۈلباھار ئۆ-
زى خالىغان ئوقۇشىدىن، كەسپىدىن ئايرىلىپ قالاتتى. شۇڭا
ئۇ ئاتا - ئانىسىنىڭ پىكرىگە قارىماي بىرنەچچە دوستى بى-
لەن شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپىدىن كەلگەن ئوقۇغۇچى قوبۇل قى-
لىش كومىسسىيىسى تۇرۇشلۇق جايغا بېرىپ ئىمتىھانغا قاتناشتى.
گۈلباھار جاۋاب كۈتۈپ يۈردى، ئاتا - ئانىسى بولسا بۇ ئىش-
تىن خەۋەرسىز... گۈلباھارنىڭ تاقىتى تاق بولۇپ يۈرگەن كۈن-
لەرنىڭ بىرىدە ئۇلارنىڭ ئائىلىسىگە شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپى-
نىڭ ئۇسسۇل سىنىپىغا گۈلباھارنىڭ قوبۇل قىلىنغانلىقى توغرى-
سىدا ئۇقتۇرۇش كەلدى. ئۇقتۇرۇشتىن گۈلباھارنىڭ كۆڭلى ئۆ-
چۈرمە بولغان قۇشتەك يايراپ كەتتى. بىراق ئاتا - ئانىسى قىزى-
نىڭ سەنئەت مەكتىپىگە قانداق ياراپ قالغانلىقىدىن ھەيران

بولدى. ئاخىر ئۇلار قىزىنىڭ كۈچلۈك ئارزۇسىنى ھېسابقا ئېلىپ، ئۇنىڭ ئۈرۈمچىگە بېرىپ بۇ مەكتەپتە ئوقۇشىغا قوشۇلدى.

مەكتەپ ھاياتى قىزغىن، كۆڭۈللۈك. ئۇ بۇنىڭغا ئاسانلا ئۆگىنىپ كەتتى، خىيالى ئوقۇشقا مەركەزلەشتى. بۇ گۈلباھارنىڭ ئوقۇش قىزغىنلىقىنى ئاشۇرۇپ، ئۇسسۇل كەسپىنى ئىگىلەش توغرىسىدىكى ئىنتىلىشىنى قاناتلاندۇرۇشقا باشلىدى. ئۇ ئالدى بىلەن ئاساسىي پەنلەرنى، جۈملىدىن كەسپكە ئائىت دەرسلەرنى كۆڭۈل قويۇپ ئوقۇدى، ئوقۇغانلىرىنى ئۇستازلىرىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە مەشىق قىلىپ تۇردى، بەدەن قۇرۇلۇشى جەھەتتىكى قابىلىيىتىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن ئۇ ھەتتا دەم ئېلىش ۋاقىتلىرىنىمۇ قۇربان قىلدى. ئاساسىي ماھارەتنى ئىگىلەش يولىدىكى ئۇنىڭ بۇ تىرىشچانلىقى، قاتتىق تەربىيىلىنىشى ئوقۇش نەتىجىلىرىنىڭ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈشىگە ئاساس ھازىرلاپ بەردى. «ئۇسسۇل سىنىپىغا ئوقۇشقا كىرگەندىن كېيىن، — دەيدۇ گۈلباھار، — ئوقۇتقۇچىلىرىم زەينەپ سابىت، تۇران، رەنا، زەينەپ سەئىدىۋا، سەلىمە، خەلچەم ۋە باشقىلارنىڭ ئېيتقىنى ۋە ئۆگەتكىنى بويىچە ئىش كۆرۈشكە، ئۆگەنگەن نەزەرىيىلىرىمنى ئەمەلىي چېنىقىش ۋە مەشىق بىلەن بىرلەشتۈرۈشكە تىرىشتىم. بۇ مېنىڭ بەدەن قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش، ئاساسىي ماھارەتنى يېتىشتۈرۈش، ئۇسسۇل مەزمۇنىنى توغرا ئىپادىلەش توغرىسىدىكى كىتابىي بىلىملىرىمنى ئەمەلىيەتكە ئايلاندۇردى.» شۇنداق، گۈلباھار مەكتەپ قويندا بىر تەرەپتىن ئاساسىي زېھنىنى ئۇسسۇل نەزەرىيىسىنى ئۆگىنىشكە قارىتىپ، كۆڭۈل ئۇپۇقىنى كېڭەيتىشكە تىرىشتى؛ يەنە بىر تەرەپتىن پۇت، قول، بەدەن تاۋلاش ھەرىكىتىنى جاپاغا چىداپ، داۋاملىق مەشىق قىلدى. ئۇنىڭ بۇ تىرىشچانلىقى مەكتەپنى ياخشى نەتىجىلەر بىلەن پۈتتۈرۈشىگە زېمىن ھازىرلاپ بەردى. گۈلباھار 1974 -

يىلى سەنئەت مەكتىپىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك تاماملاپ، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىگە تەقسىم قىلىندى. بۇ چوڭ سەنئەت كوللېكتىپى ئۇنى ئۆز قوينىدا تەربىيەلەپ، پەرۋىش قىلىپ، كەسپىي جەھەتتىن تېخىمۇ پىششىپ يېتىلىشىگە، ئىگىلىگەن ئۇسسۇللىرىنى، سەھنىلەردە دادىل ئويناپ كۆرسىتىشىگە ھەممە ئىمكانىيەتلەرنى تۇغدۇرۇپ بەردى. شۇندىن كېيىن ئۇ ھەر خىل سورۇنلاردا ئۇسسۇلغا چۈشۈشكە جۈرئەت قىلىپ، ماھارەت كۆرسىتىپ، تالانتىنى جەۋلان قىلىشقا باشلىدى. بۇنى ئۇ دەسلەپتە كوللېكتىپ ئۇسسۇلغا، كېيىنچە يەككە ئۇسسۇللارغا چۈشكەندە ئىپادىلىدى. يېتەرسىزلىكلىرى بولسا ئۇستازلىرىنىڭ ۋە كەسپداشلىرىنىڭ ياردىمىنى ئېلىپ، مەشق قىلىپ تولۇقلىدى. بۇ يەردە شۇنىمۇ ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، ئۇ دەسلەپكى سەھنىگە چىققان چاغلىرىدا، بولۇپمۇ سەھنىگە چىقىش ئالدىدا بىر ئاز ھودۇقۇپ، جىددىيلىشىپمۇ قالدى. كېيىن بۇ كەيپىياتلار ئۇنىڭدا كۆرۈلمەيدىغان بولدى. چۈنكى قايتا - قايتا مەشق قىلىش، تەييارلىقنى پۇختا ئىشلەش، ئۆزىگە ئىشەنچ تۇرغۇزۇش ئۇنىڭ جۈرئەتلىك، سالماقلىق، شوخ، ئېتىك بولۇش خاراكتېرىنى يېتىلدۈرگەنىدى. بۇ تەلەپكە يېتىشتە ئۇنى ئاز جاپا تارتتى دەمسىز؟ ئۇ مۇستەقىل، ئىجادىي ئىش كۆرۈش، ئۇسسۇلنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئويناش ئۈچۈن، كېچىلەپ، ھەتتا دەم ئېلىش، بايراملاردىن ۋاز كېچىپ ئاساسىي ماھارەت يېتىلدۈرۈشنى قاتتىق داۋاملاشتۇردى. ھاجى راخمان، ئىبراھىمجان، زەينەپ سىدىققا ئوخشاش ئاتاقلىق ئۇسسۇلچىلارنىڭ ياردىمىنى قىزغىن قوبۇل قىلىپ، ئۇلارنىڭ كۆرسەتكەن ئۈلگىلىرىنى ئۆزلەشتۈرۈشكە، بەلكى ئۇنى ئىجادىي تەرەققىي قىلدۇرۇشقا، بېيىتىشقا ھەرىكەت قىلدى. كۆڭلىدە يۇقىرىقىدەك ئۇسسۇلچىلاردىن بىرى بولۇپ قېلىشنى ئارزۇ قىلدى. ئارزۇ ئۇنى تىرىشىپ كەسپىي قابىلىيىتىنى ئاشۇرۇشقا، ماھارەت يېتىلدۈرۈشكە ئىلھاملاندۇردى. بۇ ئىلھام كۈچى بىلەن

ئۇ توغرا ئۇسسۇل ھەرىكىتى بىلەن ئىنچىكە ئىپادىلەش كۈچىدىن
ئىبارەت ئاساسىي ماھارەتنى ئوينىماقچى بولغان ئۇسسۇللارغا
تىرىشىپ تەتبىقلاپ، ئۇنىڭ مېۋىسىنى كۆرۈشكە باشلىدى. بۇ نە-
تىجىلىرىنى ئۇ ئېلىمىزنىڭ بېيجىڭ، شاڭخەي، گۇاڭجۇ قاتارلىق
چوڭ شەھەرلىرىگە سەييارە ئويۇن قويۇشقا بارغاندا نامايان قى-
لىپ، تاماشىبىنلارنىڭ ياخشى باھاسىغا ۋە ئالقىشىغا ئېرىشتى.
گۈلباھار بۇ سەييارە ئويۇن قويۇش داۋامىدا «پادىچى قىز» غا
ئوخشاش ئۇسسۇللارنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇنداپ نەتىجە قازان-
غان بولسا، 1979 - يىلى دۆلىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئوتتۇز يىل-
لىقى مۇناسىۋىتى بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىدە
«بۇلاق بويىدا» دېگەن ئۇسسۇلنى ماھارەت بىلەن
ئورۇنداپ، مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى تەرىپىدىن 2 - دەرىجىلىك
ئورۇنداش مۇكاپاتىغا سازاۋەر بولدى. گۈلباھارنىڭ بۇنداق زور
سەنئەت كۆرىكىدە مۇكاپاتقا سازاۋەر بولۇشىنىڭ ئۆزى ئۇنىڭ بۇ
ئۇسسۇلدىكى سىيۇژىتىنى چوڭقۇر چۈشىنىپ ۋە ئىگىلەپ، ئۇنىڭدى-
كى ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكلەرنى قىزغىن ھېسسىيات ۋە زور تى-
رىشچانلىق بىلەن ئىپادىلەپ بەرگەنلىكىدە، بولۇپمۇ ئۇسسۇل سەن-
ئىتىمىزدىكى ئەنئەنىلەرنى بالېت ئۇسسۇلى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ،
بەدەن ھەرىكەتلىرىنى مۇزىكا رىتىمىغا ئازادە ماسلاشتۇرۇپ، ھېس-
تۇيغۇ ۋە كەيپىياتلارنى يۈز مۇسكۇللىرى ھەرىكىتى بىلەن چوڭ-
قۇر ئىپادە ئەتكەنلىكىدە. گۈلباھار ئۇسسۇل مەزمۇنىنى ۋە شەك-
لىنى ئەنە شۇنداق ئىجادىي بېيىتىپ تەرەققىي قىلدۇرغانلىقى
ۋە يۇقىرى ماھارەت بىلەن ئورۇندىغانلىقى ئۈچۈن بارغانچە ئۆر-
لەش يولى تاپتى ۋە ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب ياراتتى. شۇنىڭ
ئۈچۈن ئۇ ئاپتونوم رايونىمىز سەھنىلىرىدىلا ئەمەس، مەملىكىتى-
مىزنىڭ چوڭ - چوڭ شەھەرلەردىكى سەھنىلەردە، ھەتتا چەت
ئەل سەھنىلىرىدىمۇ كەڭ تاماشىبىنلارنىڭ قىزىقىشى ۋە تەبرىك-
لىرىگە سازاۋەر بولۇپ تۇردى. بۇ ئۇنىڭ ئاپتونوم رايونلۇق

ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكى تەركىبىدە پاكىستان، سۈرىيە، ئافغا- نىستان، جەنۇبىي يەمەن، شىمالىي يەمەن، ئىراق، كۇۋەيتكە ئوخشاش دۆلەتلەرگە چىقىپ ئوينىغان «قار لەيلىسى»، «پادىچى قىز» ئۇسسۇللىرىدا ئۆز ئىپادىسىنى تاپتى. گۈلباھارنىڭ ئۇسسۇل ئويناشتىكى ئەستە قالارلىق ماھارىتى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ شادلىق ئۇرغۇپ تۇرغان جەلپكار سىماسى، گۈزەل مىمىكىسى، مۇزىكىغا زىچ بىرلەشتۈرۈلگەن شوخ، نەپىس ھەرىكەتلىرى ھەققەتەنمۇ تاماشىبىن قەلبىدە ئۇنتۇلغۇسىز تەسىر قالدۇراتتى. شۇنىڭ ئۈ- چۈن گۈلباھار بۇ ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە ئېلىپ بېرىلغان سەنئەت كۆرەكلىرىدە ئالدىنقى قاتاردىن ئورۇن ئېلىپ كەلدى، ھەتتا مەملىكەت بويىچە ئېلىپ بېرىلغان ئۇسسۇل مۇسابىقىلىرىدىمۇ ئەلا نەتىجىلەرگە ئېرىشىپ، خەلقىمىز ئۈچۈن، سوتسىيالىستىك سەنئىتىمىزنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن بەل- گىلىك تۆھپىلەر قوشتى. 1980 ـ يىلى دالىيەن شەھىرىدىكى يەك- كە تۇرلەر بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك ئۇسسۇل مۇسابىقى- سىدە ئۇنىڭ ھاجى راخمان ئىشلىگەن «بىلە باققۇچى قىز» دې- گەن يالغۇز كىشىلىك داپ ئۇسسۇلىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇن- داپ 2 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا سازاۋەر بولغانلىقى يۇقىرىقى گېپ- پىمىزنىڭ يەنە بىر مىسالى.

گۈلباھار مۇكاپات ۋە ئالقىشلار ئالدىدا ئىسەنكىرىمىدى، مەغرۇرلانمىدى، بەلكى ئۆزىنى تېخىمۇ تەمكىن تۇتۇپ داۋاملىق ئالغا بېسىشنى، خەلققە شان ـ شەرەپ كەلتۈرۈشنى مۇھىم بۇر- چى دەپ قارىدى. شۇڭا ئۇ ئەتراپلىق تەربىيىلىنىشنى كۈچەيتىپ، تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىلەرنى ساداقەتلىك بىلەن ئورۇنداپ، رەھبەرلىكنىڭ ماختىشىغا ۋە ئىشەنچىگە ئىگە بولدى. گۈلباھار نەگىلا بارسۇن تاماشىبىنلارنىڭ ھۆرمەت ھەم ئالقىشىغا ئېرى- شىپ تۇردى. 1981 ـ يىلى 3 ـ ئايدا ئۇ مەدەنىيەت مىنىستىرلى- كىمىزنىڭ تەكلىپى بىلەن جۇڭگو ـ ئامېرىكا خەلق ئاۋۇئاتسىيە

يولىنىڭ ئېچىلىش مۇراسىمىغا قاتنىشىش ئۈچۈن جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكى تەركىبىدە ئامېرىكىغا باردى. ئون بىر كۈن داۋام قىلغان بۇ ئۇنتۇلماس سەپەردە گۈلباھار نيۇيورك، ۋاشىنگتون، سانفرانسىسكوغا ئوخشاش چوڭ شەھەرلەردە زىيارەتتە بولدى، بۇ جايلاردا ئۆتكۈزۈلگەن دوستلۇق پائالىيىتى ۋە كۈتۈۋېلىشلەردە ئۇ ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنى ئويناپ، ئامېرىكا تاماشىبىنلىرىنىڭ زور قىزىقىشىغا ۋە ئالقىشىغا ئىگە بولدى. ئاددىي بىر ئۇسسۇلچى قىزنىڭ ئۇيغۇر سەنئەت ئۇستىلىرىنىڭ تېخى قەدىمى يېتىپ باقمىغان ئامېرىكا شەھەرلىرىدە زىيارەتتە بولۇپ، ئۇسسۇل ئويناپ، ئۇنى ئامېرىكىلىق دوستلارغا تۇنجى قېتىم تونۇشتۇرۇشى ئەلۋەتتە خۇشاللىنارلىق، ئىپتىخارلىنارلىق ئىش. بۇ ئىشنىڭ خۇشاللىنارلىق يېرى شۇكى، ئۇ جۇڭگو - ئامېرىكا ئىككى مەملىكەت خەلقلىرىنىڭ دوستلۇق ئالاقىسىدا ۋە تاماشىبىنلارنىڭ چۈشەنچىسىدە بەلگىلىك تەسىر قوزغىدى. كېيىن ئۇيغۇر ئۇسسۇلى گۈلباھار سىڭدىنىڭ ئورۇندىشى بىلەن يەنە باشقا مەملىكەت سەھنىلىرىدىمۇ جەۋلان قىلىشقا باشلىدى.

1981 - يىلى 7 - ئايدا ياپونىيىدە ئىككىنچى قېتىملىق يىپەك يولى سەنئەت بايرىمى بولدى. بۇ سەنئەت بايرىمىغىمۇ ئاپتونوم رايونىمىزدىن تالانتلىق ياش ئۇسسۇلچىمىز گۈلباھار قاتناشتى. ئۇ بۇ يەردە ۋاڭ شياۋيۇن قەدىمكى ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنىڭ ئەنئەنىلىرىگە ئاساسەن ئىشلىگەن «يىپەك يولىدىكى شەپەق» ناملىق ئۇسسۇلنى نەتىجىلىك ئورۇنداپ، كەڭ تاماشىبىنلارنىڭ ھەم بۇ سەنئەت بايرىمىغا قاتنىشىشقا كەلگەن رومىنىيە، ئىراق، پاكىستان، ساھىبخان دۆلەت سەنئەتچىلىرىنىڭ ياخشى باھاسى ۋە قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. ياپونىيە گېزىت - ژۇرناللىرىدا ئۇنىڭ ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنى يۇقىرى ماھارەت بىلەن ئورۇندىغانلىقىغا دائىر خەۋەرلەر بېرىلىپ تۇردى، تېلېۋىزورلاردا كۆرسىتىلدى.

گۈلباھار شۇ يىلىنىڭ ئاخىرىدا مەركىزىي مىللەتلەر ناخشا-
ئۇسسۇل ئۆمىكى بىلەن 2 - قېتىم ئامېرىكىغا چىقىپ، بۇ يەردى-
كى بىر قانچە چوڭ شەھەردە قويۇلغان كونسېرتلاردا ئۇيغۇر ئۇس-
سۇللىرىنى ئويناپ، تاماشىبىنلارنىڭ يەنە بىر قېتىم قىزغىن ئال-
قىشىغا سازاۋەر بولدى. بۇ قېتىم گۈلباھار «پىلە باققۇچى قىز»
ئۇسسۇلىنى ئويناپ، ئاددىي يېزا قىزىنىڭ شوخ، تېتىك خاراك-
تېرى ئارقىلىق ئەمگەكچان، گۈزەل ئۇيغۇر قىزلىرىنىڭ يارقىن
تىپىنى نەپىس ۋە قىزغىن ھېسسىيات بىلەن تەرەننۇم قىلىۋاتقاندا
زالغا لىق تولغان تاماشىبىنلار ئۇنىڭغا ئاپىرىن ئوقۇپ قىزغىن
ئالقىشلارنى ياڭراتتى، گۈلباھارنىڭ بەدىئىي ماھارىتىدىن قايىل
بولۇپ، ئۇنىڭغا دەستە - دەستە رەڭدار گۈللەرنى سوۋغا قىلدى.
فرانسىيەدىن كەلگەن تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ ئوپېراتورلىرى ئۇ-
نىڭ گۈزەل ئۇسسۇللىرىنى سۈرەتكە ئېلىۋالدى. ئامېرىكا مۇخبىر-
لىرىمۇ ئۇنىڭ سۈرەتلىرىنى، تەرجىمىھالىنى، ئۇسسۇل ئويناشتىكى
جەزىبدار ماھارىتىنى «نيۇيورك تايمىس» قا ئوخشاش چوڭ گې-
زىتلەردە تونۇشتۇردى. ئامېرىكىلىق دوستلار ھەرقايسى چوڭ - كى-
چىك سورۇنلاردا گۈلباھارنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىۋېلىپ: «ئۇيغۇر
قىزلىرى نېمە دېگەن گۈزەل. ئۇسسۇلى، مۇزىكىسى تېخىمۇ گۈزەل
ئىكەن. سىز بىزگە گۈزەل سىياقىڭىز، جەزىبدار ھەرىكىتىڭىز، نە-
پىس ئۇسسۇلىڭىز بىلەن ئۇيغۇر قىزلىرىنىڭ قانداق بولىدىغانلى-
قىنى، خاراكتېرىنى روشەن تونۇتۇپ قويدىڭىز. سىزگە رەھمەت،
سىز بىزنىڭ سالىمىمىزنى ئۇيغۇر خەلقىگە يەتكۈزۈپ قويۇڭ» دەپ
دوستانە كۆڭلىنى ئىزھار قىلىشتى، ئۇنىڭغا خاتىرە دەپتەرلىرىنى
سۇنۇپ، ئىمزا قالدۇرۇپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلىشتى. ئۇلار ئا-
مېرىكىدىكى ئويۇن قويۇش ۋە زىيارەتنى ئاياغلاشتۇرۇپ كولۇمبى-
يىگە باردى. ئامېرىكا قىتئەسىدىكى بۇ مەملىكەت تاماشىبىنلىرى-
مۇ جۇڭگو سەنئەتچىلىرىنىڭ يۈكسەك ماھارىتىگە، جۈملىدىن تا-
لانتلىق ئۇسسۇلچى گۈلباھارنىڭ دىلنى مەپتۇن قىلىدىغان ئۇس-

سۇلىرىغا، ئۇسسۇل ئويناشتىكى چىۋەرلىكىگە قايىل بولۇپ، سەھنىدىن كۆزلىرىنى ئالالماي قالدى، ھاياجان ۋە خۇشاللىقىنى گۈلدۇراس ئالقىشلار بىلەن ئىپادە ئېتىپ تۇردى. جۇڭگو مىللىي ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ ئىككى ئاي داۋام قىلغان بۇ دوستانە سەپىرى ئامېرىكا، كولومبىيە تاماشىبىنلىرىدا قانداق چوڭقۇر تەسىرات قالدۇرغان بولسا، بۇ ئىككى مەملىكەت خەلقىنىڭ دوستانە كۈتۈۋېلىشى، مېھماندوستلۇقىمۇ گۈلباھاردا شۇنداق ئۇنتۇلغۇسىز تەسىرات قالدۇردى. كېيىن مەملىكىتىمىزدىن فرانسىيىگە ئويۇن قويۇشقا چىققان بېيجىڭلىق بىر ئارتىس قىز فرانسىيىدە تېلېۋىزوردىن ئۇنىڭ ئامېرىكىدا ئوينىغان ئۇسسۇلىنى كۆرگەنلىكىنى بىلدۈرۈپ، گۈلباھارغا مەمنۇنىيەت بىلەن خەت يازدى.

گۈلباھار 1986 - يىلى جۇڭگو شىنجاڭ سەنئەت ئۆمىكى بىلەن ئىككىنچى قېتىم پاكىستانغا باردى. ئۇ پاكىستانلىق تاماشىبىنلار ئالدىدا يەنە بىر قېتىم ئۆز ماھارىتىنى نامايان قىلىش، جۇڭگو خەلقىنىڭ دوستلۇقىنى پاكىستان خەلقىگە يەتكۈزۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدى. بۇ نۆۋەتتىكى دوستانە سەپەرمۇ، جۈملىدىن گۈلباھارنىڭ ئۇسسۇللىرىمۇ پاكىستان خەلقىدە ياخشى تەسىراتلارنى پەيدا قىلدى، ئالقىشلارغا كۆمۈلۈپ تۇردى.

گۈلباھار باھار قارلىغىچىدەك ھەرقايسى ئەللەر خەلقلىرىگە جۇڭگو خەلقىنىڭ، جۈملىدىن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئىسسىق كۆڭلىنى دوستلۇق ھارارىتىنى يەتكۈزۈپ تۇردى. ئۆزىمۇ ھەرقايسى مەملىكەت خەلقلىرىنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشلىرىدىن چوڭقۇر تەسىراتلارغا ئىگە بولدى. شۇڭا ئۇ بۇنىڭدىن خوش. چۈنكى ئۇ پارتىيە ۋە خەلقنىڭ غەمخورلۇقىدا ئازراق بولسىمۇ ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنىڭ جاھاندا تونۇلۇشىغا يول ئاچتى. «بۇ يول تېخىمۇ كېڭىيىدۇ، ئۆز ئارا بېرىش - كېلىش، مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش سەنئىتىمىز تەرەققىياتىنى يەنىمۇ ئىلگىرىلىتىدۇ» دەيدۇ ئىشەنچ بىلەن گۈلباھار.

ئۇسسۇل سەنئىتىگە چەكسىز مېھرى باغلانغان، يۇقىرى ماھارەتنى ئىگىلەش يولىدا ئۈزلۈكسىز ئىرىشىۋاتقان گۈلباھار ھازىرمۇ ۋاقىتنى قولدىن بەرمەي، ئۆگىنىشىنى، مەشقىنى ئىخلاس بىلەن داۋاملاشتۇرماقتا. ئۇنىڭ ئوي - خىيالى: «تېخىمۇ ئىرىشىپ ئىزدىنىپ، ئۇسسۇل كەسپىدە ھەم ماھارىتىدە يۈكسەك پەللىنى ئىگىلەش، ئۇسسۇلچىلىقىمىزنى راۋاجلاندۇرۇش؛ خەلقىنىڭ ئۈمىد - ئارزۇسىنى ئاقلاش...».

مانا شۇنداق زور غايىنى كۆڭلىگە پۈككەن گۈلباھار تەشكىل تاپشۇرغان ۋەزىپىلەرنى شەرەپ بىلەن ئورۇنداپ كەلدى. خەلق ئارىسىغا چوڭقۇر چۆكۈپ، تۇرمۇش بىلىمىنى ۋە نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتتى. ماھارىتىنى بېيىتتى. قىيىنچىلىق ۋە مۇشكۈل ئىشلارغا دۇچ كەلسە زارلانمىدى، ئۇتتۇق قازانسا كېرىلمىدى، نام - ئاتاق قوغلاشمىدى، بەلكى سەنئەتچىلەرگە خاس گۈزەللىكنى، چىنلىقنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇپ، يۇقىرى ئەخلاق - پەزىلىتىنى نامايان قىلدى، نەگە ئېھتىياجلىق، نېمىگە ئېھتىياجلىق بولسا شۇ ئىشنى قىلدى. ئاپتونوم رايونلۇق سەنئەت ئۆمىكى ئەرەب ئەللىرىگە ئويۇن قويغىلى چىققاندا گۈلباھار ئۆزىگە تېگىشلىك كونسېرت نومۇرلىرىنى ئورۇندىغاندىن باشقا ئېلانچىلىق ۋەزىپىسىنىمۇ قوشۇمچە ئۆتەپ، ئويۇن كۆرگۈچىلەرنىڭ دىققىتىنى تارتتى. ئويۇن قويۇش ئۈچۈن چوڭ شەھەرلەرگە، چەت ئەللەرگە قانداق قىزغىنلىق بىلەن بارغان بولسا، دۆلىتىمىزنىڭ ھەرقايسى رايونلىرىغا، ھەتتا چەت - ياقا يېزىلىرىغا، ئىشچىلار، دېھقانلار ئارىسىغا شۇنداق قىزغىنلىق بىلەن بېرىپ، ھەر خىل ئۇسسۇللارنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئويناپ، كەڭ ئاممىنى، تاماشىبىنلارنى رازى قىلىپ، ئۇلارنىڭ سەممىي ئالقىشلىرىغا ئىگە بولۇپ تۇردى.

گۈلباھار ئۆز كەسپىنى قىزغىن سۆيۈپ، تەشكىل تاپشۇرغان ۋەزىپىلەرنى ئەستايىدىل ئورۇنداپ كەلدى. ئۇ ئاپتونوم رايونىمىزدا ئىشلەنگەن «غېرىب - سەنەم» فىلىمىدا باش ئۇسسۇلچى

قىز رولىنى ئېلىپ ئۇنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا ئىجرا قىلدى. 1984 - يىلى مەدەنىيەت مىنىستىرلىكىنىڭ تەكلىپى بويىچە ئۇ، دۆلىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئوتتۇز بەش يىللىقىغا ئاتاپ ئىجاد قىلىنغان چوڭ تىپتىكى ناخشا - ئۇسسۇل — «جۇڭگو ئىنقىلابىي ناخشىسى» دا مەملىكىتىمىزدە ياشايدىغان 56 مىللەتنىڭ ئۆم - ئىناقلىقىنى ئىپادىلەيدىغان كۆرۈنۈشلەردىكى ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنى ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى مەھەممەت داۋۇت بىلەن بىرلىكتە ئورۇنداپ، سەنئەت خۇمار تاماشىبىنلارنىڭ دىققەت - ئېتىبارىغا سازاۋەر بولدى. گۈلباھارنىڭ بۇ چوڭ تىپتىكى ناخشا - ئۇسسۇلنى تەييارلاشتىكى خىزمەتلىرى مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى تەرىپىدىن يۇقىرى باھالاندى ۋە مۇكاپاتلاندى.

گۈلباھار 1980 - يىلى جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ شىنجاڭ شۆبىسىگە ئەزا بولدى، ئۇنىڭدىن كېيىن جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىگە ئەزا بولدى.

گۈلباھارنىڭ ئېسىدىن كەتمەيدىغان چوڭ بىر خۇشاللىق شۇكى، ئۇ 1987 - يىلى شەرەپ بىلەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە قوبۇل قىلىندى. كوممۇنىست گۈلباھار ئۆز مەجبۇرىيىتىنىڭ ۋە خەلق ئالدىدىكى مەسئۇلىيىتىنىڭ ئېغىرلاشقانلىقىنى ھېس قىلىپ بىجاندىل ئىشلىمەكتە، تىرىشىپ ئۆگەنمەكتە. گۈلباھارنىڭ سەنئىتىمىزگە قوشقان كۆزگە كۆرۈنەرلىك تۆھپىلىرىنى، ئۇنىڭ يۇقىرى كەسپىي ئىقتىدارىنى ۋە ئىجادكارلىق روھىنى ھېسابقا ئېلىپ، تەشكىل يېقىندا ئۇنىڭغا ئىككىنچى دەرىجىلىك ئارتىس دەپ نام بەردى. گۈلباھار ھازىر ئىككى بالىنىڭ ئانىسى بولۇپ قالغان بولسىمۇ ئۇنىڭ قەلبىدە يەنىلا ياشلىق باھارى ئۇرغۇپ تۇرىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ، ئۇسسۇل سەنئىتىدىكى يۇقىرى بالداققا پەرۋاز قىلىش يولىدا تىنىمسىز ئىشلەپ كېلىۋاتىدۇ.

مەن يېقىندا گۈلباھار سىڭلىم بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم،

قىزغىن سۆھبەتتە بولدۇم. سۆھبەتتە مەن ئۇنىڭغا: «سىزنىڭ ئوي-
نىغان ئۇسسۇللىرىڭىزنى بىرنەچچە قېتىم كۆردۈم. كۆرگەنچە خۇش
بولدۇم. بولۇپمۇ ئۇسسۇل ئويناش ماھارىتىڭىزدىن، ئۇسسۇلغا
جان كىرگۈزگەن نەپىس ھەرىكەتلىرىڭىزدىن، ھېسسىياتنى ئىپادىلەش-
تىكى ئىمكىنىڭىزدىن، سەھنىگە ياراشقان گۈزەل سىياقىڭىزدىن قا-
يىل بولدۇم. مەن سىزگە سالامەتلىك ۋە بەخت تىلەيمەن. مۇم-
كىن بولسا مۇندىن كېيىنكى ئىشلىرىڭىز ھەم ئويلىرىڭىز توغرى-
سىدا سۆزلەپ بەرسىڭىز، ئاڭلاپ باققۇم كېلىدۇ دېسەم، ئۇ كۈ-
لۈپ تۇرۇپ: «مەن سىز ئېيتقانچىلىك ماھارەتكە تېخى يەتكىنىم
يوق تۆھپەممۇ ئاز. بىراق غايەم يۈكسەك، ئىرادەم چىڭ. مەن
بۇندىن كېيىن تېخىمۇ تىرىشىپ ۋە ئىزدىنىپ، شىنجاڭ ناخشا-
ئۇسسۇل سەنئىتىدە ھەر تەرەپلىمىلىك گۈللىنىش ۋەزىيىتىنى بار-
لىققا كەلتۈرۈش، ئۇسسۇلچىلىقىمىزنىڭ تەرەققىيات قەدىمىنى زا-
مانىمىزنىڭ تەلىپىگە ياردىشا يېڭى، يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈش يو-
لىدا داۋاملىق تىرىشىمەن!» دېدى.

تىرىشچان ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى

تۇرسۇنئاي يۈنۈس

ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇللىرى ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب ۋە قويۇق مىللىي ئالاھىدىلىككە، روشەن ئىپادىلەش كۈچىگە ئىگە بولغانلىقى، ئۇسسۇل شەكلىنىڭ نەپىس ۋە كۆركەملىكى بىلەن دۆلىتىمىزنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدا شۆھرەت قازانماقتا. بىزنىڭ ئۇسسۇل رېژىسسورلىرىمىز ۋە ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىلىرىمىز ئوتتۇز بەش يىلدىن بېرى ئۇيغۇر ئۇسسۇل سەنئىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، بالېت بىلەن مىللىي ئۇسسۇلنى بىرلەشتۈرۈش ئارقىلىق ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ بەدىئىيلىكىنى تېخىمۇ يۈكسەكلىككە كۆتۈرۈش يولىدا ناھايىتى زور تىرىشچانلىقلارنى كۆرسەتمەكتە.

ماھىر ئۇسسۇل ئارتىسى، ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى ئابلىمىت توختى ئەنئەنىۋى ئۇسلۇبقا ئىگە بولغان مول مەزمۇنلۇق سەنئەت نومۇرلىرى بىلەن داڭ چىقاردى ھەم قەشقەر سەنئەت ئۆمىكىنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن، تالانتلىق ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى، ئۇسسۇل رېژىسسورى بولۇپ قالدى.

يولداش ئابلىمىت توختى 1936 - يىلى ئاتۇش ناھىيىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ كىچىكىدىنلا ناخشا - ئۇسسۇلغا ھېرىسمەن بولۇپ، ساز چېلىنسىلا ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇسسۇل ئويناپ كېتەتتى، ئابلىمىتنىڭ كىچىكىدىنلا سەنئەتكە بولغان قىزىقىشىنى كۆرگەن دادىسى توختىئاخۇن ئۇنى ئاتۇشتىن ئالايىتەن قەشقەرگە ئاپىرىپ ئويۇن كۆرسەتتى. كېيىن دادىسى ئابلىمىتكە بىر دانە چاققان دۇتار ئېلىپ بەرگەندى.

تۇختىئاخۇن ئوغلىنىڭ سەنئەتكە چوڭقۇر ئىشتىياق باغلىغانلىقىدىن چەكسىز شادلىنىپ، ئۇنى سەنئەتچى قىلىپ يېتىشتۈرۈشنى كۆڭلىگە پۈككەندى. ئابلىمىت ئۆز ئارزۇسى بويىچە 1952 - يىلى يازلىق تەتىلدە يېزىدىكى ئويۇن - تاماشىدىن ۋاز كېچىپ قەشقەر سەنئەت ئۆمىكىگە ئۆگىنىشكە كەلدى.

قەشقەر سەنئەت ئۆمىكىنىڭ باغ ئىچىدىكى رېپېتىتسىيە زالىدا ئارتىسلار ئويۇن تەييارلاۋاتاتتى. ئارتىسلارنىڭ خىلمۇ خىل نەپىس ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى شوخ، يېقىملىق مۇزىكا ساداسى ئۇنىڭ يۇمران قەلبىنى ماگنىتتەك ئۆزىگە تارتىۋالدى. ئۇ بۇنداق رەڭمۇرەڭ سەنئەت نومۇرلىرىدىن ئۇزاقىچە كۆز ئۈزەلمەي قالدى.

شۇندىن كېيىن ئۇنىڭدا ماھىر ئۇسسۇلچى بولۇش ئىستىكى تۇغۇلدى. خۇددى كونىلارنىڭ «تىلىسەڭ تاپارسەن، تىرىساڭ ئورارسەن» دېگىنىدەك ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۇ 1955 - يىلى ئۆزى ئارزۇ قىلغان سەنئەت بېغى سابىق شىنجاڭ شۆيۈەنىنىڭ سەنئەت فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا كىردى. ئۇنىڭ سەنئەتكە تەشنا يۈرىكى سەنئەت بۇلىقىدىن سۇ ئىچىشكە باشلىدى. ئۇنىڭ بۇ كۈنلىرى ھەقىقەتەن بەختىيار ۋە ئەھمىيەتلىك ئۆتتى.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئاتاقلىق ئۇسسۇلچىسى قەمبەر خانىم ئۇسسۇل سىنىپىدىكى ساۋاقداشلار قاتارىدا ئابلىمىتنىمۇ خۇددى باغۋەن ياش كۆچەتلەرنى پەرۋىش قىلغاندەك كۆڭۈل قويۇپ تەربىيىلىدى. ئابلىمىت بىر تەرەپتىن ئۇستازىنىڭ ئاغزىدىن ئۇسسۇل نەزەرىيىسىنى ئاڭلىسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇنىڭ مەزمۇنغا باي ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىگە زوق بىلەن كۆز تىكەتتى.

بولۇپمۇ ئۇستازىنىڭ ئۇسسۇل ئويناشتا ھەرىكەتنى چوڭ ۋە مەردانە ئېلىش لازىملىقى، ئىچكى ھېسسىيات بىلەن قىياپەتنى قانداق قىلغاندا مۇۋاپىق بىرلەشتۈرگىلى بولىدىغانلىقى ۋە ئىچكى ھېسسىياتنى ئەكس ئەتتۈرۈشنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتىدىكى مۇھىملىقى ھەققىدىكى تەپسىلىي چۈشەندۈرۈشلىرىنى بىرمۇ بىر خاتىرە قالدۇ-

راتتى ۋە قەمبەرخانىمنىڭ دېگىنى بويىچە كۆڭۈل قويۇپ ئۆگىنەتتى.

قەمبەرخانىم خىزمەت ئېھتىياجى تۈپەيلىدىن ئوغۇللارغا ئەرلەرچە ئۇسسۇلنى ئۆزى ئۆگىتەتتى. ئۇ ئوغۇللارغا ئۇسسۇل ئۆگەتكەندە ھەمىشە «يىگىتلەر ئۇسسۇل ئوينىغاندا كۆكرىكىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، قەددىنى چاققان، يەڭگىل ئېلىپ، قولنى كەڭ ئېچىپ يىراققا نەزەر سېلىپ مەردانىلىق بىلەن ھەرىكەت قىلىشى، ئۇسسۇل ئويناۋاتقاندا ئۆزىنى خۇددى كۆكتە پەرۋاز قىلىۋاتقان قىران بۈركۈتتەك ھېس قىلىشى لازىم» دەيتتى. ئۇستازىنىڭ بۇ سۆزىنى ئابلىمىت توختى ئۇسسۇل ئۆگىنىشتە دەستۇر قىلدى.

ئۇسسۇل تىلى پېرسوناژلارنىڭ ھېسسىياتىنى ئىپادىلەشتىكى بىردىنبىر ۋاسىتىسى، گۈزەللىك ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ جېنى. ھەرىكەت بىلەن ھېسسىياتنىڭ بىر پۈتۈنلۈكى بىر - بىرىدىن ئايرىلمايدۇ.

ئابلىمىت توختى ئۇسسۇلنى مەشق قىلىش جەريانىدا ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ ئۆزىگە خاس گۈزەللىكى، باي ھېسسىياتى، چوڭقۇر غايىۋى ئوي - پىكىرلەرنى ئىپادىلەش كۈچىگە ئىگە ئىكەنلىكىنى چۈشىنىشكە باشلايدۇ. ئۇ بۇ ئالاھىدىلىكلەرنى مۇكەممەل ئىگىلەش ئۈچۈن باشقا ساۋاقداشلىرىغا قارىغاندا تېخىمۇ قاتتىق مەشق قىلدى. ئۇنىڭ مەشقتىكى چىداملىقلىقى، ھەرىكەتنى قېتىرقىنىپ ئۆزلەشتۈرۈشى، بەدەن قۇرۇلۇشىنىڭ ئۇسسۇلغا تېز ماسلىشىشى ئوقۇتقۇچىلارنى ھەقىقەتەن قايىل قىلدى. ئۇنىڭ مۇنچاق - مۇنچاق تەر ئاققۇزۇپ بالېت ھەرىكەتلىرىنى سائەتلەپ ئۆگىنىشى، تىرىشچانلىقى، روھى ئوقۇتقۇچىلارنى - ساۋاقداشلىرىنى تەسىرلەندۈردى. ئۇ ئىنتايىن ئىجتىھاتلىق ئوقۇغۇچى بولغاچقا، ئۇيغۇر ئۇسسۇلىدىن باشقا قازاقچە، موڭغۇلچە، زاڭزۇچە، رۇسچە، چاۋشيەنچە، ئىسپانچە ئۇسسۇللارنىمۇ ئۆز ئالاھىدىلىكى بويىچە پىششىق ئۆگىنىۋالدى. ئۇ چاۋشيەنچە باللار ئۇسسۇلىنى ۋە ئىككى كىشىلىك ئاتۇش ئۇسسۇلىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ماختىشىغا ئېرىشتى.

ئۈرۈمچىدىكى بىرقانچە سەنئەت ئۆمەكلىرىنىڭ رېژىسسورلىرى، ئاتاقلىق سەنئەتكارلار شىنجاڭ شۆيۈەنى سەنئەت فاكۇلتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى تەييارلىغان ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئالدىدىكى دوكلات ئويۇنىنى كۆرۈشكە قاتناشتى. ئۇلار ئابلىمىت توختىنىڭ تالانتىغا ئالاھىدە يۇقىرى باھا بەردى. ئابلىمىت توختى ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئۆزىنىڭ ئارزۇسى بويىچە قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىگە تەقسىم قىلىندى. ئۇنىڭ ئوقۇغان بىلىملىرىنى ئىشلىتىدىغان ۋە ئۆز تالانتىنى جارى قىلدۇرىدىغان زېمىن ئۇنىڭغا قۇچاق ئاچتى.

ئۇنىڭ سەھنە ھاياتى «غۇنچەم» دراممىسىنىڭ توي پەدىسىدىكى يىگىتلەر ئۇسسۇلى بىلەن باشلاندى. گەرچە ئۇسسۇل يېرىم مىنۇتلا داۋام قىلغان بولسىمۇ خۇددى بىر تامچە سۇدىمۇ قۇياشنىڭ شولىسىنى كۆرگىلى بولىدىغاندەك ئابلىمىت توختى بۇ ئۇسسۇلدا ئۆزىنىڭ ئالاھىدە قابىلىيىتىنى چىۋەرلىك بىلەن نامايان قىلدى.

ئۇ قەشقەر سەنئەت ئۆمىكىنىڭ ياش ئۇسسۇلچىسى ھەم ئۇسسۇل يېتەكچىسى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئۇسسۇل كەسپىنى قېتىرقىنىپ ئىشلىدى. ئۇ «قەشقەر سەنمى»، «جۇلا ئانسامبىلى»، «ساما ئۇسسۇلى»، ئۆزى ئىشلىگەن قىرغىزچە ئىككى كىشىلىك ئۇسسۇل «يايلاقتىكى مۇھەببەت» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ئارقا - ئارقىدىن ئورۇنداپ، ئۆزىنىڭ ئۇسسۇلدىكى ماھارىتىنى نامايان قىلدى. قىرغىزچە بۇ ئۇسسۇلدا قىرغىز ياشلىرىنىڭ بەختىيار تۇرمۇشى ۋە ئۇلارنىڭ يايلاقتا بولغان ھەقىقىي سۆيگۈسى ئىپادىلەنگەن بولۇپ، بۇ نومۇر قەشقەر ۋىلايىتى بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىدە «ئىجادىيەت مۇكاپاتى» ۋە «ئورۇنلاش مۇكاپاتى» غا ئېرىشتى. بۇ قېتىمقى كۆرەكتىكى نەتىجىلىرى ئۇنىڭغا ئىلھام بېغىشلاپ، ئۇنىڭ تىرىشىپ ئىجاد قىلىشىغا، خەلق ئۇسسۇللىرىنىڭ خىلمۇ خىل تۈرلىرىنى ئېچىشىغا تۈرتكە بولدى.

ئۇسسۇل ئىجادىيىتىنىڭ مەنبەسى رەڭمۇرەڭ خەلق تۇرمۇشى ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ يەتكەن ئابلىمىت توختى توي - تۆكۈن، مەشرەپ ۋە باغ سەيلىلىرى قاتارلىق سورۇنلاردا ئوينىلىۋاتقان خەلق ئۇسسۇللىرىنىڭ ھەرىكەتلىرىنى، قىياپەتلىرىنى ۋە ھەرخىل تېمپلارغا ماسلىشىپ ئۆزگىرىۋاتقان ئۇسسۇل كۆرۈنۈشلىرىنى ئۆگىنىۋالاتتى - دە، ئۇنى ئۆزىنىڭ ئۇسسۇل ھەرىكىتى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىنى بېيىتىپ باراتتى.

1964 - يىلى ئابلىمىت توختى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەملىكەتلىك ئىشتىن سىرتقى سەنئەت كۆرىكىگە قاتنىشىدىغان شىنجاڭ سەنئەتچىلىرىگە بەدىئىي يېتەكچى بولۇپ بېيجىڭغا باردى. ئۇ ئۇزۇندىن بۇيان توپلىغان ئەمەلىي تەجرىبىلىرى ئارقىلىق يېتەكچىلىك خىزمىتىنى ياخشى ئىشلىدى. ئۇ قويۇلىدىغان ئويۇننىڭ سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن ئىشتىن سىرتقى ئارتىسلارغا ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ ئاساسىي ماھارەتلىرىنى ئىخلاس بىلەن ئۆگىتىپلا قالماستىن، بەلكى قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ ئۇسسۇللىرىنىمۇ قېتىرقىنىپ ئۆگەنتى، كۆرەكتىن كېيىن ئۇ يەنە ئۇلۇغ ۋەتىنىمىزنىڭ گۈزەل شەھەرلىرىنى، بىپايان تاغ - دەريالىرىنى، سانائەت رايونلىرىنى ئېكىسكۇرسىيە قىلىش، شۇنداقلا مەملىكىتىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلق سەنئەتچىلىرى بىلەن ئۇچرىشىش جەريانىدا ئۆزىنىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيىتىنى يەنىمۇ بېيىتتى.

يولداش ئابلىمىت توختى خەلقتىن ئىبارەت تۈگىمەس - پۈتمەس سەنئەت بۇلىقىدىن ئوزۇق ئېلىپ، خەلق ئارىسىدىكى ئەنئەنىۋى مىللىي ئۇسسۇللارنى رەتلەش، قېزىش ۋە خاتىرىلەش ئارقىلىق ئۇسسۇل ئىجادىيىتىگە ئاساس ھازىرلاپلا قالماستىن بەلكى ئۇسسۇلچىلىقنىڭ كەلگۈسى تەرەققىياتى ۋە راۋاجلىنىشى ئۈچۈنمۇ زېمىن ھازىرلىدى. ئۇ يەنە ئۇسسۇل تېخنىكىسىنى تېخىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن مىللىي ئۇسسۇل بىلەن بالېتنى بىرلەشتۈرۈپ ئۆمەكنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتى سەۋىيىسىنى يەنىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈش

ئۈچۈن، ئالدى بىلەن ئۆزى بالېت ئۇسسۇلىغا دائىر ئاساسىي مەشقلەرنى ئېلىپ باردى ھەم رەتلىدى.

قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىدە مەخسۇس كەسپىي تەربىيە ئالغان ۋە مۇكەممەل نەزەرىيىۋى ئاساسقا ئىگە بولغان ئىقتىدارلىق ئۇسسۇل رېژىسسورى كەمچىل ئىدى. ئابلىمىت توختى بۇ بوشلۇقنى تولدۇرۇپ، ئۇسسۇلچىلارغا مىللىي ئۇسسۇل ئاساسىي مەشقى ۋە بالېت ئۇسسۇل ئاساسىي مەشقىنى بىرلەشتۈرۈپ ئۆگىتىپ، ئۇسسۇلچىلارنىڭ چاققان، يېنىك، چەبدەس، ماھىر بولۇشىغا يېتەكچىلىك قىلىپ، سەنئەت ئۆمىكىنىڭ ئويۇن سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشكە كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشتى. ئۇ بىر تەرەپتىن سەھنىدە ئۆز ئۇسسۇل ماھارىتىنى نامايان قىلسا، بىر تەرەپتىن ئۇسسۇل ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ كۆزگە كۆرۈندى. 1965 ـ يىلى ئاپتونوم رايونىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئون يىللىقىغا بېغىشلانغان چوڭ تىپتىكى ناخشىلىق ئۇسسۇل «ياشىسۇن خەلق گوڭشېسى» نىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيىتىگە قاتنىشىپ، بەلگىلەنگەن ۋەزىپىنى ئۇتۇقلۇق ئورۇنلاپ، تەشكىلنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشتى ھەم بىر كىشىلىك رولىنى جارى قىلدۇردى.

ئون يىللىق قالايمىقانچىلىق مەزگىلىدە ئابلىمىت توختىمۇ باشقا سەنئەتچىلەر قاتارىدا چەتكە قېقىلىپ، كۈنسايىن چوڭقۇرلىشىۋاتقان ئۇسسۇل ئىجادىيىتى بىر مەھەل توختاپ قالدى. «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» يوقىتىلغاندىن كېيىن ئابلىمىت توختى قايتىدىن كۈچ ـ قۇۋۋەتكە تولدى. ئۇ پۈتۈن زېھنىنى ئىشقا سېلىپ، سەنئەتخۇمار ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۇسسۇلغا بولغان تەشنالىقىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن ئىجادىيەت سېپىگە ئاتلاندى.

ئۇ كېيىنكى ئۆزگىرىۋاتقان جانلىق تۇرمۇشنى، يېڭى دەۋر كىشىلىرىنىڭ روھىي ـ قىياپىتىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى ئارقا ـ ئارقىدىن ئىشلەپ ئامما بىلەن يۈز كۆرۈشتۈردى. ئۇ ئىشلىگەن «دولان دەرياسى» يېزا ياشلىرىنىڭ تولۇپ ـ

تاشقان غەيرەت - شىجائىتىنى ئىپادىلەيدىغان ئاشۇنداق ئۇسسۇل-
لارنىڭ بىرى. يولداش ئابلىمىت توختى بۇنىڭ بىلەن توختاپ
قالماستىن ئەنئەنىۋى ئۇسسۇللارنى ئىسلاھ قىلىپ سەھنىگە ئېلىپ
چىقىش توغرىسىدا ئىزدىنىپ، جاپالىق تىرىشىش ئارقىسىدا
«ساما ئۇسسۇلى» نى سەھنىلەشتۈردى. «ساما ئۇسسۇلى»
ئۇزۇن يىللىق تارىخقا ئىگە، ئوينىلىش دائىرىسى كەڭ ئۇس-
سۇللارنىڭ بىرى بولۇپ، ئۇنىڭ قەدىرلەشكە ئەرزىيدىغان يېرى
پەقەت ئۇنىڭدا بىرقانچە ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىنىڭ بولغانلىقىلا
ئەمەس، بەلكى ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى ئارقىلىق كىشىلەرنىڭ قاي-
غۇئەلەملىك، جۇشقۇنلۇق، ئىخلاسمەنلىك ھېسسىياتلىرىنى ئىپادى-
لەپ بېرىشىدە. ھېيت - ئايەم كۈنلىرى مەشھۇر ھېيتگاھ جامە-
سىنىڭ ئالدىدا نەچچە يۈزلىگەن ئاپئاق ساقاللىق بوۋايدىن تار-
تىپ ياش - ئۆسمۈرلەرگىچە ناغرا - سۇناينىڭ رىتىملىق ئاھا-
ڭىغا كەلتۈرۈپ چۆرىدەپ «ساما ئۇسسۇلى» ئويناۋاتقانلىقىنى كۆر-
گىلى بولىدۇ. بۇ ئۇسسۇلچىلار قوشۇنى گويا مەۋج ئۇرۇپ ئېقى-
ۋاتقان دەريا سۈيىدەك ھەيۋەتلىك كۆرۈنىدۇ. ئۇ ساما ئۇسسۇ -
لىدا مانا شۇ كۆرۈنۈشلەرنى ئىپادىلەپ بەردى.

يولداش ئابلىمىت توختى خەلق ئارىسىدىكى مۇشۇنداق ئۇس-
سۇللارنىڭ نازۇك، ئۆزگىرىشچان، باي شەكىللىرىنى رەتلەپ
ۋە پىششىقلاپ، ئۆز ئىجادىيىتىنى خەلق ئاممىسى ئالقىشلىغۇدەك
دەرىجىدە يۈكسەكلىككە كۆتۈرۈپ ئىشلەپ چىقتى. بىز تۆۋەندە
ئۇ ئىشلىگەن ۋەقەلىك ئىككى ئۇسسۇلنى تىلغا ئېلىپ ئۆتۈشىمىز-
گە ئەرزىيدۇ.

ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان ئۇيغۇر خەلقى ئارىسىدا كەڭ تار-
قىلىپ ئېغىزدىن - ئېغىزغا كۆچۈپ تاكى بۈگۈنكى كۈنگىچە كې-
لىۋاتقان ئادارگۈل ھەققىدىكى رىۋايەتكە ئاساسەن ئىشلىگەن
«بەخت ئىزدەش» ناملىق يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇلى ئۆزگىچە ئا-
لاھىدىلىككە ئىگە. ئۇ بۇ ئۇسسۇلدا كىشىلەرنىڭ زۇلمەتلىك ئۆت -

مۇش جەمئىيەتكە بولغان غەزەپ - نەپرەتىنى، يېڭى، بەختلىك
تۇرمۇشقا بولغان ئىنتىلىشلىرىنى ئىپادىلەپ بەرگەن. «ئۇنىڭ ئار-
زۇسى» ناملىق تاجىكچە ئۇسلۇبنى ئابلىمىت توختى ئۈچ ئاي
قاتتىق ئىزدىنىش ئارقىلىق مۇۋەپپەقىيەتلىك سەھنىلەشتۈردى.
ئۇسلۇبدا بىر پادىچى يىگىتنىڭ ئۆز يۇرتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش
يولىدا ئىلمىي تەجرىبە بىلەن شۇغۇللىنىپ، چارۋىچىلىق رايونىدا
غايەت چوڭ ئۆزگىرىشنى بارلىققا كەلتۈرۈش ئارزۇسى ئەكس ئەت-
تۈرۈلىدۇ.

ئىجادىيەت ئۈزلۈكسىز تىرىشىش ۋە كۆپ تەرەپلىمىلىك ئۆ-
گىنىش جەريانىدا ۋۇجۇدقا كېلىدۇ. دېمەك، ئابلىمىت توختى ئا-
شۇنداق جاپالىق ئىزدىنىش ئارقىلىق جەمئىيەتىمىز كىشىلىرى ئۆ-
چۈن چوڭقۇر تەربىيىۋى ئەھمىيىتى بولغان نۇرغۇنلىغان ساغ-
لام، مەزمۇنى يېڭى نومۇرلارنى ئىجاد قىلىپ، ئۇ نومۇرلارنى
قايتا - قايتا پىششىقلاپ ئىشلەپ ھەم ئۆزى رېژىسسورلۇق قىلىپ
تاماشىبىنلارنىڭ تەشنالىقىنى قاندۇرۇپ كەلدى. ئۇ يەنە «توقۇ-
مىچى قىزلار ناخشىسى»، «جۇزۇگىلنى ئەسلەيمىز»، «قەشقەردە
باھار»، «خامانىدا شادلىق»، «بۇ زېمىن بىزنىڭ» قاتارلىق ئوت-
تۇز نەچچە ئۇسلۇبنى ئىجاد قىلىپ، مىللىي ئۇسسۇلچىلى-
قىمىزنى گۈللەندۈرۈش يولىدا كۆرۈنەرلىك ئەجىر سىڭدۈردى. ئۇ-
نىڭ «قەشقەر ساماسى»، «قەشقەردە باھار»، «توقۇمىچى قىزلار
ناخشىسى»، «ئۇنىڭ ئارزۇسى»، «باھار ئەلچىسى»، «چارىگاھ
مەشرىپى»، «كېپىنەك» قاتارلىق ئىجادىي ئۇسسۇللىرى قەشقەر
ۋىلايىتى بويىچە بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى، ئۆزى
ۋىلايەتلىك كۆرەكلەردە ئۇدا بىر نەچچە قېتىم «مۇنەۋۋەر ئىجادى-
يەتچى» بولۇپ مۇكاپاتلاندى.

ئۇ ئۇيغۇر سەنئىتىنى جاھان سەھنىسىدە جەۋلان قىلدۇرۇش-
تىن ئىبارەت ئۇلۇغۋار ئىستەكنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، بىر كىشىلىك،
ئىككى كىشىلىك ۋە كوللېكتىپ ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلىشتىن بارا-

بارا ۋەقەلىكى بىر قەدەر مۇكەممەل بولغان چوڭ تىپتىكى ئۇسسۇللۇق تىياتىرلارنى ئىشلەشكە قەدەم قويدى. ئۇ 1984 - يىلى يېرىم يىل قاتتىق كۈچ سەرپ قىلىپ، تارىخىي دراما «ئاماننىسا»نىڭ ئالتىنچى پەردە ئىككىنچى كۆرۈنۈشى — «تەنتەنە»نى سەھنىلەشتۈردى. بۇ پەردىدە مەلىكە ئاماننىساخېنىمنىڭ قىدىرخان يەركەندى ۋە ئۆمەر سازەندىلەرنىڭ تولۇقلاپ رەتلەپ چىققان پەنجىگاھ مۇقامىنى سۇلتان ئابدۇرەشىتخانغا دوكلات قىلىش يۈزىسىدىن ئۇيۇشتۇرغان بەزمە ئولتۇرۇشى مەزمۇن قىلىنغان.

يولداش ئابلىمىت توختى بۇ تىياتىردىكى ھەربىر پېرسوناژغا ئۆزىگە خاس مۇۋاپىق ھەرىكەت بېرىپ، ئويۇننىڭ جەلپ قىلىش كۈچىنى ئاشۇردى. بۇ ئۇسسۇللۇق بەزمە ئولتۇرۇشىدا بىر - بىرىدىن ئالاھىدە پەرق قىلىدىغان ساما، شادىيانە، سەنەم، دولان، نازىركوم قاتارلىق خەلق ئۇسسۇللىرى خېلى يۇقىرى سەۋىيىدە مۇجەسسەملەشتۈرۈلگەن بولۇپ، تاماشىبىنلارنىڭ ئالاھىدە قارشى ئېلىشىغا سازاۋەر بولدى. ھەمدە ۋىلايەتلىك مەدەنىيەت ئىدارىسى تەرىپىدىن مۇكاپاتلاندى.

يولداش ئابلىمىت توختى ئاپتونوم رايونىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئوتتۇز يىللىق تويىغا تەييارلانغان «تەڭرىتاغ شادلىقى» چوڭ تىپتىكى ناخشا - ئۇسسۇلغا تەكلىپ بىلەن قاتناشتى. ئۇ ئۆزىگە تەقسىم قىلىنغان خەلق تۇرمۇشىنىڭ باياشاد بولۇپ تۇرمۇش سەۋىيىسىنىڭ كۈنسېرى ئۆسكەنلىكىنى كۆرسىتىدىغان بازار كۆرۈنۈشىنىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيىتىگە مەسئۇل بولغان بولۇپ، بۇ كۆرۈنۈشتىكى ئۇسسۇل نومۇرلىرى تاماشىبىنلارنى ئىنتايىن خۇشال قىلدى. بولۇپمۇ بىر توپ ئۇيغۇر يىگىتلىرى ئوينىغان «ئۆتۈك ئۇسسۇلى» چەبدەس، شوخ ئۇيغۇر يىگىتلىرىنىڭ روھىي قىياپىتىنى، جۇشقۇن تۇرمۇشىنى يۇقىرى سەۋىيە بىلەن ئىپادىلەپ بەردى. تاماشىبىنلار بۇ كۆرۈنۈشلەرنى كۆرگەندە قىزغىن ئالقىش ياڭراتتى. يولداش ئابلىمىت توختىنىڭ بۇ ئىجادىي مېھنىتىگە ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتى يۇقىرى باھا بەردى، كېيىن «ئۆتۈك ئۇسسۇلى» ئايرىم ئەرلەر ئۇسسۇلى بولۇپ سەھنىلەردە ئوينالدى.

يولداش ئابلىمىت توختى يالغۇز ئۇسسۇل ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ قالماستىن دراما ئىجادىيىتى بىلەنمۇ شۇغۇللىنىپ كەلدى. ئۇنىڭ سەھنە تۇرمۇشى، ھەربىر يەردە ۋەقەلىكنى ئۇرۇنلاشتۇرۇشقا ماھىر بولۇشى دراما ئىجادىيىتىگە شارائىت يارىتىپ بەردى. ئۇ مەمتىلى زۇنۇن يازغان «رابىيە سەئىدىن» دراممىسىنى سەھنىلەشتۈرۈشكە ئالاھىدە ياردەم بەردى. بۇ ئويۇن ئۈزۈلدۈرمەي كۆپ قېتىم ئوينىلىپ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى ھەم تېلېۋىزىيىگە ئېلىنىپ پۈتۈن شىنجاڭغا تارقىتىلدى. ئۇ يەنە ھاجى ئەخمەت بىلەن بىرلىشىپ، «سەلەي چاققان» دراممىسىنى يېزىپ ۋە سەھنىلەشتۈرۈپ قەشقەر سەھنىلىرىدە تاماشىبىنلار بىلەن يۈز كۆرۈشتۈردى. ئۇ 1986 ـ، 1987 ـ يىللىرى دەۋرنىڭ تەلىپى، تاماشىبىنلارنىڭ ئارزۇسى بويىچە قانداق ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى ئىجاد قىلىش، سەھنىلەشتۈرۈش مەسىلىسى ئۈستىدە قاتتىق ئويلىنىپ، يېڭىچە ئۇسسۇل ئىجاد قىلىش ئۈچۈن باش قاتۇردى. ئۇ مەملىكەتلىك ئۇسسۇل كۆرىكىگە قاتنىشىپ كەلگەندىن كېيىن شىنجاڭنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ تازا يۈكسىلىپ كېتەلمەسلىكىدىكى سەۋەب نېمە؟ ئۆزىمىزنىڭ كلاسسىك ئۇسسۇل سەنئىتىگە ۋارىسلىق قىلىش، تەرەققىي قىلدۇرۇش بىلەن يېڭى زامان ئۇسسۇل سەنئىتىنى قانداق بىرلەشتۈرۈش كېرەك؟ دېگەن مەسىلىلەرنى ئويلاپ، يېڭى ئىجادىيەت قەدىمىگە يۈزلەنمەكتە. ئۇ دۆلىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ قىرىق يىللىقى ۋە ئىككىنچى قېتىملىق سەنئەت بايرىمى ئۈچۈن يېڭى ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى ئىجاد قىلىش جېڭىگە ئاتلاندى. ئۇ قەشقەر سەنئەت ئۆمىكى ئۈچۈن بىر كېچىلىك ئۆزگىچە ئىجادىي ئۇسسۇللارنى تەييارلاش پىلانىنى تۈزدى.

يولداش ئابلىمىت توختى جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، شىنجاڭ ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، قەشقەر ۋىلايەتلىك ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى. بىز ئۇسسۇل ئارتىسى، ئىقتىدارلىق ئۇسسۇل رېژىسسورى ئابلىمىت توختىنىڭ بۇندىن كېيىنكى ئىجادىي پائالىيەتلىرىدە تېخىمۇ زور مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىشىنى تىلەيمىز.

سەنئەت مائارىپىدىكى تۆھپىكار

ئابباس ياقۇپ

ئۇچقاندەك تېز تەرەققىي قىلىۋاتقان شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل سەنئىتى ھەققىدە سۆز قىلىنىمىزدا، مىللىي سەنئىتىمىزنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن ئۆچمەس تۆھپە قوشقان، ۋەتىنىمىزگە ۋە مىللىتىمىزگە شەرەپ كەلتۈرگەن ئاتاقلىق، ماھىر سەنئەتچىلەرنى ۋە ئىجادكار ئوقۇتقۇچى - ئۇستازلارنى تىلغا ئالماي ئۆتەلمەيمىز. مىللىي سەنئىتىمىزنىڭ ئىزباسارلىرىنى يېتىشتۈرۈشتە يۈرەك قېنىنى سەرپ قىلىپ كېلىۋاتقان ئىلغار ئوقۇتقۇچى يولداش زەينەپ سەئىدى ئەنە شۇنداق ماھىر سەنئەتچى ۋە ئۇستازلارنىڭ بىرى.

زەينەپ سەئىدى 1938 - يىلى كۇچادا تۇغۇلغان. ئۇ كىچىك چېغىدىلا ناخشا ئېيتىش، ئۇسسۇل ئويناشقا قىزىققاتتى. زەينەپنىڭ بەدەن قۇرۇلۇشىنىڭ ئۇسسۇلغا بەكمۇ لايىقلىقىنى ۋە بۇ جەھەتتىكى تەبىئىي تالانتىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئاقسۇ ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكى ئۇنى 1952 - يىلى بالا ئارتىس قىلىپ ئۆمەككە قوبۇل قىلدى. ئۆمەكتىكى پېشقەدەم ئۇستازلارنىڭ كۆڭۈل قويۇپ تەربىيىلىشى ئارقىسىدا ئۇ ئۇيغۇرچە ئۇسسۇلنىڭ ئاساسىي ھەرىكەتلىرى ۋە ھېسسىيات ئالاھىدىلىكلىرىنى ياخشى ئىگىلەپ، قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدىلا ئۆز تالانتىنى نامايان قىلدى. 1953 - يىل 10 - ئايدا ئۈرۈمچىدە ئۆتكۈزۈلگەن ئاپتونوم رايونلۇق سەنئەت كۆرىكىدە ئەمدىلا سەھنە ھاياتىنى باشلىغان زەينەپ «ئاتۇش ئۇسسۇلى»نى ناھايىتى ياخشى ئورۇنداپ، سەھنە بېغىدا ئېچىلىۋاتقان بىر غۇنچە سۈپىتىدە پۈتۈن سەنئەتچىلەر

ۋە كۆرەك قاتناشچىلىرىنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلدى.

1955 - يىلى زەينەپ سەئىدى ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئانسامبىلىغا يۆتكەپ كېلىندى ۋە ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى — ھاجى راخمان، زەينەپ سىددىق، ئىبراھىمجان ... قاتارلىق پېشقەدەم ئۇستازلارنىڭ يېتەكلىشى ئارقىسىدا، ئۇنىڭ سەھنە ماھارىتى تېخىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. ئۇ ئۇيغۇرچە ئۇسسۇلدىن باشقا يەنە ئۆزبېكچە، موڭغۇلچە، قازاقچە، قىرغىزچە، تاجىكچە ئۇسسۇللارنىڭ ئاساسىي ماھارىتى ۋە ئاساسىي خۇسۇسىيەتلىرىنى پىششىق ئىگىلىدى. ئەنە شۇ يىللاردا ئۇ «جانان» قاتارلىق ئۆزبېكچە ئۇسسۇللارنى ئۆزگىچە ماھارەت بىلەن مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇنداپ كىشىلەر قەلبىدە ئىنتايىن يېقىملىق تەسىر قالدۇردى.

زەينەپ سەئىدى 1956 - يىلى كۈزدە شىنجاڭ سەنئەت دېلىگاتسىيىسى تەركىبىدە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بەش رېسپۇبلىكىسىغا بېرىپ، ھەرقايسى رېسپۇبلىكىلارنىڭ سەھنىلىرىدە «قەشقەر سەنىمى»، «جۇلا ئانسامبىلى»، «گىلەمچىلىك ئۇسسۇلى» ۋە «چاي تېرىش ئۇسسۇلى» ... قاتارلىق ئۇسسۇللارنى باشلامچىلىق بىلەن ناھايىتى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ، ھەر مىللەت تاماشىبىنلىرىنىڭ ۋە ھەر دەرىجىلىك سەنئەت ئەربابلىرىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى. بۇ چاغدا ئۆزبېكىستان، تۈركمەنىستان گېزىتلىرى «قەشقەر قىزى سەھنىمىزدە»، «ئۇيغۇر قىزىنىڭ ئاجايىپ تالانتى» دېگەن تېمىلاردا ئارقا - ئارقىدىن مەخسۇس خەۋەر ئېلان قىلىپ، ئۇسسۇلىنىڭ نەپىس، شوخ، كۆركەملىكى ۋە زەينەپنىڭ سەھنىدىكى ئاجايىپ گۈزەل ماھارىتىگە يۇقىرى باھا بەردى. ئۇ ئېكسكۇرسىيە ۋە زىيارەت جەريانىدا، بىر تەرەپتىن ئوينىسا، يەنە بىر تەرەپتىن ۋاقتىنى چىڭ تۇتۇپ تىرىشىپ ئۆگىنىپ ئۆزبېكچە، تۈركمەنچە، تاجىكچە ئۇسسۇللارنى ئەينەن ئۆزلەشتۈرۈۋالدى.

يولداش زەينەپ سەئىدى 1962 - يىلى مەكتەپ مۇدىرى

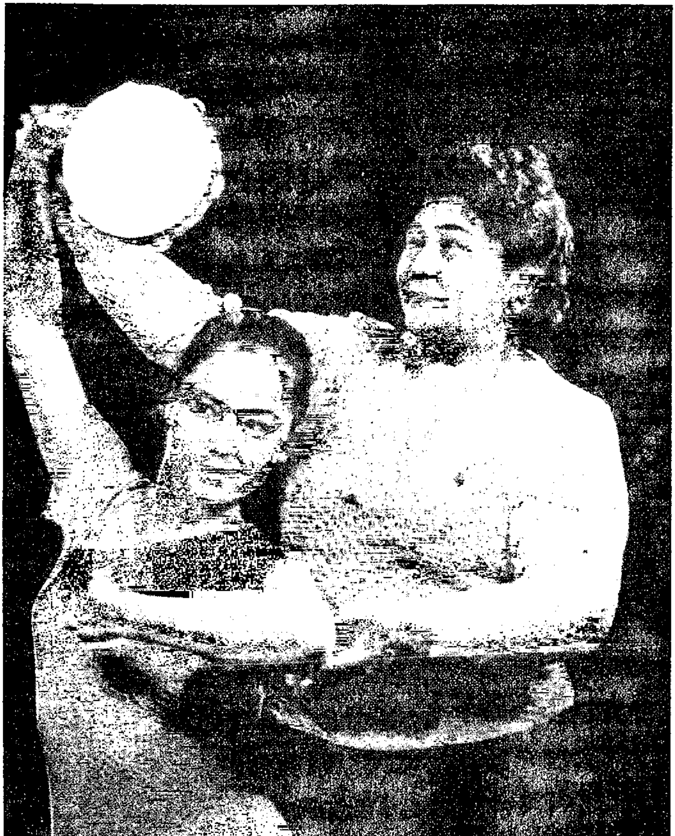

ئاتاقلىق ئۇسسۇل پېشۋاسى قەمبەر خانىمنىڭ تەكلىپىگە ۋە تەشكىللىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا قىزغىن ئاۋاز قوشۇپ، سابىق شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپىگە يۆتكەلدى. شۇندىن تارتىپ بۇ تالانتلىق ئۇسسۇل ئارتىسىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىق ھاياتى باشلاندى.

ئۇ مىللىي ئۇسسۇل دەرسىنى ئۈستىگە ئالغاندىن بۇيان، ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇپ، جاپاغا چىداپ مەشق قىلىپ ئۆزىنىڭ كەسپىي سەۋىيىسىنى ئۈزلۈكسىز ئۆستۈردى. ئوقۇتۇشتا ئەستايىدىل، سەۋرچان بولدى. دەرستە ئۆزى ئۈلگە كۆرسىتىپ بېرىشنى ئىزچىل داۋاملاشتۇردى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ خاتا ھەرىكەتلىرىنى زېرىكمەي تۈزەتتى ۋە ئوقۇغۇچىلارنى تىرىشىپ ئۆگىنىپ كەلگۈسىدە ياراملىق ئۇسسۇل ئارتىسى بولۇپ چىقىشقا ئىلھاملاندۇردى. مۇزىكا ئوقۇتقۇچىلىرىغا ئوبدان يېتەكچىلىك قىلىپ تەڭكەش قىلىنىدىغان مۇزىكىنىڭ رىتىمى ۋە داپ تاكتىكىلىرىنى ئېنىق بەلگىلەپ بەردى. مۇزىكا بولمىسا ئاغزىدا بىر ... ئىككى ... دەپ ساناپ تۇرۇپ دەرس ئۆتتى. كلاسسىك ئۇسسۇل ۋە ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇللىرىنى توپلاش - رەتلەشكە ئالاھىدە ئەھمىيەت بەردى. دەرسلىك دەققەدە كۆپ ئىزدەندى. ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ ئاساسىي ھەرىكەتلىرىنى رەتلەش ۋە ئۇنىڭغا يېڭى شەكىل كىرگۈزۈش ئاساسىدا مۇزىكىغا ئويىنىلىدىغان ھەرىكەت بىرىكمىسىدىن ئون سەككىز يۈرۈش مەشق ھەرىكىتى، داپقا ئويىنىلىدىغان ھەرىكەت بىرىكمىسىدىن يىگىرمە يەتتە يۈرۈش مەشق ھەرىكىتى تۈزۈپ مىللىي ئۇسسۇل دەرسلىكىنىڭ مەزمۇنىنى بېيىتتى. ئۆزىنىڭ ئۇزۇن يىللىق ئوقۇتۇش ئەمەلىيىتىدىكى تەجرىبىسىگە ئاساسەن ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇلىنىڭ ئاساسىي ھەرىكەتلىرىدىن تۆت يۈز پارچىدىن ئارتۇق ئۆلچەملىك ھەرىكەت كۆرۈنۈشىنى سۈرەتكە ئېلىپ پايدىلىنىش قوللانمىسى قىلدى.

ئۇ ئوقۇتۇش بىلەن شۇغۇللىنىش جەريانىدا ئوقۇتۇش بىلەن ئىجادىيەتنى بىرلەشتۈردى. ئوقۇتۇشنىڭ مەزمۇنىغا بىرلەشتۈرۈپ،

باللارغا مۇۋاپىق كېلىدىغان كىچىك تىپتىكى ئۇسسۇللارنى رەتلەپ ۋە ئىجاد قىلىپ ھەرقايسى يىللىق ئوقۇغۇچىلارغا ئۆگەتتى. بۇنىڭ بىلەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆگىنىش قىزغىنلىقى، ئىپادىلەش ئىقتىدارى، پىراكتىكا سەۋىيىسى زور دەرىجىدە يۇقىرى كۆتۈرۈلدى.

زەينەپ ياش ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئۆسۈپ - يېتىلىشى ئۈچۈنمۇ ئالاھىدە كۈچ چىقاردى. ئۇ يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان، يەكشەنبە كۈنلىرى ۋە كەچكى دەم ئېلىش ۋاقىتلىرىنى قۇربان قىلىپ كلاسسىك ئۇسسۇل ۋە ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇللىرىنى رەتلەش، كونىدىن يېڭىنى يارىتىش ئاساسىدا دەۋر روھىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان مىللىي شەكىلدىكى يېڭى - يېڭى ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلىپ، بىرقانچە ياش ئوقۇتقۇچىلارغا ئۆگەتتى. زەينەپ ياش ئوقۇتقۇچىلارنىڭ قىزغىن ھەمكارلىشىشى نەتىجىسىدە بىر يېرىم يىل ۋاقىتتىلا «تەنتەنە»، «تەڭرىتاغدا باھار»، «كارۋان ناخشىسى»، «كۈسەن»، «گۈلىستان»، «قوڭغۇراق ساداسى»، «ۋالىبول مۇنبىرىدە»، «ئانارگۈل»، «ئۇچرىشىش»، «مەكتەپتە باھار» ... قاتارلىق يالغۇز كىشىلىك، ئىككى كىشىلىك، ئۈچ كىشىلىك ۋە كوللېكتىپ ئۇسسۇللاردىن ئون نەچچىنى سەھنىلەشتۈرۈپ چىقتى. بۇ جەريانىدا سەھنە كىيىمى، گىرىم ۋە زىننەت بۇيۇملىرىنى ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ھەل قىلدى. بۇ نومۇرلار ئىچىدىن: «پىئونېرلار ئېتىزدا» دېگەن كوللېكتىپ ئۇسسۇل 1979 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئىتتىپاق كومىتېتى ئۇيۇشتۇرغان ئىتتىپاق ئەزالىرى سەنئەت كېچىلىكىدە بىرىنچى دەرىجىلىك لەۋھە بىلەن تەقدىرلەندى. ئىككى كىشىلىك ئۇسسۇل «مەكتەپتە باھار» 1981 - يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت سىنىپلىرىنىڭ ئۇسسۇل كۆرىكىدە مېھرىگۈل، مەريەملەرنىڭ ئورۇنلىشىدا ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى، بىر كىشىلىك ئۆزبېكچە ئۇسسۇل «قوڭغۇراق ساداسى» 1986 - يىلى ئۈرۈمچىدە ئۆتكۈزۈلگەن ئۇسسۇل چولپانلىرى ئويۇن كېچىلىكىدە مېھرىگۈل ئەمەتنىڭ ئورۇن-

دىشىدا ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى، بىر كىشىلىك ئۇسسۇل «گۈلىستان» 1986 - يىلى ۋۇخەن تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى ئىشلىگەن ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ باھار بايرىمى سەنئەت كې-چىلىكىدە مېھرىگۈل بىلەن مەمتىلىنىڭ ئورۇندىشىدا ماددىي مۇكا-پاتقا ئېرىشتى.

زەينەپ ئىجادىي ھالدا يېڭىلاپ راۋاجلاندۇرغان «ئاتۇش ئۇسسۇلى» ئاۋمىن جۇڭتىيەن ھەمسىدارلىق شىركىتىنىڭ تەكلىپى-گە ئاساسەن 1988 - يىلى 2 - ئايدا ئاۋمىندا ئۆتكۈزۈلگەن «تەڭرىتاغ كۆتۈۋالدى يېڭى باھار ھۆسنىنى» پائالىيىتىدە شىنجاڭ سەنئەت ئىنستىتۇتىدىن بارغان ئويۇن قويۇش ئەترىتى تەرىپىدىن ئوينىلىپ، ئاۋمىندىكى قېرىنداشلار ۋە ھەرقايسى ئەللەر كىشىلىرىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا مۇيەسسەر بولدى.

زەينەپ سەنئەتى ئوقۇتۇش بىلەن شۇغۇللانغان 26 يىلدىن بۇيان تولۇق سەككىز قارار سىنىپقا ھەپتىسىگە سەككىز سائەتتىن مىللىي ئۇسسۇل دەرسى ئۆتۈپ، 120 نەپەردىن ئارتۇق سەككىز مىللەت قىز ئوقۇغۇچىلىرىنى تەربىيىلەپ ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئۇسسۇل سەنئەت قوشۇنىغا يېڭى كۈچ قوشتى. ئۇ تەربىيىلەپ چىققان رەيھان ئابلىز، خۇشى سېبى (خەنزۇ)، مۇقەددەس قاتار-لىقلار ھازىر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئاتاقلىق ۋە تالانتلىق ئار-تىسلىرىدىن بولۇپ قالدى.

زەينەپ ئوقۇتۇش بىلەن شۇغۇللىنىش جەريانىدا يەنە قېرىن-داش مەكتەپ ۋە سەنئەت ئۆمەكلىرىنىڭ تەكلىپى ۋە تەشكىلىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن 1965 - يىلدىن 1984 - يىلغىچە شىن-جاڭ ھەربىي رايون سەنئەت ئۆمىكى، بىڭتۇەن يېزا ئىگىلىك 9 - دىۋىزىيىسىنىڭ سەنئەت دۆيى، فۇكاڭ ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمى-كى، ئاقسۇ ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكى ۋە سەنئەت سىنىپى، ئىچ-كى موڭغۇل سەنئەت مەكتىپى، مەدەنىيەت مىنىستىرلىكىگە قاراش-لىق مەركەزدىكى سەنئەت ئۆمەك ۋە سەنئەت شۆيۈەنلىرى ... قا-

تارلىق جايلارغا بېرىپ، مىللىي ئۇسسۇلدىن فۇداۋ قىلىپ، سوتسىيالىستىك مەدەنىيەت ۋە مىللىي سەنئىتىمىزنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن زور تۆھپە قوشتى. ئۇ فۇداۋ قىلىشقا بارغان ئورۇنلارنىڭ ھەممىسىدە ناھايىتى ياخشى تەسىر قالدۇرۇپ ئۆمەك ئەزالىرى، ئوقۇغۇچىلار ۋە ھەر دەرىجىلىك يەرلىك رەھبەرلەرنىڭ چوڭقۇر ھۆرمىتى ۋە ئالاھىدە رەھمىتىگە ئىگە بولدى.

ئۇنىڭ سەنئەت مائارىپىغا سىڭدۈرگەن ئەجرى بىكارغا كەتمىدى. 1982 - يىلى مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى بېيجىڭدا ئاچقان ئۇسسۇل ئوقۇتۇش تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش مۇھاكىمە يىغىنىغا قاتناشتى. 1981 - يىلدىن 1986 - يىلغىچە مەدەنىيەت نازارىتى سىستېمىسى بويىچە ئىككى قېتىم ئىلغار ئوقۇتقۇچى بولۇپ مۇكاپاتلاندى ۋە تېلېۋىزوردا مەخسۇس تونۇشتۇرۇلدى.

گەرچە ھازىر زەينەپنىڭ سالامەتلىكى تازا ياخشى بولمىسىمۇ، ياش ئەۋلادلارنى تەربىيىلەشتىن ئىبارەت بۇ شەرەپلىك يولدىكى غەيرىتى قىلچە بوشاشقىنى يوق. ئۇ 1988 - يىلى 8 - ئايدا بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلىدىغان مەملىكەتلىك ئۇسسۇل ئوقۇتۇشى بويىچە لوڭقا تالىشىش مۇسابىقىسىگە جىددىي تەييارلىق كۆرمەكتە.

ئۇ مەملىكەتلىك ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى ۋە شىنجاڭ ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

پەرۋاز قىلىۋاتقان باھار قارلىغىچى

تۇرغان شاۋۇدۇن

نۇرنىسا ئىسمايىل 1939 - يىلى ئاتۇش ناھىيىسىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1953 - يىلدىن 1955 - يىل 8 - ئايغىچە غەربىي شىمال سەنئەت ئىنستىتۇتى ئۇسسۇل فاكۇلتېتىدا ئوقۇغان. ئوقۇش جەريانىدا ھەر قايسى مىللەت ۋە چەت ئەللەرنىڭ زامانىۋى ئۇسسۇللىرىنىڭ ھەرىكەت شەكىللىرىنى پۇختا ئۆگىنىپ مىللىتىمىزنىڭ ئەنئەنىۋى ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى بىلەن زىچ بىرلەشتۈرۈپ ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب يارىتىشقا تىرىشقان. شۇڭا ئۇ سەھنە ھاياتىغا قەدەم قويغاندا ئۆزىنىڭ شۇ مۇددىئاسىغا ئاساسەن ھەر بىر ئاددىي ھەرىكەتنىمۇ ئىچكى ھېسسىياتنى ئىپادىلەشنىڭ تىلىغا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن چوڭقۇر ئىزدىنىپ، جاپالىق مەشق ئېلىپ بارغان. ئۇنىڭدىكى بۇ خىل ئىجادىي ئىنتىلىش ئەنئەنىۋى ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىمىزنىڭ جەزبىدارلىقىنى تېخىمۇ ئاشۇرۇپ، ئۇنى سەھنىگە يېڭى قىياپەت يېڭى شەكىل بىلەن ئېلىپ چىقىشتا ئالاھىدە رول ئوينىغان.

مەخسۇس تەربىيىلەنگەن ئۇسسۇلچىلىرىمىز يوق دېيەرلىك بولغان، ئۇسسۇل تەتقىقاتچىلىرىمىزمۇ تېخى تولۇق شەكىللىنىپ بولمىغان شۇ شارائىتتا مەخسۇس ئۇسسۇل كەسپىدە ئالىي مەلۇمات ئالغان بۇ ئۇسسۇلچىنىڭ ئەنە شۇنداق يېڭى قىياپەت بىلەن سەھنىگە چىقىشى تاماشىبىنلارنىڭ قەلبىنى لەرزىگە كەلتۈرگەن، ھەمدە ئۇسسۇل سەنئىتىمىزنىڭ ئىستىقبالىدىن زوقلانغان بۇ ياش ئۇسسۇلچىغا ئاپىرىن ئوقۇغان، ئۇنىڭ ئۇسسۇللىرىنى كۆرۈپ - كۆرۈپ

قانىغان. ئۇ شۇ يىللاردا قويۇق تۇرمۇش پۇرىقىغا ئىگە بولغان «قىزىلگۈل ئۇسسۇلى». «تارىم قىزى» «قوغۇنچىلىق ئۇسسۇلى»، «دولان مۇقاملىرىدىن ‹جولا› ئۇسسۇلى»، «قەشقەر سەنمىسى»، «دولان سەنمىسى»، «باغ سەيلىسى»، «جانان چىنىدە بىيىجىڭ چىپيى»، «كەشتە تىكىش» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناش بىلەن بىللە خەنزۇچە «چاي ئۇسسۇلى» «قىلىچ ئۇسسۇلى»، «زاڭزۇ ئۇسسۇلى»، «چاۋشيەنزۇ ئۇسسۇلى»، موڭغۇلچە «ئوردوس ئۇسسۇلى» «تەيزۇ ئۇسسۇلى» قاتارلىق قېرىنداش مىللەتلەر ئۇسسۇللىرى ۋە مىسىر، پاكىستان، نېپال، ھىندىستان قاتارلىق چەت ئەل ئۇسسۇللىرىنى ئالاھىدە ماھارەت بىلەن ئويناپ جامائەتنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشكەن. ئۇ تەيزۇ خەلقىنىڭ «توز ئۇسسۇلى» نى ئوينىغاندا ئاتاقلىق تەيزۇ ئۇسسۇلچىسى دۇمبىلەن ھاياجانلانغان ھالدا ئۇنىڭ ماھارىتىدىن ئىنتايىن رازى بولغانلىقىنى ئېيتقان. «نېپال ئۇسسۇلى» نى ئوينىغاندا گوۋۇيۈەنىنىڭ مۇئاۋىن زۇڭلىسى، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ باش سەنمۇجاڭى مەرھۇم لورۇيچىڭ ئۇنىڭ قولىنى چىڭ قىسىپ تۇرۇپ، «بۇ ئۇسسۇلنى نېپال قىزلىرىدىنمۇ ياخشى ئويناپسىز، رەھمەت سىزگە. ‹نېپال› قىزى» دەپ ماختىغان.

ئۇ 1958 ـ يىلدىن 1962 ـ يىلغا قەدەر شىنجاڭ ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ تەركىبىدە ئىچكى ئۆلكىلەرگە بېرىپ، كۆپ قېتىم ئويۇن قويۇشقا قاتناشقان. ئويۇن قويۇش سانى ۋە دائىرىسىنىڭ كېڭىيىشىگە ئەگىشىپ، ئۇنىڭ نامىمۇ مەملىكەتنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا تونۇلۇشقا باشلىغان، «خەلق گېزىتى»، «مىللەتلەر» رەسىملىك ژۇرنىلى، «شىنجاڭ گېزىتى». «شىنجاڭ رەسىملىك ژۇرنىلى» ۋە شياڭگاڭدىكى بىر قىسىم گېزىت ـ ژۇرناللار ئۇنى سۈرىتى بىلەن تونۇشتۇرۇپ، «ئۇسسۇل پەرىسى»، «ئۇسسۇل مەلىكىسى» دېگەن ناملار بىلەن مەدھىيىلەپ، ماقالىلەر ئېلان قىلغان. گۇاڭجۇدا ئۇ ئوينىغان «تارىم قىزى» دېگەن ئۇسسۇلنى كۆرگەن ھەيكەلتاراشلار ئۇنىڭغا تەقلىت

قىلىپ ھەيكەل ياساپ، «تارىم قىزى» دېگەن تېمىدا «خەلق گېزى-
تى» ۋە «شىنجاڭ گېزىتى» دە ئېلان قىلىنغان.

1966 - يىلى ئاتالمىش «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» قوزغىلىپ بىپايان زېمىننى ئاسمىنىنى قارا بۇلۇت قاپلىدى. نۇرنىسا ئىسمايىلنىڭ ياشلىق باھارى چېچەكلەپ خۇش پۇراق چاچقان سەھنە ئاتالمىش «ئىسيانچىلار» تەرىپىدىن ئىگىلىۋېلىندى.

«تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» يوقىتىلىپ، باھار قۇياشى قايتا نۇر چېچىشى بىلەن بىپايان زېمىن ئۆز ھاياتىي كۈچىنى قايتا ئەسلىگە كەلتۈردى. سەھنىدىن چېكىندۈرۈلۈپ، ئەرزىيەت چەككەن سەنئەت ئەھلىلىرى باھار قارلىغاچلىرىدەك قايتا جەۋلان قىلدى. ئەپسۇسكى، ئەرزىيەت ئىچىدە ئۆتكەن رەھىمسىز يىللار ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى نۇرنىسا ئىسمايىلنىڭ ياشلىق باھارىنىڭ بىر قىسمىنى ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ كەتتى. ئۇ ئۆكۈنۈش ئىچىدە ئوتتۇرا ياشلار قاتارىدىن ئورۇن ئالدى. ئۇ ئەينەكتىن ئۆز ئەكسىنى كۆرۈپ چوڭقۇر ئويلاندى. ئۇ پەرۋاز قىلىشى كېرەك ئىدى. پەرۋاز قىلىشتىكى مەقسەت سەنئەت گۈلزارلىقىنىڭ ھۆسنىگە تېخىمۇ گۈزەل ھۆسن قوشۇش. ئۇ ئويلىدى، ئويلىدى، كۆز ئالدى بىردىن يورۇپ كەتتى. ئۇ ئۆز مەقسىتىنى ياشلارنى يېتىشتۈرۈش ۋە ئۇسسۇل ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىش ئارقىلىق ئاشۇرۇش قارارىغا كەلدى.

شۇندىن بۇيان ئۇ ئۆمەك رەھبەرلىكىنىڭ قوللىشى ۋە مەدەت بېرىشى بىلەن بىر تەرەپتىن ئۆز ئىدارىسىدىكى ياش ئۇسسۇلچىلارنى يېتەكلەش بىلەن شۇغۇللانسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئىزچىل تۈردە تۆۋەنگە چۈشۈپ ھەر دەرىجىلىك ئاساسىي قاتلام سەنئەت ئۆمەكلىرىنى قۇرۇش، كەسپىي جەھەتتىن يېتەكلەش، دەرس ئۆتۈش قاتارلىق خىزمەتلەر بىلەنمۇ شۇغۇللىنىپ كەلدى. 1972 - يىلى ئۈرۈمچى شەھەرلىك سەنئەت ئۆمىكىنى قۇرۇشقا قاتنىشىپ، ئالتە ئاي، 1973 - يىلى يەكەن ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىدە بىر

ئاي، يەنە شۇ يىلى شاڭخەي بالېت تىياتىرىدا بىر ئاي 1977 - يىلى گۇچۇڭ ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىنى قۇرۇشقا قاتنىشىپ ئۈچ ئاي، 1986 - يىلى تۇرپان ۋىلايەتلىك تاشقى ئىشلار ئىشخانىسى ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئۆمىكىدە بىر يېرىم ئاي ئۇسسۇل كەسپى بويىچە دەرس ئۆتۈپ مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنىڭ ماختىشىغا ئېرىشتى.

بۇ جەرياندا ئۇ ئۇسسۇل ئىجادىيىتى بىلەنمۇ ئىزچىل شۇغۇللىنىپ، «باغۋەن قىزلار» «مەتبەئە ئىشچىلىرىنىڭ دوستلۇقى»، «ئەتلەس ئۇسسۇلى» (مەرھۇم ھاجى راخمان بىلەن بىللە ئىشلىگەن)، «سىرلىق تاغقا ساياھەت» (قەمبەرنىسا ئەخەت بىلەن بىللە ئىشلىگەن)، «پوچتالىيون قىز»، «نورۇز كېچىسى»، «ئايدىڭ كېچە»، «قىز ئارزۇسى»، «مۇئەللىمگە گۈل تەقدىم قىلىش» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلىپ، ئۆمەكنىڭ ئورۇندىشىغا تەقدىم قىلدى. بۇ ئۇسسۇللارنىڭ ئىچىدە «مەتبەئە ئىشچىلىرىنىڭ دوستلۇقى» ناملىق ئۇسسۇل 1972 - يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ئىشچىلار سەنئەت كۆرىكىدە «مۇنەۋۋەر ئۇسسۇل» بولۇپ باھالاندى. «ئەتلەس ئۇسسۇلى» شاڭخەي بالېت تىياتىرىنىڭ ئۆگىنىپ ئورۇندىشى بىلەن مەملىكەتنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى سەھنىلەردە ئوموملىشىپ، تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى. «مۇئەللىمگە گۈل تەقدىم قىلىش» ناملىق ئۇسسۇل 1986 - يىلى ئۈرۈمچى رايونىدىكى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ سەنئەت مۇسابىقىسىدە ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

نۇرنىسا ئىسمايىل بۇ جەرياندا يەنە «يايلاقتىكى بۈركۈت» ناملىق كىنودا باش قەھرىمان ئامىنەنىڭ رولىنى، «غېرىب - سەنەم» كىنو فىلىمىدە غېرىبنىڭ ئانىسى مېھرىبانىنىڭ رولىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئېلىپ چىقىپ تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى.

1985 - يىلى ئاپتونوم رايونىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئوتتۇز

يىللىقىغا تەقدىم قىلىنغان چوڭ تىپتىكى ناخشا - ئۇسسۇل «تەڭرىتاغ» ئەسىرىنى ئىشلەشكە قاتنىشىپ «ئۈچىنچى دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتكەن»لىك گۇۋاھنامىغا ئېرىشتى.

نۇرنىسا ئىسمايىلنىڭ سەنئەت سېپىدە ئېرىشكەن بۇ خىل مۇۋەپپەقىيەتلىرى كىمنىمۇ خۇشال قىلمىسۇن؟! ئۇ خەلقىمىزنىڭ پەخرى بولۇشقا مۇناسىپ. ئۇ يەنىلا سەنئەت گۈلزارىدا پەرۋاز قىلىۋاتقان قارلىغاچ. بىز ئۇنىڭ تېخىمۇ ئەركىن پەرۋاز قىلىشىنى تىلەيمىز.

ئۇسسۇل بەيگىسىدىكى تۇلپار، كۆپكە ماھىر رېژىسسور

م. بارى

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل سەنئەت ئىجادىيەتچىسى، تىرىشچان، ئىجتىھاتلىق ئۇسسۇل سەنئەت رېژىسسورى يولداش كۈرەش رەجەپ ئۆز كەسپىگە چوڭقۇر ئىشتىياق باغلاپ، تىرىشىپ ئۆگىنىپ، جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرۈپ، يېڭىلىق يارىتىشقا جۈرئەت قىلىپ، ئۆزىنىڭ مول سەنئەت مېۋىلىرى ئارقىلىق خەلق ئاممىسىغا ھۇزۇر بەخش ئەتكەن ياش تۆھپىكارلارنىڭ بىرى.

1987 - يىل 8 - سىنتەبىر كەچ ئۇنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن بارغىنىمدا، ئۇ، ئۇسسۇل سەنئەت رېژىسسورلۇق كەسپى بويىچە بىلىم سەۋىيىسىنى تېخىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈپ، خەلق ئاممىسىنىڭ يىلدىن يىلغا ئېشىۋاتقان مەنىۋى ئېھتىياجىغا لايىق قويۇق مىللىي ئالاھىدىلىككە، يۈكسەك دەۋر روھىغا ئىگە تېخىمۇ گۈزەل، تېخىمۇ نەپىس يۇقىرى سۈپەتلىك ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلالايدىغان سەۋىيىگە ئىگە بولۇپ، رايونىمىزنىڭ ئۇسسۇل ۋە ئۇسسۇل سەنئەت ئىجادىيەت ئىشلىرىغا تېخىمۇ مول تۆھپە قوشۇشقا پۇختا ئاساس يارىتىش ئۈچۈن، بېيجىڭ مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتىنىڭ ئۇسسۇل سەنئەت رېژىسسورلۇق كەسپىگە ئىككى يىللىق ئوقۇشقا بېرىشقا جىددىي تەييارلىق كۆرۈۋاتقانىكەن.

مەن ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكەندە ئۆزىنىڭ كەسپىي جەھەتتىنە يەنە بىر قېتىم تەربىيىلىنىش، بىلىم ئاشۇرۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولغانلىقىدىن ئىنتايىن خۇشال ئىكەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى.

مەشھۇر ئالىم گاۋسچى «بىلىم ئادەمنىڭ قېنىدەك قىممەت-لىك، قان كەم بولسا، تەن ئاجىزلايدۇ، بىلىم كەم بولسا، مېڭە قۇرۇپ قالىدۇ» دېگەنىدى.

دېمەك ھەر قانداق كەسىپ ئىگىسى بىلىمنى ئۆزى ئۈچۈن ئەنە شۇنداق زۆرۈر، ئېھتىياجلىق، ئۇ، خۇددى تومۇردىكى قاندەك كەم بولسا بولمايدۇ، دەپ ھېسابلاپ ھارماي - تالماي جاپالىق ئىزدىنىپ ئۆگەنسىلا، كۆزلىگەن مەقسىتىگە يەتمەي قالمايدۇ. چۈن-كى ئادەمنىڭ ئەقىل - پاراسىتى، تالانتى ۋە كەسپىي ماھارىتى پەقەت جاپالىق ئۆگىنىش ۋە كۆپ مەشىق قىلىش ئارقىلىقلا يېتىلىدۇ.

مەيلى قايسى پەن، قايسى كەسىپ بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، كىشىنى ئۆز كەسپىدە بىرەر نەتىجە يارىتىش ئۈچۈن، شۇ پەن ۋە شۇ كەسىپكە مۇناسىۋەتلىك بىلىملەرنى پىششىق، ئەتراپلىق ئىگە-لەپ، ئۇنىڭ قائىدە - قانۇنىيەتلىرىنى بىلىۋېلىشقا توغرا كېلى-دۇ. پەقەت شۇنداق قىلغاندىلا ئاندىن ئۆز كەسپىدە نەتىجە يارىتالىغىلى، جاپالىق ئەجرىنىڭ مېۋىسىنى كۆرگىلى ۋە خەلقنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغىلى بولىدۇ.

كۈرەش رەجەپ 1953 - يىلى ئاتۇشتا بىر زىيالىي ئائىلى-سىدە دۇنياغا كەلگەن. ئاتىسى ئۇنى كىچىككىدىن باشلاپلا دائىم كىنو، تىياتىر ۋە باشقا ئەدەبىيات-سەنئەت پائالىيەتلىرىگە ئاپى-رىپ تۇراتتى. شۇڭا ئۇنىڭ مەسۇم قەلبىدە سەنئەتكە بولغان ھەۋەس قوزغالغان. ئۇ، باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرى-دا سەنئەتچى بولۇشنى ئارزۇ قىلىپ، ئائىلە ۋە مەكتەپتىكى بوش ۋاقىتلىرىدا كۆپرەك لەپەر ئويناشنى مەشىق قىلغان. مەكتەپ ئۇيۇشتۇرغان مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرىدە قىلچە تارتىنماستىن لەپەر ئويناپ، قىزىقچىلىق قىلىپ، ساۋاقداشلىرىنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشكەن.

كۈرەش ئۆزىنىڭ ئارزۇسى، سەنئەتكە بولغان قىزىقىشى بو-

يىچە 1964 - يىلى شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپىنىڭ ئۇسسۇل سىنىپىغا ئوقۇشقا كىردى. مەكتەپتە كەسپىي ۋە نەزەرىيىۋى بىلىملەرنى ئىرىشىپ ئۆگىنىپلا قالماستىن بوش ۋاقىتلىرىدا بەدەن ھەرىكىتى ۋە ئۇسسۇل ماھارىتىنى يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن داۋاملىق جاپاغا چىداپ مەشىق قىلدى. 1970 - يىلى مەكتەپنى تاماملاپ، شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىگە تەقسىم قىلىندى. گەرچە ئۇ ئۇسسۇل سەنئەت كەسپى بويىچە خېلى يۇقىرى مەلۇماتقا ئىگە بولسىمۇ، ئۆمەككە كەلگەندىن كېيىن ئۆگىنىشنى قىلچە بوشاشتۇرۇپ قويماي مەكتەپتە ئۆگەنگەن بىلىملىرىنى ئەمەلىيەتنىڭ سىنىقىدىن ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن تىرىشتى. بولۇپمۇ ئۇ پېشقەدەم ئۇسسۇلچى ۋە ئۇسسۇل سەنئەت رېژىسسورى قەمبەرخان، ھاجى راخمان قاتارلىق يولداشلارنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇلارنىڭ ياردىمى ۋە يېتەكلىشى ئارقىسىدا ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇللىرىنىڭ ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب ۋە مىللىي ئالاھىدىلىكلىرىنى پۇختا ئىگىلەپ، چوڭ تىپتىكى ناخشا - ئۇسسۇللۇق ئوپېرالاردا ئاساسلىق روللارنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئوينىدى.

كۆرەش سەنئەت ئىجادىيىتى جەھەتتە ئىجاد قىلىش، يېڭىلىق يارىتىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ، كونىلىققا ئېسىلىۋېلىپ يېڭىلىقنى قوبۇل قىلالمايدىغان كىشىلەر بىلەن ئالاھىدە پەرقلىنىپ تۇرىدۇ. ئاتا - بوۋىلىرىمىز تەرىپىدىن ئىجاد قىلىنىپ، ئوينىلىپ كېلىۋاتقان «تاغ ئۇسسۇلى»، «ساما ئۇسسۇلى»، «ئارغىماق ئۇسسۇلى» ۋە «پېرە ئۇسسۇلى» بىر مەزگىل بىزنىڭ سەھنىلىرىمىزدىن يوقاپ كەتكەنىدى. كېيىن ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئەسلىگە كەلگەندە، بىر قىسىم كىشىلەر ئۇنى قوبۇل قىلالماستىن: «ئۇ بىزنىڭ ئۇسسۇلىمىز ئەمەس» دېيىشتى. كۆرەش بۇنىڭغا قارىتا: «بۇرۇن يوقىلىپ كېتىش ئالدىدا تۇرغان يۇقىرىقىدەك ئۇسسۇللىرىمىزنى قايتا ئەسلىگە كەلتۈرۈش بىللە، باشقا ئەللەرنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتىدىكى ئىلغار تەرەپلىرىنى ئۆگىنىپ، ئۇسسۇل سەنئىتىمىزنى زامانىۋىلاش

قان سەۋىيىگە كۆتۈرۈش بىزنىڭ مۇقەددەس ۋەزىپىمىز» دەپ قاراپ «قەدىمقىنى بۈگۈن ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش، كونىدىن پايدىلىنىپ، يېڭىنى يارىتىش»نى تەشەببۇس قىلدى ۋە ئۆز ئىجادىيىتىدە مۇۋاپىق پايدىلىنىپ نەتىجە قازاندى.

يولداش كۇرەش پېشقەدەم ئۇسسۇلچى ۋە ئۇسسۇل سەنئەت رېژىسسورلىرىنىڭ ياردىمىدە ئۇسسۇل سەنئىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇپ زامانىۋى سەۋىيىگە كۆتۈرۈش ئۈچۈن نېمىلەرنى قىلىش لازىملىقى توغرىسىدا ئىزدەندى ۋە ئۇيغۇر مىللىي ئۇسسۇل سەنئەت ئەھۋالىنى تەھلىل قىلىش ئارقىلىق تۆۋەندىكى خۇلاسىگە كەلدى: «ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتى جەھەتتە بىزگە قالدۇرغان مىراسلىرى ئۇلۇغ، لېكىن ئۇ شۇ دەۋرنىڭ شۇ ۋاقىتتىكى تۇرمۇشىنىڭ مەھسۇلى، ھازىرقى زامان ئۇسسۇللىرى قانداق شەكىللىنىدۇ، ئۇلار نېمىلەردىن ئىبارەت دېگەن سوئاللار قويۇلغاندا بىز جاۋاب بېرەلمىدۇق. چۈنكى بىز بۇرۇن پۈتۈنلەي بۇرۇنقىغا تەقلىت قىلىپ ياكى دوراپ ئوينىدۇق، تەرەققىيات بولمىدى. ھازىرقى تەرەققىياتىڭلار قېنى؟ دېسە كۆرسىتىپ بېرەلمىدۇق. ئەينى ۋاقىتتىكى سولچىل لۇشيەن تۈپەيلىدىن ئۇسسۇل سەنئىتى تەرەققىي تاپالمىدى، ئۇسسۇل سەنئەت نەزەرىيىسى جەھەتتىمۇ ھېچقانداق نەرسە قالمىدى» بۇ خۇلاسىگە ئاساسەن كۇرەش ئۇيغۇر مىللىي ئۇسسۇل سەنئىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشنىڭ بىردىنبىر يولى — جاپاغا چىداپ ئۆگىنىش ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلىپ، 1975 - يىلى بېيجىڭ مەركىزىي باليېت ئۆمىكىگە بېرىپ بىر يىل مەخسۇس باليېت ئۇسسۇلىنى ئۆگەندى. شۇنىڭ بىلەن بىللە بوش ۋاقىتلاردا بېيجىڭدىكى بەزى سەنئەت ئۆمەكلىرىگە بېرىپ پېشقەدەم ئۇسسۇلچىلاردىن خەنزۇ ئۇسسۇلى، موڭغۇل ئۇسسۇلى ۋە چاۋشەن ئۇسسۇللىرىنى نەزەرىيە جەھەتتىكى بىلىملەرنى تىرىشىپ ئۆگىنىپ، ئۇسسۇل سەنئەت كەسپى ۋە نەزەرىيە جەھەتتە بىر قەدەر پۇختا ئاساس ياراتتى. بولۇپمۇ

باليت ئۇسسۇلىنى ئۆگىنىش ئارقىلىق ئۇسسۇلنىڭ تىلى بولغان ئادەم بەدىنىنى باليتتىن ئىبارەت ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىسى ئارقىلىق تەربىيىلەشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى چوڭقۇر تونۇپ يەتتى.

باليتنىڭ ئىلغارلىقى شۇ يەردىكى، ئۇ، دۇنيادىكى ھەرقانداق ئىلغار مىللەتلەرنىڭ ئۇسسۇلنىڭ جەۋھىرىنى قوبۇل قىلىپ يۈكسەك دەرىجىدە تەرەققىي قىلغان بولسىمۇ، يەنىلا ئۆز ئەسلىنى ساقلاپ قالالايدۇ.

كۆرەش ئۇسسۇلنىڭ يۇقىرى پەللىسى بولغان باليت ئۇسسۇلىنى ئۆگىنىپ كەلگەندىن كېيىن، پېشقەدەم ئۇسسۇلچى ۋە ئۇسسۇل رېژىسسورى ھاجى راخمان بىلەن بىرلىشىپ، باليت ئۇسسۇلىدىن پايدىلىنىپ «شىنجاڭ ياخشى»، «تاجىك مىنبەگلىرى»، «پىلە باققۇچى قىز»، «باھار ئۇسسۇلى» قاتارلىق كوللېكتىپ ۋە يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلدى، بۇ ئۇسسۇللارنىڭ بەدىئىيلىكى بىر قەدەر يۇقىرى بولغاچقا، سەھنىگە چىقىش بىلەنلا كەڭ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. يەنە ئۇلار ئىجاد قىلغان «مېنىڭ راۋابىم» ناملىق يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل 1980 - يىلى دالىيەندە ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك i - قېتىملىق يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل مۇسابىقىسىدە ئورۇنداشتا بىرىنچى دەرىجىلىك، ئىجادىيەتتە ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. شۇنداقتىمۇ ئۇ، ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇپ: «مەن تېخى ھازىرقى زامان ئىلغار ئۇسسۇل سەۋىيىسىگە يېتەلمىدىم» دەپ قاراپ، ئالغا بېسىش ئىرادىسىنى تېخىمۇ كۈچەيتتى.

1983 - يىلدىن 1986 - يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك ناخشا - ئۇسسۇل كۆرەكلىرىدە شىنجاڭ نەتىجىگە ئېرىشەلمەي ئارقىدا قالغانىدى. بۇ چاغدا «مەدەنىيەت گېزىتى» تەرىپىدىن «شىنجاڭ، ناخشا - ئۇسسۇل ماكانى دېگەن نامدىن چەتنەپ، قالاق ئورۇنغا چۈشۈپ قالدى» دەپ تەنقىد

قىلىندى. بۇ ئىش يولداش كۆرەشكە قاتتىق تەسىر قىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئۇسسۇل سەنئەت ئىشلىرىنىڭ ياخشى تەرەققىي قىلالماسلىقىدىكى بەزى توسالغۇلارنى تەھلىل قىلىپ، ئۇسسۇل سەنئىتىدە كونىلىققا ئېسىلىۋېلىپ، تەرەققىي قىلدۇرۇشقا سەل قاراش خاھىشىنىڭ ئېغىرلىقىنى، نۇرغۇن ئۇسسۇلچىلىرىمىزنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ دەۋر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ۋە ھازىرقى يۈزلىنىشىنى توغرا تونۇپ يېتەلمەيۋاتقانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلدى.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ، 1986 - يىلى ئۆزى تەلەپ قىلىپ ئۆمەك رەھبەرلىكىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن بېيجىڭ ئۇسسۇل ئىنستىتۇتىنىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيەت فاكۇلتېتىغا بىر يىللىق ئۆگىنىشكە باردى. ئۇنىڭ بۇ قېتىمقى ئۆگىنىشى مەخسۇس ئىجادىيەت ئۈستىدىلا بولدى. يولداش كۆرەش شۇ قېتىملىق ئۆگىنىشتىن كېيىن، ھەرقانداق ئىجادىيەتتە ئىدىيىنىڭ يېتەكچى ئورۇندا تۇرىدىغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلدى. شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇ، مۇستەھكەم ئىرادە ۋە توغرا ئىدىيىنىڭ يېتەكچىلىكىدە ھازىرقى زامان ئىجتىمائىي تۇرمۇشىنى ئاساسىي ئىدىيىۋى مەنبە قىلغان، كىشىلەرنىڭ مۇرەككەپ ئىچكى روھىي ھالىتىنى ئىپادىلەپ بېرەلەيدىغان، دۇنيادىكى ھەرقانداق يېڭى شەكىللەردىن پايدىلىنىپ، ئۆز خەلقى ۋە ئۆز مىللىتى ئۈچۈن خىزمەت قىلالايدىغان يۇقىرى سۈپەتلىك ھازىرقى زامان ئۇسسۇللىرىنى ئىجاد قىلىشقا كىرىشتى. ئەنە شۇنداق يېتەكچى ئىدىيىنىڭ قوماندانلىقىدا «ئۈزۈلمەس مېلودىيە» ناملىق ئەرلەر كوللېكتىپ ئۇسسۇلىنى ۋە «ئىز» ناملىق يالغۇز كىشىلىك ئەرلەر ئۇسسۇلىنى ئىجاد قىلدى.

«ئۈزۈلمەس مېلودىيە» ئۇسسۇلى تاشۋاي مۇزىكىسىنى ئارقا كۆرۈنۈش قىلغان بولۇپ، ئۇنىڭدا خەلقىنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى روھىي ھالىتى ناھايىتى جانلىق ئىپادىلەنگەن بولسا، «ئىز» دا

تۆتنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ ھەرقايسى سەپلىرىدە كۆرەش قىلىۋاتقان، يېڭىلىق يارىتىش ئۈچۈن جاپا - مۇشەققەتكە چىداپ ئىزدىنىۋاتقان ۋە باتۇرلارچە ئالغا ئىلگىرىلەۋاتقان ياشلارنىڭ كۆتۈرەڭگۈ روھىي ھالىتى، غەيرەت - جاسارىتى ئىپادىلەنگەن.

يولداش كۆرەش ئىجاد قىلغان بۇ ئىككى ئۇسسۇل 1987 - يىل 8 - ئايدا ئۆتكۈزۈلگەن «تەڭرىتاغدا كۈز» ناملىق سەنئەت بايرىمىدا كەڭ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.

مەدەنىيەت مىنىستىرلىكىنىڭ مىنىستىرى — يولداش ۋاڭ مىڭ بۇ نومۇرلارنى كۆرگەندىن كېيىن (باشقا نومۇرلارمۇ بار): «شىنجاڭ ئۇسسۇلىدا بىر ئىزدا توختاپ قالدى، دەپ ئاڭلىغانىدىم، سىلەرنىڭ بىر كىچىكلىك نومۇرۇڭلارنى كۆرگەندىن كېيىن نۇرغۇن يېڭىلىقلارنىڭ، ئىجادىيەت ۋە ئىجادىيەتچىلەرنىڭ بارلىققا كەلگەنلىكىنى كۆردۈم» دەپ يۇقىرى باھا بەردى.

يولداش كۆرەش سەنئەت بايرىمىغا ئاتاپ يەنە «ئوقۇغۇچىلار ئۇسسۇلى» ، «كاسىپلار شادلىقى» ، «تەڭرىتاغ شادلىقى» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ۋە «ئارامى جان» ناملىق لەپەرنى ئىجاد قىلدى. ئۇنىڭ بۇ ئىجادىيەتلىرىمۇ تاماشىبىنلارنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

دېمەك، يولداش كۆرەش ئۇسسۇل سەنئىتىدە نەتىجە يارىتىش ئۈچۈن پېشقەدەم سەنئەتچىلەرنىڭ كەسپىي ماھارىتىنى تىرىشىپ ئۆگىنىپلا قالماستىن بەلكى، بىر نەچچە قېتىم ئىچكىرىدىكى مەخسۇس كەسپىي مەكتەپ ۋە باشقا مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا بىلىم ئاشۇرۇشقا بېرىپ، بىلىمىنى تولۇقلاپ، ئۇسسۇل سەنئەت ئىجادىيىتىدە بۆسۈش خاراكتېرلىك نەتىجىلەرنى ياراتتى. بولۇپمۇ مىللىي ئۇسسۇل بىلەن بالېتنى بىرلەشتۈرۈپ، ئۇسسۇل سەنئەت تېخنىكىسىنى زور دەرىجىدە يۇقىرى كۆتۈرۈپ، ئۇنىڭغا

جان كىرگۈزدى. ئۇ سەھنىدە ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى ئورۇندىغان ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ نەپىس ۋە كۆركەملىكى، ئۇسسۇل ھەرىكىتىنىڭ جۇشقۇن ھەم يېقىملىقى بىلەن تاماشىبىنلارنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىپ، يۈرەك تارىنى تىترەتتى.

شۇڭا ئۇ، پۈتۈن ئاپتونوم رايونىمىز دائىرىسىدە جۇملىدىن مەملىكەتنىڭ بىر قانچە ئۆلكە، شەھەرلىرىنىڭ چوڭ - كىچىك سەھنىلىرىدە ئۆزىنىڭ ئۇسسۇل ماھارىتىنى نامايان قىلىپ، مىڭلىغان، ئون مىڭلىغان ھەر مىللەت تاماشىبىنلىرىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا سازاۋەر بولۇپلا قالماستىن، بەلكى 1976 - يىلى ئافغانىستان، پاكىستان، ئىراق، سۈرىيە، كۇۋەيت، جەنۇبىي يەمەن قاتارلىق يەتتە دۆلەتكە، 1982 - يىلى تۈركىيە، فرانسىيە، ماراكەش، شۋىتسارىيە قاتارلىق دۆلەتلەرگە 1986 - يىلى ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىگە ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئويۇن قويۇش ئۆمىكى بىلەن بىللە بارغاندا ئۇسسۇل ماھارىتىني كۆرسىتىپ، خەلقئارا دوستلارنىڭمۇ قىزغىن ئالقىشىغا ۋە يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشتى.

دەۋرنىڭ ئۇچقاندەك تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، زامان تۇلپارلىرى ئۈزلۈكسىز ئالغا ئىلگىرىلىمەكتە. بىلىم ئۈچۈن ئىنتىلگەن كىشى چوقۇم نەتىجە قازانماي قالمايدۇ، ئەلۋەتتە.

داڭلىق ياش ئۇسسۇلچى، ئۇسسۇل سەنئەت رېژىسسورى يولداش كۇرەش خۇددى بەيگىدىكى تۇلپارغا ئوخشاش قىيىن ئۆتكەللەردىن ھالقىپ ئۆتۈپ، ۋەتەن ئۈچۈن، خەلق ئۈچۈن شان - شەرەپلەرنى كەلتۈردى. بىز ئۇنىڭ بۇندىن كېيىنمۇ ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئۇسسۇل سەنئەت ۋە ئىجادىيەت ئىشلىرىدا تېخىمۇ مول تۆھپىلەرنى يارىتىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

قايغۇلۇق ئەسلىمە

سەلەي قاسىم

1959 - يىلى كۈز. كاتتايلاق يېزىسىنىڭ ئىشخانا بىناسىنىڭ ئالدى قىزغىن كەيپىياتقا چۈمگەن. «بازار بېشى» دەپ ئاتىلىدىغان بۇ يەرگە ئەزەلدىن بۇنداق كۆپ ئادەم يىغىلىپ باقمىغانىدى. «قىزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستلىق سەنئەت ئۆمىكى بازار بېشىدا ئويۇن قويىدىكەن» دېگەن خەۋەر بىر پەستىلا يىراق كاتتايلاق يېزىسىغا پۇر كەتكەنىدى. كىشىلەر ھارۋا يوللىرىغا پاتماي، چىغىر يوللارغا يىپتەك تىزىلىپ ئالدىراپ كېلىشەتتى. تېخى ئويۇن باشلانماي تۇرۇپلا كىشىلەر مەيداندا سەپراس بولۇپ ئولتۇرۇشتى. ئون تۆت - ئون بەش ياشلاردىكى بىر قىز پەردىنىڭ تېگىنى قايرىپ مارىلىدى ۋە قىلچە ھېيىقماي گىرىم قىلىۋاتقان ئارتىسلارنىڭ يېنىغا باردى. ئارتىسلارنىڭ بۇ قىزغا قاراپ مەسلىكى كەلدى. بىرى سورىدى:

— ئاپئاق قىز ئىسمىڭىز نېمە؟

— نۇسرەت.

— كىمنىڭ قىزى سىز؟

— ئەمەت شاڭجاڭنىڭ.

قىزنىڭ چاقماقتەك جاۋابى ئارتىسلارنى كۈلدۈرۈۋەتتى. سەھنىگە ئىككى مەڭزى قىپقىزىل كۆزلىرى كۈلۈپ تۇرىدىغان غوللۇق بىر ئادەم ئالدىراپ چىقىپ كەلدى. ئۇ:

— ھەي شەيتان، سەن بۇ يەردە ئىكەنسەن — دە؟... دەپ قىزنىڭ قولىدىن تۇتتى.

— بۇ بالا ئارتىس بولۇشقا تولىمۇ قىزىقىدۇ. بۇ شەيتان-نىڭ چۈشۈرگىدە دورسمايدىغان ئادىمى يوق، — دېدى ئېگىمكىنى ئۆينىتىپ كۈلۈپ.

ئۆمەكنىڭ نەيچىسى:

— قېنى نۇسرەتقىز، بىزگە بىرەرنى دوراپ بېرەلەمسىز؟ دېدى.

نۇسرەت قەددىنى رۇسلاپ چاپىنىنىڭ يانچۇقىدىن گازىر ئالدى. سول قولىدىكى گازىرنى ئوڭ قولى بىلەن بىر-بىرلەپ ئېلىپ، يىراقتىن ئاغزىغا ئېتىپ بىرىنىمۇ زايە كەتكۈزمەي كاپىل-دىتىپ تۇتۇپ، قاراسلىدىتىپ چېقىپ، قاش كۆزلىرىنى سۈزۈپ، تىكىسلاپ دەسسەپ سەھنىنى ئايلاندى. ئارتىسلار كۈلۈپ تېلىقىپ كېتىشتى، نۇسرەت ئاتۇشتىكى بىر هازازۇل ئايالنى ئۆز ئەينى دورىغانىدى.

ئۆمەك رەھبەرلىكىنىڭ ئۇنىڭغا كۆزى چۈشتى. نۇسرەتنىڭ زىلۋا بويى، شەھلا كۆزلىرى كىشىنى ئۆزىگە تولىمۇ جەلپ قىلاتتى. رەھبەرلىك «ئۇنى ئۆمەككە قوبۇل قىلىپ تەربىيىلىسەك قابىلىيەتلىك ئارتىس بولىدىكەن» دەپ قارىدى.

قىشتا ناھىيىدە يېزىلار ئارا سەنئەت كۆرىكى بولدى. نۇسرەت كاتتايلاق سەنئەت دۆينىڭ بىر ئەزاسى سۈپىتىدە كۆ-رەككە قاتناشتى. ئۇ قىسقا كومېدىيە، شوخ لەپەر نومۇرلىرىنى ئورۇنداپ چىقىپ ئاممىنى ئۆزىگە جەلپ قىلدى. كۆرەكنىڭ ئاخىرىدا نۇسرەت قىزىلسۇ سەنئەت ئۆمىكىنىڭ ئارتىسلىكىگە تاللاندى. ئۇنىڭ سەنئەت هاياتى ئەنە شۇنداق باشلاندى.

بىر قېتىم ئەتە ئويۇن قويىمىز، دېگەن كۈنى گۈلجاهان دېگەن ئۇسسۇلچى ئاغرىپ قېلىپ، ئاتۇش ئۇسسۇلىنى نۇسرەت ئوينايدىغان بولدى. نۇسرەت بۇ ئۇسسۇلنى ئۆزۈندىن بۇيان مەشق قىلىپ كېلىۋاتاتتى. مۇزىكىنىڭ ئاۋازىغا ماسلاشتۇرۇپ ئاتۇش ئۇسسۇلىنى ئىنتايىن لەرزان ۋە نەپىس ئويىنىدى، رەھبەر-

لەر، ئارتىسلار ئۇسسۇل ئويناپ بولغاندىن كېيىن نۇسرەتنى قىزغىن تەبرىكلەشتى.

نۇسرەت قىسقا - قىسقا كومېدىيە، لەپەر، يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل ۋە كوللېكتىپ ئۇسسۇللاردىمۇ ئالاھىدە كۆزگە كۆرۈنۈشكە باشلىدى. درامىلاردا ئاساسلىق روللارغا چىقتى. ئۇنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتىگە بولغان مۇھەببىتى ئۇرغۇپ تاشتى.

1966 - يىلى بىر مەھەل ئاتۇش ئاسمىنىنى قارا بۇلۇت قاپلىدى. ئەمدىلا قانات چىقىرىپ ئۇسسۇل كۆكىدە پەرۋاز قىلىۋاتقان نۇسرەت جىن - شەيتان قىلىپ قويۇلدى. 1970 - يىلى ئون نەچچە پېشقەدەم ئارتىسنىڭ كەسپىي ئالماشتۇرۇلۇپ ھەرقايسى جايلارغا تارقىتىۋېتىلدى. شۇ قاتاردا نۇسرەتنىمۇ ئورمانچىلىق پونكىتىغا زاپچوز قىلىپ قويىدى.

ئۇزۇن ئۆتمەي نۇسرەت ئۆمەككە قايتىپ كەلدى. ئۇنىڭ 1975 - يىلى ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ يىگىرمە يىللىقىنى تەبرىكلەش يۈزىسىدىن تەييارلىغان ئۇسسۇل نومۇرلىرى خەلق تىياتىرىدا ئوينىلىپ ئۈرۈمچى شەھىرىنى لەرزىگە كەلتۈردى. نۇسرەت تېخىمۇ غەيرەتكە كېلىپ، چوڭ تىپتىكى ئۇسسۇل «پامىردا باھار» نىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىلىكىنى ئۆز ئۈستىگە ئالدى. نۇسرەتتە بۇنچىلىك ئىجادىي قابىلىيەتنىڭ بارلىقىنى تېخى ھېچكىم بىلمەيتتى. ھەتتا بەزىلەر ئۇنىڭغا ئىشەنمىدى، بىر يىلدەك جاپالىق ئىشلەپ بۇ ئۇسسۇلنى غەلىبىلىك ھالدا سەھنىگە ئېلىپ چىقتى. 1976 - يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە كورلىدا ئۆتكۈزۈلگەن كۆرەكتە بۇ تىياتىر بىرىنچى باھالىنىپ، ئۈرۈمچىگە تەكلىپ قىلىندى. بۇ ئويۇن ئۈرۈمچىدە ئوينىلىپ ئالاقىدار رەھبەرلەرنىڭ ۋە كەڭ تاماشىبىنلارنىڭ يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشتى.

ئۈرۈمچىدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن نۇسرەت ھەسسىلەپ قىزغىنلىق بىلەن ئىجادىيەتكە كىرىشىپ، «پاختىكار قىز»، «ئەنجۈرلۈك باغدا»، «يايلاقتا ئېچىلغان دوستلۇق گۈلى»، «بىر جۈپ

قىزىلگۈل»، «قىز قەلبى»، «قىز كۆچۈرۈش» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلدى. ئۇسسۇل ئىجادىيىتىدە زامانىۋىلىشىشقا يۈزلەندى. 1980 ـ يىللىق مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل كۆرىكىدە ئاپتونوم رايونىمىزدىن تاللانغان ئالتە نومۇر ئىچىدە نۇسرەت ئىجاد قىلغان «بىر جۈپ قىزىلگۈل»، «قىز قەلبى»، «پاختىكار قىز»دىن ئىبارەت ئۈچ نومۇر تاللىنىپ، ئىككىنچى دەرىجىلىك ئىجادىيەت مۇكاپاتى بىلەن مۇكاپاتلاندى.

نۇسرەت راستىنلا بىر تالانتلىق ئۇسسۇلچى قابىلىيەتلىك رېژىسسور، ھارماس ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى بولۇپ يېتىشكەندى.

ئۇ 1980 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا مەشھۇر ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى ھاجى راخمان بىلەن بېيجىڭگە ئۆگىنىش، زىيارەت ۋە تەجرىبە ئالماشتۇرۇشقا باردى. مەملىكىتىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن شۇنىڭدەك چەت ئەللەردىن كەلگەن ئۇسسۇل مۇتەخەسسىسلىرى بىلەن كۆرۈشتى. نۇسرەت ئۆزىنىڭ بۇنداق كاتتا سورۇنلاردا بولۇشىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدى. ئۇ پارتىيە ۋە تەشكىلنىڭ غەمخورلۇقىدىن قاتتىق تەسىرلەندى. نەزەر دائىرىسى تېخىمۇ كېڭەيدى. خەلق ئۈچۈن تىرىشىپ ئىشلەش ئىرادىسى ئۇرغۇپ تاشتى.

ئۇ جۇڭگو ۋە چەت ئەل مۇتەخەسسىسلىرىگە ئاجايىپ ماھارەت بىلەن ئۇسسۇل ئويناپ بېرىۋاتقاندا كېسىلى قوزغىلىپ ھالسىزلىنىپ يىقىلدى ۋە بىر مەزگىل بېيجىڭدە داۋالاندى. ياش تۇرۇپلا ئېغىر كېسەلگە گىرىپتار بولغانلىقىنى ئويلاپ روھىي جەھەتتىن ئازابلاندى. راك كېسىلى ئۇنى يىقىتقانىدى. ئۇ 4 ـ ئايدا ئاتۇشقا قايتىپ كەلدى. ئوبلاستلىق پارتكوم، خەلق ھۆكۈمىتى نۇسرەتنىڭ كېسىلىدىن خەۋەر تېپىپ، دەرھال كىشى بەلگىلەپ ئۇنى ئايروپىلان بىلەن شىنجاڭ تىببىي شۆيۋەن دوختۇرخانىسىغا ئېلىپ بېرىپ داۋالاتتى. لېكىن نۇسرەتنىڭ كېسىلى

بارغانسېرى ئېغىرلىشىپ، ئاخىر ئاتۇشقا قايتۇرۇپ كېلىندى. 1980 - يىل 7 - ئاينىڭ 14 - كۈنى ئۇنىڭ بولاقتەك بىر جۈپ كۆزلىرى مەڭگۈ يۇمۇلدى. مەرھۇمنىڭ جەسىتى ئۆزىنىڭ ھايات ۋاقتىدىكى ئارزۇسى بويىچە يۇرتى چۈشۈرگىنگە ئېلىپ بېرىلىپ دەپنە قىلىندى. ئۇيغۇر خەلقى ئۆزىنىڭ داڭلىق ئۇسسۇلچى قىزى نۇسرەتنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايدۇ.

سەنئەت گۈلزارىدىكى خۇش پۇراق چوغلۇق

ھەبىبۇللا ئوسمان

شىنجاڭ «ناخشا - ئۇسسۇل ماكانى» بولۇپ، بۇ دىياردىن سانسىزلىغان ناخشىچى ۋە ئۇسسۇلچىلار يېتىشىپ چىققان. ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ ئۇسسۇلچىسى ھۆرىيەت مەھەممەت ئەنە شۇنداق كۆزگە كۆرۈنگەن ئۇسسۇلچىلاردىن بىرى.

ھۆرىيەت 1945 - يىلى ئاتۇش ناھىيىسىنىڭ كاتتايىلاق يېزىسىدا خىزمەتچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ باشلانغۇچنى تۈگەتكەندىن كېيىن، 1958 - يىلى قەشقەر پەيزاۋات ناھىيىسىدە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇدى. كىچىكىدىن تارتىپلا سەنئەتكە ئىشتىياق باغلىغاچقا تېخى بىخ ھالىتىدىكى سەنئەت ئىقتىدارى ئارقىلىق، ساۋاقداشلىرى جۈملىدىن يۇرت - مەھەللە ئارىسىدا ئالاھىدە تىلغا ئېلىنىپ كەلگەنىدى. ئۇ 1959 - يىلى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 3 - يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان مەزگىللىرىدىلا دۆلىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئون يىللىقىنى تەبرىكلەش يۈزىسىدىن قەشقەر شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن ئەدەبىيات - سەنئەت كېچىلىكىگە ئوقۇغۇچىلار ۋەكىلى بولۇپ تاللىنىپ ئۆز ماھارىتىنى نامايان قىلىش ئارقىلىق كەڭ تاماشىبىنلارنىڭ ۋە مۇناسىۋەتلىك كەسپىي تارماقلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشكەنىدى.

ھۆرىيەت ئەنە شۇ سەنئەت پائالىيىتىدىن كېيىنلا ئاپتونوم رايونىمىزدىن مەركەزدىكى سەنئەت پائالىيىتىگە قاتنىشىدىغان ۋەكىللەر ئۆمىكىگە تاللىنىپ تۇنجى نۆۋەت ئۈرۈمچىدىن بېيجىڭغا

باردى ھەمدە ئۇ كۆرسەتكەن سەنئەت نومۇرلىرى قىزغىن قارشى ئېلىندى.

ئۇ، بېيجىڭدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى بۇ ئۈمىدلىك ياش نوتىنى ئۇسسۇل ئارتىسلىكىگە تاللاپ ئېلىپ قالدى. دېمەك ئۇنىڭ سەھنە ھاياتى 1959 - يىلى سىنتەبىردىن باشلانغانىدى. ئۇ تا ھازىرغا قەدەر نەچچە ئون يىلدىن بۇيان ئۆزىنىڭ گۈزەل ياشلىق باھارىنى مىللىتىمىز ۋە خەلقىمىزنىڭ مىللىي سەنئەت ئىشلىرىنىڭ گۈللەپ ياشنىشىغا بېغىشلاپ كەلمەكتە.

ھۆرىيەت ئۆمەككە يېڭى كەلگەندىن باشلاپ ئۆمەكنىڭ پېشقەدەم ئۇسسۇل ئارتىسلىرىدىن بولغان مەرھۇم ھاجى راخمان، زەينەپ سىدىق، ئىبراھىمجان قاتارلىقلارنى ئۆزىگە ئۇستاز تۇتۇپ، جاپالىق ئىزدىنىپ ئۆگەندى ۋە مەشىق قىلدى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ ھەر تەرەپلىمە ئۆسۈپ يېتىلىشىدە سەنئەت يېتەكچىسى، پېشقەدەم ئۇسسۇل رېژىسسورى زەينەپ سىدىقنىڭ ياردىمى ۋە غەمخورلۇقى مۇھىم تۈرتكىلىك رول ئوينىدى. ئۇ، بىر تەرەپتىن كەمتەرلىك بىلەن ئۆگىنىپ ئۇسسۇل كەسپىي ماھارىتىنى يېتىلدۈرۈشكە تىرىشسا، يەنە بىر تەرەپتىن نەزەرىيىۋى بىلىم ۋە كەسپىي ئەخلاق جەھەتلەردىمۇ ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇپ كەلگەچكە، 1961 - يىلى شەرەپ بىلەن جۇڭگو كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىغا ئەزا بولدى.

1962 - يىلدىن باشلاپ ئۆزى مۇستەقىل ھالدا ھەرقايسى سورۇن ۋە سەھنىلەردە يالغۇز كىشىلىك ئىككى كىشىلىك ئۇسسۇللارنى ۋە كوللېكتىپ ئۇسسۇللارنى ئورۇنداپ باشلامچىلىق رولىنى جارى قىلدۇردى. بولۇپمۇ ئۇستازى زەينەپ سىدىق ئۇنىڭغا ئۇزۇندىن بۇيان ئۆزى ئىجاد قىلىپ ئورۇنداپ خەلقىمىزگە تونۇتقان «ئىككى كىشىلىك ناغرا ئۇسسۇلى» ۋە «چىنە ئۇسسۇلى» نى ئۆگىتىپ سەھنىدىكى ئورنىنى ئۇنىڭغا بوشىتىپ بەردى. ھۆرىيەت ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كلاسسىك مىللىي ئۇسسۇللىرىدىن «ئاتۇش ئۇسسۇلى»، «سەيلە ئۇسسۇلى» قاتارلىقلار-

ھەمۇئۆزى مۇستەقىل ئويناشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئىبرا-ھىمجاندىن ئۆگەنگەن «جانان» ناملىق ئۇسسۇلدا باش ئۇسسۇلچى بولۇپ ئۆز ماھارىتىنى نامايان قىلدى. ئۇ يۇقىرىقى نومۇرلار بىلەنلا قانائەتلىنىپ قالماستىن ئىزچىل تۈردە ئۆز ئىقتىدارىنى جارى قىل-دۇرۇپ، «ئانارخان»، «مەكىت سەنىمى»، «ئىككى كىشىلىك ناغرا ئۇسسۇلى»، «مۇناجات»، «ئاسمىنىڭدا ئاي بارمۇ؟»، «دولان سەنىمى»، «تەزە مەرغۇلى»، «سىم خاراج»، «رومال»... قاتارلىق يالغۇزكىشىلىك كلاسسىك ۋە ئىجادىي ئۇسسۇللارنىمۇ يۈكسەك نەپىس ماھارەت بىلەن ھەرقايسى سەھنىلەردە ئورۇنداپ، كەڭ ئاممىنىڭ قىزغىن ئالقىشى ۋە ھۆرمىتىگە ئېرىشىپ كەلمەكتە.

ئۇ يالغۇز مىللىي ئۇسسۇل ئويناش بىلەنلا چەكلىنىپ قالغىنى يوق. داۋاملىق ئىزدىنىپ مەشق قىلىش، باشقا مىللەتلەرنىڭ ئار-تۇقچىلىقىنى كەمتەرلىك بىلەن ئۆگىنىش نەتىجىسىدە، قازاقچە، موڭ-غۇلچە، خەنزۇچە، لىزۇچە، دەيزۇچە ئۇسسۇللارنىمۇ يۇقىرى ماھارەت بىلەن ئەينەن ئورۇنداپ، ئاممىنىڭ مەنئۇى تۇرمۇشىغا بولغان تەشنا-لىقىنى قاندۇرۇپ كەلمەكتە. ئۇ چەت ئەل ئۇسۇللىرىدىن پاكىستان، نېپال ئۇسۇللىرىنىمۇ ئۆزگىچە پۇراق بىلەن ئورۇنداش ئىقتىدارىغا ئىگە.

يولداش ھۆرىيەت ئوينىغان ئۇسسۇللار رەڭمۇرەڭ ئېچىلغان گۈللەرگە ئوخشايدۇ. مىللىيلىك ھەرقانداق مىللەتنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرىدا كەم بولسا بولمايدىغان مۇھىم ئالاھىدىلىك-لەردىن بىرى. شۇڭا يولداش ھۆرىيەت ئورۇنداشقان كلاسسىك ئۇسسۇللار ياكى يېقىنقى زامان مىللىي ئۇسسۇللىرى بولسۇن، شوخ، تېتىك، نەپىس، لەرزان رىتىملىق ھەرىكەتلىرى بىلەن ئىچكى ھېسسىيات، قىياپەت، جىلۋىدارلىق ئورگانىك ھالدا زىچ ماسلاشقان بولۇپ، ئۆزگىچە مىللىي پۇراق گەۋدىلىنىشتەك ئالا-ھىدىلىكى بىلەن تاماشىبىنلارغا ئىستېتىك زوق، روھىي لەززەت بېغىشلىيالايدۇ. يەنە بىرى، ئورۇندىغان ئۇسسۇللاردا دەۋر روھى ئىپادىلەنگەندىن باشقا قويۇق زامانىۋى تۈسمۇ جىلۋە قىلىپ

تۈزدۈ، بولۇپمۇ پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش، جانلاندۇرۇشنىڭ ئۈزلۈكسىز چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ سەنئەت ئىشلىرىدا زور ئىلگىرىلەشلەر بارلىققا كېلىشكە باشلىدى. بىزنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرىمىزنىڭ تەرەققىيات نىشانى زامانىۋىلىشىش، مەملىكەتكە ۋە دۇنياغا يۈزلىنىشتىن ئىبارەت. ئۇسسۇل ساھەسىدىمۇ شۇنداق ئەلۋەتتە. ھۆرىيەت بۇ جەھەتتە ئۆز بۇرچىنى ئاڭلىق ھالدا تونۇپ يېتىپ، خەلقىمىزنىڭ كۈنسېرى ئېشىۋاتقان مەنىۋى ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ئىجادچانلىق روھىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش ئارقىلىق قەدىمكىنى ھازىرقى ئۈچۈن، چەت ئەلنىڭكىنى جۇڭگو ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش يولىدا دادىل ئىزدەندى، ئىسلاھات ۋە يېڭىلىق يارىتىشقا ئالاھىدە كۈچ سەرپ قىلدى.

ھۆرىيەت سەنئەت ھاياتىنىڭ بىر قىسمىنى قېرىنداش سەنئەت ئۆمەكلىرىگە ياردەم بېرىش، ئۇلارنى تەشكىللەش، يېتەكچىلىك قىلىشتەك شەرەپلىك ۋەزىپىلەرگىمۇ بېغىشلىدى، ئۇ 1979 - يىلى تەكلىپ بويىچە قاراماي سەنئەت ئۆمىكىگە بېرىپ، ئۆمەكتىكى ئۇسسۇلچىلارغا بىر يېرىم ئاي ئەتراپىدا دەرس ئۆتۈپ ۋە يېتەكچىلىك قىلىپ، كۆرۈنەرلىك ئۈنۈم ھاسىل قىلغانلىقتىن قاراماي شەھەرلىك تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى رىغبەتلەندۈرۈشىگە ۋە مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. 1980 - يىلى ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ئىشچىلارنىڭ ئىشتىن سىرتقى سەنئەت كۆرىكىدە ئۇ ئىجاد قىلىپ ئىشچىلارغا ئۆگەتكەن «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى» ناملىق كوللېكتىپ ئۇسسۇل بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى ھەمدە ئۆمەككە تەشەككۈر خېتى ئەۋەتىلدى.

1981 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن يېڭىدىن قۇرۇلىدىغان فۇكاڭ ناھىيىلىك

سەنئەت ئۆمىكىنى قۇرۇشنىڭ يېتەكچىلىك خىزمىتىگە تەيىنلىنىپ، ئىككى ئاي جاپالىق كۈرەش قىلىپ ئۆمەككە ئارتىس تاللاش، تەشكىللەش، ئاساسىي مەشىق قىلدۇرۇش قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ياخشى ئورۇنداپ ناھىيە رەھبەرلىكى ۋە كەڭ ئاممىنىڭ ماختىشى، ماددىي ۋە مەنىۋى مۇكاپاتلىشىغا ئېرىشتى. 1983 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتى تەرىپىدىن تەشكىللەنگەن ئىشتىن سىرتقى ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى ئويۇشتۇرغان قېرىنداش ئۆمەكلەرنىڭ ئۆگىنىش كۇرسىغا تەكلىپ بىلەن ئالتە ئاي دەرس ئۆتتى ھەم فۇداۋ قىلدى.

ئۇ، مەيلى سەھنىلەردە ئۆزى ئوينىسۇن، ياكى باشقىلارغا ئۇسسۇل ماھارىتى ۋە ئۇسسۇل ئۆگەتسۇن، سەنئەت تۈرلىرىنىڭ قانۇنىيەتلىك ھالدا ئۆزئارا ماسلىشىشقا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈپ كەلدى. چۈنكى ئۇسسۇل نومۇرلىرىدا دېكوراتسىيە مۇزىكا، ھېسسىيات - مەركىزىي ئىدىيىنى دەۋر قىلغان ھالدا ياخشى ماسلىشىشى شەرت. ئۇسسۇلنىڭ بەدىئىي سەۋىيىسىنىڭ يۇقىرى بولۇش-بولماسلىقى ھېسسىيات ۋە مۇزىكا بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. شۇنداق بولغاندىلا ئوينالغان نومۇرلارنىڭ نەتىجىسى روشەن ئەكس ئەتكەن بولىدۇ. ھۆرىيەت بۇ نۇقتىلارنى بىرمۇنۇتمۇ ئېسىدىن چىقارمىدى. مەيلى ئۇ چوڭ تىپتىكى ناخشا - ئۇسسۇللۇق ئوپېرا «تەڭرىتاغ شادلىقى»غا قاتنىشىدىغان ئارتىسلارغا يېتەكچىلىك قىلغاندا بولسۇن، شۇنداقلا قىزى دىلنارغا ئۆگەتكەن مىللىي ئۇسسۇل ۋە چەتئەل ئۇسسۇللىرىدا بولسۇن، بۇ مۇھىم ھالقىلارنى چىڭ تۇتۇپ ماسلاشتۇردى.

ھۆرىيەت 1986 - يىلى 9 - ئايدا يەنە ئاپتونوم رايونلۇق ھال سوراش ئۆمىكى تەركىبىدە گۇاڭشى ئالدىنقى سېپىگە بېرىپ جۇڭگو - ۋيېتنام چېگرىسىدا ئۆزىمىزنى قوغداپ قايتۇرما زەربە بېرىش جېڭىگە قاتنىشىۋاتقان لاۋشەن ئالدىنقى قاراۋۇللۇق سېپىدىكى جەڭچىلەردىن سەممىي ھال سوراپ، ئون يەتتە مەيدان

ئۇيۇن قويۇشقا قاتناشتى. ئۇ، بۇ سەپتىكى جەڭچىلەرنىڭ پىدا-
كارانە ئىش - ئىزلىرىنى كۆرۈپ ۋە ئاڭلاپ يەنە بىر قېتىملىق
چوڭقۇر تەربىيە ۋە تەسىراتقا چۆمدى. ئۇ بۇ مەزگىللەردە ۋەزىپى-
دىن باش تارتمىدى، نومۇر تالاشمىدى. راھەت، نام، ئاتاق،
ئابروي قوغلاشمىدى. ئىنتىپاقلىققا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈپ كەمتەر
ۋە ئېھتىياتچان بولدى. شۇڭا ئۇيۇن قويۇش داۋامىدا بىرقانچە
قېتىم ئۆمەك تەرىپىدىن «خىزمەت ئىلغارى» دېگەن شەرەپلىك
نامغا ئېرىشتى.

ھۆررىيەت يىگىرمە سەككىز يىلنى بىر كۈندەك ئۆتكۈزۈپ،
كەسپىي مەشغۇلات، چېنىقىش، رېپېتىسىيە قىلىشنى بىر كۈن، بىرەر
سائەتمۇ قولدىن بەرمىدى.

ئۇسسۇل سېپىدە كۆزگە كۆرۈنۈپ كېلىۋاتقان ئىقتىدارلىق
ئۇسسۇلچى ھۆررىيەت «شىنجاڭ گېزىتى»، «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇر-
نىلى ۋە «ۋېنخۇيباۋ» قاتارلىق گېزىت - ژۇرناللاردا ئالاھىدە
تونۇشتۇرۇلدى.

«مەدەنىيەت ئىنقىلابى» نىڭ قارا بورىنىدا ھۆررىيەتمۇ باشقى-
لارغا ئوخشاش بىر مەزگىل ھەرخىل بېسىم ۋە چەتكە قېقىلىشقا،
تۆھمەتلەرگە ئۇچراپ سەھنە ھاياتىدىن ئايرىلىپ قالغانىدى. قارا
بۇلۇتلار تارقاپ باھار گۈلدۈرمامىسى قايتا ياڭرىغاندىن كېيىنلا
يېڭىباشتىن جەڭگىۋار سەپكە ئاتلىنىپ ئۆزگىچە ماھارىتى بىلەن
سەنئەت گۈلزارىدىكى خۇش پۇراق گۈلگە ئايلاندى. سەنئەت ماي-
سىلىرىنىڭ يېتەكچىسى ۋە ئۇستازى بولۇپ پېشقەدەملەرنى ئۈلگە
قىلىپ، ياش نوتىلارنى چېچەكلىتىپ مېۋىگە كىرگۈزدى.

مەركىزىي مىللەتلەر شۆيۈەنىنىڭ سەنئەت فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرۈپ
ناخشا-ئۇسسۇل ئۆمىكىگە يېڭىدىن تەقسىم قىلىنىپ كەلگەن ئون ئالتە
ياشلىق قىزى دىلنارنى ئەنە شۇ مېۋىلىك كۆچەتلەرنىڭ بىرى دېيىشكە
بولىدۇ.

ئۇ باشقا شاگىرتلىرىغا كۆيۈنگىنىدەك قىزى دىلنارغىمۇ ئالاھىدە

كۆڭۈل بۆلۈپ، ئۇنى تالانتلىق ئۇسسۇلچى قىلىپ يېتىشتۈرۈشتە كۆپلەپ ئەجىر سىڭدۈردى.

دىلنار ھازىر ئېلىمىز ۋە خەلقئارا سەھنىلەردە يۇقىرى سەنئەت تالانتى ئارقىلىق ۋەتەن ئۈچۈن شان - شەرەپ كەلتۈرمەكتە.

ھۆرىيەت ھازىر مەملىكەتلىك ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ۋە ئاپتونوم رايونلۇق ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى. بىز ئۇنىڭ ئۇسسۇل سەھنىسىدە تېخىمۇ پەرۋاز قىلىپ ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ئۈچۈن تېخىمۇ زور تۆھپىلەرنى قوشۇشنى ئۈمىد قىلىمىز.

ئۇيغۇر ھازىرقى زامان ئۇسسۇلچىلىقىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش يولىدا

تۇرغان شاۋۇدۇن

ئۇسسۇل قەلب ھېسسىياتىنى ھەرىكەت گۈزەللىكى ئارقىلىق ئىپادە قىلىدىغان سەنئەت.

ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىنى ھەرقايسى مىللەت خەلقىنىڭ تارىخىي شارائىتى جەريانىدا يېتىلدۈرگەن تۇرمۇش ئادىتى، پسىخىك خۇسۇسىيىتى، مىجەز - خۇلقى، ئېتىقادى، پىكىر - ھېسسىياتلىرى شەكىللەندۈرگەن.

شۇنداق ئىكەن، ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى ھەرقايسى مىللەت خەلقىنىڭ ياشاش شارائىتى، ئېتىقاد ۋە پىكىر - ھېسسىياتلىرىنىڭ ئۆزگىرىشىگە ئەگىشىپ ئەنئەنىۋى شەكلى ئاساسىدا ئۈزلۈكسىز راۋاجلىنىپ بارىدۇ.

ئەنە شۇ ئاساستا ئۈزلۈكسىز راۋاجلىنىپ كېلىۋاتقان ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇللىرى مەزمۇنىنىڭ موللىقى، شەكلىنىڭ خىلمۇ خىللىقى، ھەرىكەت ۋە ئىپادىلەش ئىقتىدارىنىڭ يۈكسەكلىكى بىلەن خاراكتېرلىنىدۇ.

ئۇسسۇلىمىزدىكى بۇ خىل ئالاھىدىلىكتىن ھۇزۇرلانغۇچىلار ئۇسسۇل تەرەققىياتىمىز جەريانىدا ئىلگىرى سۈرگۈچىلەردىن بولغان ئۇسسۇلچى، تەتقىقاتچى ۋە ئۇسسۇل يېتەكچىلىرىمىزدىن پەخىرلەنمەي قالمايدۇ.

مەدەنىيەت نازارىتى ئۇسسۇل تەتقىقات ئىشخانىسىنىڭ تەتقىقاتچىسى لەتىپە قۇربان ھازىرقى زامان ئۇسسۇلچىلىقىمىزنىڭ

تەرەققىياتى ئۈچۈن تىنىمسىز كۈچ قوشۇپ كېلىۋاتقان تەتقىقاتچى، ئىجادىيەتچى ۋە ئۇسسۇل يېتەكچىلىرىمىزنىڭ بىرى.

لەتىپە قۇربان 1938 - يىلى قەشقەر يېڭى شەھەر ناھىيىسىدە تۇغۇلغان. ناخشا - ئۇسسۇلغا ھېرىسمەن ئاتا - ئانىسىنىڭ تەسىرى بىلەن باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان مەزگىللىرىدىلا مەكتەپ سەھنىلىرىدە ئۇسسۇل ئويناپ، ئۆز تالانتىنى نامايان قىلىشقا باشلىغان. 1951 - يىلى ھەربىي سەپكە قاتنىشىپ، تەشۋىقات ئەترىتىدە، 1952 - يىلدىن 1966 - يىلغىچە بىڭتۈەن سەنئەت ئۆمىكىدە ئۇسسۇلچى بولۇپ ئىشلىگەن. بۇ جەرياندا ئۇ 1956 - يىلدىن 1958 - يىلغىچە مەركىزىي ئۇسسۇل مەكتىپىدە بىلىم ئاشۇرۇش پۇرسىتىگە ئېرىشكەن. بۇ پۇرسەت ئۇنىڭ ئۇسسۇلچىلىقىنى ئىلمىي ۋە نەزەرىيىۋى جەھەتتىن چۈشىنىشىگە ئاساس يارىتىپ، ئۇسسۇلچىلىقىمىزنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن ئىزدىنىش ۋە تەتقىق قىلىشقا يېتەكلىگەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئەنئەنىۋى ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىمىزنىڭ ئىپادىلەش ئىقتىدارىنى ئىنچىكىلىك بىلەن ئىگىلەپلا قالماي، چەت ئەل ئۇسسۇللىرىنىڭ ھەرىكەت شەكىللىرى بىلەن سېلىشتۇرۇپ، تەرتىپكە سېلىش، ئۆستۈرۈش، سىلىقلاش بىلەنمۇ شۇغۇللاندى. كۆپ ئۆتمەيلا ئۇنىڭ بۇ ئەمگىكىنىڭ ئۈنۈمى كۆرۈلدى. شۇ مەزگىللەردە خەلق چوڭ سارىيىدا ئۆتكۈزۈلگەن بىر كۆڭۈللۈك كېچىدە، ئۇ ئوينىغان ئۇسسۇل جۇئېنلەي زۇڭلىنىڭ دىققىتىنى ئالاھىدە تارتتى. ئۇسسۇل ئاياغلاشقاندىن كېيىن جۇئېنلەي زۇڭلى ئۇنىڭ قولىنى مەھكەم قىسىپ تۇرۇپ:

— ياخشى ئۆگىنىپسىز، شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويماسلىق ئۈچۈن تېخىمۇ تىرىشىڭ، — دېدى.

جۇزۇڭلىنىڭ چەكسىز قىزغىنلىق، چوڭقۇر غەمخورلۇققا تولغان بۇ سۆزلىرى لەتىپە قۇرباننىڭ توغرا يۆنىلىش بويىچە ئىلگىرىلىشىگە چوڭ مەدەت بولدى. ئۇ ئىزدىنىش، تەتقىق قىلىش

ئاساسدا ئۇسسۇل ئىجادىيىتى بىلەنمۇ شۇغۇللىنىشقا كىرىشتى. ئۇ مەكتەپتىن ئۆمەككە قايتىپ كېلىپ، ئانچە بەك ئۇزۇن بولمىغان يىللار ئىچىدە قېتىرقىنىپ ئىجاد قىلىپ، كەينى - كەينىدىن سەھنىگە ئېلىپ چىققان «ئازاد بولغان ئۇيغۇر قىزى»، «دوپپا تىككىش»، «بايرام»، «بۇلاق»، «پاختىكار قىزلار» قاتارلىق ئونغا يېقىن ئۇسسۇلنىڭ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشىشى ئۇنى تېخىمۇ ئىلھاملاندۇردى. ئەپسۇسكى، ئاتالمىش «مەدەنىيەت ئىنقىلابى»نىڭ قارا قۇيۇنلىرى ئۇنىڭ ئۆتتەك قىزغىنلىقىنى بېسىپ چۈشتى. ئىلھام بۇلاقلىرىنىڭ كۆزى ئېتىلدى. تۆۋەنگە چۈشۈرۈلۈپ، ئون يىلغا يېقىن ھاياتى بۇرۇقتۇرمىلىق ئىچىدە ئۆتتى. 1973 - يىلى خىزمىتى ئەسلىگە كېلىپ، ئاپتونوم رايونلۇق ئوپېرا ئۆمىكىگە يۆتكەپ كېلىندى. ئۇ قايتا باشلانغان بۇ سەھنە ھاياتىنى تېخىمۇ قەدىرلەپ، 1975 - يىلدىن 1982 - يىلغا قەدەر ئوپېرا ئۆمىكى تەييارلىغان «كۆرەش يولى»، «غېرىب - سەنەم»، «ئارشىن - مال ئالان» قاتارلىق سەھنە ئەسەرلىرىنىڭ ئۇسسۇللىرىنى ئىشلەپ چىقتى. 1982 - يىلى ئۇ خىزمەت ئېھتىياجى بىلەن مەدەنىيەت نازارىتى ئۇسسۇل تەتقىقات ئىشخانىسىغا يۆتكەلدى. بۇ ھال ئۇنىڭ ئۇسسۇل تەتقىقاتى بىلەن مەخسۇس شۇغۇللىنىشىغا كەڭ ئىمكانىيەت ياراتتى. ئۇ ئۈزلۈكسىز تۆۋەنگە چۈشۈپ، يەرلىك ئالاھىدىلىككە ئىگە ئەنئەنىۋى ئۇسسۇللارنى قېزىش، توپلاش، تەتقىق قىلىش بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىدىن 130 نى توپلاپ، رەتكە سېلىپ، ھەر بىرىنىڭ ئۆزىگە خاس ئاتالغۇسىنى ئىشلەپ چىقتى. يولداش ھېيىت مېھرۇللا بىلەن بىرلىكتە «ئۇيغۇر خەلقىنىڭ نازىركوم ئۇسسۇلى ھەققىدە»، «ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ساما ئۇسسۇلى ھەققىدە»، «دولان ئۇسسۇلى توغرىسىدا بەزى قاراشلىرىمىز»، «دولان ئۇسسۇلى ھەققىدە» ۋە ئۆزى يالغۇز «ئۇسسۇل سەنئىتىدە دەۋر روھى بولۇشى لازىم» قاتارلىق ئىلمىي، نەزەرىيىۋى تەتقىقات ماقالىلى-

جىلى يېزىپ ئېلان قىلدى.

لەتىپە قۇربان يەنە شۇ جەرياندا قەشقەر، خوتەن، ئاقسۇ، تۇرپان، قىزىلسۇ قاتارلىق ۋىلايەت، شەھەر ۋە ئوبلاستلىق سەنئەت سىنىپى ۋە مەكتەپلىرىنىڭ تەكلىپىگە ئاساسەن كۆپ قېتىم تۆۋەنگە چۈشۈپ، ئۇسسۇل نەزەرىيىسى، ئۇسسۇل مەشقى ۋە ئەنئەنىۋى ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى توغرىسىدا دەرس ئۆتۈش بىلەن بىرگە ئۇسسۇللىرىنى تەرتىپكە سېلىش، ئۇسسۇل ئىجاد قىلىپ بېرىش، ئۆگىتىش قاتارلىق مەشغۇلاتلار بىلەنمۇ شۇغۇللاندى.

ھەر بىر كىشى ئۆز ھاياتىدا ئاز بولمىغان جاپالىق ئۆتكەللەرنى بېسىپ ئۆتىدۇ. ھەر بىر جاپالىق ئۆتكەل گەرچە ئوخشاش بولمىغان نەتىجە بىلەن ئاخىرلاشسىمۇ، لېكىن ھەر بىر شەخسىينىڭ ئۆز تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەپ، توغرا يۆنىلىشكە ئىگە بولۇشىغا يول ئاچىدۇ. لەتىپە قۇربانىنىڭ ئۇسسۇل تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىش جەريانىدا ئۈزلۈكسىز تۆۋەنگە چۈشۈپ، يۇقىرىقى خىزمەتلەر بىلەن شۇغۇللىنىشى بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيىتىگە ئالاھىدە تەسىر كۆرسەتتى. ئۇ ئەنئەنىۋى ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىدىن تولۇق پايدىلىنىپ، يېڭىچە ئۇسسۇل ئىجاد قىلىش ئۈچۈن تېما تاللاشنىڭ مۇھىملىقىنى ھېس قىلدى. ئۇسسۇل مەلۇم تېمىنى ئۆزىگە خاس ھەرىكەتلەر بىلەن گەۋدىلەندۈرۈپ بېرىش ئارقىلىق كىشىگە ئىستېتىك زوق بېغىشلىيالىسىمۇ، لېكىن ھەممىلا ۋەقەلىكنى ئۇسسۇل ئارقىلىق ئىپادە قىلىشقا ئىنتىلىشمۇ بىھۇدە ئاۋارىچىلىقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. ئۇسسۇل ئىجادىيىتىدە تۇرمۇشتا كىشىگە دائىم چېلىقىپ تۇرىدىغان، كىچىك، لېكىن ماھىيەتلىك ھادىسىلەر ئارقىلىق گۈزەللىكنى ئىپادە قىلىشنى ئاساس قىلغاندىلا، ئاندىن كۆتكەن مەقسەتكە يەتكىلى بولىدۇ.

لەتىپە قۇربانىنىڭ تۇرپان ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىگە ئىجاد قىلىپ بەرگەن «ئۈزۈمزارلىقتىكى شادلىق» ناملىق ئۇسسۇ-

لىنى ئۇنىڭ تېما تاللاشتا مۇۋەپپەقىيەت قازانغانلىقىنىڭ ئۈلگىسى سۈپىتىدە كۆرسىتىشكە بولىدۇ. بۇنىڭدا بىر باغۋەن ئۇيغۇر قىزنىڭ بىر ھىندى قىزى بىلەن يەنە بىر نېگىر قىزىنى خۇشال-خۇرام كۈتۈۋالغانلىقىنى كۆرسىتىش ئارقىلىق ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئىشچان، مېھماندوست، شوخ، جۇشقۇن، كۆتۈرەڭگۈ روھلۇق خەلق ئىكەنلىكىنى نامايان قىلىدۇ، شۇنداقلا ئۈچ دۆلەت، ئۈچ مىللەتتىن بولغان ئۈچ قىزنىڭ ئۆزىگە خاس ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىنى تولۇق جارى قىلىپ ئۇسسۇلنىڭ جەزىبدارلىقىنى ھەسسىلەپ ئاشۇرىدۇ.

لەتىپە قۇربان بۇ ئۇسسۇلنى ئىشلەشتە قەدىمىي شەھەر — ئۈزۈمزار تۇرپاننىڭ چەت ئەللىك مېھمانلارنىڭ زىيارەتگاھى بولۇپ قالغانلىق ئالاھىدىلىكىدىن پايدىلانغان. شۇڭا بۇ ئۇسسۇل قويۇق يەرلىك پۇراققا ئىگە بولۇپلا قالماي، ئۇسلۇب جەھەتتىن زامانىۋىلىققا ئىگە بولغان.

لەتىپە قۇربان ئۆز ئىجادىيىتىدە يەنە زامانىۋىلىقنى ئەكس ئەتتۈرۈش ئۈچۈن ئۇسسۇل رىتىمىنى ئىسلاھ قىلىش يولىدىمۇ ئۈزلۈكسىز ئەجىر قىلماقتا. ئەنئەنىۋى ئۇسسۇللىرىمىز گەرچە شوخ، جۇشقۇن، لەرزان ۋە سالماق بولسىمۇ، ئۇ يەنىلا ئەينى دەۋرلەرنىڭ مەھسۇلى، ھەر بىر دەۋر ئۆزىگە خاس ئۇسسۇل يارىتىشى كېرەك. ھەر بىر دەۋرنىڭ قەدىمى ئوخشاش بولمىغانلىقى ئۈچۈن ئۇسسۇل رىتىملىرىدىمۇ ئوخشاشلىق بولمايدۇ. لەتىپە قۇربان بۇ خىل ئالاھىدىلىككە ئاساسەن تۇرپان خەلقىنىڭ ئەنئەنىۋى ئۇسسۇلى بولغان «نازىركوم» نى يېڭىچە ھەرىكەتلەر بىلەن بېيىتىپ، ئۇنى «تۇرپان نازىركومچىلىرى» دېگەن تېمىدا قايتا ئۆزگەرتىپ چىقتى. ئەنئەنىۋى شەكىلگىمۇ، زامانىۋى تۈسكىمۇ ئىگە بولغان بۇ ئۇسسۇل تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.

لەتىپە قۇربان ھازىرغا قەدەر ئۆزىگە خاس ئۇسلۇبقا ئىگە ئەللىككە يېقىن ئۇسسۇل ئىشلەپ چىقتى. بۇ ئۇسسۇللارنى ئۇنىڭ ئۈزلۈكسىز ئىزدىنىشىنىڭ مەھسۇلى دېيىشكە بولىدۇ. بىز ئۇنىڭ تېخىمۇ چوڭقۇر ئىزدىنىپ، ھازىرقى زامان ئۇسسۇلچىلىقىمىزنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن تېخىمۇ كۆپ تۆھپە قوشۇشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

ئۇسسۇل گۈلشەنىدىكى كۆيۈمچان باغۋەن

ھەبىبە ئابدۇللا

شىنجاڭ قەدىمكى زامانلاردىن بۇيان ئالەمگە مەشھۇر ناخـ
شا ـ ئۇسسۇل ماكانى دېگەن نام بىلەن تونۇلۇپ كەلدى. چۈنـ
كى ئۇيغۇر خەلقى ئارىسىدا ناخشا ـ ئۇسسۇل ئومۇملاشقان ھەمـ
دە ئۇيغۇر خەلقى نەپىس، لەرزان، جۇشقۇن، گۈزەل ۋە تەسىرلىك
ئۇسسۇللىرى بىلەن قوشنا دۆلەت ۋە قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ سەنـ
ئىتىگە بەلگىلىك تەسىر كۆرسىتىپ كەلگەن. لېكىن شۇنداق بولـ
سىمۇ، ئازادلىقتىن ئىلگىرى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۇسسۇل سەنئىـ
تى تېخى بىر مائارىپ سىستېمىسى بولۇپ شەكىللەنمىگەنىدى.
ئۇ چاغدا ئۇسسۇل ماھىرلىرى مەيلى ھەشەمەتلىك ئوردىلاردا ياـ
كى خەلق ئارىسىدا بولسۇن، ئۆز شاگىرتلىرىنى مەلۇم ئۇسسۇلـ
لۇق نومۇر (كونسېرت) نى مەشق قىلدۇرۇش بويىچە تەربىيىلەيتـ
تى. ئۇسسۇل ھەۋەسكارلىرىنىڭ كۆپـى ئۆزىنىڭ تىرىشچانلىقىغا
ۋە ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى يارىتىپ بەرگەن ئۇسسۇل ئۆگىنىش پۇرـ
سەتلىرىگە تايىنىپ، ئۇسسۇل ئۆگىنىۋالاتتى.

بىر قانچە مىڭيىللىق ئۇيغۇر مىللىي ئۇسسۇلچىلىقىدا ئۇسـ
سۇل ئۆگىنىش مۇشۇ شەكىلدە داۋاملىشىپ كەلگەن. پەقەت ئاـ
زادلىقتىن كېيىنلا ئۇيغۇر ئۇسسۇل سەنئىتى ئۆزىنىڭ يېڭى ھاياتىي
باھارىغا ئېرىشتى. شۇنىڭدەك يېڭى ئۇسسۇل مائارىپ سىستېمىسىغا
مۇيەسسەر بولدى.

ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئۇسسۇلچىلىقىدىكى ئاتاقلىق ناماـ
يەندە قەمبەرخانىمنىڭ ئازادلىقتىن كېيىنكى بىرىنچى ئەۋلاد

شاگىرتلىرىدىن بىرى بولغان پېشقەدەم سەنئەت ئوقۇتقۇچىسى رەنا مەخسۇتنىڭ ئوتتۇز ئۈچ يىللىق ھاياتى مانا مۇشۇ ئۇسسۇل مائارىپ سىستېمىسىنى بەرپا قىلىشقا، ئۇيغۇر ئۇسسۇل ئوقۇتۇشىنىڭ يېڭى مۇقەددىمىسىنى ئېچىشقا بېغىشلاندى. ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ئالاقىدار تارماقلار ئۇنىڭ بۇ جەھەتتىكى ئەجرىنى كۆزدە تۇتۇپ، 1987 - يىلى ئۇنىڭغا ئۇسسۇل سەنئىتى بويىچە دوتسېنتلىق ئۇنۋانىنى بەردى.

* *

رەنا مەخسۇت قەدىمكى سەنئەت ئاستانىسى بولغان كۈسەندە (كۇچا) ئىشچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدى. ياغۇز رەنا كىچىك چېغىدىلا ئاتا - ئانىسى بىلەن ئۈرۈمچىگە يۆتكىلىپ، باشلانغۇچ، ئوتتۇرا مائارىپ تەربىيىسىنى ئۈرۈمچىدە ئالدى، 1951 - يىلدىن 1955 - يىلغىچە غەربىي شىمال سەنئەت شۆيۋەنى بىلەن شىنجاڭ شۆيۋەنى سەنئەت فاكۇلتېتىدا ئۇسسۇل كەسپى بويىچە تەربىيىلەندى ۋە ئۇ مەكتەپنى ئەلا دەرىجىدە تاماملاپ، شىنجاڭ شۆيۋەنى ئۇسسۇل ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ قالدى.

رەنا مەخسۇت غەربىي شىمال سەنئەت شۆيۋەنى ۋە شىنجاڭ شۆيۋەنى سەنئەت فاكۇلتېتىدا ماركسىزم - لېنىنىزم ئاساسلىرى، جۇڭگو ئىنقىلابىي تارىخى، ئەدەبىيات - سەنئەت نەزەرىيىسى قاتارلىق ئاساسلىق پەنلەردىن باشقا مەخسۇس ئۇيغۇر ئۇسسۇلى دەرسلىكلىرىنى ئوقۇدى. ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى قەمبەرخانىمدا يارقىن ئىپادىسىنى تاپقان ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇللىرىنىڭ تاللانغان نومۇرلىرىنى قېتىرقىنىپ ئۆگەندى. قەمبەرخانىم رەنانى ئەڭ ياخشى شاگىرتلىرىدىن ھېسابلاپ، ئۇنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ئىزچىل خەيرىخاھلىق قىلدى.

رەنا مەخسۇت 1955 - يىلى جۇڭگو ياشلار ۋە ستۇدېنتلار

ۋەكىللەر ئۆمىكى تەركىبىدە ۋارشاۋادا ئېچىلغان 5 - نۆۋەتلىك
دۇنيا ياشلىرى ۋە ستۇدېنتلىرى فېستىۋالىغا قاتناشتى. فېستىۋال
ئاخىرلاشقاندا قايتىدىن تەشكىللەنگەن ئون بىر كىشىلىك جۇڭ-
گو ئېكسكۇرسىيە ۋە ھال سوراش ئۆمىكى تەركىبىدە دانىيە،
ئىسلاندىيە قاتارلىق دۆلەتلەرگە باردى ۋە موسكۋا، ۋارشاۋا، كو-
پېنھاگېن، رىكياۋىك سەھنىلىرىدە مەشھۇر ئۇيغۇر ئۇسسۇلى — يال-
غۇز كىشىلىك داپ ئۇسسۇلى «تىنچلىق» نى ئويناپ تاماشىبىن-
لارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشىپ، ۋەتىنىگە، خەلققە شۆھرەت
ئېلىپ كەلدى.

رەنا مەخسۇت شىنجاڭ شۆيۋەنى تەرىپىدىن 1955 - يى-
لى بېيجىڭ ئۇسسۇل ئىنستىتۇتىغا ئوقۇشقا ئەۋەتىلىپ، 1957 -
يىلغىچە بۇ مەكتەپنىڭ چەت ئەللىك ئوقۇغۇچىلار بۆلۈمىدە ئۇس-
سۇل سەنئىتى ئۆگەندى. بۇ شىنجاڭ ئۇيغۇرلىرىنىڭ تۇنجى قېتىم
ئۇسسۇل سەنئىتى مەركىزىگە بېرىپ تەلىم ئېلىشى ئىدى. رەنا
بۇ ئىنستىتۇتتا ئىككى يىلدىن ئارتۇق ئوقۇدى. ئۇ مەكتەپتە مەم-
لىكەت بويىچە تونۇلغان ئۇسسۇل مۇتەخەسسىسى، پروفېسسور شۈي
شۇيىڭ، ئاتاقلىق بالېت مۇتەخەسسىسى، پروفېسسور جاڭشۈي ۋە
سوۋېت ئىتتىپاقى بالېت مۇتەخەسسىسلىرىدىن ئېلىنا ۋە تامارالارنى
ئۇستاز تۇتۇپ تىرىشىپ ئۆگەندى.

رەنا مەخسۇت ھازىرقى زامان ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ ئاسا-
سىي كەسپىي دەرسلىرى بولغان «بالېت ئۇسسۇلى»، «جۇڭگو كلاس-
سىك ئۇسسۇلى»، «جۇڭگو مىللەتلەر ئۇسسۇلى»، «چەت ئەللەر-
نىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرلىك مىللىي ئۇسسۇللىرى»، «ئۇسسۇل
سەنئىتى تارىخى»، «ئۇسسۇل مېتودىكىسى» قاتارلىق دەرسلەرنى
ئوقۇدى. ئۇ كەسپىنى قىزغىن سۆيدى. پروفېسسور شۈي شۇيىڭ
يېقىندا رەنا مەخسۇتقا دوتسېنتلىق ئۇنۋانى بېرىش بويىچە ياز-
غان باھالاش قەغىزىدە ئۇنىڭ ئەينى يىللاردىكى ئۆگىنىش ئەھ-
ۋالىنى تىلغا ئېلىپ: «رەنا ئەلا نەتىجە بىلەن مەكتەپنى تامام-

لىغان ئەڭ تىرىشچان ئوقۇغۇچى ئىدى، ئۇ ئۆز مىللىتىنىڭ ۋە باشقا مىللەتلەرنىڭ، جۇڭگونىڭ ۋە چەت ئەللەرنىڭ ئۇسسۇللىرىنى شۇنداق تېز ۋە نەپىس ئىگىلىگەچكە، بىز ئۇنىڭدىن تولىمۇ رازىمەن ئىدۇق ۋە ئۇنىڭ كەلگۈسىگە ئۈمىد ۋە ئىشەنچ بىلەن نەزەر تاشلىغانىدۇق» دەپ يازغان. رەنا شۇ چاغدا مەكتەپ مۇدىرى، جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى دەي ئەيلەننىڭ تەكلىپى بىلەن ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنى ئۆگەنمەكچى بولغان مەشھۇر ھىندىستان ئۇسسۇلچىسىغا ئۇسسۇل ئۆگەتكەنىدى.

رەنا مەخسۇت ئوقۇشنى تاماملاپ، يەنە شىنجاڭ ئىنستىتۇتىغا قايتىپ كەلدى. ئۇ ئوقۇتقۇچىلىق قىلىشتىن تاشقىرى 1959-يىلى ئەينى يىللاردىكى بەدىئىي ھېكايە فىلىم «بوستانلىقتا تەنتەنە» كىنوسىدا ئاساسلىق رولغا چىقىپ، مۇۋەپپەقىيەتلىك ئوينىدى.

*

بۇ ئىككى قېتىملىق سىستېمىلىق ئوقۇش رەنا مەخسۇتنىڭ سەنئەت قاراشلىرىنىڭ شەكىللىنىشىدە ئۇسسۇل مائارىپى چۈشەنچىلىرى، ئۇسسۇل سەنئىتى بىلىمى ۋە ماھارىتىگە ئاساس سالغان مەنبە بولۇپ قالدى. ئۇ ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرى بىلەن جۇڭگو ۋە چەتئەل ئۇسسۇللىرىنى ئۆگىنىش ئارقىلىق ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنىڭ باي خەزىنىگە ئىگە گۈزەل ئۇسسۇل ئىكەنلىكىنى، ئەمما تېخىچە كونسېرتنى ئاساس قىلغان ئوقۇتۇش ئۇسسۇلىدىن باشقا، ھازىرقى زامان ئۇسسۇل مائارىپى قېلىپىغا چۈشۈرۈلمىگەنلىكىنى ھېس قىلدى. ئۇ ئۆزى بىلەن بىللە بىيجىڭ ئۇسسۇل ئىنستىتۇتىنى تاماملىغان قازاق ئۇسسۇلى ئوقۇتقۇچىسى سەلىمە ئوراز بىلەن بىللە، پېشقەدەم ئۇستازى قەمبەرخانىمنىڭ قىزغىن قوللىشى، يول كۆرسىتىشى ۋە باشقا ئاساسلىق ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ياردىمى ئارقىسىدا ئۇيغۇر مىللىي ئۇسسۇلىنىڭ زامانىۋى مېتودىكىسى ۋە

دەرسلىك قوللانمىلىرىنى بەرپا قىلىشقا كىرىشتى. بۇ ئۇسسۇل كونسېرتلىرى ئاساسىدىكى ئوقۇتۇشى ئورنىغا خۇددى ياۋروپا بالېتلىرى ۋە جۇڭگو زامانىۋى ئۇسسۇللىرى ئوقۇتۇشىدەك ئۇسسۇللۇق ھەرىكەتنى ئاساس قىلىپ، ئۇسسۇللۇق ھەرىكەتنىڭ ئېلېمېنتار «گراماتىكىسى» ۋە «ئارىفمېتىكىسى» نى دەسسىتىشنى تەكلىپ قىلىدىغان مۇشكۇل، ئەمما يېڭىلىق خاراكتېرلىك خىزمەت ئىدى.

رەنا مەخسۇت ئۆز سەپداشلىرى بىلەن بىر قانچە قېتىم مەكىت، مارالبېشى، خوتەن، كېرىيە، قەشقەر ئاۋات، كۇچا قاتارلىق جايلارغا چۈشۈپ خەيرىنسا تۆلەندى، ھاشىخان قاتارلىق پېشقەدەم سەنئەتچىلەردىن ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنىڭ ئەنئەنىۋى ھەرىكەت شەكىللىرىنى ئۆگەندى. شۇ ئاساسدا ئاددىي ھەرىكەتلەر، ئاساسىي ھەرىكەتلەر ۋە قوشما ھەرىكەتلەرگە سىمۋوللۇق ئاتالغۇ - نام بېكىتىپ، ھەر قايسى يىللىق ئەرلەر ۋە قىزلار ئۇسسۇلى دەرسلىكىگە ئاساس توپلىدى. نەتىجىدە ئۇنىڭ قاتنىشىشى ۋە قەلەم تەۋرىتىشى بىلەن بىر يۈرۈش «ئۇسسۇل ئوقۇتۇش پروگراممىسى»، «ئۇيغۇر ئۇسسۇل دەرسلىكى»، «ئۇيغۇر ئۇسسۇلىدىن مەشىق دەرسلىكى» مەيدانغا كەلدى ۋە داۋاملىق تولۇقلاندى. بىز شىنجاڭدا ئۇسسۇل مائارىپى ھەققىدە توختالغىنىمىزدا يېڭىلىق يارىتىش خاراكتېرىدىكى تارىخىي ئەھمىيەتلىك بۇ قەدەمنى ئەستىن چىقىرالمايمىز.

*

رەنا مەخسۇت ئوتتۇز نەچچە يىلدىن بېرى ئوقۇتۇش سېپىنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ كەلدى. ئۇ ئۇسسۇل سەنئىتى كەسپىي ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىشتەك مۇشكۇل ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئېلىپ، شۇۋرغانلىق قىش پەسلىدىمۇ، ئوتتەك ئىسسىق تومۇز مەزگىلىدىمۇ تەڭرىتاغنىڭ شىمالى

ۋە جەنۇبىگە، كۇئېنلۇن ۋە پامىر تېغى ئېتەكلىرىگە، يىراق ناھىيە ۋە يېزا مەكتەپلىرىگە كۆپ قېتىم بېرىپ، ئۇسسۇل سەنئىتىگە لاياقەتلىك، ئۇسسۇل كەسپىي ئىقتىدارى بار ھەر مىللەت خەلق پەرزەنتلىرىنى تاللاپ قوبۇل قىلدى. ئۇ 50 - يىللاردا ئەر ئۇسسۇل ئوقۇتقۇچىلىرى بولمىغان شارائىتتا قىزلار ئۇسسۇلى بىلەن بىللە ئوغۇللار ئۇسسۇلى دەرسلىكىنى ئۆتۈپ كەلدى. ئۇ ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ تەربىيىلىگەن ئون ئىككى قارار ئوقۇغۇچى مەكتەپ تۈگەتتى ۋە ئۇلار شىنجاڭدا سوتسىيالىستىك سەنئەتنىڭ ئاساسىي تايانچىلىرى بولۇپ قالدى. مەسىلەن: ئۇ تەربىيىلىگەن ئوقۇغۇچىلاردىن ئابلىمىت توختى، خەلچەم سىدىق، گۈلباھار، ئىنايەت، رەيھان ئابلىز، ئاتىكەم، ھەبىبە قاتارلىق ئۇسسۇلچىلار ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ خەلق سۆيىدىغان ھازىرقى ئۇسسۇل مائارىپچىلىرى ۋە ئۇسسۇل ماھىرلىرىدىن بولۇپ تونۇلدى.

لېكىن رەنا مەخسۇتنىڭ ئۇسسۇل مائارىپىغا بېغىشلانغان ئوتتەك قەلبى «سول» ئىدىيىۋى خاھىش ئۇستۈنلۈك ئالغان زامانلاردا تەكرار كەمسىتىلدى، زەربىگە ئۇچرىدى. ئۇ بىر زامان «دازىباۋ» ۋە تەقىپ ئوبيېكتىگە ئايلىنىپ قالغانىدى. ئۇنىڭ يىگىرمە نەچچە يىللىق ئۆمرى ئېغىر سىياسىي بېسىم ئاستىدا ئۆتتى.

پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىنىڭ پارلاق نۇرى ئۇنىڭغىمۇ ھەقىقىي ئىجادىيەت ۋە كۆڭۈل ئازادىلىكى بېغىشلىدى. بۇ رەنا مەخسۇتنىڭ، شۇنىڭدەك ھەقىقەتتە چىڭ تۇرغان زىيالىيلارنىڭ ئۈستىگە چۈشكەن تارىخىي پاجىئەنىڭ ئاخىرلىشىشى ئىدى.

*

رەنا مەخسۇت پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىنكى ئوقۇتۇش خىزمىتىنى ئۇسسۇل سەنئىتى تەتقىقاتى خىزمىتى بىلەن بىرلەشتۈردى. قاينام - تاشقىنلىق سەنئەت باھارى، سەنئەت تەتقىقاتىغا ئىلھام بېغىشلىغانىدى.

ئۇ ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ «شىنجاڭ گېزىتى»، «شىنجاڭ سەنئىتى»، «ئۇسسۇل خەۋىرى» قاتارلىق گېزىت - ژۇرناللاردا «ئۇسسۇل گۈزەللىكى - ھەرىكەت بىلەن ھېسسىياتنىڭ بىرلىكى»، «ئۇيغۇر ئۇسسۇل سەنئىتىدە ئەنئەنە بىلەن يېڭىلاشنىڭ مۇناسىۋىتى»، «ئۇسسۇل سەنئىتىدىكى ئۈچ ئاساسىي ئىستېتىك كاتېگورىيە»، «ئۇسسۇل سەنئىتىدە ھېسسىيات تىلى ۋە ئۇنىڭ مىللىي ئامىللىرى توغرىسىدا»، «ناخشا - ئۇسسۇل ماكانى ۋە زامانىۋىلىشىش مەسىلىسى ھەققىدە قاراشلىرىم»، «ئۇسسۇل سەنئىتىدىكى غايەت زور ئىلمىي كەشپىيات — تۈراقلىق ئۇسسۇل ئۇستىسى توغرىسىدا»، «ئۇسسۇل سەنئەتچىسىنىڭ ئىجتىمائىي ئەخلاقىي ۋە ماھارەت تەربىيىسىنى بىرلەشتۈرۈپ ئېلىپ بېرىش توغرىسىدا» قاتارلىق بىر قاتار ئىلمىي ماقالىلىرى ئېلان قىلىندى.

ئۇ 1987 - يىل ئاۋغۇست ئېيىدا شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تەكلىپى بويىچە ياپونىيە ئالىي مەكتەپ ئوقۇتقۇچى ۋە ئوقۇغۇچىلىرى ئۆمىكىگە «يىپەك يولى ۋە ئۇيغۇر ئۇسسۇل سەنئىتى»، «كلاسسىك كۇسەن ئۇسسۇلى ۋە ھازىرقى كۇچا خەلق ئۇسسۇلى» دېگەن تېمىدا ئىلمىي لېكسىيە سۆزلەپ، ئۇلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.

ئۇنىڭ بۇ قېتىمقى ئىلمىي ئۇنۋان باھالاشقا سۇنۇلغان ئىلمىي ماقالىلىرىگە بېيجىڭ ئۇسسۇل ئىنستىتۇتىنىڭ پروفېسسورى شۈي شۈيىڭ ۋە بېيجىڭ ئۇسسۇل ئىنستىتۇتىنىڭ مۇدىرى، رەنانىڭ ساۋاقداشلىرىدىن بىرى - پروفېسسور لۈي يىسىڭ يۇقىرى باھا بەرگەن. پروفېسسور لۈي يىسىڭ ئۆز باھا قەغىزىدە: «رەنا مەخسۇت ئۇسسۇل سەنئىتىدە كۆرۈلىدىغان ئامىل ۋە ئاڭلىنىدىغان ئامىل مەسىلىسىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ ماكان خاراكتېرلىك ۋە زامان خاراكتېرلىك خۇسۇسىيەتلىرىنى تېخىمۇ كېڭەيتكەن ۋە روشەنلەشتۈرگەن. ئۇ بىر قاتار نەزەرىيىۋى قاراشلارنى ئوتتۇرىغا قويغان» دەپ كۆرسەتكەن.

رەنا مەخسۇت يېقىندا «ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىدا بەدىئىي گۈزەللىك» ناملىق كىتابىنى يېزىپ تاماملىدى. ئۇ ھازىر تولۇقلانغان «ئۇيغۇر ئۇسسۇل سەنئىتى» دەرسلىكىنى ئىشلىمەكتە.

شەرەپ ئۇنىڭغا مەنسۇپ

ئابدۇۋايىت نىياز

ئوقۇتقۇچى قايسى مىللەت، قايسى ماكاندىن بولسۇن ئۇلۇغ ئىنسان بولۇشقا مۇناسىپ، ئوقۇتقۇچىنىڭ مىننەتسىز مېھنەت بىلەن باشقىلارغا بىلىم بېرىشتەك ئەجىرلىك ھاياتى، تارىختا ئۇلۇغ ئاتالغان ھەرقانداق مەشھۇر شەخسنىڭ قەلبىدىن ئورۇن ئېلىپ ئۇنىڭ كېيىنكى ئالىيجانابلىق شان - شۆھرىتىگە ئۇل بولۇپ سىڭىپ كېتىدۇ. شۇڭا ئىنسانىيەتنىڭ مەڭگۈلۈك مۇقەددەس ئۇستازى بولغان ئوقۇتقۇچىنى ھەممە كىشى ھۆرمەتلەيدۇ.

1986 - يىلى كۈز ئايلىرىنىڭ بىر كۈنى مەن ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئوتتۇز يىللىق مۇۋەپپەقىيەتلىرى كۆرگەزمىسىنى زىيارەت قىلغىنىمدا، چوڭ بىر رەڭلىك سۈرەت دىققىتىمنى جەلپ قىلدى. سۈرەتتە شىنجاڭ سەنئەت شۆيۈەنىنىڭ ئۇسسۇل ئوقۇتقۇچىسى تۇرانىڭ بىر خىل سەنئەت فورمىسىدا كىيىنگەن بىر توپ ئوقۇغۇچىغا ئۇسسۇلنىڭ نازۇك، نەپىس ھەرىكەتلىرىنى ئۆگىتىۋاتقانلىقى كۆرسىتىلگەن. چۈشەندۈرگۈچى قىز چاقماقتەك سۆزلەپ، تۇران مۇئەللىمنىڭ يىگىرمە توققۇز يىلدىن بۇيان ئوقۇتقۇچىلىق كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىپ، شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا سانسىزلىغان ئۇسسۇل ماھىرلىرىنى، ئوقۇتقۇچىلىرىنى تەربىيىلەپ بەرگەنلىكىدەك شەرەپلىك ئىشلىرىنى قىزغىن چۈشەندۈرۈپ بەردى. مەن شۇندىن ئېتىبارەن تۇراننى بىرنەچچە قېتىم زىيارەت قىلدىم. بىر قېتىم مەن ئۇنى زىيارەت قىلىپ بارغاندا ئۇ: «بالېت ئاساسىي مەشق دەرسى ھازىر بېيجىڭ ئۇسسۇل مەكتىپىدە ئۆتۈلۈۋات-

قان بالېت ئاساسىي مەشقىنىڭ بىرىنچى ھەرىكىتى، بۇ ئۇسسۇلچىلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈشتە مۇھىم ئۆتكەل. شۇڭا مەن مەكتىپىمىزدە ئوقۇش پۈتتۈرگەن ئون بەش قارارلىق ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسىگە بالېت ئاساسىي مەشىق ھەرىكىتىنىڭ ھەممە تۈرلىرىنى پۇختا ئىگىلەتتىم.» دېدى.

— سىزنىڭ چەت ئەل كلاسسىك ئۇسسۇللىرىدىن پايدىلىنىپ، ئۇيغۇر ئۇسسۇلچىلىقىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتىكى تۆھپىڭىز زور ئىكەن، — دېدىمەن ئۇنىڭ ئۇسسۇلچىلىق ھەققىدىكى تونۇشىنى چوڭقۇرراق بىلىشكە قىزىقىپ.

بىزنىڭ سۆھبىتىمىز ئۇيغۇر ئۇسسۇلچىلىقىنىڭ ئالاھىدىلىكى، جەلپكارلىقى ۋە نەپىسلىكى ھەققىدىكى تېمىغا يۆتكەلگەندە، ئۇ ماڭا قىزغىنلىق بىلەن مۇنداق دېدى:

— ئۇسسۇل بىر خىل ئوبرازلىق ئاڭ، ئوبرازلىق تەپەككۇر، ئۇنى ھېسسىياتنى ئىپادىلىگۈچى ھەرىكەت ئارقىلىق يارىتىلغان لىرىك شېئىر، يالقۇنلۇق داستان دېيىشكە بولىدۇكى، ئۇنى نوقۇل ھالدا قول، پۇتنى كۆتۈرۈپ، مۇزىكىغا كەلتۈرۈپ پىرقىراپلا ئوينايدىغان قۇرۇق، ھېسسىياتسىز، مەزمۇنسىز ھەرىكەت دېيىشكە بولمايدۇ. قەدىمدىن بۇيان ئۆز سەنئىتىنىڭ ئىجادچىسى بولۇپ كېلىۋاتقان ئۇيغۇر خەلقى ئەزەلدىن مۇزىكا رىتىمىغا قول، پۇت، باش، كۆز ھەرىكەتلىرىنى بىرلەشتۈرۈپ ئۇسسۇل ئويناش ئارقىلىق، ئۆزلىرىنىڭ خۇشاللىق - قايغۇسىنى، مۇھەببەت - نەپرىتىنى ئىپادىلەپ كەلگەن. بىزنىڭ ئۇسسۇلچىلىقتىكى بۇ ئالاھىدە ماھارىتىمىز ۋە سەنئىتىمىز ھازىرمۇ مەملىكەت ئىچى ۋە دۇنيا خەلقى ئارىسىدا ناھايىتى يۇقىرى ئالقىشقا ئېرىشمەكتە.

تۇران ماموت 1952 - يىلى ئون بىر يېشىدا كۇچادىن «بالا ئۇسسۇلچى» بولۇپ تاللىنىپ، ئاقسۇ سەنئەت ئۆمىكىگە قوبۇل قىلىنغان، ئىككى يىلدىن كېيىن شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئانسامبىلىغا ئېلىپ كېلىنگەن. ئۇ كىچىكىدىن تارتىپلا ئۇسسۇلغا ھې-

رىسمەن بولغاچقا، بېرىلىپ ئۆگىنىپ، تېز ئارىدا ئۇسسۇلدىكى تالانتى، ماھارىتى بىلەن ئالاھىدە كۆزگە كۆرۈنگەن. شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئانسامبىلى رەھبەرلىكى ئۇنىڭدا ئۈمىد بارلىقىنى بىلىپ، ئۇنى بېيجىڭغا ئوقۇشقا ئەۋەتىدۇ. ئارزۇسىغا يەتكەن بۇ ياش قىزچاق ئوتتەك قىزغىنلىق بىلەن بېيجىڭ ئۇسسۇل مەكتىپىنىڭ چەت ئەل سىنىپىغا كىرىپ ئوقۇيدۇ. ئۇ، ئىككىنچى يىلى مەركىزىي ئىتتىپاق كومىتېتى يېتەكچىلىكىدىكى ئۆمەك تەركىبىدە پولشا ياشلار فېستىۋالىغا قاتنىشىدۇ. تۇران ئاشۇ ئۇنتۇلماس كۈنلەرنى دائىم ئەسلەيدۇ، شۇ چاغدا تۇراننى باشلاپ بارغان ئۆمەك باشلىقى ئۇنىڭ بېشىنى مېھرىبانلىق بىلەن سىلاپ تۇرۇپ: «ئۇسسۇلچى قىزچاق، سىز ئون نەچچە ياشتىلا سىرتقى دۆلەتكە چىقىش پۇرسىتىگە ئېرىشتىڭىز، بۇ سىزنىڭ ھەر مىللەت ئۇسسۇلنى يەنىمۇ تىرىشىپ ئۆگىنىشىڭىز ئۈچۈن زور ئىلھام» دەپ ئۇنى تېخىمۇ تىرىشىپ ئۆگىنىشكە رىغبەتلەندۈرىدۇ.

تۇران ماموت مەركەزدىكى باشلىقلار ۋە ئوقۇتقۇچىلارنىڭ غەمخورلۇقىدا ئۆگىنىشتىكى تىل بىلمەسلىك ۋە تۇرمۇشتىكى ھەر خىل قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، جۇڭگو كلاسسىك ئۇسسۇلى، جۇڭگو ھەر مىللەت ئۇسسۇللىرى، بالېت ۋە چەت ئەل ئۇسسۇللىرىنى ئۆزىگە خاس خۇسۇسىيىتى ۋە ئالاھىدىلىكى بويىچە پۇختا ئۆگىنىدۇ. ئۇ ئوقۇش پۈتتۈرىدىغان يىلى مەركىزىي كومىتېتتىكى رەھبەرلەرگە دوكلات تەرىقىسىدە ئۆزىنىڭ ئۆگەنگەنلىرىدىن گىرىتسىيەنىڭ «دېڭىز قاراقچىسى»، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ «ئاققۇ» چاۋشيەن خەلقىنىڭ كلاسسىك ئۇسسۇلى «سۇبھى تاڭ» قاتارلىقلارنى ئويناپ كۆرسەتكەندە، جۇ ئېنلەي زۇڭلى قاتارلىق رەھبەرلەر ئۇنىڭ ئۇسسۇلدىكى ماھارىتىنى ئالاھىدە ماختىغان ۋە ئۇنىڭغا يۇقىرى باھا بەرگەن. شۇنداق قىلىپ تۇران ماموت بالېت ۋە چەت ئەل ئۇسسۇلىنى ئاساس قىلغان ئالتە يىللىق ئۇسسۇل سىنىپىنى بەش يىلدا غەلىبىلىك تاماملاپ، شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپىگە كېلىپ ئوقۇتقۇچىلىق

قىلىدۇ. يېڭى قۇرۇلغان بۇ مەكتەپ شىنجاڭدا تۇنجى قېتىم ئۇسسۇل نەزەرىيىسىنى ۋە تېخنىكا ماھارىتىنى مۇكەممەل ئىگىلىگەن تۇراندەك ئوقۇتقۇچىغا تەشنا ئىدى، خەلقنىڭ ئېھتىياجىنى چۈشەنگەن تۇران بەزىلەرنىڭ: «يېڭى قۇرۇلغان، تېخى شارائىتى ياخشى بولمىغان بۇ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچى بولۇپ جاپا تارتقۇچە، سەھنىدە ئۇسسۇل چولپىنى بولۇپ ئەلگە تونۇلغىنىڭ ياخشى ئەمەسمۇ» دېگەن سۆزلىرىگە جاۋابەن: «مەن پارتىيىنىڭ غەمخورلۇقى ۋە تەربىيىسى بىلەن ئۇسسۇل سەنئىتىنى خېلى مۇكەممەل ئىگىلىدىم. سەنئەت مەكتىپى ماڭا ئېھتىياجلىق ئىكەن، مەن شەرتسىز ئوقۇتقۇچى بولىمەن. ياشلىق باھارىمنى پارتىيىگە، خەلققە شان - شەرەپ كەلتۈرىدىغان ئۇسسۇلچىلارنى تەربىيىلەشكە بېغىشلايمەن» دەيدۇ. ئۇ شۇنداق كۈچلۈك ئىرادە بىلەن قەدىمكىنى ھازىرقى ئۈچۈن، چەت ئەلنىڭكىنى جۇڭگو ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش فاڭجېنى بويىچە، ھەر مىللەت خەلق ئۇسسۇللىرىنى راۋاجلاندۇرۇش مەقسىتىدە، مەكتەپنىڭ ئوقۇتۇشىغا ماسلاشتۇرۇپ بالېت دەرس پروگراممىسىنى تۈزۈپ چىقىدۇ ۋە ئۇنى ئوقۇغۇچىلارغا جاپاغا چىداپ ئۆگىتىدۇ.

ئۇ ئاساسىي ماھارەت مەشىق دەرسىنىڭ ئۇسسۇلچىلىقتىكى مۇھىملىقىنى تەكىتلەپ مۇنداق دەيدۇ: «ئۇسسۇلچىلىقتىكى تەرەققىياتنىڭ ئەمەلىيىتى شۇنى كۈچلۈك ئىسپاتلاپ كەلمەكتىكى، ئۇسسۇلدا زور نەتىجىلەرگە ئېرىشكەنلەر، دەسلەپتە ئاساسىي بالېت ماھارەت مەشىق دەرسىنى ياخشى ئىگىلىگەنلەر بولۇۋاتىدۇ. بۇ خۇددى بىر ئىمارەتنىڭ ئۇزۇن يىللار مەزمۇت تۇرالىشى — ئۇنىڭ ئۇلىنىڭ مۇستەھكەم قۇرۇلغانلىقىغا مۇناسىۋەتلىك بولغىنىغا ئوخشاش بىر مەسىلە. ئاساسىي ماھارەت مەشىق دەرسى ئارقىلىق بىر ياخشى ئۇسسۇلچىدا بولۇشقا تېگىشلىك گۈزەل فىگۇرىنى، بەل، پۇتنىڭ ئەۋرىشىملىكىنى، مۈرە، سۆڭگەچ ۋە ھەر بىر ئۈگىلەرنىڭ ئۇسسۇلغا بولغان لايىقچانلىقىنى، بە-

دەننى يېڭىنىڭ قىلىپ سەكرەش ۋە تېز پىرقىراشتەك ماھارەتلەر-
نى ئاشۇرغىلى، شۇنداقلا ئۇسسۇلچىدا ئۇسسۇللۇق ھېسسىيات،
نەپىس قىياپەتنى يارىتقىلى بولىدۇ. شۇڭا باللېت ئاساسىي
مەشق دەرسىنى ياخشى ئۆگەنمەي تۇرۇپ، دەۋرگە لايىق تالانت-
لىق ئۇسسۇلچى بولۇش مۇمكىن ئەمەس. پېشقەدەم ئۇسسۇل پې-
شىۋالىرىدىن قەمبەرخانىم، مەريەم ناسىر ۋە ھازىر كۆزگە كۆ-
رۈنگەن ئۇسسۇلچىلاردىن خەلچەم سىدىق، رەيھان ئابلىز قاتار-
لىقلارنىڭ ئەمەلىيىتى بۇنى ياخشى ئىسپاتلايدۇ.»

كومپارتىيە ئەزاسى تۇران مامۇتنىڭ ئۇسسۇل تەرەققىياتى-
غا سىڭدۈرگەن ئەجرى ئاز ئەمەس. 1982 - يىلى جۇڭگو ئۇس-
سۇلچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسى، شىنجاڭ ناخشا - ئۇس-
سۇل ئۆمىكى، ھەربىي رايون سەنئەت ئۆمىكى ھەم ئۈرۈمچى
شەھىرى، شىخەنزە، سانجى قاتارلىق ئورۇنلاردىكى سەنئەت ئۆ-
مەكلىرىنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن، ئۈرۈمچىدە چەت
ئەل خەلق ئۇسسۇللىرىنى ئۆگىنىش كۇرسى ئېچىلغاندى، بۇ
كۇرسقا تۇران دەرس ئۆتتى. ئۇ، بۇ كۇرسقا قاتناشقان ئەللىك
نەچچە رېژىسسور ۋە ئۇسسۇلچىغا پولشا، ۋېنگىرىيە، ئىسپانىيە،
رومىنىيە خەلق ئۇسسۇللىرىنى ئۆگەتتى. ئۇ شۇ يىلى يەنە سان-
جى خۇيزۇ ئاپتونوم ئوبلاستلىق سەنئەت ئۆمىكى ئىشلىگەن مەش-
ھۇر ئوپېرا «قار - شىۋىرغاندىكى مودەن»گە سەنئەتلىك ئۇس-
سۇل ئىشلەپ بەردى. 1984 - يىلى ئۆتكۈزۈلگەن يالغۇز كىشى-
لىك ئۇسسۇل كېچىلىكىدە ئۇ خەلچەم سىدىققا مەخسۇس ئۆگەت-
كەن ئىسپانچە ئۇسسۇل ھەرمىللەت تاماشىبىنلىرىنىڭ يۇقىرى با-
ھاسىغا ئېرىشتى ۋە تەقدىرلەندى. ئۇنىڭ يەنە 1985 - يىلى
«4 - ماي» ياشلار بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن ئىشلىگەن «ياشلار
ئۇسسۇلى» ئاپتونوم رايونى بويىچە بىرىنچى دەرىجىلىك بولۇپ
باھالاندى ۋە مۇكاپاتلاندى. تۇران مامۇتمۇ ئوقۇتقۇچىلىقنىڭ
جاپالىق ئەجرىگە لايىق شۇ يىلى 9 - ئايدا ئاپتونوم رايونى
بويىچە «نەمۇنىچى مائارىپچى» بولۇپ مۇكاپاتلاندى.

ھازىر تۇران مۇئەللىم قىرىق ياشتىن ھالقىغان بولسىمۇ،

يەنىلا ئوقۇغۇچىلارغا چەت ئەل بالېتىدىن ئاساسىي ماھارەت مەشىق دەرسى ۋە چەت ئەلچە كلاسسىك خەلق ئۇسسۇللىرىدىن دەرس بېرىپ كەلمەكتە. ئۇ بۇ يىل خىزمىتىنىڭ شۇنچە ئالدىراشلىقىغا قارىماي شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىدىكى بارلىق ئارتىسلارغا چەت ئەل خەلق كلاسسىك ئۇسسۇللىرىدىن دەرس ئۆتۈپ بەردى.

ھازىر بۇ كۆزگە كۆرۈنگەن پېشقەدەم ئۇسسۇل ئوقۇتقۇچىسىنىڭ قولىدا تەربىيىلەنگەن نەچچە يۈز ئوقۇغۇچى شىنجاڭنىڭ ھەممىلا يېرىگە تارقىلىپ، ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى، ئارتىس، رېژىسسور بولۇپ ئىشلىمەكتە. رەيھان ئابلىز، خەلچەم سىدىق قاتارلىق ئوقۇغۇچىلىرى مەملىكەت ئىچىدىلا ئەمەس، بەلكى دۇنيا سەھنىلىرىدىمۇ ئاجايىپ يۇقىرى ماھارەت بىلەن ئۇسسۇل ئويناپ ۋەتەن، مىللەتكە ئۆچمەس شان - شەرەپلەر كەلتۈردى.

تۇران ھازىر مەملىكەتلىك ئوقۇتقۇچىلار جەمئىيىتى ھەم مەملىكەتلىك ۋە ئاپتونوم رايونلۇق ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، سەنئەت شۆيۈەن ئۇسسۇل فاكۇلتېتىنىڭ مۇدىرى، پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ شۇجىسى قاتارلىق خىزمەتلەرنى تىرىشىپ ئىشلەپ كەلمەكتە. ئۇ، يېقىندا ئىسلاھات ئارقىلىق ئاساسىي ماھارەت مەشىق دەرسىگە يېڭىدىن تۈزىتىش كىرگۈزۈپ، بىر يۈرۈش ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ ئاساسىي ماھارەت مەشىق سىستېمىسىنى تۇرغۇزۇش مەزمۇن قىلىنغان دەسلەپكى مۇھاكىمە ماقالىسىنى نەشرگە بەردى.

— پارتىيە، خەلق ماڭا يۇقىرى باھا، شان - شەرەپ بەردى، — دېدى ئۇ سۆھبىتىمىزنىڭ ئاخىرىدا، — لېكىن مېنىڭ ئىشلىگەنلىرىم ئۇنىڭغا لايىق ئەمەس.

مەن تۇران مۇئەللىمنىڭ كەمتەرلىكىدىن تەسىرلىنىپ: «سىزنىڭ كۆپلىگەن ئۇسسۇل ماھىرلىرىنى تەربىيىلەپ، ئۇيغۇر ئۇسسۇلچىلىقىنى يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈشتە سىڭدۈرگەن ئەجرىڭىز ئاز ئەمەس، شۇڭا بىزنىڭ ئۇسسۇل مۇنبىرىمىزدە قازانغان شان-شەرەپ ئالدى بىلەن سىزدەك نامسىز ئوقۇتقۇچىلارغا مەنسۇپ بولۇشى كېرەك» دېدىم.

جاھان سەھنىلىرىدىمۇ ئۇنىڭ ئىزى بار

جېلىل مۇھەممەت

ھۆرمەتلىك كىتابخان،

....

ھەر جىلۋەگىدە نازۇ كەرەشمە،
قامەتىگىدىن ئەكس ئېتەر باھار.
شۇنچە نازۇك ھەرىكەتلىرىگىدە،
گۈل، غۇنچىنىڭ لاتاپىتى بار.

....

تەبەسسۇمىنىڭ گۈزەللىكلىرى،
يېغىلغانمۇ زىلۋا بەدەنگە!؟
ماھىر ئىكەن ھەيران قالغۇدەك،
ئۇيغۇر قىزى ئۇسسۇل دېگەنگە.

دېگەن يارقىن مىسرالارنى ئوقۇغىنىمىزدا شائىر ئۆز شېئىرىدا «قىزىل گۈل ئۇسسۇلى»، «گۈل ئىشقىدا»، «مېنىڭ بېغىم»، «قويچى قىز»، «ئاتۇش»، «باغۋەن»،«شىنجاڭ ياخشى جاي»، «تەنتەنە»، «ئۈزۈم چىلىك ئۇسسۇلى»، «ئەللەيبالام»قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ئاجايىپ ماھارەت، يۈكسەك تالانت بىلەن ئورۇنداپ، بۇ ئۇسسۇللاردىكى مىللىي ئۇسلۇب، مىللىي پۇراقنى جانلىق، جۇشقۇن كەيپىيات ئىچىدە ماھىرلىق بىلەن ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئىپادىلەش ئارقىلىق، مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ شان ـ شۆھرىتىنى ئاشۇرۇپ كېلىۋاتقان تالانتلىق ياش ئۇسسۇل ئارتىسى ھەبىبە ئابدۇل-

لاغا ئۇقۇلغان مەدھىيىكەن دېگەن ھېسسىياتقا كېلىشىڭىز مۇمكىن.
ئۇنىڭ ئۇيغۇر ئۇسسۇلچى قىزلىرىغا خاس كۆلۈپ تۇرغان ھۆسنى - جامالىنىڭ سەھنىدە تولۇن ئايدەك جىلۋىلەنگەنلىكىنى، لاتاپەتلىك زىلۋا، گۈزەل قەددى - قامىتىنىڭ سەھنىدە جەۋلان قىلغانلىقىنى كۆرگىنىڭىزدە، ھاياجان ئىلكىدە، ئۇنىڭغا ئاپىرىن ئوقۇماي تۇرالمايسىز.
بەيگىگە چۈشكەن تۇمەنىڭ تولپاردىن بىر نەچچىسىلا ئۆزۈپ چىقالايدۇ. ھەببەبە دەۋرىمىزدە ئەنە شۇنداق تۇمەنىڭ ئۇسسۇلچىلار ئارىسىدىن ئۆزۈپ چىققان ماھىر ئۇسسۇلچىلارنىڭ بىرى.
شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى ئاسىيا، ئافرىقىدىكى ئافغانىستان، ماراكەش، پاكىستان، گانا، توگو، ئىراق، يۇقىرى ۋولت، جەنۇبىي يەمەن، شىمالىي يەمەن، كۇۋەيت، سۈرىيە، تۈركىيە، ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكى قاتارلىق بىرمۇنچە دۆلەتلەردە ئويۇن قويغاندا تالانتلىق ياش ئۇسسۇلچى ھەببەبە شۇ دۆلەتلەرنىڭ سەھنىلىرىدە ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنى نەپىس، گۈزەل ۋە لەرزان ھەرىكەتلەر بىلەن ئويناپ تاماشىبىنلارنى ھاڭ - تاڭ قالدۇردى.
1982 - يىلى ھەببەبە ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى بىلەن تۈركىيىگە چىقىپ ئويۇن قويغاندا «ئەللەي بالام» دېگەن ئۇسسۇل بىلەن، پېشقەدەم ئۇسسۇلچى خەلچەم سىدىق ئىجاد قىلغان «بىغەم» دېگەن ئۇسسۇللارنى ئويناپ، تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى. ئۇنىڭ ئۇسسۇل ئويниغان مەزگىلدىكى سىلىق، نەپىس ھەرىكەتلىرى، بەدەن جىلۋىسىدىن ئۇرغۇپ تۇرغان جۇشقۇن، قايناق ھېسسىيات ۋە ئۇسسۇلدىكى ئىنتايىن جانلىق تۇرمۇش چىنلىقى تاماشىبىنلارنى ئۆزىگە پۈتۈنلەي ئەسىر قىلىۋالغان بولۇپ، ئۇ سەھنىدىن چۈشكەندە پۈتۈن مۇخبىرلارنىڭ زىيارەت ئوبيېكتى بولۇپ قالغانىدى. ئۇ ئورۇندىغان «ئەللەي بالام» ئۇسسۇلىنى كۆرگەن تۈركىيىلىك تاماشىبىنلار ھەيران بولغان ھالدا، — تۇرمۇشقىمۇ چىقمىغان بىر ياش ئۇسسۇلچى

قىزنىڭ ئۇسسۇل ئارقىلىق ئانىسىنىڭ بالا بېقىشى ۋە تەربىيىلىشىنى ماھىرلىق بىلەن ئىنتايىن ھېسسىياتلىق، ئوبرازلىق، تەسىرلىك، جانلىق ۋە ھەقىقىي ئىپادىلەپ بېرىشى بىزدە تېخى كۆرۈلمىگەن مۆجىزە، بۇ ھەقىقەتەنمۇ ماختاشقا ئەرزىگۈدەك ماھارەت ئىكەن. بىز بۇ قىزنىڭ ئۇسسۇلىنى كۆرۈپ ئىنتايىن ھۇزۇرلاندۇق، — دېيىشكەن.

* *

1986 - يىلىنىڭ ئاخىرلىرى، ھەبىبەنىڭ دادىسىنىڭ كونا زىققى كېسىلى قايتا قوزغىلىپ، دوختۇرخانىدا يېتىپ قالدى. شۇ يىلى 12 - ئايدا تەشكىل ھەبىبەنى جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ۋەكىللەر ئۆمىكى تەركىبىدە ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىگە چىقىپ ئويۇن قويۇشقا بەلگىلىدى. ھەبىبە دادىسىنىڭ كۈندىن - كۈنگە زەئىپلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، ياخشى كۈنىنىڭ يامىنى بولۇپ قالسا، دادىسىنىڭ دىدارىنى مەڭگۈ كۆرەلمەي، ئارماندا قالىدىغانلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، شۇ قېتىم چەتكە چىقماسلىق قارارىغا كېلىدۇ ھەم ئۆزىنىڭ بۇ ئەھۋالىنى شۇ قېتىمقى ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ مەسئۇلىغا ئېيتىدۇ، ئۆمەك باشلىقى ھەبىبەگە كۆيۈنگەن ھالدا: — سىزنىڭ قەلبىڭىزنى چۈشىنىمىز، سۆيۈملۈك دادىڭىزنى بۇ ئەھۋالدا تاشلاپ كېتىش ھەقىقەتەن سىزگە ئېغىر كېلىدۇ، بىراق بىز بۇ قېتىم چەت ئەلگە ۋەتىنىمىزنىڭ شان - شۆھرىتىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن بارىمىز؛ بۈگۈن سىزگە ۋەتەنىنىڭ، خەلقىنىڭ ئېھتىياجى چۈشۈۋاتىدۇ، شۇڭا سىزمۇ بۇ قېتىم ئۆزىڭىزنىڭ بىر كىشىلىك ھەسسىڭىزنى قوشۇشىڭىز كېرەك ئىدى، دەيدۇ. بۇ سۆزدىن تەسىرلەنگەن ھەبىبە ۋەتەنىنىڭ، مىللىتىنىڭ شان - شۆھرىتىنى ئويلاپ، تەشكىلنىڭ پىكرىگە قوشۇلۇپ، دادىسىغا قىيمىغان ھالدا چەتكە يۈرۈپ كېتىدۇ.

سەنئەت ئۆمىكى ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىدە ئويۇن قويغاندا ھەممە ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ شان - شۆھرىتىنى ئاشۇرۇش يولىدا ئادەتتىكىدىنمۇ تاشقىرى تىرىشچانلىق كۆرسەتتى. ئۇ «گۈل ئىشقىدا»، «دولان سەنىمى» قاتارلىق ئۇسسۇل ۋە باشقا لەپەرلەرنى زوق - شوخ بىلەن ئورۇنداپ، ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى ۋە مىللىي پۇرىقىنى، نەپىسلىكىنى تولۇق ئىپادىلەپ، ئۆز تالانتىنى نامايان قىلدى. ئۇنىڭ ماھارىتى تاماشىبىنلارنى ھاڭ - تاڭ قالدۇردى. ئويۇن ئاخىرلاشقاندا تاماشىبىنلار ھەممە بىلەن ئارقا - ئارقىدىن قول ئېلىشىپ، ئۇنىڭغا: — بىز بۇرۇن داۋاملىق پۈتۈن كۈچى بىلەن يەرنى تېپىپ، سەھنىدىن توپا - چاڭ چىقىرىۋېتىدىغان ۋە ساغرىسىنى تولغاپ ئويناپ، ئاجايىپ قىلىقلارنى قىلىدىغان ئۇسسۇللارنىلا كۆرۈپ كەلگەنىدۇق. گەرچە بىز ئۇ ئۇسسۇللارنى پەستە ئولتۇرۇپ كۆرسەكمۇ، لېكىن ئويۇن تۈگىگەندىن كېيىن ئۇسسۇللارنى بىز ئۆزىمىز ئوينىغاندەك ھارغىنلىق ھېس قىلاتتۇق؛ بۇ قېتىم بىز سىزنىڭ ئۇسسۇلىڭىزنى كۆرۈپ بەكمۇ ھۇزۇرلاندۇق؛ سىز ئۇسسۇل ئوينىسىڭىز تاكى چېچىڭىزدىن تارتىپ، تاپىنىڭىزغىچە پۈتۈن بەدىنىڭىز ئىنتايىن سىلىق ۋە نەپىس ھەرىكەتلىنىدىكەن؛ ئۇيغۇرلارنىڭ سىز ئورۇندىغان بۇ ئۇسسۇللىرى بىزگە ھۇزۇر ۋە راھەت بېغىشلىدى؛ بىز بۇندىن كېيىن بۇنداق نەپىس ئۇسسۇللارنى كۆپرەك كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىمىز، — دېيىشتى.

شۇ نۆۋەت ھەممە ۋەتەنگە شان - شەرەپ كەلتۈرۈپ تەنتەنە ئىچىدە ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كەلگەندە، ئۇنىڭ مېھرىبان، سۆيۈملۈك دادىسى بۇ دۇنيادىن ۋىدالاشقانىدى. دۇنيادا پەرزەنت ئۈچۈن، بولۇپمۇ ھەممىدەك ياش — ئاتىۋان بىر قىز ئۈچۈن ئاتا - ئانىدىن ۋاقىتسىز ئايرىلىشتىنمۇ ئېغىر كۈلپەت بولامدۇ؟! ھەممە ئۆز دادىسىنىڭ دىدارىنى كۆرەلمىگىنىگە، ئىككى ئېغىز ۋەسىيىتىنى ئاڭلاپ، ۋىدالىشالمىغانلىقىغا

قاتتىق ئېچىندى.

بۇ ئۆلۈمدىن كېيىن ھەممىدىن بەكرەك ھەببەنىڭ ئاپىسى قاتتىق ئازابلاندى، ئۇ بىر ئۆمۈر سىرداش بولۇپ كەلگەن جورىسىدىن ئايرىلىپ قالغانلىقى ئۈچۈن، دەرد - ھەسرەتكە بەرداشلىق بېرەلمەي، ئۇزاق ۋاقىت ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ، 1987 - يىل 12 - ئايدا بۇ دۇنيادىن ۋىدالاشتى. ئاتا - ئانىسىدىن ۋاقىتسىز ئايرىلغان ھەببە روھىي جەھەتتىن بىر مەزگىل كەچ كۈزنىڭ ئۈششۈكى تەگكەن گۈلدەك بولۇپ قالدى. لېكىن ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن زور تۆھپە قوشۇش غايىسىنى تىكلىگەن بۇ قىز، ئارقا - ئارقىدىن كەلگەن ئېغىر زەربىلەر ئالدىدىمۇ خەلق ئالدىدىكى مەجبۇرىيىتىنى، تەشكىل ئالدىدىكى ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىشنى بىردەممۇ ئۇنتۇپ قالمىدى. ئۇ مەردانىلىق بىلەن قەددىنى رۇسلاپ، كونا ئۆرپ - ئادەتلەرنى قايرىپ قويۇپ، ئىدارىگە ئەتىگەن بېرىپ، كەچ قايتىپ، كۈندىلىك ئۇسسۇل مەشقىنى ۋە ئويۇن قويۇشنى داۋاملاشتۇردى. ئانىسى ئۆلۈپ ئىككى ئاي ئۆتمەيلا تەشكىل ئۇنى باشقا سەنئەتچىلەر بىلەن بىللە ئاۋمېنغا بېرىپ ئويۇن قويۇشقا بەلگىلىدى. ھەببە گەرچە مۇسىبەت ئىچىدە تۇرغان بولسىمۇ تەشكىلنىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويماي ئاۋمېنغا بېرىپ ئويۇن قويۇشقا قاتناشتى ھەم ئۇ يەردە كوللېكتىپ ئۇسسۇللاردا ئاساسلىق روللارغا چىققاندىن تاشقىرى، ئۆزى كۈرەش بىلەن بىرلىشىپ ئىجاد قىلغان «گۈل ئىشقىدا» دېگەن يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇلنى ئوينىدى.

*   *

ھەببەنىڭ ئۇسسۇلدىكى نەتىجە ۋە شان - شەرەپلىرى ئاسان قولغا كەلمىگەن. ئۇنىڭ بۇ جەھەتتىكى تىرىشچانلىقى ۋە ئۇسسۇلدىكى تۇغما قابىلىيىتىدىن تاشقىرى، ئۇنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىدە پېشقەدەم ئۇسسۇل ئۇستازلىرىنىڭ سىڭدۈرگەن ئەجرىمۇ ئاز ئەمەس.

ياخشى پەرۋىش قىلىنسا، ئۇچقۇر تۇلپار بولۇپ يېتىشىپ چىقىدىغان تاي ئۇستا سىنچىنىڭ كۆزىگە ئاسان چېلىقىدىغاندەك، 1970 - يىلى ئەمدىلا تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ بىرىنچى يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان، ئۇسسۇلچىلارغا خاس زىلۋا بويلۇق، مۇزىكا سېزىمچانلىقى كۈچلۈك، چىراي - شەكلى كېلىشكەن بۇ قىز، سىنىچىلارنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە ئالاھىدە جەلپ قىلدى. ئاپتونوم رايونلۇق سەنئەت شۆيۈەنىنىڭ پېشقەدەم ئۇسسۇل ئوقۇتقۇچىسى، داڭلىق ئۇسسۇلچى زەينەپ سابىت كەلگۈسىدە ھەبىبەنىڭ ئاتاقلىق ئۇسسۇل چولپانلىرىدىن بىرى بولۇپ چىقىدىغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنى سەنئەت مەكتەپنىڭ ئۇسسۇل كەسپىگە قوبۇل قىلماقچى بولدى. بىراق ھەبىبەنىڭ ئاتا - ئانىسى قىزىنى ئۇسسۇل كەسپىدە ئوقۇتۇشقا قوشۇلمايتتى. يولداش زەينەپ سابىت ئۇلارغا سەۋرچانلىق بىلەن ئەستايىدىل خىزمەت ئىشلەپ، ئۇلارنى قايىل قىلغاندىن كېيىن، ھەبىبەنى ئۇسسۇل كەسپىگە قوبۇل قىلدى. ھەبىبە گەرچە كىچىك بولسىمۇ، پۈتۈن زېھنىي- قۇۋۋىتىنى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ تەلىمىگە مەركەزلەشتۈرۈپ، ئۇسسۇل كەسپىنى زور ئىجتىھات، قىزغىن ئىشتىياق بىلەن ئۆگىنىپ، جاپالىق مەشق قىلىش ئارقىلىق كەسپىي ماھارىتىنى ئۆستۈردى. ئوقۇتقۇچىلار ئۇسسۇل كەسپىدىن دەرس ئۆتكەندە ئۇ ھەر قايسى مىللەت ئۇسسۇللىرىنىڭ، بولۇپمۇ ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى ۋە مىللىي پۇرىقىنى تولۇق ئۆزلەشتۈرۈۋېلىش ئۈچۈن پۈتۈن زېھنى بىلەن دىققەت قىلىپ كۆزىتىپ، ئاساسىي ھەرىكەت ۋە ماھارەت شەكلىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلدى. شۇنداق بولغاچقا، ھەرخىل ئۇسسۇللارنى تېزدىن ئىگىلەپ ھەمدە ماھارەت بىلەن ئورۇنداپ ئوقۇتقۇچىلارنى ھەيران قالدۇردى.

1972 - يىلى ھەبىبە ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىگە تەقسىم قىلىندى. ۋە ياخشى ئۆگىنىش پۇرسىتىگە، ما-

ھارىتىنى يۈكسەلدۈرۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدى. ھەببە بۇ پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي، پېشقەدەم سەنئەتچىلەرنىڭ مەشق قىلىشىنى، ئۇسسۇل ئوينىشىنى ئىنچىكە كۆزەتتى. ئۇلارنىڭ ھەرىكەتلىرىنى دوراپ مەشق قىلدى. بولۇپمۇ ئۇسسۇل مۇتەخەسسىسى مەرھۇم ھاجى راخمان ۋە باشقا پېشقەدەملەر ئۇسسۇل ئۆگەتكەندە ئۇلارنىڭ تەلىمىگە ئالاھىدە كۆڭۈل قويدى ۋە بېرىلىپ مەشق قىلدى. ئۇ ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنىڭ بىر يۈرۈش ئىپادە ۋە ھەرىكەت شەكىللىرىنى ئىگىلەش ئۈچۈن جاپالىق مەشق قىلىش بىلەن بىللە، قايسى داڭلىق ئۇسسۇلچى سەھنىدە بىرەر يېڭى ئۇسسۇلنى ئورۇندىسا، ئۇ سەھنىنىڭ يان تەرىپىدە تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئۇسسۇل ھەرىكىتىنى ئورۇنداش ماھارىتىنى تەڭ ئويناپ ئۆگەندى. ھاجى راخمان ئۆزى ئىجاد قىلغان «ئەللەي بالام» دېگەن ئۇسسۇلنى مەرىيەم ناسىرغا ئۆگىتىۋاتقان چاغدا ھەببە ئۇنى كۆزىتىپ، ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىپ ۋە ئويناپ نەتىجە قازاندى، ئاخىر بۇ ئۇسسۇل بىلەن چەت ئەللەردىمۇ ئالقىشقا ئېرىشتى.

ھەببە 1973 - يىلنىڭ بېشىغىچە ئەنە شۇنداق ئۇسسۇل مەشقى بىلەنلا بولدى. ئۇنىڭ ئاساسلىق سەھنە ھاياتى شۇ يىلىنىڭ بېشىدا مۇقام ئاساسىدا ئىشلەنگەن چوڭ تىپتىكى «ياشىسۇن خەلق گۇڭشېسى» ناملىق ناخشا - ئۇسسۇللۇق تىياتىردىكى باش قەھرىمان ئايشەمنىڭ رولىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ چىقىش بىلەن باشلاندى. بۇ چوڭ تىپتىكى ناخشا - ئۇسسۇللۇق تىياتىرنىڭ ھەرىكەت شەكلى مۇرەككەپ، ئۆزگىرىشچانلىقى كۈچلۈك بولۇپ، ئاساسىي رولنى ئالغان ئارتىستتىن يۇقىرى ماھارەت، زور ئۇسسۇل تېخنىكىسىنى تەلەپ قىلاتتى. ھەببەگە بۇ تىياتىردىكى باش قەھرىمان ئايشەمنىڭ كىچىك ۋاقتىدىكى ھەم چوڭ ۋاقتىدىكى رولىنى ئېلىپ چىقىش ۋەزىپىسى تاپشۇرۇلدى. بۇ جىددىي سىناق ئالدىدا ئۇ ئۆزىگە قەتئىي ئىشەنگەن ھالدا قىلچە ئىككىلەنمەي، زور جۈرئەت بىلەن بۇ رولنى ئۆز ئۈستىگە

ئېلىپ، مۇۋەپپەقىيەتلىك ئوريناپ، ئۆزىنىڭ سەنئەتتىكى تالانتىنى تولۇق ئىپادىلىگەن.

ئىچىدىكى تىپتىن تىپقا، ئوبرازدىن ئوبرازغا ئۆتىدىغان رولىنى ئوريناپ، ئۆزىنىڭ سەنئەتتىكى تالانتىنى

ئونجى قېتىم نامايان قىلىش ئارقىلىق رەھبەرلىكنىڭ ۋە تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى. ھەببىبە بۇ تىياتىردا ھەر قېتىم ئايشەمنىڭ رولىنى ئويىنىغاندا يېڭى روھ، يېڭى كەيپىيات، يېڭى يۈكسىلىش بىلەن ئوينىدى.

1975 - يىلى مەملىكەت بويىچە بىر كىشىلىك، ئىككى كىشىلىك ئۇسسۇل كۆرىكى بېيجىڭدە ئۆتكۈزۈلگەندە، ھەببىبە مېھرىگۈل بىلەن بىللە مەرھۇم ھاجى راخمان ئىشلىگەن «پاختا تېرىش ماھىرلىرى» دېگەن ئىككى كىشىلىك ئۇسسۇلنى ئويناپ، يۇقىرى باھاغا ئېرىشتى. مەملىكىتىمىزنىڭ ئۇسسۇل مۇتەخەسسىسلىرى ھەببىبەنىڭ ئۇسسۇللىرىنى كۆرگەندىن كېيىن، ئۇنىڭغا يۇقىرى باھا بېرىپ: «ھەببىبەنىڭ ئۇسسۇللىرىدا دەۋر روھى روشەن ئەكس ئەتتۈرۈلگەن، ئۇنىڭ ھەربىر ئۇسسۇلىدا يېڭىلىق، مىللىي پۇراق چاقناپ تۇرىدۇ، بۇ ئۇسسۇلچى قىزدا ئۈمىد زور» دېيىشكەنىدى.

1976 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى ئافغانىستان، سۈرىيە، ئىراق، پاكىستان، كۇۋەيت قاتارلىق سەككىز دۆلەتكە چىقىپ ئويۇن قويغاندا ھەببىبە بۇ دۆلەتلەردە «بايرام»، «ئۈزۈمچىلىك ئۇسسۇلى»، قازاقچە «شىرداق تىكىش» قاتارلىق ئۇسسۇللاردا ئاساسلىق روللارنى ئويناپ، چەت ئەللىك تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى ۋە بۇ يەردىكى گېزىت - ژۇرناللارنىڭ ئاساسلىق تەشۋىقات ئوبيېكتى بولۇپ قالدى.

1980 - يىلى پېشقەدەم سەنئەتچىلەردىن خەلچەم سىدىق مەريەم ناسىر، رەيھانگۈل قاتارلىقلار بىلەن بىللە گانا، توگو، يۇقىرى ۋولت قاتارلىق تۆت دۆلەتكە چىقىپ ئويۇن قويۇپ، شان - شەرەپ ئىچىدە قايتىپ كەلگەن ھەببىبە «بەخت ناخشىسى» كىنو فىلىمنى ئىشلەشكە قاتنىشىپ، زىددىيەت توقۇنۇشلىرى كۆپ ۋە ئىپادىلەش قىيىن، مۇرەككەپ تۇرمۇش روھىي ھالەتلىرىگە ئىگە باش قەھرىمان گۈلنارنىڭ رولىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ چىقـ

قىپ، كىشىلەرنىڭ ماختىشىغا ئېرىشتى.
1983 - يىلى ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ناخشا - ئۇسسۇل
ئۆمىكى چۇڭچىڭ، چېڭدۇ، شاڭخەي قاتارلىق جايلارغا بېرىپ ئو-
يۇن قويغاندا ھەببە «بېغىم»، «شادلىقىم» قاتارلىق يالغۇز كى-
شىلىك ئۇسسۇللارنى ۋە كوللېكتىپ ئۇسسۇللارنى ئوينىغاندا ئېلى-
مىزنىڭ ئۇسسۇل مۇتەخەسسىسلىرى ھەببەنىڭ ئۇسسۇللىرىغا يۇقى-
رى باھا بېرىپ: «ھەببە ئوينىغان ئۇسسۇللاردا يېڭىلىق يارىتىل-
غان، دەۋر روھى تولۇق ئەكس ئەتتۈرۈلگەن» دەپ ماختاشتى ۋە
بۇ ئورۇنلارنىڭ گېزىتلىرى ھەببەنى ئالاھىدە تونۇشتۇردى.
ھەببە 1986 - يىلى مەملىكەتلىك ياش ئۇسسۇل مۇتەخەس-
سىسلىرى تەركىبىدە يۈننەن ئالدىنقى سېپىدىكى جەڭچىلەردىن
ھال سوراش ئويۇنى قويۇشقا قاتنىشىپ، گۈمبۈرلەپ ئېتىلىۋات-
قان توپ - زەمبىرەك ئاۋازى ۋە ئۇرۇش ئىس تۈتەكلىرى ئى-
چىدە يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل «يۈرەك شادلىقى»
ۋە «لەپەر» لەرنى زوق - شوخ بىلەن ئويناپ، ۋەتەن، خەلقنىڭ
مېھرى - مۇھەببىتىنى ئالدىنقى سەپتىكى قەھرىمان جەڭچىلەرگە
چوڭقۇر ھېسسىيات بىلەن يەتكۈزۈش ئارقىلىق، جەڭچىلەرنىڭ روھى-
غا ئىلھام بېرىپ، كۆچىگە كۆچ قوشتى. شۇ يىلى ھەببە يەنە
شىنجاڭ ھال سوراش ئۆمىكى تەركىبىدە ئۇخەن تەرەپتىكى جەڭ-
چىلەردىن ھال سوراشقا بېرىپ، ھەركۈنى ئۈچ، تۆت قېتىمدىن ئار-
تۇق ئويۇن قويدى، ھەتتا بىر ئىستېھكامدا ئىككى - ئۈچ جەڭچى
بولسىمۇ، نەچچە كىلومېتىر يول يۈرۈپ، شۇلارنىڭ قېشىغا بېرىپ
ئويۇن قويۇپ، جەڭچىلەرگە ئىلھام ۋە مەدەت بەردى.
1985 - يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى قۇرۇلغانلى-
قىنىڭ 30 يىللىقىنى تەنتەنىلىك كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن، ئاپتونوم
رايونىمىزدىكى ھەر قايسى ساھەلەر بايرامغا ئاتاپ ئۆزلىرىنىڭ
شانلىق سوۋغىلىرىنى تەييارلىدى. شۇ قاتاردا سەنئەت ساھەسىمۇ
پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنى-

دىن كېيىن شىنجاڭدا قولغا كەلتۈرۈلگەن غايەت زور مۇۋەپپەقى-
يەتلەرنى جانلىق، ئوبرازلىق ۋە بەدىئىي يوسۇندا ئەكس ئەتتۈ-
رۈپ بېرىدىغان «تەڭرى تاغ شادلىقى» دېگەن چوڭ تىپتىكى
ناخشا - ئۇسۇللۇق تىياتىرنى تەييارلىدى. بۇ تىياتىرنىڭ
ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى مۇرەككەپ، كۆپ ئۆزگىرىشلىك بو-
لۇپ، ئۇنى ئورۇنداش بىر قەدەر جاپالىق ئىدى، ئاپتونوم رايو-
نىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىغا سوۋغا قىلىنغان مانا مۇشۇن-
داق مۇرەككەپ ناخشا - ئۇسسۇللۇق تىياتىردا ھەبىبە تولۇپ-تاش-
قان ئىشەنچ بىلەن باش قەھرىمان گۈلباھارنىڭ رولىنى ئېلىپ
چىقىپ، ئۇنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ تەشكىلنىڭ ھەم ئام -
مىنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولۇپ، بىرىنچى دەرىجىلىك تەقدىر -
نامىگە ئېرىشتى.

ئۇلۇغۋار غايە، قايتماس ئىرادە كىشىنى كەسپىي جەھەتتىن
كامالەتكە يەتكۈزىدۇ. ھەبىبەنىڭ قەلبىدە ئۆز خەلقىنىڭ سەنئە-
تىكى شان - شۆھرىتىنى ئۇسسۇل ئارقىلىق دۇنياغا يەنىمۇ ياخ-
شىراق تونۇتۇشتىن ئىبارەت ئۇلۇغۋار غايە جۇش ئۇرغانلىقى ئۈ-
چۈن ئۇ قەتئىي ئىرادە بىلەن تىرىشىپ، تىرمىشىپ ئۆگەندى. ئۇ
قابىلىيىتىنى ئۆستۈرۈپ، كەسپتە كامالەتكە يېتىش يولىدا ئۆزى-
نىڭ ئاجىزلىق تەرەپلىرىنى بايقاپ ۋە ئۇنى تولۇقلاپ ئۆزتالان-
تىغا، ئۆز ماھارىتىگە تايىنىپ ئالقىشقا ئېرىشتى. ئۇ بۇ يولدا
ئۆزىنىڭ شەخسىي مەنپەئەتىدىن كېچىشكىمۇ جۈرئەتلىك بولدى.
ھەبىبە كەمتەر، ئاددىي - ساددا بولۇپ، تەشكىلىي ئىنتىزامدىمۇ ئىز-
چىل ياخشى بولدى، شۇنداق بولغاچقا 1975 - يىلدىن بۇيان
داۋاملىق ئىلغار خىزمەتچى بولۇپ باھالىنىپ كەلدى.

* *

پۈتۈن ئوي - پىكرىنى ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ شان - شۆھ -
رىتىنى ئاشۇرۇشقا قاراتقان ھەبىبەدەك بىر كەسىپ ئىگىسىگە نىس-

بەتەن ئېيتقاندا، بىر ئارمانغا قول يەتسە، ئىككىنچى ئارمان تۇغۇلىدۇ.

ھەبىبە: «سەنئەت ئارتىستىن كۆپ خىل ماھارەتنى، ئەتراپلىق يېتىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ، ئەمدى مەن پەقەت باشقىلار ئىجاد قىلغان ئۇسسۇللارنىلا ئويناپ، خەلقىمگە ھۇزۇر بېغىشلىغۇچى بىر ئۇسسۇل ئارتىسىلا ئەمەس، بەلكى يېڭى دەۋرنىڭ، يېڭى تۇرمۇشنىڭ شانلىق نەتىجىلىرىنى، يېڭى كىشىلەرنىڭ يارقىن ئوبرازىنى جانلىق ئەكس ئەتتۈرىدىغان نەپىس ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلىپ، خەلققە تەقدىم قىلغۇچى ۋە شۇ ئارقىلىق ئۆز خەلقىمگە ۋە باشقىلارغا ئىستېتىك زوق بېغىشلىغۇچى بىرگە ماھىر، كۆپكە قادىر ئارتىس بولۇشنى ئارزۇ قىلماقتىمەن ۋە بۇ يولدا ئىزدەنمەكتىمەن.» دەيدۇ، بۇندىن كېيىنكى ئارزۇ - ئىستەكلىرى ئۈستىدە سۆزلەپ كېلىپ.

بىز ئۇنىڭ بۇ ئارزۇ - ئۈمىدىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا تىلەكداشلىق بىلدۈرىمىز. قېنى، غەلىبە يار بولسۇن سىزگە ھەبىبە.

ئىخلاسمەن ئۇسسۇلچى، ئىجتىھاتلىق تەربىيىچى

ئا. تۇردى

تەڭرىتاغنىڭ چەكسىز ئېتەكلىرىدە ئەسىرلەر بويى تۈرلۈك - تۈمەن گۈللەر ئېچىلىپ، ھەر قايسىسى ئۆزىگە خاس خۇش پۇراقلىرىنى چاچقىنىدەك، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ سەنئەت بېغىدا پارتىيە، خەلقىنىڭ قېتىرقىنىپ پەرۋىش قىلىشى — تەربىيىلىشى بىلەن رەڭمۇ رەڭ گۈللەر ئېچىلىپ ۋە خۇش پۇراق چېچىپ ۋەتىنىمىزدىكى كەڭ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشمەكتە. ئىخلاسمەن ئۇسسۇلچى، ئىجتىھاتلىق تەربىيىچى قەمبەرنىسا ئەھەت ئەنە شۇنداق گۈللەرنىڭ بىرى.

قەمبەرنىسا ئەھەت 1940 - يىلى، قارا شەھەردە بىر ئىشچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدى. 1953 - يىلى باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن قارا شەھەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىگە ئارتىسلىققا قوبۇل قىلىندى. شۇندىن تارتىپ ئۇنىڭ سەھنە ھاياتى باشلاندى. ئۆگىنىش ۋە رول ئېلىش ماھارىتى جەھەتتە كۆزگە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرگە ئىگە بولغاچقا ئۇ 1955 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىگە يۆتكەپ كېلىندى. 1959 - يىلغىچە بىر ياقتىن ئەمەلىيەت جەريانىدا ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى ھاجى راخمان، زەينەپ سىدىق، ئامىنە يۈسۈپ قاتارلىقلارنىڭ كۆيۈنۈپ تەربىيىلىشى ۋە ئىلھام بېرىشى بىلەن كەسپىي ماھارىتىنى ئۆستۈرسە، يەنە بىر ياقتىن ئۆمەك بىلەن بىللە ئامما ئارىسىغا بېرىپ، خەلق ئىچىدىكى سەنئەت بايلىقلىرى بىلەن

تونۇشتى، ئاممىدىن ئوزۇق، ئىلھام ئالدى ۋە شۇ ئاساستا ئۆز-ىنىڭ كەسپىي قابىلىيىتىنى ئۈزلۈكسىز ئۆستۈرۈپ، ئالدىنقى قاتار-دىكى ئۇسسۇلچىلار قاتارىغا ئۆتتى.

قەمبەرنىسا ئالدى بىلەن دۇنيا ياشلار فېستىۋالىدا «قوغۇن-چىلىق» ئۇسسۇلىنى ئويناپ ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىش-كەن ئاممىنە يۈسۈپنىڭ قېتىرقىنىپ ئۆگىتىشى، ياردەم بېرىشى بىلەن «قوغۇنچىلىق» ئۇسسۇلىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئۆگىنىپ، ئۆز-لەشتۈرۈپ، مەملىكەتلىك ۋە ئاپتونوم رايونلۇق سەنئەت كۆرەكلىرى-دە يالغۇز ئويناپ ياخشى باھاغا ئېرىشتى. 1957 - يىلى مەملى-كەتلىك سەنئەت كۆرىكىدە «قەشقەر سەنىمى»، «جۇلا»، «گىلەمچى-لىك ئۇسسۇلى» قاتارلىق كوللېكتىپ ئۇسسۇللارغا قاتناشتى. بۇنومۇر لارنى رەئىس ماۋزېدۇڭ، جۇدې قاتارلىق دۆلەت رەھبەرلىرى كۆردى.

قەمبەرنىسا كەسپىي ماھارەتتە مەلۇم نەتىجىلەرگە ئېرىشىپ شۆھرەت قازانغان مەزگىللەردە «كەمتەرلىك كىشىنى ئالغا باستۇ-رىدۇ» دېگەن سۆزنى ئېسىدە مەھكەم تۇتۇپ، ئۆگىنىشنى، مەشقنى، يېڭىلىق يارىتىشنى بوشاشتۇرماي، ئۆز ماھارىتىنى كۆپ تەرەپلىمە-لىك، بەدىئىيلىكى ۋە ئاممىۋىلىقى كۈچلۈك ماھارەت قىلىپ مۇ-كەممەللەشتۈرۈشكە تىرىشتى. ئۇسسۇلچىلىقتا كوللېكتىپ ئۇسسۇلغا قاتنىشىش بىر ئىش، بىر قىسىم بەدىئىيلىكى يۇقىرى، مەزمۇنى چوڭ-قۇر ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى يالغۇز ئورۇنداش بىر ئىش. كېيىنكىسى ئۇسسۇلچىدىن يۇقىرى ماھارەت، يۈكسەك غەيرەت - شىجائەتنى تەلەپ قىلىدۇ. دېمەك، قەمبەرنىسا 60 - يىللارغا قەدەم قويۇش ئالدىدا «پىلىچىلىك ئۇسسۇلى»، «ئوشاقنىڭ مەرغۇل ئۇسسۇلى»، «ئۈزۈمچىلىك ئۇسسۇلى»، قازاقچە «ئات بېقىش ئۇسسۇلى»، «ئەمگەك ئۇسسۇلى» قاتارلىقلارنى يالغۇز ئورۇنداپ، ئاپتونوم رايونىمىزدىكى كەڭ تاماشىبىنلارنى ئۆزىگە جەلپ قىلدى.

قەمبەرنىسا ئۇيغۇر ئۇسسۇلچىسى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئۆز

مىللىتى، ئۆز خەلقىنىڭ تارىخىنى، زامانىۋى ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى ئوبدان ئۆگىنىپ، ئوبدان ئورۇنداپلا قالماستىن، قېرىنداش ئەللەر ۋە مىللەتلەرنىڭ نادىر سەنئەت مەنبەلىرى ۋە تەجرىبىلىرىدىن ئوزۇق ئېلىپ، مەملىكىتىمىزنىڭ ھەتتا چەت ئەللەرنىڭ سەھنىلىرىدە ئورۇنداپ كەڭ جامائەتكە ئىستېتىك زوق بېغىشلىدى. ۋەتەنگە شان - شەرەپ كەلتۈردى. مەسىلەن، 1956 - يىلى قەمبەرنىسا جۇڭگو ئېكىسكۇرسىيە ئۆمىكىنىڭ تەركىبىدە سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىقىپ ئويۇن قويۇشقا قاتنىشىپ تۈركمەن ئۇسسۇلى «ماشالەك»، ئەزەربەيجان ئۇسسۇلى «يۇرتۇم ئاۋات». قازاق ئۇسسۇلى «ئاق تاماق»، ئۆزبېك ئۇسسۇلى «لەرزان»، قىرغىز ئۇسسۇلى «كەشتە تىكىش»، تاجىك ئۇسسۇلى «ئۇكرائىن تانسىسى» قاتارلىقلارنى ئۆگىنىپ، سەھنىدە يالغۇز ياكى كوللېكتىپ ئويناپ، كەڭ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. جۈملىدىن، مەملىكىتىمىزدىكى قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ نادىر ئۇسسۇل سەنئەت نومۇرلىرىدىن «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى مەشرىپى»، خەنزۇچە «بېيجىڭ چېيى»، خۇيزۇچە «نىڭشيا ئاياللىرى»، زاڭزۇچە «كىر يۇيۇش»، موڭغۇلچە «ئوردوس ئۇسسۇلى»، قازاقچە «قىز قوۋار»، چاۋشيەنچە «دۇمباق ئۇسسۇلى»، «يەلپۈگۈچ ئۇسسۇلى»، رۇسچە «ئاققۇ ئۇسسۇلى»، جۈملىدىن ھىندىستانچە، مىسىرچە ئۇسسۇللارنى، ئافرىقا مىللەتلىرىنىڭ ئۇسسۇللىرىنى ئۆگىنىپ ۋە ئورۇنداپ، مىللەتلەر دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە ئالاھىدە رول ئوينىدى. شاڭخەي، گۇاڭجۇ، خەينەنداۋ قاتارلىق ئىچكى ئۆلكە - شەھەرلەردە ئارمىيە، خەلققە ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى كۆرسىتىپ ئۇلارنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى، شۇ مۇناسىۋەت بىلەن كۆپ قېتىم مۇكاپات ۋە تەقدىرنامىلەرگە ئېرىشتى.

قەمبەرنىسا ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ 1959 - يىلى غەربىي شىمال مىللەتلەر شۆيۈەنىنىڭ سەنئەت سىنىپىغا ۋە سۇجۇغا بېرىپ، ئىچكىرىدە ئېچىلغان ئۇسسۇل ئىلمىي تەتقىقات يىغىنلىرىغا قاتنىشىپ، تەجرىبە ئالماشتۇرۇش بىلەن ئۇسسۇل ماھارىتى ۋە تەجرىبىلىرىنى بېيىتتى.

قەمبەرنىسا 34 يىللىق سەنئەت ھاياتىدا، بولۇپمۇ پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىنىڭ

ئىلھامى بىلەن، ئۆزىنىڭ سەنئەت جەھەتتىكى ئىقتىدارىنى ئۇرغۇتۇپ، تەييار ئۇسسۇللارنى ئۆگىنىپ، ئۆزلەشتۈرۈپ ئويناپلا قالماستىن، بىر قاتار بەدىئىيلىكى ئۈستۈن، مەزمۇنى مول ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى ئىجاد قىلىپ ئاممىنىڭ ئالقىشىغا، يۇقىرىنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى. مەسىلەن، ئۇ «خوتەن سەنىمى» دىن پايدىلىنىپ ئىجاد قىلىپ ئۆزى ئوينىغان يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇلنى شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى كەڭ ئاممىغا كۆرسەتتى. ئۇ ئۆزى «كۆرگىلى كەلدىم»، «سىرلىق تاغقا ساياھەت»، «گۈلمەرەم»، «گۈل رومال»، «قارايدۇ قارا كۆز»، «كەشپىياتچى يىگىت» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلدى. ئۇ ئورۇندىغان «ئەتلەس توقۇغۇچى قىز» «گۈل رومال»، «كۆرگىلى كەلدىم» قاتارلىق ئۇسسۇللار ئۈرۈمچى شەھەرلىك، ۋىلايەتلىك ۋە مەملىكەتلىك سەنئەت كۆرەكلىرىدە مۇكاپاتلاندى، تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى ئارقىلىق كۆرسىتىلدى، جۇملىدىن ھەرقايسى ئۆمەكلەر ئارا كەڭ تارالدى.

قەمبەرنىسا ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىنى تەبرىكلەش كۈنىدە ئۆسمۈر - بالىلارنىڭ كوللېكتىپ ناخشا - ئۇسسۇل پائالىيىتىگە قاتناشقان 500 نەپەر ئۆسمۈر بالىنى تەشكىللەپ، ئۆزى ئۇسسۇل ئىجاد قىلىپ ۋە ئۇلارغا ئۆگىتىپ، مەيداندا ئويناتتى... بايرامنىڭ ھۆسنىگە ھۆسن قوشتى.

قەمبەرنىسا جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، جۇڭگو ئاممىۋى ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى ئۇ ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق ئاممىۋى سەنئەت سارىيىدا ئۇسسۇل رېژىسسورى ھەم ئۇسسۇل مۇئەللىمى بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ. قەمبەرنىسا گەرچە سەنئەت ساھەسىدىكى پېشقەدەملەردىن بولۇپ قالغان بولسىمۇ، روھىنى ئۇرغۇتۇپ، ئۆزىنىڭ يۈرەك قېنىنى ئاممىۋى سەنئەت پائالىيەتلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشقا، ياش - ئۆسمۈر ئۇسسۇل ئىز باسارلىرىنى يېتىشتۈرۈشكە سەرپ قىلماقتا. ئۇ ئوتتۇز نەچچە يىل سەنئەت پائالىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىش داۋامىدا كۆپ قېتىم يېزا - قىشلاقلارغا، چېگرا رايونلارغا بېرىپ، ئاممىنىڭ سەنئەت بايلىقلىرى، بىلەن تونۇشتى، خەلق ئەلنەغمىچىلىرى،

خەلق ئۇسسۇللىرى، خەلق قوشاقلىرىدىن كەمتەرلىك بىلەن ئۆگەندى. ئۆگەنگەنلىرىنى توپلاپ - رەتلەپ مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا سۇندى ۋە شۇ ئاساستا نەزەرىيىنى ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۈرۈپ «ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ ئاساسلىق پۇت - قول ھەرىكەتلىرى»، «ئۇيغۇر ئۇسسۇلىدىكى پۇت - قول ھەرىكەتلىرى قانچە خىلغا بۆلۈنىدۇ» دېگەنگە ئوخشاش ئىلمىي ماقالىلەرنى يېزىپ مۇناسىۋەتلىك ژۇرناللاردا ئېلان قىلدۇردى ۋە تەربىيىلەش كۇرسلىرىدا دەرس ئۆتتى. ئۇ ئامىۋى سەنئەت پائالىيىتىگە بىۋاسىتە يېتەكچىلىك قىلىش ئۈچۈن جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ بىرمۇنچە ناھىيىلىرىگە، شىمالىي شىنجاڭنىڭ ئىلى، قاراماي قاتارلىق جايلىرىدا ئېچىلغان سەنئەت كۇرسلىرىغا بېرىپ كۆپ قېتىم دەرس ئۆتتى. جۈملىدىن، ئۇ «سەنئەتنى سەنئەت بىلەن، مەدەنىيەتنى مەدەنىيەت بىلەن تولۇقلاش» دېگەن چاقىرىققا ئاۋاز قوشۇپ، ئىشتىن سىرتقى سەنئەت پائالىيەتلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇپ ئۆز ئىدارىسىگە ئۈچ مىڭ يۈەندىن ئارتۇق كىرىم قىلىپ، ئۆسمۈر - بالىلارنىڭ سەنئەت پائالىيەتلىرىگە لازىملىق سايمانلارنى سېتىۋېلىپ تولۇقلىدى. مىللىي سەنئەت پائالىيەت تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش، بېيىتىش يۈزىسىدىن ھەتتا ئىچكىرى ئۆلكىلەرگە، غەربىي - شىمال مىللەتلەر شۆيۈەنىگە بېرىپ سەنئەت سىنىپىدىكى ئوقۇغۇچىلارغا دەرس ئۆتتى. 1984 - يىلى چېڭدۇدا ئۇيۇشتۇرۇلغان مەملىكەتلىك ئۆسمۈر - بالىلارنىڭ بىر كېچىلىك ئۇچرىشىشىغا شىنجاڭ ئۆسمۈرلەر سەنئەت ئۆمىكىنى باشلاپ بېرىپ، ئۇچرىشىشقا ئاتاپ «تۇرپان ئۈزۈمى تاتلىق»، «چىن دوستلۇق»، «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى» قاتارلىق ناخشىلىق ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى ئىجاد قىلىپ، بالىلارغا ئۆگىتىپ ياخشى باھاغا ئېرىشتى.

بىز يۇقىرىقىلاردىن قەمبەرنىسا ئەھەتنىڭ ئىخلاسمەن ئۇيغۇر ئۇسسۇلچىسى، ئىجتىمائىي ئۇسسۇل تەربىيىچىسى ئىكەنلىكىنى مۇئەييەنلەشتۈرەلەيمىز. بىز ئۇنىڭ گۈل ئۈستىگە گۈل چېكىپ بۇندىن كېيىنكى پائالىيەتلىرىدە تېخىمۇ زور نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشىگە تىلەكداشلىق بىلدۈرىمىز.

تىرىشچان ئۇسسۇل ئارتىسى

ئا. ئۆمەر

شىنجاڭ ئۇسسۇلچىلىقى توغرىسىدا گەپ ئېچىلغاندا ئۇنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، تېخىمۇ بېيىتىش ۋە تەتقىق قىلىش يولىدا جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرگەن داڭلىق ئۇسسۇلچىلار، ئۇسسۇل تەتقىقاتچىلىرى، ئۇسسۇل ئوقۇتقۇچىلىرى ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتمەي مۇمكىن ئەمەس.

بىلقىز ئابدۇقادىرمۇ يىگىرمە ئالتە يىل ئۇسسۇل سەھنىسىدە جەۋلان قىلىپ كېلىۋاتقان پېشقەدەم ئۇسسۇل ئارتىسى ۋە ئۇسسۇل يېتەكچىلىرىدىن بىرى.

بىلقىز ئابدۇقادىر 1946 - يىل 9 - ئايدا قەشقەر شەھىرىدە تۇغۇلغان، 1953 - يىلدىن 1958 - يىلغىچە قەشقەردە ۋە ئۈرۈمچىدە باشلانغۇچ مەكتەپلەردە ئوقۇغان. 1958 - يىلدىن 1962 - يىلغىچە شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپىنىڭ ئۇسسۇل سىنىپىدا ئوقۇپ، ئوقۇش تاماملانغاندىن كېيىن شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىگە تەقسىم قىلىنغان.

بىلقىزنىڭ ئۇسسۇلچىلىق ھاياتى ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىدە تېخىمۇ يېڭى، تېخىمۇ باي مەزمۇنلارغا ئىگە بولۇپ، ئۇسسۇل ماھارىتىنى ئۆستۈرۈش. ئۇسسۇل ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىشتا ئۇنى ياخشى شەرت - شارائىت بىلەن تەمىن قىلدى.

ئۇ پېشقەدەم ئۇسسۇلچىلارنى ئۇستاز تۇتۇپ كەمتەرلىك بىلەن ئۆگىنىپ جاپاغا چىداپ مەشق قىلدى، ئۇسسۇل ھەرىكىتـ

نىڭ شوخ، رىتىملىق بولۇشىغا، ئۇسسۇلدىكى ھېسسىياتنىڭ چوڭقۇر، مەزمۇنىنىڭ توغرا ئىپادىلىنىشىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلدى.

ئۇ دەسلەپتە «جۇلا سەنىمى»، «قەشقەر سەنىمى»، «جانان چىندە بىيىجىڭ چىپىي»، «تەنتەنە»، «مەشرەپ» قاتارلىق كوللىكتىپ ئۇسسۇللارغا چىقىپ، ئۇسسۇلدىكى ئۆزگىچىلىكى ۋە چەبدەسلىكى بىلەن رەھبەرلەرنىڭ، ئاممىنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلدى. پېشقەدەم ئۇسسۇلچىلار ۋە كەسپداشلىرى ئۇنىڭغا مەدەت بېرىپ، ئۇنى تېخىمۇ تىرىشىشقا رىغبەتلەندۈردى. ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەستىن «قىزىل گۈل ئۇسسۇلى»، «ئايال مىنبىك»، «گىلەمچى قىزلار»، «بايرام خۇشاللىقى»، «شىنجاڭ ياخشى» قاتارلىق ئۇسسۇللاردا ئاساسىي رولدا — ئوتتۇرىدا ئۇسسۇل ئويناپ، ئۇسسۇل ماھارىتىنىڭ يەنىمۇ بىر بالداق يۇقىرى سەۋىيىگە كۆتۈرۈلگەنلىكىنى نامايان قىلدى.

داۋاملىق تىرىشىش، جاپالىق مەشىق قىلىش، كەمتەرلىك بىلەن ئۆگىنىش ئاخىر ئۇنى سەھنىدە يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل ئويناپ كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا مۇيەسسەر بولۇش شەرىپىگە ئىگە قىلدى.

ئۇ يالغۇز ئوينىغان «دولان سەنىمى»، «ناغرا ئۇسسۇلى» «ئاتۇش ئۇسسۇلى»، «ناۋانىڭ جولاسى» «تەخسە ئۇسسۇلى» قاتارلىق ئۇسسۇللار بىيىجىڭدە ۋە ئۈرۈمچىدە ئۆتكۈزۈلگەن كۆرەكلەردە ياخشى باھاغا ئېرىشتى ۋە تىيانشاننىڭ شىمالىي ۋە جەنۇبىدىكى كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى.

بىلىقىز تۆۋەنگە چۈشكەندە جاپا - مۇشەققەتتىن قورقمىدى، ئاممىدىن ئۆگەندى، ئاممىا بىلەن سىرداش - دوست بولدى. تۆۋەنگە چۈشۈپ ئويۇن قويۇشنى چىنىقىشنىڭ، ياخشى ئۆگىنىشنىڭ ئوبدان پۇرسىتى دەپ قارىدى. دېھقانلارنىڭ ئالقىش سادالىرى ئۇنىڭ ئۇسسۇل كۆكىدە تېخىمۇ پەرۋاز قىلىشىغا ئىلھام بەردى.

بىر ئارتىس ئۈچۈن كۆپ تەرەپلىمە ماھارەت يېتىلدۈرۈش ئۆز رولىنى تېخىمۇ جارى قىلدۇرۇشتا ئىنتايىن مۇھىم ئەلۋەتتە. بىلقىز بۇ جەھەتتىمۇ ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇپ «گۈلەمخان»، «قىزىل ئاياللار قوشۇنى»، «ياشىسۇن خەلق گۈڭشېسى» قاتارلىق دراما، ئوپېرالاردىمۇ رولغا چىقىپ مۇۋەپپەقىيەت قازاندى.

چەت ئەلگە چىقىپ ئويۇن قويۇش، ۋەتەنگە، مىللەتكە شان - شەرەپ كەلتۈرۈش ئارزۇسى ئۇزۇندىن بۇيان بىلقىزنىڭ قەلبىنى دولقۇنلىتىپ كەلگەنىدى. 1982 - يىلى بۇ ئارزۇسى ئەمەلگە ئاشتى. ئۇ مەملىكىتىمىزنىڭ دوستلۇق يۈزىسىدىن ھال سوراش - ئويۇن قويۇش ئۆمىكىگە قاتنىشىپ تۈركىيە، ماراكەش قاتارلىق دۆلەتلەرگە بېرىپ ئويۇن قويدى. ئۇ تۈركىيەدە «چىمەنە - تەخسە ئۇسسۇلى» بىلەن «دولان ئۇسسۇلى» نى ئوينىغاندا، تۈركىيە تاماشىبىنلىرى: «ھەقىقىي قەشقەر قىزىكەن!» دەپ ماختاشتى. ئۇ شۇ قېتىمقى ئويۇن قويۇش جەريانىدا شۋېتسارىيە فرانسىيە قاتارلىق دۆلەتلەرنىمۇ ئېكسكۇرسىيە قىلدى.

بىلقىز ئۇسسۇل ئىجادىيىتى بىلەنمۇ شۇغۇللاندى. 1978 - يىلى ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىدىكى يولداش دودىك بىلەن بىرلىشىپ «خەلق گۈڭشېسى ياخشى» دېگەن ناخشا - ئۇسسۇلنىڭ 4 -، 7 - پەردىلىرىنى قايتىدىن ئۆزگەرتىپ ئىشلەپ ئۆمەك رەھبەرلىكىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

1985 - يىلى ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىق تويىغا تەييارلانغان چوڭ تىپتىكى ناخشا - ئۇسسۇل «تەڭرىتاغ شادلىقى» نىڭ ئىجادىيەت گۇرۇپپىسىغا قاتنىشىپ، سەييارە بىلەن بىرلىكتە يۈز ئون كىشىلىك «مۇقەددىمە» نى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئىشلەپ چىقتى ۋە ئويۇن ئاخىرلاشقاندا نەتىجىسى كۆرۈنەرلىك بولغاچقا ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

1987 - يىلى مەملىكەت بويىچە گۇاڭجۇدا ئېچىلغان ئاز-

سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىجادىيەت كۇرسىغا قاتنىشىپ ئۆزىنىڭ سەنئەت ئىجادىيىتىگە بولغان تونۇشىنى تېخىمۇ ئۆستۈردى ۋە بىلىمىنى ئاشۇردى.

بىلقىز ئۇسسۇل تايانچىلىرىنى يېتىشتۈرۈش، ئوقۇغۇچى تەربىيىلەش جەھەتلەردىمۇ بىرمۇنچە خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. 1979 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى تەرىپىدىن ئېچىلغان كۇرستا ئۈچ يىل ئوقۇتقۇچىلىق قىلدى. كۇرستا تەربىيىلىنىپ چىققان ئوقۇغۇچىلار ھازىر ئۆمەكنىڭ تايانچلىق ئۇسسۇلچىلىرىدىن بولۇپ قالدى. 1984 - يىلى شىمالىي شىنجاڭ بويىچە غۇلجىدا ئېچىلغان تايانچ ئارتىسلارنى يېتىشتۈرۈش كۇرسىدا ئۈچ ئاي يېتەكچىلىك قىلىپ، بىر قىسىم ئارتىسلارنى سەھنىدە يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل ئوينىيالايدىغان ماھىرلاردىن قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىقتى.

بىلقىز 1987 - يىلدىن باشلاپ كەسپتىن سىرتقى ئۇسسۇل ئىجادىيىتى بىلەن ۋە ئۇسسۇل ئارتىسلىرىنى تەربىيىلەش بىلەن شۇغۇللىنىپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇ ھازىر جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ۋە جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ ئەزاسى.

بىز بىلقىز ئابدۇقادىرنىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيىتىدە يېڭىلىقلارنى يارىتىشىغا ۋە ئىز باسارلارنى تەربىيىلەشتە ئەلا نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشىگە تىلەكداشلىق بىلدۈرىمىز.

ئۇسسۇل كۆكىدىكى يېڭى چولپان

ھەسەن ئېلى

1985 - يىلى 7 - ئاينىڭ ئاخىرقى ئاخشىمى توكيو شەھىرىدىكى يىساك فۇلازا تىياتىرخانىسىنىڭ زالى تاماشىبىنلار بىلەن لىق تولدى. بۇ يەردە «تۆتىنچى قېتىملىق يىپەك يولى مۇزىكا كېچىلىكى» نىڭ يېپىلىش مۇناسىۋىتى بىلەن جۇڭگو، سوۋېت ئۆزبېكىستانى، تۈركىيە ۋە ياپونىيە ئارتىسلىرى بىرلىشىپ ئويۇن قويماقچى ئىدى. بۇ، يىپەك يولى لىنىيىسىدە تارىختىن بۇيان كۆرمىلىك قېتىم بولغان كۆرەك، رىقابەتنىڭ 80 - يىللاردا ياپونىيەدىكى داۋامى، بىر قېتىملىق دۇنياۋى ناخشا - ئۇسسۇل ماھارىتى مۇسابىقىسى بولغاچقا، ھەرقايسى دۆلەت ئۆمەكلىرى جىددىيلىشىپ كەتكەن، ھەممەيلەن ئۆز نومۇرلىرىنىڭ قانچىلىك تەسىر قوزغايدىغانلىقىنى تۈرلۈك قىياسلار بىلەن ئۆلچىمەكتە ئىدى.

مانا، ياپونىيىلىك ئېلانچىلىك قىز: «جۇڭگولۇق ئەڭ ياش ئارتىس ئەڭ گۈزەل ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنى ئورۇنداپ بېرىدۇ» دەپ ئېلان قىلغاندا، زالدا ھۆرمەت ئالقىشى ياڭرىدى. زامانىۋى سەھنىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى پەلەمپەيلىك ئورۇندا ئارتىسلار قاتاردا ئولتۇرغان غۇنچە بويلۇق، دومىلاق يۈزلۈك كەلگەن بىر قىز ئورنىدىن تۇرۇپ تاماشىبىنلارغا تەزىم قىلغاندىن كېيىن، سەھنە كەينىگە ئۆتتى. جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ ئەزاسى، پىشقەدەم راۋاپچى مىجىت ئىبراھىم سوۋېت ئۆزبېكىستانىنىڭ بەش نەپەر مۇزىكانتىنى يېتەكلەپ، «ئاتۇش ئۇسسۇلى» مۇزىكىسىنى چالدى. شوخ مۇزىكا ساداسى ئىچىدە ھېلىقى قىز توز قۇيرۇقى شەكلىدى-

كى قارامتۇل تاجا ۋە ئالتۇنرەڭ جىيەك تۇتۇلغان قارا دۇخاۋا جىلىتكە، يېڭىگە، ئېتىكىگە ئاق گاز رەختىن پۆرمە قىلىنغان قىزغۇچ رەڭلىك كۆڭلەك كىيىپ، چېكىسىگە قىزىلگۈل قىسقان ھالدا سەھنىگە چىقىپ، لىۋەن تەرەننۇم بىلەن «ئاتۇش ئۇسسۇلى»نى ئورۇنداشقا باشلىدى.

پۈتۈن زال تىمتاسلىققا چۆكتى. شۇ تاپتا تاماشىبىنلارنىڭ كۆز ئالدىدا قەدىمكى يىپەك يولىدىكى بوستانلىقتا سۆيگەن يىگىتى بىلەن كۆرۈشۈش ئالدىدا تۇرغان بىر ئۇيغۇر قىزىنىڭ ھاياجان ئىلكىدىكى شادلىقى، بەخت تۇيغۇسىغا چۆمگەن قەلبى ۋە گۈزەل ئارزۇ - ئۈمىدلىرى چىۋەرلىك بىلەن ئورۇندىلىۋاتقان ئۇسسۇل ھەرىكىتىدىن نامايان بولماقتا ئىدى. ئۇسسۇلچىنىڭ نەپىس ھەرىكەتلىرىدىن، بەدەن جىلۋىسىدىن چىقىپ تۇرغان قايناق ھېسسىيات تاماشىبىنلارنىڭ خىيالىنى ھاياجان چىمەنزارلارغا، تەسەۋۋۇر دۇنياسىغا ئېلىپ كەتتى... قىز ئۇسسۇلنى ئەپچىل ۋە يېقىملىق ھەرىكەت بىلەن ئاياغلاشتۇرغاندا، جىمىپ كەتكەن زالدا گۈلدۇرمامىدەك ئالقىش ياڭرىدى. تاماشىبىنلار «ياكشىمارۇ، ياكشىمارۇ!» دەپ ۋارقىرىشىپ تەنتەنە قىلىشتى. سەھنىگە ئارقا - ئارقىدىن گۈلدەستە تاشلىدى.

بۇ شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ تالانتلىق ياش ئۇسسۇلچىسى دىلنار ئابدۇللانىڭ تۇنجى قېتىم چەت ئەل سەھنىسىدە ماھارەت كۆرسىتىشى ئىدى. شۇ قېتىم تۆت دۆلەت ئارتىسلىرى بىرلىشىپ، ئوساكا، كوبې، ئوكىناۋا قاتارلىق ئوتتۇز شەھەردە ئويۇن قويدى، ھەرقايسى شەھەرلەردە قويغان ئويۇندا دىلنار ئورۇندىغان «ئاتۇشى ئۇسسۇلى» ، «نىلوپەر پەرىشتىسى» قاتارلىق ئۇسسۇللار ئالاھىدە ئالقىشقا ئېرىشتى. ياپونىيە گېزىتلىرى دىلنارغا سەھىپىلىرىنى ئايىماي ئاجراتتى، تېلېۋىزىيە ئىستانسىلىرى ئۇنىڭ ئۇسسۇللىرىنى قايتا - قايتا كۆرسەتتى، ھەرخىل ژۇرناللاردا ئۇنىڭ ئۇسسۇل ئويناۋاتقان كۆرۈنۈشلىرىنىڭ چوڭ ئاي-

تىلغان سۈرەتلىرى بېرىلدى. ياپونىيە مەدەنىيەت ۋازارىتىدىكى بىر ئەمەلدار دىلنارنى ياپونىيىدە ئوقۇتۇپ بېرىش تەلىپىنى قويدى، سوۋېت ئىتتىپاقى ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باشلىقى دىلنارنى موسكۋادا ھەقسىز ئوقۇتۇپ بېرىشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى...

دىلنار كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ، ئۇلارغا رەھمەت ئېيتتى، ئۇ يۇرتىدىكى قەدىردان ئۇستازلىرىنىڭ ۋە سۆيۈملۈك ئانىسىنىڭ ئۆزىنى تەربىيىلەپ تېخىمۇ كامالەتكە يەتكۈزەلەيدىغانلىقىغا چوڭقۇر ئىشىنەتتى.

دۇنيا سەھنىسىگە تۇنجى قېتىم چىققان ئون توققۇز ياشلىق قىزنىڭ مۇنچىۋالا كاتتا ئالقىش - باھاغا ئېرىشىشىدىكى سىر نەدە؟

سىر ئىجتىھات بىلەن ئۆگىنىپ، جاپالىق مەشىق قىلغانلىقتا، ماھارەتنى ئۈزلۈكسىز ئۆستۈرۈپ بارغانلىقتا!

دىلنار ئابدۇللا 1966 - يىلى 4 - ئايدا ئۈرۈمچىدە سەنئەتكار ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن، ئۇ بوۋاق چاغلىرىدىن تارتىپ ئانىسىنىڭ ئۇسسۇلىنى كۆرۈپ، دادىسىنىڭ دىلغا زوق ۋە مۇڭ بېرىدىغان ئاجايىپ سازلىرىنى ئاڭلاپ چوڭ بولغان. ئىرسىيەت، مۇھىت، ئاتا - ئانىنىڭ تەسىرى ئۇنىڭدا كىچىكىدىنلا سەنئەتكە بولغان قىزغىن ئىشتىياق، زوق، مۇھەببەتنى قوزغىغانىدى. ئۇ ئايىغى چىققاندىن كېيىن، ئانىسىغا ئەگىشىپ سابىق شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل دراما جۇيۇەنىنىڭ رېپېتىتسىيە زالىغا چىقىپ، ئۇسسۇل مەشقى قىلىۋاتقان ئارتىسلارنىڭ ھەرىكىتىگە سائەتلەپ تىكىلىپ ئولتۇرىدىغان، كەچتە ئۆگەنگەن، كۆرگەنلىرىنى ئاتا - ئانىسىغا ئورۇنداپ بېرىدىغان بولدى، كېيىنچە ئانىسىنىڭ تاپوشكىسى (باليت ئوينىغاندا كىيىدىغان ئاياغ) نى كىيىپ «قىزىل ئايالار قوشۇنى» دىكىلەرنىڭ ھەرىكىتىنى دورايدىغان بولدى. ئاتا - ئانىسى خىزمەتتە ئالدىراش بولغاچقا، دىلنارنى ئۈرۈمچى شەھەرلىك قىزىل بايراق بالىلار باغچىسىغا بەردى. دىلنار باغچىدا سەنئەت ئۆمىكىنىڭ كىچىك ئارتىسى بولدى.

تۆت ياشقا كىرگەندە «قەھرىمان ئوغۇل - قىزلار» ناملىق فىلىمنى ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىش خىزمىتىگە قاتنىشىپ، فىلىمدىكى قىزچاقنىڭ رولىدا ئاۋاز بەردى. بەش ياشقا كىرگەندە دادىسى ئابدۇللا ھامۇتتىن مۇزىكا ئۆگىنىشكە باشلىدى. كاردىۋاتنىڭ ئۈستىدە ئەپچىل ئولتۇرۇپ دۇتارنى تىرىڭشىتىۋاتقان، بەزىدە قولى ھېرىپ قالسا، دۇتارنىڭ بېشىنى كاردىۋاتنىڭ بېشىغا ياتقۇزۇپ چېلىۋاتقان قىزىنى كۆرگەندە، ئابدۇللا ھامۇت قولىدىكى قىلىۋاتقان ئىشىنى تاشلاپ، ئۇنىڭغا دۇتار چېلىشنى سائەتلەپ ئۆگىتىپ كېتەتتى، ئانىسى ھۆرىيەتمۇ تۆرلۈك ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىنى ئۆگىتەتتى. شۇنداق قىلىپ، دىلنار سەككىز ياشقا كىرگەندە دۇتارنى رەسمىي چالالايدىغان، ئۇسسۇلنى كېلىشتۈرۈپ ئوينايدىغان بولدى. دىلناردىكى سەنئەتكە بولغان ئۆزگىچە ئىشتىياق ۋە كۈندىن - كۈنگە روشەن ئىپادىلىنىۋاتقان بەدىئىي ئىستېدات ئابدۇللا ھامۇت بىلەن ھۆرىيەتنىڭ دىققىتىنى تارتتى، ئۇلار دىلنارنى مۇزىكانت قىلىپ يېتىشتۈرمەكچى بولدى. ئەمما ئۇلارنىڭ ئارزۇسىنىڭ ئەكسىچە ئىش يۈز بەردى.

1978 - يىلى مەركىزىي مىللەتلەر شۆيۈەنى سەنئەت فاكۇلتېتىدىن بىر تۈركۈم ئوقۇتقۇچى كېلىپ، ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەرنى ئارىلاپ ئۇسسۇل سىنىپىغا بالا تاللىدى. شۇ چاغدا ئۈرۈمچى شەھەرلىك 5 - باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرۈش ئالدىدا تۇرغان دىلنار ئاتا - ئانىسىغا ئۇقتۇرماي ئىمتىھان بېرىپ، تەييارلىق ئىمتىھانىدىن ئەلا باھا بىلەن ئۆتتى، رەسمىي ئىمتىھان ئالىدىغان چاغدا ئەھۋالنى ئانىسىغا مەلۇم قىلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا يەتكۈچە دەرد تارتقان ئاتا - ئانىسى ئۇنىڭ ئۇسسۇل ئارتىسى بولۇشىنى ئانچە ياقتۇرۇپ كەتمىسىمۇ، لېكىن قىزىدىكى قىزغىنلىقتا، ئىمتىھان ئالغۇچى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ تەلىپى ۋە دەۋىتىگە قاراپ ئاخىر ماقۇل بولدى.

ئون ئىككى ياشلىق قىزىدىن ئايرىلىش ئاتا - ئانا ئۈ-

چۈن قانچىلىك ئېغىر كەلسە، سەبى قىز ئۈچۈنمۇ شۇنچىلىك ئېغىر ئىدى. ئەمما ئۇسسۇلچى بولۇش ئارزۇسى ئۇنى يولدىن قايتۇرالمىدى. مەكتەپنىڭ ئوقۇتۇشى مۇنتىزىم بولۇپ، ئۇسسۇل نەزەرىيىسى ۋە ئاساسىي ماھارەت بىلىملىرىدىن باشقا مەملىكىتىمىزدىكى ئەللىك نەچچە مىللەتنىڭ ئۇسسۇلى ئۆگىتىلەتتى، دىلنار زور ئىشتىياق بىلەن ئوقۇشقا كىرىشىپ كەتتى، نۇرغۇن سەھەرنى يۈگۈرۈش، بەدەن چېنىقتۇرۇش بىلەن ئۆتكۈزدى. دەم ئېلىش كۈنلىرىمۇ مەشق زالىدىن چىقماي ئۆگەندى، مۇنداق قىزغىنلىق ۋە ئەستايىدىللىق ئۇنى كەسپتە تېز ئالغا باستۇردى. ئادەتتە ئۇسسۇل دەرسىدە ماھارەتتە بىر قەدەر پىشقان، ھەرىكەتنى ياخشى ئوينايدىغانلار ئالدىنقى رەتكە تۇرغۇزۇلاتتى، ئارقا رەتتىكىلەر ئالدىنقى رەتتە تۇرغانلارنىڭ ھەرىكىتىگە قاراپ مەشق قىلاتتى. دىلنار تۆت يىل ئوقۇش جەريانىدا بىرەر قېتىممۇ ئوتتۇرا رەتكە ياكى ئارقا رەتكە ئۆتۈپ قالمىدى. ئىدىيە - ئەخلاق جەھەتتىمۇ ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويدى، مەكتەپكە كېلىپ ئىككىنچى يىلى شەرەپ بىلەن كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىغا ئەزا بولدى. ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن، مەكتەپ رەھبەرلىكى ئۇنىڭ ماھارىتى ۋە ئىقتىدارىغا ئاساسەن ئۇسسۇل ئوقۇتقۇچىلىقىغا ئېلىپ قالماقچى بولدى. ئەمما دىلنار سەھنىدە ئۆز ماھارىتىنى كۆرسىتىشنى ئارزۇ قىلاتتى. 1982 - يىلى ئۇ ئوقۇشنى ئەلا پۈتتۈرۈپ، شىنجاڭنىڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىگە تەقسىم قىلىندى. دىلنار خىزمەت ئورنىغا كېلىپ ئۇزۇن ئۆتمەي پېشقەدەم ئۇسسۇل رېژىسسورلىرىدىن زەينەپ سىدىق ئىشلىگەن ئۇيغۇر ئۇسسۇلى «سىرلىما» سالامەت ئالىمجان ئىشلىگەن ئۆزبېك ئۇسسۇلى «يۈرەك شادلىقى» نى ئۆگەندى. دىلنار ئۇيغۇر، ئۆزبېك ئۇسسۇللىرىنى ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى ۋە پۇرىقىنى ساقلىغان ھالدا ئۆزلەشتۈرۈش ئۈچۈن، ئۇ ئۇسسۇللارنىڭ ئىدىيىۋى مەزمۇنى ۋە ماھارەت تەلىپىنى ئىنچىكىلىك بىلەن تەھلىل قىلدى. ئاساسىي ھە-

رىكەت شەكلى ۋە ماھارىتىگە ئائىت نەچچە يۈرۈشلۈك مەشق ھە-
رىكەتلىرىنى تەكرار مەشىق قىلدى، ھېسسىياتىنىڭ گۈزەللىكىنى، ھە-
رىكەتنىڭ نەپىسلىكىنى ئىپادىلەشكە تىرىشتى، ئۆگەنگەن ئۇسسۇل-
لىرىنى سەھنىدە، تېلېۋىزوردا ئورۇنداپ، تاماشىبىنلارغا تونۇلۇشقا
باشلىدى.

1984 - يىلى شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى كلاسسىك
ئۇسسۇللۇق تىياتىر «كۆسەن بەزمىسى» نى تەييارلىدى، بۇ ئۇس-
سۇللۇق تىياتىرنىڭ ھەرىكەت شەكىللىرى مۇرەككەپ، ئۆزگىرىشچان
بولۇپ، تېخنىكا تەلپى يۇقىرى ئىدى. تەشكىل دىلنارغا ئوغۇل
بالىنىڭ رولىنى ئېلىش ۋەزىپىسىنى تاپشۇردى. دىلنار جىددىي
سىناققا دۇچ كەلدى، ئەمما ئۆزىنىڭ تىرىشچانلىقى ۋە ئەستايى-
دىللىقى بىلەن رولنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇنداپ، رەھبەرلىك ۋە
ئاممىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

ئۇسسۇل ئارتىسىنىڭ سەھنە ھاياتى جاپالىق بولىدۇ. سەھ-
نىدە قىسقا ۋاقىتتا ئورۇندايدىغان بىر ئۇسسۇلنى تەييارلاش ئۈ-
چۈن ھەپتىلەپ، ئايلاپ مەشق قىلىشقا، تەر ئاققۇزۇشقا، جاپا
چېكىشكە توغرا كېلىدۇ. دىلنار ئوقۇغۇچى ۋاقتىدىكىلا مەشق، ما-
ھارەت ئۆگەندى. 1984 - يىلى 2 - ئايدا ئۇ مەشق زالىدا مەشق
قىلىۋېتىپ يىقىلىپ چۈشۈپ قولى سۇندى، ئومۇرتقا ئۇستى-
خىنىغا دەز كەتتى، ئەمما ئۇ تولۇق ساقايماي تۇرۇپلا ئاپتونوم
رايونىمىز بويىچە تۇنجى قېتىم ئىشلەنگەن ئۇيغۇر تېلېۋىزىيە تى-
ياتىرى «ئۈچ ياش»نى فىلىمغا ئېلىش ئىشىغا قاتناشتى ۋە باش
رول ئالدى.

كېيىنكى مەزگىلدە دىلنار ئانىسى ھۆرىيەتنىڭ يېتەكلىشى
بىلەن «ئاتۇش ئۇسسۇلى» نى نۇقتىلىق ئۆگىنىشكە كىرىشتى،
«ئاتۇش ئۇسسۇلى» ئۇزاقتىن بۇيان خەلق ئارىسىدا ئوينىلىپ
كېلىۋاتقان شۇنداقلا سەھنىدىن چۈشمەي كېلىۋاتقان كلاسسىك
خەلق ئۇسسۇلى بولۇپ، بۇ ئۇسسۇل بىر ۋەزنىلىك تېكىست، كۆپ

شەكىللىك ھەرىكەت، ئۆزگىرىشلىك مۇزىكىدىن تەركىب تاپقان شۇنداقلا ئۇسسۇل ھەرىكىتى مۇزىكىغا زىچ جىپسىلاشقان، ئۇسسۇلنىڭ مىللىيلىكى بىلەن نەپىسلىكى يۇغۇرۇلۇپ كەتكەنىدى. ھۆرىيەت بۇ ئۇسسۇلنى يىگىرمە نەچچە يىلدىن بۇيان ئوينىپ كېلىۋاتقانلىقى ئۈچۈن، ئۇسسۇلنى ئۇجۇر - بۇجۇرىغىچە ئۆزلەشتۈرۈپ، مول تەجرىبە توپلىغانىدى. بۇ ھال دىلنارنىڭ بۇ ئۇسسۇلنى پىششىق ئۆگىنىۋېلىشقا پايدىلىق ئىمكانىيەت يارىتىپ بەردى. ئۇ ئانىسىنىڭ ئۆگىتىشى بويىچە «ئاتۇش ئۇسۇلى»نىڭ بارلىق ھەرىكەت شەكلى، ئىپادىلەش ۋاسىتىسى ۋە ھەربىر ئاساسىي ھەرىكەت تەپسىلاتىنى بىرمۇ بىر ئۆزلەشتۈردى. گۈزەل، نەپىس ھەرىكەتلىرىنى جانلىق، مول ھېسسىيات بىلەن سۇغۇرۇپ، ئۇسسۇلنىڭ جەلپ قىلىش كۈچىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن تىرىشتى.

«بىر ئارتىسقا نىسبەتەن ئېيتقاندا، قايسى ئۇسسۇلنى ئوينىسا، ئۆزىنى شۇ ئۇسسۇلدىكى ئاساسىي پېرسوناژ دەپ بىلىپ، ئۇسسۇلغا ئىچكىرىلەپ كىرىپ، ئىجادىي ئويناش بەكمۇ مۇھىم، سەھنىدىلا ئەستايىدىل بولۇپ قالماي، مەشق زالىدىمۇ ئەستايىدىل بولۇش، ھەرىكەتنى ھېسسىيات بىلەن بىرلەشتۈرۈش كېرەك. بۇ مېنىڭ ھېس قىلغانلىرىم» دەيدۇ دىلنار. ئۇ مۇشۇنداق قارىغاچقا، پۈتۈن زېھنىي كۈچىنى كۆپرەك ماھارەت ئىگىلەشكە، ئۆز كەسپىدە تېخىمۇ كامالەتكە يېتىشكە بېغىشلاپ، باشقىلارنى ھەيران قالدۇرىدىغان بەزى نەتىجىلەرنى ياراتتى. ئالايلى: 1985 - يىلى ياپونىيەدە ئۆتكۈزۈلگەن «يىپەك يولى مۇزىكا كېچىلىكى» جەريانىدا ھەرقايسى مېھمان ئۆمەكتىكىلەر ياپون ئۇسسۇلىنى ئۆگىنىشكە توغرا كەلدى. ياپونىيە مۇزىكا جەمئىيىتىدىكى مەشھۇر بىر پروفېسسور جۇڭگو ۋە سوۋېت ئۆزبېكىستانى ئارتىسلىرىغا ياپونچە «ئالۇچا» ئۇسسۇلىنى ئۆگەتتى. باشقىلار يېرىم كۈندە ئۆگىنىپ بولالمىغان ئۇسسۇلنى دىلنار بىر سائەت ئىچىدىلا ئۆگىنىۋالدى. ئۇنىڭ خوففۇ كىيىپ، يەلپۈگۈچ تۇتقان تەقى -

تۇرقى، ياپون ئۇسسۇلچىلىرىدەك ئىچ مايماق پۇت ئېلىشلىرى، ھەرىكەتنى نەپىس، نازاكەتلىك ئورۇندىشى بۇ ياپونىيىلىك پروفېسسورنى ھەيران قالدۇردى.

سوۋېت ئۆزبېكىستانىنىڭ ئۇسسۇلچىسى مەلىكە ئەخمىدوۋا شۇ قېتىمقى مۇزىكا كېچىلىكىگە «نەمەنگان تەنەۋۋەرى» ناملىق ئۇسسۇل تەييارلاپ كېلىپ ئوينىغانىدى. دىلنار بۇ ئۇسسۇلنى سەھنە سىرتىدا تۇرۇپ ئۆگەنىدى ۋە مەلىكە ئەخمىدوۋا سەھنىدىن چۈشكەندە دىلنار بۇ ئۇسسۇلنى ئويناپ بېرىپ، ئۇنى ھەيران قالدۇردى.

مەن دىلنارنى زىيارەت قىلغانىدا ئۇنىڭ بۇنداق چاققانلىقىغا قىزىققىنىم ۋە بۇ ئۇسسۇلنى قانچە كۈندە ئۆگىنىپ بولدىڭىز؟ — دەپ سورىدىم. ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ:

— مەلىكە ئەخمىدوۋا ئۇسسۇلنى سەھنىدە ئۈچ قېتىم ئورۇنداش جەريانىدىلا ئۆگىنىۋالدىم. بىرىنچى قېتىم ئۇسسۇلنىڭ ھەرىكەت تەرتىپىنى ئېنىقلىۋالدىم، ئىككىنچى قېتىم ھەرىكەت ئۆگەندىم، ئۈچىنچى قېتىم ھەرىكەتلەرنى بىرلەشتۈرۈپ ئۆگەندىم، — دېدى.

دىلنار ياپونىيىدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئۇستازلىرىنىڭ ۋە ئانىسىنىڭ يېتەكلىشى، ياردەم بېرىشى بىلەن بىر كېچىلىك ئويۇن تەييارلاپ مۇناسىۋەتلىك رەھبەرلەرگە ۋە كەسىپداشلىرىغا ئۆزىنىڭ ئىقتىدارى ۋە ماھارىتىنى دوكلات قىلدى. ئۇ دوكلات ئويۇنىدا ئۇيغۇر ئۇسسۇلى «تارىم گۈلى»، «نىلوپەر پەرىشتىسى»، «يىپەك يولىدىكى ساھىبخان»، ئۆزبېك ئۇسسۇلى «ئارزۇيۇم»، «راھەت»، چاۋشيەنچە «دۇمباق ئۇسسۇلى»، دەيزۇچە «بېلىق ئۇسسۇلى»، تاجىكچە «تاجىك بالىسى» ئۇسسۇلى، ياپونچە «ساكورا» ئۇسسۇلى ۋە ھىندىستان ئۇسسۇلىنى ئوينىدى. ئۆزى ساز چېلىپ ئۇيغۇر، خەنزۇ ياپون، پاكىستان ناخشىلىرىنى ئېيتتى. رەھبىرىي يولداشلار ۋە كەسىپداشلىرى ئۇنىڭ بۇنداق ھەر تەرەپلىمە ماھارىتىگە يۇقىرى باھا بەردى. مەملىكەتلىك ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ئاپتونوم رايونلۇق

ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى قەمبەرخان ھەيرانلىقىنى يوشۇرالماي: «مەن ھازىرغىچە بىرلا ۋاقىتتا سەككىز مىللەت ئۇسسۇلىنى ئوينىغان، ئۆزى ساز چېلىپ ناخشا ئېيتقان ئۇسسۇلچىنى كۆرۈپ باقمىغان، ئۇ ھازىر شىنجاڭدىن چىقتى، چوقۇم پۈتۈن مەملىكەتكە تەسىر كۆرسىتىدۇ» دېدى. ھەقىقەتەن دىلنار مەملىكەتكە تەسىر كۆرسىتىشكە باشلىدى. 1986 - يىلى دىلنار بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلىدىغان مەملىكەتلىك ئۇسسۇل كۆرىكىگە قاتنىشىشقا تاللاندى. كۆرەكتە ئۇ ئورۇندىغان ئۆزبېكچە ئۇسسۇل «ئارزۇيۇم» قىزغىن ئالقىشلىنىپ، مەملىكەت بويىچە ئۈچىنچى دەرىجىلىك ماھارەت مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. شۇ قېتىمقى كۆرەكتە شىنجاڭنىڭ نومۇرلىرىدىن پەقەت شۇ بىر نومۇر مۇكاپاتلىنىپ، دىلنار ناخشا - ئۇسسۇل ماكانى دەپ ئاتالغان شىنجاڭنىڭ شەرىپىنى ساقلاپ قالدى.

دىلنار مەملىكەتكە تەسىر كۆرسىتىشتىن ھالقىپ خەلقئاراغىمۇ تەسىر كۆرسىتىشكە باشلىدى. ئۇ 1986 - يىل 12 - ئايدا جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ۋەكىللەر ئۆمىكى تەركىبىدە ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىگە چىقىپ ئويۇن قويۇشقا قاتناشتى. 1987 - يىل 8 - ئايدا جۇڭگو ئازسانلىق مىللەتلەر سەنئەت ئۆمىكى تەركىبىدە كاناداغا چىقىپ، ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنى يەنە بىر قېتىم خەلقئارا سەھنىدە نامايان قىلىپ، ئالاھىدە ئالقىشقا ئېرىشتى. ئۇ پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىنكى سەنئەت باھارىدا جانلىنىپ، ھاياتىي كۈچىنى ئۇرغۇتۇۋاتقان ئۇسسۇل سەنئىتىمىزنى نامايان قىلىپ، دۆلىتىمىزنىڭ ئوبرازىنى تىكلەش، مەدەنىيەت تارقىتىش، دوستلۇق ئالاقىسىنى كۈچەيتىش ئىشىغا تېگىشلىك تۆھپىسىنى قوشتى. 1985 - يىلى ياپونىيىدە دىلنار بىلەن بىر سەھنىدە ئويۇن قويغان سوۋېت ئۆزبېكىستانى ئارتىسلىرى دۆلىتىگە قايتقاندىن كېيىن دىلنارنىڭ ئۇسسۇل ماھارىتى

ۋە ئۇنىڭ ئەخلاقى-پەزىلىتىنى نۇرغۇن كىشىلەرگە ماختاپ بەر-
گەن. ئۆزبېكىستاندا تۇرۇۋاتقان ئۇيغۇر ناخشىچى خالىسخان ئۆز-
بېك ئارتىسلىرى ئاغزىدىن ئۇيغۇر ئارتىسىنىڭ تەرىپىنى ئاڭلى-
غاندىن كېيىن ئىپتىخار بىلەن: «دىلنار ئابدۇللا چەت ئەللەردە
تۇرۇۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ قەددىنى كۆتۈرۈپ قويدى» دېگەن ۋە
شىنجاڭغا تۇغقان يوقلاشقا كەلگەندە دىلنار ئابدۇللانى ئالاھى-
دە يوقلاپ كۆز يېشى قىلغان. كۆز يېشى قىلغانلار يالغۇز خا-
لىسخان ئەمەس، ياپونىيىلىكلەر دىلنار ئابدۇللانى ياپونىيىدىكى
ئەڭ داڭلىق كىنو چولپانى ياكشىماروغا ئوخشىتىپ، ئۇنى «جۇڭ-
گولۇق ياكشىمارو» دەپ گۇلدەستە تۇتقاندا، ئاشۇنداق كۆز يې-
شى قىلغان. كانادادىكى جۇڭگو مۇھاجىرلىرى سەنئەت ئۆمىكىدى-
كىنلەر، دۇنيا بويىچە ئەڭ ئېگىز تورونتو مۇنارى ئۈستىدىكى ئاي-
لانما زالدا ئۆزلىرىگە ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنى ئۆگەتكەن دىلنار بىلەن
خوشلاشقاندا، ئاشۇنداق كۆز يېشى قىلغان...

كۆز يېشى قەلبىنىڭ ئۈنسىز ساداسى. ئۇ سەنئەت كۆكىدە
بالقىغان يېڭى چولپانىمىزغا ئوقۇلغان ئەڭ ياخشى مەدھىيە، دىل-
نار مەدھىيە سادالىرى ئىچىدە ئېسەنكىرەپ قالمىدى. قانائەتلەن-
مىدى، ئۇ تېخىمۇ يېڭى پەللىگە ئۆرلەش ئۈچۈن شىجائەت بى-
لەن تىرىشماقتا.

تۆھپىكار ئۇسسۇل تەتقىقاتچىسى

ئابلىمىت ئەھەت

ھېمىت مېھرۇللا 1940 - يىلى كۇچا ناھىيىسىدە بىر كىچىك قول ھۈنەرۋەن ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ كىچىكىدىنلا ئۇسسۇل ئويناشنى، ناخشا ئېيتىشنى، مۇزىكا چېلىشنى ياخشى كۆرەتتى. ھەمدە دائىم دېگۈدەك دۇتار، راۋابلارنى چېلىپ ئۆگىنەتتى. خەلق ئىچىدىكى ھەرخىل سورۇنلارغا قاتنىشاتتى. ئۇنىڭ ئاتىسى مېھرۇللا ئاخۇن سەنئەتكە ھەۋەس قىلىدىغان ئادەم بولۇپ دۇتار - تەمبۇر، راۋاب چالىدىغان بولغاچقا خەلق ئىچىدە ئىناۋىتى بار ئىدى. ئۇ ئوغلى ھېمىتكە داۋاملىق ساز چېلىش، ناخشا ئېيتىشنى ئۆگىتەتتى.

ھېمىت مېھرۇللانىڭ بالىلىق چاغلىرى ئەنە شۇنداق سەنئەت ئىچىدىلا ئۆتكەچكە ئۇنىڭدا سەنئەتكە نىسبەتەن تەبىئىي قىزىقىش پەيدا بولغان. ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپكە قەدەم قويۇشى بىلەنلا مەكتەپنىڭ ھەرخىل كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرىگە قاتنىشىپ ئۇسسۇل ئويناپ، ناخشا ئېيتىپ كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلغان. تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققاندىن باشلاپ مەكتەپنىڭ ئىشتىن سىرتقى سەنئەت كۇرۇژوكىغا قاتنىشىپ ھەرخىل سورۇنلاردا ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى، لەپەرلەرنى ئويناپ، بالىلارغا خاس كومېدىيىلەردە رول ئېلىپ جامائەتچىلىكنىڭ بالا ئارتىس دېگەن باھاسىغا ئېرىشكەن. كېيىنچە ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكى تەرىپىدىن تاللىنىپ «ئۆگەي ئانا» ۋە ئىنقىلابىي قۇربان ل. مۇتەللىپ ھەققىدىكى دراملاردا بالىلار رولىنى ياخشى ئىجرا قىلىپ ئاممـ

نىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولغان.
ھىمىت مېھرۇللا ئۇسسۇل جەھەتتىكى تالانتى، ئۇسسۇلغا
خاس بەدەن تۈزۈلۈشى بىلەن تاللىنىپ شىنجاڭ شۆيۈەنىنىڭ
سەنئەت فاكۇلتېتى ئۇسسۇل سىنىپىغا كىلىپ كەسپىي جەھەتتە
تەربىيىلەندى. ئوقۇشنى تاماملىغاندىن كېيىن ئاپتونوم رايونلۇق
ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىگە ئۇسسۇل ئارتىسى بولۇپ كىردى.
ئۆمەكتىكى پېشقەدەم ئۇسسۇلچى مەرھۇم ھاجى راخماننىڭ كۆڭۈل
قويۇپ ئۆگىتىشى - يېتەكلىشى بىلەن كەسپىي ماھارىتى تېز
يېتىلىپ غوللۇق ئۇسسۇل ئارتىسى بولۇپ قالدى. ئۇ 1959 -
يىلى ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى تەييارلىغان «تۇرپان ناخشىسى»
دېگەن چوڭ تىپتىكى ئوپېرادا رول ئېلىپ ياخشى نەتىجە قازان-
دى. 1960 - يىلى ئۆمەك جەنۇبىي جۇڭگودىكى بىرقانچە ئۆلكى-
لەرگە بېرىپ ھال سوراش ئويۇنى قويغاندا «قەشقەر سەنىمى»،
«جۇلا ئانسامبىلى»، «خەلچىخان» قاتارلىق ھەجىمى بىر قەدەر
چوڭ نومۇرلاردا ماھارەت كۆرسىتىپ، قېرىنداش ئۆلكە خەلقلىرى-
نىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ھەمدە كەسپىي خادىملارنىڭ يۇقىرى باھا-
سىغا ئېرىشتى. «ئالتۇن باشاقلار»، «ئانارخان»، «گۈلەمخان»
قاتارلىق ئوپېرالاردا ئاساسلىق روللارنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئوي-
ناپ چىقتى. ھىمىت مېھرۇللا تىرىشىپ ئۆگىنىپ كەسپىي بىلىم -
سەۋىيىسىنى تېز ئۆستۈرۈپ، قىسقىغىنا بىرنەچچە يىل ئىچىدىلا تالانت-
لىق بىر ئۇسسۇلچى، تالانتلىق ئارتىس بولۇپ كۆزگە كۆرۈندى.
ئۇ ئۇسسۇل ئويناشتىلا ماھارەت كۆرسىتىپ قالماستىن، ھەرخىل
دراممىلاردىمۇ رول ئېلىپ نەتىجە قازاندى. 1965 - يىلى ئاپ-
تونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئون يىللىقىغا سوۋغا قىلىپ تەي-
يارلىغان چوڭ تىپتىكى ناخشا - ئۇسسۇللۇق ئوپېرا «ياشىسۇن
خەلق گۇڭشېسى» دا سەلبىي ئوبراز زومىگەرنىڭ ئوغلىنىڭ رولىغا
چىقىپ ماختاشقا سازاۋەر بولدى.
ھىمىت مېھرۇللا ئىزچىل ھالدا تەشكىلنىڭ خىزمەت تەقسى-

ماتىغا ئاڭلىق بويسۇنۇپ كەلدى. 1982 - يىلى تەشكىل ئۇنى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سەنئەت تەتقىقات ئورنى ئۇسسۇل تەتقىقات ئىشخانىسىغا يۆتكىگەندە قىلچە ئىككىلەنمىدى. سەھنىدە ماھارەت كۆرسىتىپ يۈرگەن بىر ئارتىس ئۈچۈن نەزەرىيە تەتقىقاتى خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىش ھەقىقەتەن قىيىن ئۆتكەل ئىدى. ئۇ دەسلەپكى چاغلاردا مۇنداق بىر چوڭ ئىش ۋە چوڭ ۋەزىپىنىڭ ئالدىدا نەزەرىيە جەھەتتىن كۈچۈم يەتمەسمىكىن دېگەن ئەندىشىدە بولغانىدى. رەھبەرلىكنىڭ ئىلھام بېرىشى، يولداشلارنىڭ سەممىي ياردىمى بىلەن بۇنداق بىر ئۇلۇغ، شەرەپلىك خىزمەتنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن تىرىشىشىم لازىم دېگەن ئىدىيىنى تۇرغۇزۇپ قەتئىي ئىرادە تىكلىدى. ئۇ، ئالدى بىلەن مەركەزنىڭ ۋە ئاپتونوم رايوننىڭ مۇناسىۋەتلىك ھۆججەتلىرىنى، تېگىشلىك ماتېرىياللىرىنى ئەستايىدىل ئۆگەندى. قىسقىلا ۋاقىت ئىچىدە تونۇشىنى ئۆستۈرۈپ، ئۇسسۇل نەزەرىيىسىگە ئائىت بىلىملەرنى ئۆگىنىپ نەزەرىيە تەتقىقات خىزمىتىنىڭ مۇھىم نۇقتىلىرىنى ئىگىلىدى. نەتىجىدە ئۇسسۇل مۇجەسسەمىدىن ئىبارەت بۇ خىزمەتنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى چىڭ تۇتۇپ، ئۇسسۇل تەتقىقات ئىشخانىسىدىكى خەنزۇ، مىللىي يولداشلار بىلەن ئوبدان ماسلىشىپ ئۇلارغا يېتەكچىلىك قىلىپ، يۇقىرى تاپشۇرغان ۋەزىپىلەرنى بىر قەدەر پىلانلىق ئورۇنداپ دەسلەپكى قەدەمدە بەزى نەتىجىلەرنى ھاسىل قىلدى.

ئۇسسۇل نەزەرىيە تەتقىقات ئىشى ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرىدا ئۇزۇن يىل تۇتۇلمىغان ۋە يول ئېچىلمىغان بىر ئاجىز ھالقا ئىدى. ھازىر بۇ ئاجىز ھالقىدا كەڭ بىر يول ئېچىلدى.

ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ئون ئۈچ مىللەت خەلق ئۇسسۇللىرىنىڭ تۈرى، ئۇنىڭ تارقىلىش ئەھۋالى ۋە رايون خاراكتېرى قاتارلىق جەھەتلەردە دەسلەپكى ماتېرىيال توپلىنىپ ئۇزۇن مۇددەتلىك ۋە قىسقا مۇددەتلىك پىلان تۈزۈلۈپ تەكشۈرۈش خىزمـ

تى ئومۇمىيۈزلۈك باشلىنىپ كەتتى.

شىنجاڭدىكى ئون ئىككى ۋىلايەت، ئوبلاستلاردا ئۇسسۇل مۇجەسسەمى يېزىقچىلىق گۇرۇپپىلىرى تەسىس قىلىنىپ بىر تۇتاش ئىش باشلاندى. يولداش ھېمىت داۋاملىق ھالدا ھەرقايسى تارماقلارغا بېرىپ كەسپىي جەھەتتە يېتەكچىلىك قىلىپ، مەركەزنىڭ تېخنىكا جەھەتتىكى تەلەپلىرىنى ئەستايىدىل تەشۋىق قىلدى. كۆپ قېتىم خەلق ئىچىگە بېرىپ ئۇيغۇر، قازاق، تاجىك، قىرغىز، ئۆزبېك قاتارلىق مىللەت خەلق ئۇسسۇللىرىنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە تارىخىي كېلىپ چىقىشى، تەرەققىيات جەريانى، ئىجتىمائىي تۇرمۇشتىكى ئورنى جەھەتلەردە ئەستايىدىل تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، تارىخىي يازما خاتىرە مىڭ ئۆي تام رەسىملىرى ۋە مەدەنىي يادىكارلىقلاردىكى ئۇسسۇللۇق ئوبرازلار بىلەن باغلاپ سېلىشتۇرۇپ چوڭقۇر تەتقىقات قىلىش بىلەن بىر قۇر قول يازما ماتېرىيال توپلاپ چىقتى.

ئاپتونوم رايونىمىز دائىرىسىدە ئون ئىككى ۋىلايەت، قىرىقتىن ئارتۇق ناھىيە - شەھەر، يۈزدىن ئارتۇق يېزا - قىشلاقلارغا بېرىپ نۇرغۇن خەلق سەنئەتچىلىرى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ، ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇللىرىنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى ۋە رايون خاراكتېرىگە قاراپ ھەرخىل مەدەنىي ئۇسسۇللارنىڭ مەنبەيى ۋە ئۇنىڭ ئارقا كۆرۈنۈشلىرىنى تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىپ ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇللىرىنى «سەنەم»، «شادىيانە»، «نازىرىكوم»، «ساما»، «دولان»، «تەقلىدىي نىقابلىق ئۇسسۇللار»، «دىنىي تۈس ئالغان ئۇسسۇللار»، «سايمان ئۇسسۇللىرى»دىن ئىبارەت سەككىز تۈرگە ئايرىپ چىقتى. بۇ ھەقتە تەخمىنەن ئەللىك مىڭ خەتلىك ماتېرىيال تۇرغۇزۇپ، 1987 - يىل 12 - ئايدا ئېچىلغان ئىككىنچى نۆۋەتلىك ئۇسسۇل ئىجادىيەت يىغىنىنىڭ مۇھاكىمە قىلىپ چىقىشى ئۈچۈن سۇندى.

ھېمىت مېھرۇللانىڭ جاپالىق ئەمگىكى نەتىجىسىدە 1984 -

بىلىدىن ھازىرغىچە ئىككى يۈز خىلدىن ئارتۇق خەلق ئۇسسۇللىرىنىڭ شەكىل ۋە ھەرىكەتلىرى سىنئالغۇغا ئېلىنىپ ئارخىپ قىلىپ توپلاندى. ئۈچ يۈزدىن ئارتۇق ھەرخىل خەلق ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى توپلاندى. يولداش ھېمىت مېھرۇللا بۇ ماتېرىياللارنى يەنىمۇ تولۇقلاپ نەزەرىيە جەھەتتىن تەتقىق قىلىپ ماتېرىيال تۇرغۇزۇپ چىقىش ئۈچۈن ئۇسسۇل تەتقىقات ئىشخانىسىدىكى يولداشلار بىلەن بىرلىكتە 1990 - يىلىغىچە جىددىي ئىشلەپ، مەركىزىنىڭ ئۇسسۇل مۇجەسسەمى خىزمىتىدىكى ئومۇم تەلەپكە يېتىش ئۈچۈن تىرىشماقتا.

كۆپكە ماھىر ئىقتىدارلىق ئۇسسۇلچى

ئەخمەت ھاشىم

1986 - يىلى. گۈزەل بىر ئاخشام. ئۈرۈمچىنىڭ ئەڭ چىرايلىق كوچىسىدا قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان خەلق سارىيىنىڭ رەڭگارەڭ چىراغلار چاقناپ كەتكەن ھەيۋەتلىك زالىدا چەت ئەللىك مېھمانلار ۋە مەملىكەت، ئاپتونوم رايوننىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن كەلگەن ۋەكىللەر «ناخشا - ئۇسسۇل ماكانى»نىڭ ماھىر چەۋەندازلىرى ئورۇنداۋاتقان بىر - بىرىدىن ئېسىل ناخشا - ئۇسسۇللارنى كۆرۈپ ئادەتتىن تاشقىرى ھاياجانغا چۆمگەنىدى. ئۇلار مەمنۇن بولغان ھالدا باشلىرىنى توختىماي لىڭشىتاتتى، گۈلدۈراس ئالقىشلارنى ياغدۇراتتى ... ئېلانچىلىك نومۇر ئېلان قىلدى. سەھنىدە غۇنچە بوي، زىلۋاغىنا بىر ئۇسسۇلچى پەيدا بولدى - دە، جاراڭلىق مۇزىكىغا كەلتۈرۈپ «ئاتۇش ئۇسسۇلى»نى لەرزان ئويناشقا باشلىدى. پاھ، ئۇنىڭ زىلۋا بويتۇرقى، ئۇچىسىدىكى نەپىس كەشتىلەنگەن ئۇيغۇر ئاياللىرىنىڭ قەدىمكى كۆركەم كىيىم - كېچەكلىرى، تېقىمىغا چۈشۈپ تۇرغان ئۇزۇن بوستان چاچلىرى سەھنىگە نېمىدېگەن ياراشقان — ھە؟! تاماشىبىنلار ئىختىيارسىز گۈلدۈراس ئالقىش ياغدۇرۇۋەتتى. چۈنكى ئۇسسۇلچى ھازىر ئۆزىنىڭ شوخ، ئېتىك، ئۇيغۇر كلاسسىك ئۇسسۇلىغا خاس نەپىس، سىلىق ھەرىكىتى بىلەن تاماشىبىنلارنى ھاڭ - تاڭ قالدۇرماقتا ئىدى ...

دەرۋەقە، ئۇسسۇلدا يالغۇز ھەرىكەتنىڭ بولۇشىلا كۇپايە قىلمايدۇ، بەلكى ئۇنىڭدا ھەرىكەتكە ماسلاشقان مول تەسەۋۋۇر،

ھېسسىيات، جانلىق ئوبراز بولۇشى شەرت. «ئاتۇش ئۇسسۇلى»نى ئويناۋاتقان چېۋەر ئۇسسۇلچى بۇ مۇھىم نۇقتىنى ئوبدان بىلسە كېرەك، شۇڭا ئۇسسۇلنى ئاجايىپ سىلىق، ئاجايىپ شوخ، بەكمۇ جىلۋىلىك ئويناۋاتاتتى. ئۇنىڭ ھەربىر قەدىمى، ھەربىر ئىنچىكە ھەرىكىتى مۇزىكا رىتىمىغا زىچ ماسلاشقان بولۇپ، كۆڭلى سۈتتىنمۇ ئاق، خۇش خۇي، شوخ، ئەمگەكچان ئۇيغۇر قىزلىرىنىڭ نازۇك ئىچكى ھېسسىياتىنى، جانلىق ئوبرازىنى ھەقىقىي تۈردە ئىپادىلەپ بېرىۋاتاتتى. ئۇ ئۇسسۇلنى ئويناپ بولۇپ تاماشىبىنلارغا ئېگىلىپ تەزىم قىلغان چاغدا ئالقىش ساداسى يەنە پۈتۈن زالنى لەرزىگە كەلتۈرۈۋەتتى ...

بۇ ئۇسسۇلچى شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ تالانتلىق، تىرىشچان ئۇسسۇلچىسى، ئاپتونوم رايونلۇق ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى لەتىپە سىدىق ئىدى.

كېيىنكى كۈنلەردە مەن يەنە ئۇسسۇلچى لەتىپەنىڭ «يەنئەن مېھمانخانىسى»، «خەلق تىياتىرى» قاتارلىق باشقا سەھنىلەردە يالغۇز «ئاتۇش ئۇسسۇلى»نىلا ئەمەس، بەلكى مۇرەككەپ ئۇيغۇر كلاسسىك ئۇسسۇللىرىنىمۇ، ئۆزبېك، تاجىك، قىرغىز، رۇس قاتارلىق ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئۇسسۇللىرىنىمۇ، چەت ئەل ئۇسسۇللىرىنىمۇ ۋە بالېت ئۇسسۇلىنىمۇ ناھايىتى ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئويناۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. ئۇ مەيلى قايسى مىللەتنىڭ ئۇسسۇلىنى ئوينىسۇن، شۇ مىللەتنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكىنى، خۇسۇسىيەت - خاراكتېرىنى ناھايىتى ئوبدان ئىپادىلەيتتى. ئۇنىڭ بۇ خىل كۆپ تەرەپلىمە ماھارىتى، تالانتى مېنى قىزىقتۇردى. مەندە لەتىپەنىڭ سەھنە ھاياتى بىلەن تونۇشۇش ئىستىكى تۇغۇلدى. لېكىن مۇۋاپىق پۇرسەت بولمىغانىدى. ئاخىر يېقىندا يولداش لەتىپە سىدىق بىلەن ھەمسۆھبەتتە بولۇپ قالدىم. باشتا ئۇ ئۆزى توغرىلىق سۆزلەپ بېرىشنى ئانچە خالىمىدى.

— بىزدە نى - نى ئاتاقلىق، تەجرىبىلىك ئۇسسۇلچىلار

بار. ئۇلارغا سېلىشتۇرغاندا مەنبە تىلىغا ئالىنۇدەك ھېچنېمە يوق. مېنى خىجىل قىلماڭ، — دەپ تۇرۇۋالدى.

— ئارتۇقچە كەمتەرلىك قىلىپ كەتمەڭ، سىزنىڭ سەنئەت گۈلزارىغا قەدەم قويغىنىڭىزغا ئوقۇشقا كىرگەن ۋاقتىڭىزدىن تار-تىپ ھېسابلىغاندا، ئوتتۇز يىل بوپتۇ. بۇنى ھەرگىزمۇ قىسقا ۋاقىت دېگىلى بولمايدۇ، — دېدىم مەن. مەن قايتا - قايتا تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن لەتىپە ئىلاجسىز سەھنە ھاياتىدىن بەزى نەرسىلەرنى سۆزلەپ بەردى. پارىڭىمىز چوڭقۇر-لاشقانسېرى ئۇنىڭ ھەقىقەتەنمۇ كۆپ تەرەپلىمە ماھارەتكە ئىگە، ئىقتىدارلىق ئۇسسۇلچى ئىكەنلىكىنى ۋە بۇ يولدا قانچىلىك جاپالىق كۈرەش قىلغانلىقىنى، قانچىلىك قان - تەر تۆككەن-لىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلىشقا باشلىدىم...

* *

لەتىپە 1946- يىل 6 - ئاينىڭ 15 - كۈنى غۇلجا ناھىيە-سىدە دۇنياغا كەلدى. ئۇنىڭ دادىسى ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسى سېپىدە خىزمەتتە بولۇپ، بىلىملىك ئادەم ئىدى. ئۆلكە ئازاد بولغاندىن كېيىن ئۇلار خىزمەت ئېھتىياجى بىلەن ئۈرۈمچىگە كۆچۈپ كەلدى. لەتىپەنىڭ بالىلىق دەۋرى ئىلىم - مەرىپەتنىڭ مەركىزى ئۈرۈمچى شەھىرىدە ئۆتتى. لەتىپە كىچىكى-دىنلا ئەقىللىك، زېرەك، شوخ قىز بولۇپ، ناخشا ئۇسسۇلغا بەك-مۇ ئامراق ئىدى. كىنو، تىياتىرلاردا كۆرگەنلىرىنى ناھايىتى تېزلا ئۆگىنىۋېلىپ ئۆيدىكىلەرگە، ساۋاقداشلىرىغا دوراپ بېرەت-تى. كىچىككىنە لەتىپەنىڭ ئۇيغۇرچە ئۇسسۇللارنىلا ئەمەس، باش-قا مىللەت ۋە چەت ئەللەرنىڭ ئۇسسۇللىرىنىمۇ شۇنداق ئوبدان كېلىشتۈرۈپ ئويناۋاتقانلىقىغا قاراپ ھەممەيلەن ئۇنىڭ تالانتىغا ئاپىرىن ئوقۇيتتى. مەكتەپتىمۇ داۋاملىق سەنئەت پائالىيەتلىرىگە قاتنىشىپ، خېلى مۇرەككەپ ئۇسسۇللارنى ھېچقانداق تارتىنماي ئويناپ چىقاتتى. قىزى لەتىپەنىڭ كەلگۈسىدە چوقۇم ياراملىق

ئۇسسۇلچى بولۇپ چىقىدىغانلىقىغا ئىشەنگەن دادىسى قىزىنى رىغبەتلەندۈرۈپ، ئىلھاملاندۇرۇپ تۇردى. لەتىپە 1958 - يىلى باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرىدىغان يىلى شىنجاڭ سەنئەت مەكتەپىنىڭ ئۇسسۇل كەسپىگە ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىدىغانلىقىدىن خەۋەر تاپتى - دە، ئوقۇتقۇچىلىرى ساۋاقداشلىرىنىڭ دەۋەت قىلىشى بىلەن ئىمتىھان ئورنىغا باردى. ئىمتىھان بېرىشكە بارغانلارنىڭ كۆپىنچىسى خۇددى ئۆزىگە ئوخشاش ئون، ئون ئىككى ياشلىق قىزلار ئىدى. ئىمتىھان ۋە تەكشۈرۈشلەردىن كېيىن لەتىپە سەنئەت مەكتەپكە قوبۇل قىلىندى. بۇ خۇش خەۋەردىن بېشى ئاسمانغا يەتكەن لەتىپە خۇشاللىقىدىن قىن - قىنىغا پاتماي سەكرەپ كەتتى.

ئەسلىدە ئۇ ئىمتىھان مەيدانىدا بىر نەچچە خىل ھەرىكەتنى ئورۇنداۋاتقان ۋە ئۇسسۇللارنى ئويناۋاتقاندا ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى قەمبەرخانىم، زەينەپ سابىت قاتارلىق پېشقەدەم ئۇستازلارنىڭ ئۇنىڭغا كۆزى چۈشكەن ۋە ئۇلار بۇ گۈدەك قىزدا بىر خىل يوشۇرۇن تالانتنىڭ ئۇرغۇپ تۇرغانلىقىنى ھېس قىلغانىدى. لەتىپە خۇشاللىقىدىن يۈگۈرگەن پېتى ئۆيىگە كېلىپ زىل ئاۋازدا ۋارقىرىدى:

— ئاپا، دادا! ئىمتىھاندىن ئۆتتۈم. سەنئەت مەكتىپىگە بېرىپ ئوقۇپ، ئارتىس بولىدىغان بولدۇم!

بىراق لەتىپەنىڭ مىجەزى چۇس ئاپىسى خۇشال بولۇشنىڭ ئورنىغا بىردىنلا قاپىقىنى تۈرۈپ:

— نېمە دەۋاتىسەن؟ سېنى ھەرگىزمۇ ئۇسسۇل ئوينايدىغان ئارتىس قىلمايمەن. خام خىيال قىلماي ئوقۇشۇڭنى ئوقۇ! — دېدى.

ئويلىمىغان يەردىن چىققان بۇ گەپ گۈدەك لەتىپەنىڭ بېشىغا كالتەك بىلەن ئۇرغاندەك بىلىندى. نېمە قىلىشىنى بىلمەي كۆزىگە ياش ئالغان ھالدا دادىسىغا قارىدى.

— خاتىرجەم بول قىزىم، — دېدى دادىسى قىزىنىڭ كۆڭلىنى ياساپ كۈلۈپ تۇرۇپ، — ئاپاڭغا ئاستا - ئاستا چۈشەندۈرىمىز، ئۇمۇ رازى بولىدۇ. ئارتىس بولۇش يامان ئىش ئەمەس. كەلگەنلا ئادەم ئارتىس بولمەن دەپمۇ بولالمايدۇ. ئىمتىھاندىن ئۆتكەنلا بولساڭ، بۇ ناھايىتى قالتىس ئىش بوپتۇ قىزىم. بۇ ئائىلىمىز ئۈچۈن چوڭ خۇشاللىق.

دادىسىنىڭ گېپىدىن كېيىن لەتىپەنىڭ چىرايى ئېچىلىپ كۆڭلى سەل ئورنىغا چۈشتى. شۇنداق قىلىپ ئىش دادىسىنىڭ دېگىنىدەك بولدى.

لەتىپەنىڭ ئوقۇشقا كىرگەن ۋاقتى دەل چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش باشلانغان ۋە تەبىئىي، سۇنئىي ئاپەتلەر يۈز بەرگەن قىيىنچىلىق يىللىرىغا توغرا كەلگەچكە شەرت - شارائىت ناھايىتى ناچار ئىدى. ئوقۇغۇچىلار تۇرمۇشتا بەك قىينالغانىدى. بەزى ئوقۇغۇچىلار تۇرمۇشنىڭ ناچارلىقىدىن، مەشقنىڭ قىيىنلىقىدىن چىداشلىق بېرەلمەي ئوقۇش تاشلاپ كېتىپمۇ قالدى، لەتىپە بولسا سەنئەتكە بولغان قىزغىن ئىشتىياقى بىلەن جاپا - مۇشەققەتتىن، ھېرىپ چارچاشتىن قورقماي ئۆگىنىش، مەشق قىلىشىنى چىڭ تۇتتى. مەكتەپتە بالېت ئۆگىنىۋاتقان چېغىدىلا «تۆت كىچىك ئاققۇ»نى ۋە رۇمىنىيە، ئىسپانىيە، چېخسلوۋاكىيە قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ ئۇسسۇللىرىنى ئەينەن ئورۇنداپ چىقىپ ئۇستازلىرىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى. قىسقىسى لەتىپە تۆت يىللىق ئوقۇشنى مۇۋەپپەقىيەتلىك تاماملاپ 1962 - يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئۈمىكىگە تەقسىم قىلىندى. لەتىپە ئۈمەككە تەقسىم قىلىنىپ كەلگەن بىرىنچى كۈنىدىن باشلاپ پېشقەدەم ئۇستازلاردىن، كەمتەرلىك بىلەن ئۆگىنىپ ناھايىتى تېز ئىلگىرىلىدى ۋە كۆزگە كۆرۈنۈشكە باشلىدى. قانداق رولنى تەقسىم قىلسا شۇنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ چىقىپ ئۆزىنىڭ ئالاھىدە تالانتىنى نامايان قىلدى. لەتىپە

60 - يىللاردىلا «تامغىنى تارتىۋېلىش» ناملىق درامىدا پىئونېر قىز گۈلنىسانىڭ رولىنى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى مەدھىيىلەيدىغان ئىككى كىشىلىك «توقۇمىچى قىزلار» ناملىق ئۇسسۇلدا بەزىدە خەنزۇ قىزنىڭ بەزىدە ئۇيغۇر قىزنىڭ رولىنى، ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئون يىللىقىنى تەبرىكلەش يۈزىسىدىن ئالاھىدە تەييارلانغان كۆپ پەردىلىك ناخشا - ئۇسسۇل «خەلق گۈلشىنى ياخشى» نىڭ ھەممە پەردىلىرىدە پىئونېرلارنىڭ، ئۈزۈمچى قىزلارنىڭ، پاختىكار قىزلارنىڭ نۇقتىلىق ئۇسسۇللىرىنى كۆڭۈلدىكىدەك ئويناپ ھەممە كىشىنى ھەيران قالدۇردى ۋە ئۆزىنىڭ ئۇسسۇل ساھەسىدە تالانتلىق ياش مايسا ئىكەنلىكىنى نامايان قىلدى.

1967 - يىلى رەھبەرلىك «ئاق چاچلىق قىز» ناملىق ئۇسسۇللۇق تىياتىرنى ئۆگىنىپ كېلىشكە ئۈمەكتىن بىر گۇرۇپپا ئادەمنى بېيجىڭغا ئەۋەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە لەتىپەمۇ بار ئىدى. ئۇ ئۈچ ئاي جاپالىق تىرىشىش ئارقىلىق «ئاق چاچلىق قىز» ناملىق ئۇسسۇللۇق تىياتىرنى تەشكىللىنىڭ كۈتكىنىدىنمۇ ياخشى ئۆگىنىپ كېلىپ، باشقا يولداشلارغا ئۆگەتتى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە داڭلىق «قىزىل ئاياللار قوشۇنى» ناملىق چوڭ تىپتىكى ئۇسسۇللۇق تىياتىرنىڭ پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ ئوينايدىغان قىسىملىرىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ داڭ چىقاردى. لەتىپە كۆپ قېتىم مەملىكەتلىك سەنئەت كۆرەكلىرىگە قاتنىشىپ ئىچكى ئۆلكىلەردە سەييارە ئويۇن قويۇشلاردا تۆھپە يارىتىپ تولۇقتىماي ئالقىشقا ئېرىشتى.

لېكىن بالايى ئاپەتلىك «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن گويا ئەمدىلا پورەكلەپ ئېچىلىۋاتقان چىرايلىق گۈلگە ئۇشتۇمتۇت ئۇششۇك تەگكەندەك بىر مۇنچە كەسپداشلىرى بىلەن بىللە ئۇنىڭمۇ بېشىغا ئېغىر كۈلپەتلەر كەلدى. لەتىپەنىڭ دادىسى سولچىل خاتا لۇشيەننىڭ قۇربانى بولدى. لەتىپە «ئەكسىل ئىنقىلابچىنىڭ پۇشتى» دېيىلىپ چەتكە قېقىلدى. كەمسىتىل-

دى. رولغا چىقىش ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىندى، لېكىن لەتىپە پارتىيىگە ئامىغا قەتئىي ئىشىنەتتى، شۇڭا ئۇ ھەرگىزمۇ مەيۇسلەنمىدى. ئۆز كەسپىدىن ۋاز كەچمىدى. بەلكى بۇرۇنقىدىنمۇ بەكرەك تىرىشىپ، ئەمەلىي مەشق قىلىش، ئۆگىنىشنى قەتئىي داۋاملاشتۇردى. ئايرىم ئادەملەر: «ئىدىيە ئۆزگەرتىشنى تاشلاپ قويۇپ نوقۇل كەسىپ قوغلىشىۋاتىدۇ، ئاق مۇتەخەسسىسلىشىش يولىغا كىرىپ كەتتى، ۋەھاكازالار...؟ دەپ تەنقىد قىلدى. لېكىن غەيرەت - جاسارىتى قايناپ تېشىۋاتقان گۈزەل ياشلىق چاغلىرىنىڭ بىھۇدە زايە بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىدىن تىت - تىت بولغان لەتىپە: «مەشقنى توختىتىپ قويۇش — ئۆز - ئۆزۈمنى نابۇت قىلغان بىلەن، جىنايەت ئۆتكۈزگەن بىلەن باراۋەر» دەپ قارىدى. شۇڭا باشقىلارنىڭ نېمە دېيىشىگە قارىماي مەشقنى كۈندۈزى قىلالمىسا كېچىسى، ئاشكارا قىلالمىسا يوشۇرۇن ھالدا داۋاملاشتۇرۇۋەردى...

ئاخىر ئارزۇ قىلغان كۈنلەر يېتىپ كەلدى. «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» ئۇزۇل - كېسىل ئاغدۇرۇلۇپ ۋەتەندە ئىللىق باھار جىلۋە قىلدى. باشقا ئىشلار بىلەن بىر قاتاردا ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرىمۇ قايتىدىن جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىشقا باشلىدى. بولۇپمۇ پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن باشقا كەسىپداشلىرى قاتاردا لەتىپەنىڭمۇ غەيرەت - جاسارىتى ئۇرغۇپ تاشتى. ئۇ پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئۇسسۇل ئويناش، ئۆگىنىش، ئىجاد قىلىش ئىشىغا قىزغىن كىرىشىپ كەتتى. بالايى - ئاپەتلىك يىللاردا بىكار ئۆتۈپ كەتكەن ۋاقىتنى قايتۇرۇۋېلىش ئۈچۈن ئۇستازلىرىنىڭ يېتەكلىشى، سەپداشلىرىنىڭ قوللىشى ئارقىسىدا كېچە - كۈندۈز تىرىشتى. جاپالىق ئىزدىنىپ ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ تارىخى، ئالاھىدىلىكى، باشقا مىللەت ئۇسسۇللىرىدىن پەرقى، بولۇپمۇ ئۇسسۇلىنىڭ بەزى ئەۋزەللىكلىرىدىن مۇۋاپىق پايدىلىنىپ، ئۇيغۇر ئۇسسۇلىدىكى بەزى

ھەرىكەتلەرنى يېڭىلاشقا تىرىشمۇ ياكى بېسىشقا بولامدۇ يوق؟ دېگەنگە
ئوخشاش بىر قاتار مۇھىم مەسىلىلەر ئۈستىدە بىر مۇنچە تەتقىقات-
لارنى ئېلىپ باردى.

لەتىپە ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئوتتۇز يىللىقىنى
تەبرىكلەش يۈزىسىدىن تەييارلانغان چوڭ تىپتىكى «بايرام ئۇس-
سۇلى» نى ئىجاد قىلىپ «ئىپادىسى گەۋدىلىك، نەتىجىسى كۆرۈ-
نەرلىك» دېگەن شەرەپ گۇۋاھنامىسى بىلەن مۇكاپاتلاندى. «تەڭ-
رىتاغ شادلىقى» ناملىق چوڭ تىپتىكى ناخشا - ئۇسسۇلنىڭ
ئالتىنچى پەردىسىدىكى يالقۇننىڭ، ئوقۇتقۇچىنىڭ ھەم كولېكتىپ
ئوغۇل - قىزلارنىڭ ئۇسسۇلىنى ئىشلەپ ئۈمەك تەرىپىدىن «ئۇ-
چىنچى دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتكەن» دېگەن شان شەرەپ
مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. 1985 - يىلى بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلگەن «جۇڭ-
خۇا ئاۋازى» سەنئەت كۆرىكىدە چەبىيات مۇقامىنىڭ جۇلا قىس-
مىغا يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل، مەرغۇلىغا ئۈچ كىشىلىك تەخسە
ئۇسسۇلى ئىشلەپ چىقتى ۋە ئۆزىمۇ ئۇسسۇلغا قاتناشتى. ھېكايە
فىلىم «ساھىبجامالنىڭ ئۆلۈمى» دىكى ئوغۇل - قىزنىڭ ئۇسسۇ-
لىنى ئىجاد قىلدى. بۇنىڭدىن باشقا بىر قەدەر گۈزەل ۋە مۇ-
رەككەپ بولغان «ئەللەي بالام»، «تەزە ئۇسسۇلى»، «ئۈزۈمچىلىك
ئۇسسۇلى» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇنداپ كەڭ
تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. ئۇنىڭ ئىجاد قىل-
غان ۋە ئوينىغان يۇقىرىقى ئۇسسۇللىرىدا ھەرىكەت بىلەن ئىچ-
كى ھېسسىيات ناھايىتى ئوبدان بىرلەشتۈرۈلگەچكە بۇ ئۇسسۇل-
لار ئاممىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى.

لەتىپە 1982 - يىلى شىنجاڭ مەدەنىيەت ۋەكىللەر ئۆمىكى
تەركىبىدە تۈركىيە، ماراكەش قاتارلىق دۆلەتلەرگە چىقىپ ئويۇن
قويۇشقا قاتناشتى. پاكىستان، فرانسىيە، شۋېتسارىيىلەردە زىيا-
رەتتە بولدى. ئىستانبولدىكى ئون سەككىز دۆلەت قاتناشقان
سەنئەت بايرىمىدا تاللىنىپ، ئاقشەھەردە ئېچىلغان «خوجا نەس-

رىددىن» سەنئەت بايرىمىغا قاتناشتى. ئۇ چەت ئەلدە بولغان مەزگىللەردە ئارام ئېلىشنىمۇ ئۇنتۇپ، مىنۇت سېكونت ۋاقتىنى قولدىن بەرمەي چەت ئەل ئۇسسۇللىرىنى ئۆگىنىۋالدى. ئۇ نېمە ئۈچۈن شۇنچە تېز ئالغا باستى. نېمە ئۈچۈن ھەر خىل قىيىنچىلىق تۇسالغۇلارنى يېڭىپ، كۆپ تەرەپلىمە ماھارەتنى ئىگىلىيەلىدى؟

بۇ يەردە ئالاھىدە بىر سىر يوق. پەقەت يولداش لەتىپە ھەر قانداق تالانتنىڭ جاپالىق مەشقتىن، تىرىشىش، تىرمىشىشتىن كېلىدىغانلىقىنى، ماھارەتنى كىتابتىن، پېشقەدەم ئۇستازلاردىن ئۆگىنىپ قالماي، ئەڭ مۇھىمى ئاممىدىن ئۆگىنىش لازىملىقىنى، تۇرمۇشقا چوڭقۇر چۆكۈش لازىملىقىنى ئوبدان چۈشەنگەن. شۇڭا ئۇ، داۋاملىق يېزا - قىشلاقلارغا، زاۋۇت - كانلارغا، ئارمىيە ئىچىگە، ئوقۇغۇچىلار ئارىسىغا بېرىپ تۇردى. ئاممىا بىلەن ئىچقويۇن - تاشقويۇن بولۇپ، ئۇلارنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى كۆزەتتى. مەسىلەن: «توقۇمىچى قىزلار» ئۇسسۇلىنى ئوبدان ئورۇنداش ئۈچۈن شىخەنزە توقۇمىچىلىق فابرىكىسىغا بېرىپ بىر مەزگىل سېختا ئىشچىلار بىلەن بىللە ئىشلىدى. «يايلاقتىكى مىنبىلىك» ئۇسسۇلىنى ئوبدان ئورۇنداش ئۈچۈن بىر مەزگىل ئارمىيە ئىچىگە كىرىپ جەڭچىلەر بىلەن ھەربىي مەشىقتە بىللە بولدى. ئۇنىڭ جۇغى كىچىك، تېنى ئاجىز بولغاچقا ئېغىر مىلتىقنى بىر قولىدا كۆتۈرەلمەي بەك قىينالدى ۋە خېلى كۈلكىگىمۇ قالدى. لېكىن ئۇ ئاخشىمى ياتىقىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن قەتئىي نىيەتكە كېلىپ مىلتىقنى بىر قولىدا كۆتۈرۈپ يۈگۈرۈشنى مەشىق قىلدى. ئاخىر غەلىبە قىلدى. دېمەك ئۇ ئاممىدىن، تۇرمۇشتىن ئايرىلمىغاچقا ئوينىغان ۋە ئىجاد قىلغان ئۇسسۇللىرىنىڭ مەزمۇنى ياخشى، گۈزەل، تۇرمۇش پۇرىقى كۈچلۈك بولۇپ ئاممىا قىزغىن قارشى ئالدى. ئۆزىمۇ كەسپىي ماھارەتنى يېتىلدۈرۈش جەھەتتە ئاستا - ئاستا پىشىپ يېتىلدى. لەتىپە ھازىر ئوتتۇرا ياشلارغا

بېرىپ قالغان بولسىمۇ مەشق، چېنىقىشنى كۆپ تەرەپلىمە ماھارەت يېتىلدۈرۈشنى چىڭ تۇتقاچقا بەدەن قۇرۇلۇشىدا ھېچقانداق چېكىنىش، ئۆزگىرىش بولغىنى يوق. ھېلىمۇ مەيلى پىئونېرلارنىڭ رولىغا بولسۇن، مەيلى ياشلارنىڭ ياكى قېرىلارنىڭ رولىغا بولسۇن مۇۋەپپەقىيەتلىك چىقالايدۇ. قايسى مىللەتنىڭ ئۇسسۇلى بولسىمۇ ئويناۋېرىدۇ.

بۇ يەردە يەنە يولداش لەتىپەنىڭ تىلغا ئېلىپ ئۆتۈپ كېتىشكە تېگىشلىك ئالاھىدە بىر تۆھپىسى بار. ئۇ سەھنىدە ئۆز ماھارىتىنى كۆرسىتىپلا قالماي، بەلكى ئارقا سەپتە ياش ئۇسسۇلچىلارنى تەربىيىلەش، يېتىشتۈرۈش، ئۇلارغا دەرس بېرىش قاتارلىق تەربىيىچىلىك تەشكىلاتچىلىق خىزمەتلىرىنىمۇ تىرىشىپ ئىشلەپ ئاساسىي قاتلامدىكى سەنئەت ئۆمەكلىرىنىڭ قىزغىن مەدھىيىلىشىگە ئىگە بولدى. ئۇ خېلى ئىقتىدارلىق ئۇسسۇلچى بولسىمۇ سەھنىدىلا ئۆزىنى كۆرسىتىش خىيالىدا بولمىدى. باشقىلار بىلەن رول، سەھنە تالاشمىدى. بەلكى باشقىلار خالىمىغان جاپالىق خىزمەت — ئاساسىي قاتلامدىكى سەنئەت ئۆمەكلىرىنىڭ تەشكىلىي قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش، ئۇلارنى كەسپىي جەھەتتىن تەربىيىلەپ چىقىش ئىشلىرىغا جان - دىلى بىلەن كىرىشىپ زور نەتىجە ياراتتى ۋە ئۆمەك تەشكىلىگە شان - شەرەپ كەلتۈردى. 1966 - يىلى ئۇ بايىنغولىن ئوبلاستىغا بېرىپ خوتونسۇمبۇل، خوشۇت ناھىيىلىرىدە ئالتە ئاي تۇرۇپ سەنئەت تەشكىلاتلىرىنى قۇرۇش، مۇستەھكەملەش، مەدەنىيەت ئۆيلىرىنى قۇرۇش، ئارتىسلارغا كەسپىي جەھەتتە يېتەكچىلىك قىلىش ئىشلىرىنى تىرىشىپ ئىشلىدى. شىنجاڭدا ئۇنىڭ قەدىمى يەتمىگەن يېزا - قىشلاقلار، مەكتەپلەر ناھايىتى ئاز قالدى. بۇ جەھەتتە بىز ئۆتكەن يىلى قىشتىكى بىرلا ئىشنى سۆزلەپ ئۆتسەك يېتەرلىك بولار.

غۇلجا ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىنىڭ قۇرۇلغىنىغا ئانچە ئۇزۇن بولمىغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئارتىسلىرىنىڭ ھەممىسى دېگۈ-

دەك يېزىدىن كەلگەن. شۇڭا ئۇسسۇلچىلىرى ئاساسىي ماھارەتـ
تىن خەۋەرسىز بولۇپ سەل مۇرەككەپرەك ئۇسسۇللارنى سەھنىگە
ئېلىپ چىقالمايتتى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئارتىسلارنى بىر مەزگىل
سىستېمىلىق تەربىيىلەش كېرەك ئىدى. بىراق ئۇلارنى يۇقىرى
ئورۇنلارغا ئەۋەتىپ تەربىيىلەش ئۈچۈن پۇل كېرەك. ئۆمەكنىڭ
ئىقتىسادى ئاجىز، مۇنداق ئەھۋالدا ئارتىسلارنى قانداقمۇ يۇقىـ
رىغا ئەۋەتىپ تەربىيىلىگىلى بولسۇن؟ ئاخىر ئۇلار ناھىيىگە
يۇقىرى سەۋىيىلىك بىر ئوقۇتقۇچىنى تەكلىپ قىلىپ، يىگىرمە
ئىككى نەپەر ئۇسسۇلچىنى بىراقلا تەربىيىلەپ چىقماقچى ھەم
نۇرغۇن ئىقتىسادنى تېجەپ قالماقچى بولدى ـ دە، ئاپتونوم
رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتى ۋە ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكى بىـ
لەن ئالاقىلەشتى. يۇقىرى ئورگانلار بۇلارنىڭ تەلىپىنى ئورۇنـ
لۇق دەپ قارىدى ۋە ئىقتىدارلىق ئۇسسۇلچىدىن لەتىپەنى غۇلـ
جا ناھىيىسىگە ئەۋەتىشنى قارار قىلىپ ئۇنىڭغا ئۇقتۇردى. بۇ
چاغدا لەتىپەنىڭ سالامەتلىكى ئانچە ياخشى ئەمەس ئىدى. ئۇـ
نىڭ ئۈستىگە قىش، سوغۇق. ئۇ نېمە دەپ جاۋاب بېرىشنى بىلـ
مەي ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالدى. لېكىن ئاخىر ئۇ يەنە: «ناھىـ
يىدىكى ياش ئارتىسلارنىڭ بىزگە ئېھتىياجى چۈشۈۋاتسا، بىزـ
نى كېلىدۇ دەپ قاراپ تۇرۇۋاتسا، تەشكىل مېنى بەلگىلىسە مەن
بارمىسام توغرا بولامدۇ؟ دېگەنلەرنى ئويلىدى ـ دە، قەتئىي ھالـ
دا باراي» دېدى.

لەتىپە غۇلجا ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىگە يېتىپ كەلگەنـ
دىن كېيىن ھەرقانداق ئىشتا مۇۋەپپەقىيەت قازىنىمەن دەيدىكەنـ
مىز تۆمۈردەك ئىنتىزام بولۇشى كېرەك دەپ قارىدى. شۇڭا بىـ
رىنچى كۈندىن باشلاپلا ئارتىسلارغا تەلەپنى قاتتىق قويدى.
ئارتىسلار لەتىپەنىڭ باشلامچىلىقىدا ھەر كۈنى ئەتىگەن سائەت
بەشتە ئورنىدىن تۇرۇپ بىر سائەت يۈگۈردى. ئاندىن مەشق
زالىغا كىرىپ، بەدەن گۈزەللىكىنى ساقلايدىغان مەشقلەرنى ئىشـ

لىدى. تاماقتىن كېيىن دەرس ئۆتتى. ئۇ مەشق زالىغا باشقى-
لاردىن بۇرۇن كىرىپ مەشكە ئوت قالىدى. قاتتىق مەشق تەسى-
رىدىن ئاغرىپ قالغانلارنى دوختۇرغا ئاپىرىپ داۋالاتتى. بەزى
قىزلارنىڭ بەدەنلىرىنى ئۇۋۇلاپ قويدى. ئارتىسلارغا ھەم تەلەپ-
نى قاتتىق قويدى ھەم كۆيۈندى. ئۇنىڭ مۇنداق قىزغىن روھى-
دىن تەسىرلەنگەن ئارتىسلار غەيرەتكە كېلىپ قىيىنچىلىققا باش
ئەگمەي ئۆگىنىشكە ھەسسىلەپ قىزغىن كىرىشتى. ھايت - ھۇيت
دېگۈچە بىر ئايمۇ بولۇپ قالدى. دەل شۇ چاغدا ئۈرۈمچىدىن
ئۇشتۇمتۇت لەتىپەنىڭ يولدىشىنىڭ ئاغرىپ قالغانلىقى يەنە بىر
تەرەپتىن ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىدە ئۇنۋان باھالاشنىڭ باش-
لانغانلىقى، دەرھال كەلمىسە بولمايدىغانلىقى ھەققىدە خەت كېلىپ
قالدى. قانداق قىلىش كېرەك؟

ئەمدىلا كەسپىنى سىستېمىلىق ئىگىلەۋاتقان ئوقۇغۇچىلىرى
بىر تەرەپتىن ئۇستازى لەتىپەنىڭ كېتىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەۋات-
قان بولسىمۇ يەنە بىر تەرەپتىن ئېرى ئاغرىپ قاپتۇ بارماي بو-
لامدۇ! ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنۋان باھالاش بولۇۋېتىپتۇ. بىزگە ئۇس-
سۇل ئۆگەتمەن دەپ بۇ يەردە يۈرسە ئۇنۋان ئالالماي قالما-
دۇ دېيىشىپ لەتىپەگە قايتىپ كېتىشكە مەسلىھەت بەردى.

— ماڭا كۆڭۈل بۆلگىنىڭلارغا رەھمەت، — دېدى ئۇ ئو-
قۇغۇچىلىرىغا بىر - بىرلەپ كۆز يۈگۈرتۈپ تۇرۇپ، — مەن گەر-
چە مۇشۇ ناھىيىدە تۇغۇلغان بولسامۇ كىچىك ئايرىلىپ كەتكەچ-
كە بۇرۇن يۇرتداشلىرىمنىڭ سادىسىنى چۈشەنمەيتتىم. بۇ قېتىم
سىلەرنىڭ جاپالىق تۇرمۇش ئىچىدە خەلقنىڭ مەنىۋى تۇرمۇش
ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش يولىدا شۇنچە تىرىشىۋاتقىنىڭلارنى كۆرۈپ
قاتتىق تەسىرلەندىم. يولدىشىم ئاغرىپ قالغان بولسا ئۆيدە قا-
رايدىغان ئادەم بار. تەشكىل، يولداشلار بار. دەرسنى يېرىم يول-
دا تاشلاپ قويسام قانداق بولىدۇ؟ يولداشلارغا، مېنى بۇ يەرگە
ئەۋەتكەن تەشكىلگە قانداق يۈز كېلەلەيمەن؟ يولداشلىرىم ئۈچۈن

ئازراق جاپا تارتسام نېمە بوپتۇ؟
ئۇ مانا مۇشۇنداق قەيسەرلىك بىلەن دەرس ئۆتۈشنى دا-
ۋاملاشتۇرۇۋەردى. شۇنداق قىلىپ لەتىپە بۇ يەردە توپتوغرا ئۈچ
ئاي تۇردى. بۇ جەرياندا ئۇ ئارتىسلارنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا
ئاساسەن، ئۇسسۇل نەزەرىيىسى مۇزىكا بىلەن ئۇسسۇلنىڭ مۇنا-
سىۋىتى، ئۇسسۇل ماھارىتى، باليت ھەققىدە سىستېمىلىق دەرس
سۆزلىدى ۋە ئەمەلىي ھەرىكەتلەرنى ئۆگەتتى. دېمەك بۇ ئۈچ
ئاي ئىچىدە شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ ھازىرقى
مىللىي ئۇسسۇل دەرسلىكىدىكى قىزلارنىڭ ئون ئۈچ گۇرۇپپا ئۇس-
سۇلىنى ئوغۇللارنىڭ سەككىز گۇرۇپپا ئۇسسۇلىنى تولۇق ئۆگىنىپ
بولدى. ئاخىرىدا ئىمتىھان ئالغاندى ھەممىسى لاياقەتلىك گۇ-
ۋاھنامىسى ئالدى. لەتىپە يالغۇز ئۇ يەردە ئوقۇتقۇچىلا بولۇپ
قالماي ھەم ئىجادىيەتچى، ھەم مەسلىھەتچى رولىنىمۇ ئوينىدى.
ئۇ ئۇ يەردىكىلەرگە بىر كوللېكتىپ ئۇسسۇل، ئىككى يالغۇز كى-
شىلىك ئۇسسۇل ئىجاد قىلىپ بەردى. ئۆمەكنى قانداق باشقۇ-
رۇش ھەققىدە نۇرغۇن ياخشى پىكىر تەكلىپلەرنى بەردى.
لەتىپەنىڭ يۇقىرىقىدەك تىرىشچانلىقى، زور نەتىجىلىرىدىن
ناھىيە رەھبەرلىرى، ئامما ئىنتايىن رازى بولدى. «ئىلى گېزى-
تى» 88 - يىل 3 - ئاينىڭ 29 - كۈنكى سانىدا پۈتۈن بىر
بەت ئاجرىتىپ لەتىپەنىڭ ئۈلگىلىك ئىشلىرىنى تونۇشتۇردى ۋە
ئوبزور ئېلان قىلدى. ئوبلاستلىق تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىمۇ لەتى-
پەنى ۋە ئۇنىڭ ئەمەلىي ئىش پائالىيەتلىرىنى تېلېۋىزوردا مەخ-
سۇس كۆرسەتتى. بۇ، يولداش لەتىپەگە يۇرتىدىكى قېرىنداشلىرى
تەرىپىدىن بېرىلگەن سەممىي، ئەڭ زور مۇكاپات ئىدى.
لەتىپەنىڭ بۇ خىل ئىشلىرىنى سۆزلەپ كەلسەك ناھايىتى
كۆپ. ئۇ جەھەتتىن ئېيتقاندا لەتىپەنى نامسىز قەھرىمان دېيىش-
كە بولىدۇ.

— پارتىيە، ھۆكۈمەت، خەلقنىڭ مېنى كىچىككىنە قىز ۋاق-

تىمدىن تارتىپ تەربىيىلەپ بۈگۈنكى كۈندە مۇشۇنچىلىك ئادەم قىلىپ چىققانلىقىنى، ماڭا قىلغان غەمخورلۇقىنى ئويلىسام قولغا كەلتۈرگەن بۇ ئىشلىرىم ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدۇ. لېكىن مەن تېخى ياش ساغلام. تىرىشىپ كەسپىي ئىقتىدارىمنى ئۆستۈرۈپ مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدا تېخىمۇ زور تۆھپىلەرنى قوشىمەن. ئۆمرۈمنىڭ ئاخىرىغىچە خەلقىمگە ئىشلەيمەن. خەلق ئۈچۈن ياشايمەن. خەلق ئۈچۈن ئۇسسۇل ئوينايمەن. خەلق ئۈچۈن ئىجاد قىلىمەن. مەيلى سەھنىگە چىقاي، مەيلى ئارقا سەپلەردە ئىشلەي ئوخشاشلا خەلق ئۈچۈن شەرەپلىك ئىش قىلىۋاتىمەن دەپ قاراپ زور نەتىجە يارىتىمەن، — دېدى. توغرا بىز لەتىپەنىڭ بۇندىن كېيىن تېخىمۇ زور تۆھپە يارىتىدىغانلىقىغا ئىشىنىمىز. خەلقىمىز لەتىپەگە ئوخشاش مۇشۇنداق ھەممىگە قادىر، ئىقتىدارلىق ئۇسسۇلچىلىرىنىڭ بولغانلىقى بىلەن پەخىرلىنىدۇ.

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئابدۇرۇسۇل ئۆمەر
سۈرەتلەرنى خاسىيەت رامزان تارتقان
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: رىزۋان تۇردى

بىزنىڭ ئۇسسۇلچىلىرىمىز

(1)

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جىيەنجۇڭ كوچىسى №54)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا 3 - باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 1168 × 850مم 1/32 باسما تاۋىقى: 8.5
قىستۇرما ۋارىقى: 30
1988 - يىل 11 - ئاي 1 - نەشرى
1989 - يىل 7 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىرازى: 1 —— 2,200
ISBN 7 — 228 — 00659—3/I·46
باھاسى: 6.60 يۈەن

责任编辑：阿·吾买尔
摄影：哈斯亚提·热玛扎尼
封面设计：热孜婉·吐尔迪

我们的舞蹈家（1）（维吾尔文）
本社编

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐建中路54号）
新疆新华书店发行　新疆新华印刷三厂印刷
850×1168毫米　32开本　8.5印张30插页
1988年11年第1版　1989年7月第1次印刷
印数：1——2,200

ISBN7-228-00659-3/J·46　定价：6·60元

ئەي مېنىڭ سۆيگەن جانانىم ئۇسسۇل،

قەلب ئۆيىگە مېھمانىم ئۇسسۇل.

تەشنا يۈرەككە ئارمانىم ئۇسسۇل،

كۆيگەن كۆڭۈلگە دەرمانىم ئۇسسۇل.

نىم شېھىت